

T.C.

Marmara Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

**İRÂDE VE AHLAKİ BÜTÜNLÜĞÜN OLUMLU PSİKOLOJİK
ÇIKTILARI ÜZERİNE BİR KARMA YÖNTEM ARAŞTIRMASI**

Nesrullah OKAN

(Doktora Tezi)

İstanbul, 2019

T.C.

Marmara Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

**İRÂDE VE AHLAKİ BÜTÜNLÜĞÜN OLUMLU PSİKOLOJİK
ÇIKTILARI ÜZERİNE BİR KARMA YÖNTEM ARAŞTIRMASI**

Nesrullah OKAN

(Doktora Tezi)

Danışman

Prof. Dr. Halil EKŞİ

İstanbul, 2019

**Tüm kullanım hakları
M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.**

© 2019

ONAY

Nesrullah OKAN tarafından hazırlanan " İrade ve Ahlakî Bütünlüğün
Olumlu Psikolojik Çıktıları Üzerine Bir Karma
Yöntem Araştırması

" konulu bu çalışma, 25 Aralık 2019 tarihinde yapılan savunma
sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

	ADI-SOYADI
TEZ DANIŞMANI:	Prof. Dr. Halil EKŞİ
JÜRI ÜYESİ	: Prof. Dr. Ömer ÖZYILMAZ
JÜRI ÜYESİ	: Doç. Dr. Müge YÜKSEL
JÜRI ÜYESİ	: Doç. Dr. Özcan KARAASLAN
JÜRI ÜYESİ	: Dr. Öğr. Üyesi Enver ULAŞ

İMZA

ÖZGEÇMİŞ

Lise	Tatvan Anadolu Lisesi
Lisans	Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Yüksek Lisans	Marmara Üniversitesi
Deneyim	Aksaray Üniversitesi Adına Almanya’da iki yıl çalışma, Milli Eğitim Bakanlığında 2 yıl Öğretmenlik

İLETİŞİM BİLGİLERİ

E- Posta: nesrokan@gmail.com

ÖNSÖZ

Evvela, “İrade ve Ahlak” gibi iki değerli konuda tez yazmayı bana nasip ettiği için Allah’a hamd olsun. Bu konuyu seçmemde beni cesaretlendiren, hiçbir yardımını eksik etmeyen; geldiğim günden beri “İki günü eşit olan zarardadır.” Düsturundan hareketle beni gayret etmeye sevk eden saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Halil EKŞİ hocama müteşekkirim. Doktora tez süresince güler yüzüyle, samimiyetiyle ve manevi destekleriyle yanımda olduğunu hissettiğim tez izleme jürimdeki hocam saygıdeğer Doç. Dr. Müge YÜKSEL’e minnettarım. Aynı şekilde doktora tez izleme jürimde bulunan ve ne zaman yardıma ihtiyacım var desem, anında yardıma koşan saygıdeğer Doç. Dr. Özcan KARAASLAN hocama da ayrıca minnettarım.

Ayrıca tez savunma jürimde bulunan ve tecrübeleriyle bana yardımcı olan saygıdeğer Prof. Dr. Ömer ÖZYILMAZ hocama ve aynı şekilde değerli bilgileriyle beni destekleyen saygıdeğer Dr. Öğretim Üyesi Enver ULAŞ hocama teşekkür etmeyi borç bilirim. Tez çalışmaları yaptığım dönemde değerli bilgilerini benden esirgemeyen ve vakit ayıran saygıdeğer hocalarım sayın Prof. Dr. Seyfi KENAN ve sayın Prof. Dr. Levent DENİZ hocalarımda da değerli katkılarından dolayı müteşekkirim.

İrade konusunun ne kadar değerli olduğunu sürekli olarak vurgulayan ve bu alandaki boşluğun muhakkak doldurulması gerektiğini belirten; geldiğim günden beri gerek ilmi, gerek ahlaki ve gerek de yapıcı yönüyle beni kardeşi ve evladı gibi görerek destekleyen saygıdeğer Dr. Öğretim Üyesi Osman SEZGİN hocama müteşekkirim ve minnettarım.

Tez yazma sürecinde desteklerini esirgemeyen değerli dostlarım Dr. Çınar KAYA’ya, Dr. Öğretim Üyesi Halim GÜNER’e, Dr. Esra BAKİLER’e ve değerli kardeşim doktor adayı araştırma görevlisi Yahya ŞAHİN’e teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Ayrıca bölümümüz İrfan ve Psikoloji Kulübü’nün değerli üyelerine, kulüp başkanları Seyhan ALP’e, Fırat ERİŞMİŞ’e, İrfan Akademi’nin tüm üyelerine ve özellikle tez yama sürecinde kütüphane arkadaşım olarak hep yanımda olan değerli kardeşim Mücahit YILMAZTÜRK’e de ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

Samimi dualarını benden esirgemeyen, yetişmemde büyük emekleri olan kıymetli ve saygıdeğer babam Molla Mehmet Vasıf Okan’a ve kıymetli annem Hayriye OKAN’a minnettar ve müteşekkirim. Hususen sabırlarıyla ve manevi destekleriyle bana yardımcı olan değerli eşim ve yavrularıma çok teşekkür ederim.

Nesrullah OKAN, 25/12/2019, İstanbul.

ÖZET

Son dönemde yapılan çalışmalara göre, bireylerin sorunlarının temelinde irade eksikliğinin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte ahlaki değerlerde meydana gelen bozulmaların da sıkça dile getirildiği bilinmektedir. İrade sürecinin detaylı bir şekilde incelendiği ve irade ile ahlaki bütünlük arasındaki ilişkinin ortaya çıkartıldığı bir çalışmanın tasarlanması var olan bu sorunları anlamada yararlı olacaktır. İrade ve ahlaki bütünlük arasındaki ilişkiyi ortaya çıkartmak ve bunların olumlu psikolojik çıktılar üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla tasarlanan bu çalışma üç aşama ve altı çalışmadan meydana gelmektedir. Çalışmanın birinci aşamasında dört çalışma yapılmıştır. İlk önce irade sürecini ortaya çıkarmak amacıyla gömülü teori çalışması yapılmıştır. İkinci sırada gömülü teoriyi desteklemek için metafor çalışması yapılmıştır. Üçüncü sırada ise, kavram çalışması yapılmıştır. Bu çalışmalardan sonra birinci aşamanın son çalışması olarak İrade Yedilisi Ölçeği (İYÖ) geliştirilmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında Ahlaki Bütünlük Ölçeği (ABÖ) Türkçe'ye uyarlanmıştır. Çalışmanın üçüncü ve son aşamasında ise irade ve ahlaki bütünlük arasındaki ilişkinin test edildiği yapısal eşitlik modeli (YEM) çalışması yapılmıştır.

Araştırmanın birinci aşaması karma yöntem desenlerinden Keşfedici Sıralı Desen üzerine bina edilmiştir. İlk aşamasında nitel çalışmalar ve ikinci aşamasında ise ölçek geliştirilmiştir. Nitel çalışmada üç farklı örneklem kullanılmıştır. Gömülü teori için (N=30); metafor çalışması için (N=109) ve kavram çalışması için (N=64) öğrenciden veri toplanmıştır. Ölçek geliştirme çalışması için de üç defa veri toplanmıştır. Toplanan ilk veriler açıklayıcı faktör analizi için (AFA) kullanılmış; ikinci veriler doğrulayıcı faktör analizi (DFA) için ve üçüncü defa toplanan veriler ise ölçüt geçerliği için kullanılmıştır. Ölçek uyarlama çalışması için de ölçek geliştirme sürecindeki gibi üç defa veri toplanmış ve aynı yol takip edilmiştir. Araştırmanın son kısmı olan yapısal eşitlik modeli (YEM) için de (N=862) öğrenciden veri toplanmıştır. Bu model için iradenin psikolojik çıktıları olarak, psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş ve huzur ölçekleri de ayrıca kullanılmıştır. Nitel veri analizi için MAXQDA 12 paket programı kullanılmış; nicel veri analizleri için de SPSS 22 ve AMOS 20 Paket programları kullanılmıştır.

Araştırmanın nitel kısmında irade süreci gömülü teori, metafor ve kavram çalışmaları ile incelenmiş ve nihayetinde iradenin yedi önemli bölümden meydana geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlardan yola çıkarak geliştirilen irade ölçeğinin de yedi faktörlü olması planlanmıştır. Daha sonra her faktör için maddeler yazılıp; ölçek geliştirme basamakları dikkate alınarak İrade Yedilisi Ölçeği (İYÖ) geliştirilmiştir. Yapılan çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Geliştirilen İrade

Yedilisi Ölçeği (İYÖ) yeterli düzeyde geçerlik ve güvenirlik değere sahiptir. Türkçe'ye uyarlaması yapılan Ahlaki Bütünlük Ölçeği (ABÖ) yeterli geçerlik ve güvenirlik değere sahiptir. Yapısal eşitlik modeli (YEM) sonucunda iradenin ahlaki bütünlüğü yordadığı; ahlaki bütünlüğün de psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş ve huzur değişkenlerini pozitif yönlü yordadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: İrade, Ahlaki Bütünlük, Psikolojik Sağlamlık, Psikolojik İyi Oluş, Huzur.

ABSTRACT

According to recent studies, the lack of willpower is at the top of the list of people's problems. However, it is known that disturbances in moral values are frequently mentioned. Designing a study in which the process of willpower is examined in detail and the relationship between willpower and moral integrity is revealed will be useful in understanding these problems. This study is mainly based on the purpose of examining the relationship between willpower and moral integrity. It consists of three stages and six studies. In the first stage, a grounded theory study was conducted to make a detailed analysis of the willpower processes. In addition, a qualitative metaphor study was conducted and then a conceptual study was conducted. After these studies, the items of the willpower scale were written and finally the Willpower Septet Scale was developed. Then, the Moral Integrity Scale was adapted to Turkish. Finally, the structural equation model was tested to examine the relationship between willpower and moral integrity. The first stage of the study was based on the exploratory sequential design, as one of the mixed method research designs. Qualitative studies were developed in the first stage and the scale was developed in the second stage. In the qualitative study, three different samples were used. Data were collected from undergraduate students for grounded theory study (N = 30); for metaphor study (N = 109) and conceptual study (N = 64). In the scale development phase, data were collected three times: For exploratory factor analysis, for confirmatory factor analysis then for criterion validity study. The same method was used for scale adaptation study. Data were also collected from the students (N = 862) for the final structural model. Psychological resilience, psychological well-being and peace scales were also used as the psychological outcomes associated with willpower for this model. For qualitative data analysis, MAXQDA 12 package program was used; SPSS 22 and AMOS 20 software were used for quantitative data analysis. In the qualitative part of the study, the process of willpower is examined in detail and it is concluded that this construct consists of seven important components. Based on these results, it is planned that the scale of willpower developed with seven factors. Subsequently, items were written for each factor; taking into consideration the scale development steps, the Willpower Septet Scale was developed and it was concluded that it had sufficient validity and reliability properties. Afterwards, the Moral Integrity Scale was adapted to Turkish and its single factor structure was confirmed as in the original study.

As a result of the structural equation model (SEM), willpower predicts moral integrity; It is concluded that moral integrity positively predicts psychological robustness, psychological well-being and peace variables.

Key words: Willpower, Moral Integrity, Psychological Resilience, Psychological Well-being, Peace.

İÇİNDEKİLER

İçindekiler Tablosu

ONAY.....	i
ÖZGEÇMİŞ.....	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Amaç	7
1.3. Önem	8
1.4. Sınırlılıklar.....	10
1.5. Sayıtlar.....	10
1.6. Tanımlar	10
BÖLÜM II: ALANYAZIN	11
2.1. İrade	11
2.1.1. İradenin Kavramsal Çerçevesi	14
2.1.1.1. Muhakeme	15
2.1.1.2. Karar Verme	16
2.1.1.3. Seçme	19
2.1.1.4. Kararlılık	21
2.1.1.5. Sorumluluk	23
2.1.1.6. Tutarlılık.....	25
2.1.1.7. Öz Kontrol/Öz Denetim	27
2.1.2. İradenin Bilişsel/Zihinsel Süreci.....	28

2.1.3. İradenin Harekete Geçme/Eylem Süreci.....	32
2.1.4. İradenin Psikolojik Süreci.....	35
2.2. Ahlaki Bütünlük.....	36
2.3. Psikolojik Sağlamlık.....	39
2.4. Psikolojik İyi Oluş.....	41
2.5. Huzur	44
BÖLÜM III: YÖNTEM.....	46
3.1. Çalışma 1.....	46
3.1.1. Araştırmanın Deseni	47
3.1.2. Nitel Araştırma Kısımı.....	53
3.1.2.1 Gömülü Teori	53
3.1.2.1.1. Çalışma Grubu	57
3.1.2.1.2. Veri Toplama Aracı.....	59
3.1.2.1.3. Verilerin Çözümlemesi ve Analiz Edilmesi	60
3.1.2.1.4. Geçerlilik ve Güvenirlik.....	64
3.1.2.1.5. Araştırmacının Rolü	64
3.1.2.2. Metafor Analizi	66
3.1.2.2.1. Çalışma Grubu, İşlem.....	67
3.1.2.3. Üçüncü Çalışma: Kavram Çalışması	69
3.1.2.3.1. Çalışma Grubu	69
3.1.2.3.2. Verilerin Toplanması ve Analiz Edilmesi	70
3.1.3. Nicel Araştırma Kısımı	71
3.1.3.1. Ölçek Geliştirme Çalışması	71
3.1.3.2. Araştırmanın Modeli.....	71
3.1.3.3. Evren ve Örneklem	71
3.1.3.4. Ölçek Geliştirme Süreci	72
3.1.3.4.1. İrade Yedilisi Ölçeği	72
3.1.3.4.2. Madde Yazım Süreci.....	73
3.1.3.4.3. Madde Havuzunun Oluşturulması.....	74
3.1.3.4.4. Maddelerin Uzman Görüşüne Sunulması.....	74
3.1.3.4.5. Kapsam Geçerlik Oranı ve İndeksinin Hesaplanması	74
3.1.3.4.6. Uzman Görüşleri Doğrultusunda Bazı Maddelerin Revize Edilmesi	75
3.1.3.4.7. Pilot uygulamanın yapılması	75
3.1.3.4.8. Verilerin Toplanması	76
3.1.3.5. Geçerlik Güvenirlik Çalışmalarının Yapılması	76
3.1.3.5.1. Geçerlik analizleri	76
3.1.3.5.2. Güvenirlik Analizleri	76
3.1.3.6. Kullanılan Ölçme Araçları.....	77
3.1.3.6.1. Kişisel Bilgi Formu	77
3.1.3.6.2. Huzur Ölçeği	77
3.2. Çalışma 2: Ölçek Uyarlama Çalışması	78
3.2.1. Araştırmanın Deseni	78
3.2.2. Örneklem Grubu	78
3.2.4. Veri Toplama Araçları	79

3.2.4.1. Demografik Bilgiler Formu	80
3.2.4.2. Ahlaki Kimlik Ölçeği	80
3.2.5. İstatistik Araçları	81
3.3. Çalışma Üç: Yapısal Model	81
3.3.1. Araştırma Modeli	81
3.3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	82
3.3.3. Yapısal Eşitlik Modeli	84
3.3.4. Veri Toplama Araçları	85
3.3.1.1. İrade Yedilisi Ölçeği	85
3.3.1.2. Ahlaki Bütünlük Ölçeği	86
3.3.1.3. Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği	87
3.3.1.4. Huzur Ölçeği	88
3.3.1.5. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği	88
3.3.5. Verilerin Analiz Edilmesi	89
BÖLÜM IV: BULGULAR	91
4.1. Nitel Bulgular	91
4.1.1. Gömülü Teori Araştırmasına İlişkin Bulgular	91
4.1.1.1. Birinci Kısım: Kavramsal Çerçeve	92
4.1.1.1.1. Tema 1. Muhakeme	93
4.1.1.1.1.1. Doğru Düşünebilme	94
4.1.1.1.2. Tema 2. Karar Vermek	95
4.1.1.1.2.1. Hızlı Karar Verme	96
4.1.1.1.2.2. Özgür Karar Verme	97
4.1.1.1.2.3. Etkili Karar Verme	97
4.1.1.1.3. Tema 3. Seçme	98
4.1.1.1.3.1. İsteme	99
4.1.1.1.4. Tema 4. Kararlılık	100
4.1.1.1.4.1. Azim	101
4.1.1.1.4.3. Sebat	103
4.1.1.1.4.4. Sabır	104
4.1.1.1.4.5. Mücadeleci	104
4.1.1.1.4.6. Dengeli Olma	105
4.1.1.1.4.7. Metanet	106
4.1.1.1.5. Tema 5. Tutarlılık	109
4.1.1.1.5.1. Merhamet	110
4.1.1.1.5.2. Saygınlık	110
4.1.1.1.5.3. Güvenilirlik	111
4.1.1.1.5.4. Dürüstlük	111
4.1.1.1.5.5. Ahlaklı Olma	112
4.1.1.1.6. Tema 6. Sorumluluk	118
4.1.1.1.6.1. Birikim Sahibi	119
4.1.1.1.6.2. Eylem	119
4.1.1.1.6.3. Yetkinlik	120
4.1.1.1.6.4. İnisiyatif Alma	120
4.1.1.1.7. Tema 7. Öz Kontrol	121
4.1.1.1.7.1. Öz Düzenleme	122
4.1.1.1.7.2. Öz Eleştiri	123
4.1.1.1.7.3. Kendini Bilme	125
4.1.1.1.7.4. Öngörü Sahibi	125

4.1.1.1.7.5. Zaman Yönetimi	126
4.1.1.1.7.6. Düşünce Kontrolü	128
4.1.1.1.7.7. Duygu Kontrolü	128
4.1.1.1.7.8. İç Bütünlük	129
4.1.1.1.7.9. Disiplin	129
4.1.1.1.7.10. Özgünlük	130
4.1.1.1.7.11. Öz Güven	130
4.1.1.2. İkinci Kısım: Bilişsel/Zihinsel Süreç	131
4.1.1.2.1. İradeli/İradesiz Kişi Bilişsel/Zihinsel Süreci	132
4.1.1.2.1.1. Tema 1. İradeli Kişi Karar Verme Süreci	132
4.1.1.2.1.2. Tema 2. İradeli Kişi Muhakeme Süreci	137
4.1.1.2.1.3. Tema 3. İradeli Kişi Seçme Süreci	142
4.1.1.2.1.4. Tema 4. İradesiz Kişi Karar Verme Süreci	145
4.1.1.2.1.5. Tema 5. İradesiz Kişi Muhakeme Süreci	148
4.1.1.2.1.6. Tema 6. İradesiz Kişi Seçme Süreci	150
4.1.1.3. Üçüncü Kısım: Hareket/Eylem Süreci	151
4.3.1.3.1. İradeli Kişi Hareket Eylem Süreci	152
4.3.1.3.1.1. Tema 1. İçsel Faktörler	152
4.3.1.3.1.2. Tema 2. Dışsal Faktörler	157
4.3.1.3.2. İradesiz Kişi Hareket Eylem Süreci	159
4.3.1.3.2.1. İçsel Faktörler	160
4.3.1.3.2.2. Dışsal Faktörler	166
4.1.1.4. Dördüncü Kısım: Psikolojik Çıktılar Süreci	171
4.1.1.4.1. İradeli Kişi Psikolojik Çıktılar	172
4.1.1.4.1.1. Psikolojik Sağlamlık	172
4.1.1.4.1.2. Gurur Duymak	172
4.1.1.4.1.3. Huzur	173
4.1.1.4.1.4. Şükür	173
4.1.1.4.1.5. Gayret	173
4.1.1.4.1.6. Sevinç	174
4.1.1.4.1.7. Psikolojik Dayanıklılık	174
4.1.1.4.1.8. İyilik Hali	175
4.1.1.4.1.9. Öz Saygı	175
4.1.1.4.1.10. Güçlü Hissetme	175
4.1.1.4.1.11. Özgüven	176
4.1.1.4.1.12. Mutluluk	176
4.1.1.4.1.13. Başarı Hissi	176
4.1.1.4.2. İradesiz Kişi Psikolojik Çıktılar	177
4.1.1.4.2.1. Yalnızlık	177
4.1.1.4.2.2. İç Kapanma	177
4.1.1.4.2.3. Beceriksizlik	177
4.1.1.4.2.4. Yenilgi Hissi	178
4.1.1.4.2.5. Pişmanlık	178
4.1.1.4.2.6. Kıyaslama	179
4.1.1.4.2.7. Korku	179
4.1.1.4.2.8. Kızgınlık	179
4.1.1.4.2.9. Hayal Kırıklığı	179
4.1.1.4.2.10. Suçluluk	180
4.1.1.4.2.11. Yetersizlik	180
4.1.1.4.2.12. Zayıflık	181
4.1.1.4.2.13. Olumsuz Motivasyon	181
4.1.1.4.2.14. Başarısızlık	181
4.1.1.4.2.15. Ümitsizlik	182
4.1.1.4.2.16. Bitkinlik	182
4.1.1.4.2.18. Üzüntü	183
4.1.2. Metafor Analizine İlişkin Bulgular	183

4.1.2.1. İradeli İnsana İlişkin Metafor Sonuçları	184
4.1.2.2. İradesiz İnsana İlişkin Metafor Sonuçları	187
4.1.3. Kavram Çalışmasına İlişkin Bulgular	190
4.2. Nicel Bulgular	195
4.2.1. Ölçek Geliştirmeye İlişkin Bulgular	196
4.2.1.1. “İrade Yedilisi Ölçeği”nin Geliştirilmesi İle Alakalı Bulgular	196
4.2.1.1.1. Geçerlik Analizlerine Ait Bulgular	196
4.2.1.1.2. Güvenirlilik Analizleri ile İlgili Bulgular	203
4.2.1.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi	208
4.2.1.4. İrade Ölçeği Ve Huzur Ölçeği Korelasyonu	211
4.2.2. Ölçek Uyarlamaya İlişkin Bulgular	212
4.2.3. Yapısal Model ve Fark Testlerine İlişkin Bulgular	218
4.2.3.1. Fark Testlerine İlişkin Bulgular	219
4.2.3.2. Betimsel İstatistik ve Modellere İlişkin Bulgular	227
BÖLÜM V: SONUÇ, TARTIŞMA, ÖNERİLER	237
5.1. Yargı	237
5.1.1. Nitel Bulgulara İlişkin Yargılar	237
5.1.1.4. Gömülü Görüşmelere İlişkin Yargılar: İrade İşleyiş Süreci	237
5.1.1.1.1. İradenin Kavramları	238
5.1.1.1.2. İradenin Bilişsel Süreci	239
5.1.1.1.3. İradenin Hareket/Eylem Süreci	240
5.1.1.1.5. İradenin Psikolojik Çıktıları	242
5.1.1.2. Metafor Çalışmasına İlişkin Yargılar	243
5.1.1.3. Kavram Çalışmasına İlişkin Yargılar	243
5.1.2. Nicel Bulgulara İlişkin Yargılar	244
5.1.2.1. İrade Yedilisi Ölçeği’ne (İYÖ) İlişkin Yargılar	244
5.1.2.2. Ahlaki Bütünlük Ölçeği’ne (ABÖ) İlişkin Yargılar	244
5.1.2.3. Betimsel İstatistiklere İlişkin Yargılar	244
5.1.2.3.1. Fark Testlerine İlişkin Yargılar	245
5.1.2.4. Modellere İlişkin Yargılar	246
5.2. Tartışma	247
5.2.1. Nitel Yargılara İlişkin Tartışma	247
5.2.1.1. Gömülü Görüşmelere İlişkin Tartışma	247
5.2.1.2. Metafor Analizine İlişkin Tartışma	256
5.2.1.3. Kavram Çalışmasına İlişkin Tartışma	256
5.2.2. Nicel Yargılara İlişkin Tartışma	257
5.2.2.1. İrade Yedilisi Ölçeğine İlişkin Tartışma	257
5.2.2.2. Ahlaki Bütünlük Ölçeğine İlişkin Tartışma	259
5.2.2.3. Fark Testleri, Betimsel İstatistik ve Yapısal Modellere İlişkin Tartışma	259
5.3. Öneriler	270
5.3.1. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler	270
5.3.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler	271
KAYNAKÇA	274

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler	59
Tablo 2. $\alpha=.05$ Anlamlılık Düzeyinde KGO'ları için Minimum Değerler (Yurdagül, 2005).	75
Tablo 3. Araştırma Kapsamında Ulaşılan Katılımcılara İlişkin Frekans ve Yüzde	83
Tablo 4. İradeli İnsan Metafor Sonuçları	185
Tablo 5. İradesiz İnsan Metafor Sonuçları	188
Tablo 6. Kavram Çalışması Sonucunda Elde Edilen Tüm Kodlara İlişkin Tablo	193
Tablo 7. KMO ve Bartlett's Testi Değerleri	197
Tablo 8. İrade Yedili Ölçeği İlk Hali Açıklanan Toplam Varyans Miktarları	198
Toplam Açıklanan Varyans	198
Tablo 9. Faktör Analizi Neticesinde Dönüştürülmüş Bileşenler Matrixi.....	200
Tablo 10. KMO ve Bartlett's Testi Değerleri	201
Tablo 11. İrade Yedilisi Ölçeği Açıklanan Toplam Varyans Miktarları.....	201
Tablo 12. Faktör Analizi Sonucunda Belirlenen Alt Boyutlar ve Bu Boyutlardan Yük Alan Maddeler.....	203
Tablo 13. Faktör Analizi Sonucunda Belirlenen Alt Boyutlar ve Bu Boyutlara Ait Güvenirlik Katsayıları	204
Tablo 14. Ölçek Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Ayırt Ediciliklerini Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları	205
Tablo 15. Madde Toplam (Item-Total) ve Madde Kalan (Item-Reminder) Korelasyon Sonuçları	206
Tablo 16. Faktörler Arası İlişkileri Belirlemek için Yapılan Pearson Çarpım Moment Korelasyon Analizi Sonuçları	207
Tablo 17. Standart Uyum İyilik Ölçütleriyle Araştırma Verilerinin Kıyaslanması	210
Tablo 18. İrade Ölçeği Toplam Puanı ve Alt Boyutlarının Huzur Ölçeği İle Korelasyon Sonuçları	211
Tablo 20. Ahlaki Bütünlük Ölçeğinin Türkçe ve İngilizce Formlarına İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları.....	212
Tablo 21. Ahlaki Bütünlük Ölçeği'nin Türkçe ve İngilizce Verilerinin Karşılaştırılması.....	213
Tablo 22. AFA Sonucunda Ahlaki Bütünlüğe İlişkin Açıklanan Varyans	213
Tablo 23. KMO ve Bartlett's Testi Değerleri	214
Tablo 24. Ahlaki Kimlik Ölçeği Maddelerinin Yük Değerleri	214
Tablo 25. Standart Uyum İyiliği Ölçütleri ve Araştırma Sonuçlarının Karşılaştırılması.....	217
Tablo 26. Ahlaki Bütünlük ve Ahlaki Kimlik Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki İlişki	217
Tablo 27. Ahlaki Bütünlük Ölçeği İç Tutarlılık Katsayısı	218
Tablo 28. Ahlaki Bütünlük Ölçeği Puanının %27'lik Alt ve Üst Gruplara İlişkin T-Testi Sonuçları.....	218
Tablo 29. İrade Yedilisi Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Huzur Ölçeği, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Ahlaki Bütünlük Ölçeğinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu İle İlgili Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları	219

Tablo 30. İrade Yedilisi Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Huzur Ölçeği, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Ahlaki Bütünlük Ölçeğinin Ebeveyn Birliktelik Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu İle İlgili Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları	219
Tablo 31. İrade Yedilisi Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Huzur Ölçeği, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Ahlaki Bütünlük Ölçeğinin Üniversite Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu İle İlgili Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları.....	220
Tablo 32. İrade Yedilisi Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Huzur Ölçeği, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Ahlaki Bütünlük Ölçeği Puanlarının Bölüm Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	221
Tablo 33. İrade Yedilisi Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Huzur Ölçeği, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Ahlaki Bütünlük Ölçeği Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	222
Tablo 34. İrade Yedilisi Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Huzur Ölçeği, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Ahlaki Bütünlük Ölçeği Puanlarının Dünya Görüşü Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	223
Tablo 35. İrade Yedilisi Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Huzur Ölçeği, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Ahlaki Bütünlük Ölçeği Puanlarının Akademik Başarı Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	224
Tablo 36. İrade Yedilisi Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Huzur Ölçeği, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Ahlaki Bütünlük Ölçeği Puanlarının Ekonomik Durum Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	226
Tablo 37. Değişkenler Arası Korelasyon Tablosu, Aritmetik Ortalamaları ve Değişkenlere İlişkin İç Tutarlık Katsayıları Tablosu	227
Tablo 38. Ölçme Modeline İlişkin Standardize Edilmiş Katsayılar, Varyans Açıklıkları, Çarpıklık ve Basıklık Değerleri.....	229
Tablo 39. Ölçüm Modeline İlişkin Uyum İndeksleri Değerleri	230
Tablo 40. Model 1'e İlişkin Uyum İyilik İndeksleri	231
Tablo 41. Model 2'ye İlişkin Uyum İyilik İndeksleri	232
Tablo 42. Model 3'e İlişkin Uyum İyilik İndeksleri	234
Tablo 43. Model 4'e İlişkin Uyum İyilik İndeksleri	235
Tablo 44. Model 4'e İlişkin Uyum İyilik İndeksleri	236

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. İrade Süreci	2
Şekil 2. İradeli Olmak için Öneriler (Taylor, 2017).....	14
Şekil 3. İradeye İlişkin Kavramsal Çerçeve	15
Şekil 4. Karar Verme Süreci	18
Şekil 5. Seçmede Etkili Olan Faktörler (Leotti1, Iyengar and Ochsner, 2010).	20
Şekil 6. Kararlılık ve İlişkili Kavramlar	22
Şekil 7. Sorumluluk Öğeleri (Zimmerli, 1993).	24
Şekil 8. Öz Kontrol Bileşenleri (Kanfer and Karoly, 1972).....	28
Şekil 9. Bilişsel Gelişim Süreci Bileşenleri (Piaget, 1999).....	30
Şekil 10. İradenin Bilişsel Süreç Bileşenleri.....	31
Şekil 11. İradenin Hareket/Eylem Süreci Bileşenleri.....	33
Şekil 12. Ahlakî Bütünlüğe Sahip Kişinin Sorumlulukları	39
Şekil 13. İyi Oluş Yaklaşımları	42
Şekil 14. Psikolojik iyi Oluşun Boyutları (Ryff ve Singer, 2008).	43
Şekil 15. Araştırma Basamakları.....	46
Şekil 16. Karma Yöntem Metodolojisi	48
Şekil 17. Karma Yöntem Kullanım Amaçları	49
Şekil 18. Karma Yöntem Kullanım Nedenleri	50
Şekil 19. Karma Yöntem Avantaj ve Dezavantajları (Creswell, 2013).	50
Şekil 20. Karma Yöntem Basamakları.....	51
Şekil 21. Karma Yöntem Desenleri.....	52
Şekil 22. Nitel kısma İlişkin Çalışma Aşamaları	53
Şekil 23. Gömülü Teori'nin Tarihsel Serüveni	54
Şekil 24. Gömülü Teori Prosedürüne İlişkin Yol Haritası (Pentzold, Bischof und Heise, 2018).....	55
Şekil 25. Verilerin İşlenme Süreci	62
Şekil 26. Araştırma Kodlama Süreci.....	63
Şekil 27. Metafor Türleri (Lakoff ve Johnson., 2005).	67
Şekil 28. Kavram Çalışması İçin Kullanılan Ağaç	70
Şekil 29. Ölçek Geliştirme Aşamaları.....	73
Şekil 30. Uyarlamada Çeviri Basamakları	79
Şekil 31. Gömülü Teori Sonucu Ortaya Çıkan İrade Modeli.....	92
Şekil 32. İradeye İlişkin Kavramlar	93
Şekil 33. Kararlılık Teması ve Alt Temaları	100
Şekil 34. Tutarlılık Teması ve Alt Temaları	109
Şekil 35. Sorumluluk Temasına ve Alt Temaları.....	118
Şekil 36. İrade Kavramlarından Öz Kontrol ve Alt Temaları	121
Şekil 37. İrade İşleyişinde Bilişsel/Zihinsel Süreç.....	131
Şekil 38. Hareket Eylem Süreci	152
Şekil 39. Psikolojik Çıktılara İlişkin Sonuçlar	171
Şekil 40. Metafor Analizi Sonucu Çıkan Kavramsal Çerçeve	184
Şekil 41. Kavram Çalışmasına İlişkin İrade Temaları ve Alt Temaları Haritası	191
Şekil 42. Kavram Çalışması Sonucu Çıkan Tema, Alt Tema ve Alt Kodlar Haritası	192
Şekil. 43. İrade Yedilisi Ölçeği Doğrulamalı Faktör Analizi Path Diyagramı.....	209

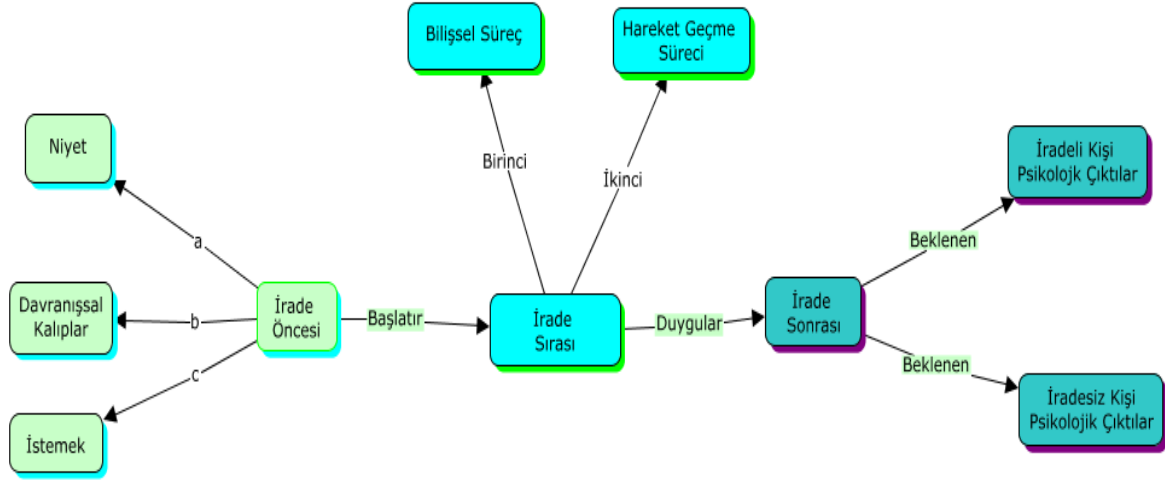
Şekil 44. Ahlaki Bütünlük Ölçeği 'ne İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı	216
Şekil 45. Yapısal Modeli Test Etmek Amacıyla Yapılan Ölçme Model (N=862; p<,001).	228
Şekil 46. İrade ve Ahlaki Bütünlük Arasındaki İlişkiye İlişkin Yapısal Model	231
Şekil 47. İrade İle Psikolojik Sağlamlık, Ahlaki Bütünlük, Huzur ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik Model	232
Şekil 48. İrade İle Ahlaki Bütünlük Arasındaki İlişkide Üçüncü Modele İlişkin Yapısal Model	233
Şekil 49. İrade ve Ahlaki Bütünlük Arasındaki İlişkide Dördüncü Modele Yönelik Yapısal Model	234
Şekil 50. İrade ve Ahlaki Bütünlük Arasındaki İlişkide Dördüncü Modele Yönelik Yapısal Model	236
Şekil 51. İrade Bilişsel Süreç İşleyiş Modeli	240
Şekil 52. Harekete Geçme Süreci.....	242
Şekil 53. İradenin Psikolojik Çıktılarına İlişkin Süreç.....	243
Şekil 54. İradenin Temel Yapıları ve Süreçleri	249
Şekil 55. İradenin Bilişsel Süreç Bileşenleri	250
Şekil 56. Harekete Geçme/Eylem Süreci	253
Şekil 57. İradede Psikolojik Çıktılar	255
Şekil 58. İrade Bileşenleri ve Etkileme Alanı	269

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1.Problem Durumu

Her dönemde tartışma konusu olan irade, son zamanlarda daha çok tartışılmaya başlanmıştır. APA'nın (2012) üç yıl boyunca stres nedenlerini araştırdığı çalışmada stres kaynaklarının birinci sırasında irade eksikliği yer almaktadır. Kilo ile mücadelede, düzenli egzersizlere; zamanında uyanabilmekten, tasarruf yapabilmeye kadar birçok problemin temelinde irade sorunu yatmaktadır. Bu durum iradenin insanlar için ne denli önemli olduğunun göstergesidir. O halde insanlık için bu kadar önemli olan irade gerçekte nedir? Nahmias'ın (2014), Harris'in (2012) dedikleri gibi irade bir illüzyon mudur; List'in (2019) dediği gibi irade gerçeğin bizatihi kendisi midir; ya da Coyne'nin (2015) dediği gibi irade, etten yapılmış bir bilgisayarın yönü belirlenmiş programından başka bir şey değil midir? Bu ifadeler aslında iradenin bugüne değin tartışılan yapısıyla ilgili ipuçlarını barındırmaktadır. İlk olarak özgür iradenin bir yanılsama ya da bir illüzyon olduğu fikri yaklaşık kırk yıllık bir sürecin tartışmasını yansıtmaktadır (Lavazza, 2016; Yu, 2012). Bunun temelinde sinirbilim alanında yapılan çalışmalar bulunmaktadır (Libet, 1985; Libet, Gleason, Wright ve Pearl, 1983). Sinirbilim çalışmaları ile bir yönüyle determinizm doğrulanmaya çalışılmıştır. Kişi tercih yapmadan önce beynin tercih için harekete geçtiğini ve dolayısıyla kişiyi o durumu tercih ettirdiği iddia edilmiştir (Haynes, 2011; Soon, Brass, Heinze, & Haynes, 2008). Bu düşünceye göre kişi seçimini yapmadan önce beyinde seçim gerçekleşmiş ve kişinin başka seçim yapma ihtimali de yoktur. Dolayısıyla özgür irade yanılsamadan başka bir şey değildir (Crick, 1994; Greene ve Cohen, 2004; Cashmore, 2010; Harris, 2012). Ancak Kane (2011) determinizmin doğru olması özgür iradenin var olmasını engelleyemeyeceğini söylemiştir. Bu çalışmalarla birlikte son dönemlerde yapılan bazı çalışmalar beyin sinirlerinde meydana gelen değişimlerin birçok farklı faktörün yansıması olabileceği olarak değerlendirilmektedir (Schurger ve ark., 2016). Bu değişim determinist bakış açısı ile özgür irade arasındaki uçurumu azaltmaktadır (Roskies, 2010b). Bode ve ark. (2014) yapılan çalışmalarda gözden kaçan hususun kişinin deneyimleri, davranış kalıpları ve niyetleri olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla beynin alışkanlıklardan, davranış kalıplarından etkilenmesi muhtemeldir. Haggard (2008) bilinçsiz beyinsel aktiviteleri bilinçli davranışlarımızın sorumlusu olarak görmek özgür iradeyi ortadan kaldıracağı gibi büyük bir karmaşaya da

sebebiyet vereceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla asıl üzerinde durulması gereken noktanın niyet olduğunu belirtmiştir. Kişinin bir konu hakkındaki niyeti iradi eylemin öncesinde gerçekleştiğinden beynin niyet doğrultusunda sinirsel aktivitelerde bulunması da normalleşmektedir. Bu tartışmalar bağlamında irade ele alındığında, aslında iradenin anlık tercihlerin çok ötesinde birkaç aşamadan meydana gelen bir süreç olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 1. İrade Süreci

Gallagher (2005) iradenin bir illüzyon olduğunu söyleyenlerin özgür iradeyi bütün bir boyut olarak ele almadıklarını, sadece beyinsel bazı aktivitelerden yola çıkarak bunu iddia ettiklerini belirtmiştir. Ona göre onlar niyeti göz ardı ederek ve yanlış davranmaktadırlar. Gallagher (2005) bir kazayı gördüğümüz anda yüzlerce seçenek ve ihtimalin ortaya çıktığını ancak iradenin sadece nöronlar, kaslar, kol hareketleri veya kavramalar için kullanılmasının doğru olamayacağını ifade etmiştir. Bütün bu durumların irade sürecinin birer parçası olabileceğini ancak iradeyi bunlarla sınırlandırmanın yanlış olduğunu söylemiştir. Zhu (2003) iradeyi sinirbilimcilerin aradıkları gibi nöronlar ve bedensel hareketler arasında aramanın yanlış olduğunu; zihinsel sürecin iradenin bir kısmını meydana getirdiğini vurgulamıştır. Willaschek (2009) özgür iradenin sadece kararsız olmak ya da karar verme arasında kalıp anlık bir karar vermek olarak tanımlanamayacağını söylemektedir. Gallagher (2005) ve Hacking (1995) iradenin anlık karar verme olarak tanımlanmasının geniş irade sürecini göz ardı etmek olduğunu ifade etmişlerdir. Onlara göre anlık beyin fonksiyonları her şeye karar veriyorsa o halde eylemi

yapan failin sorumluluğu da kalmayacaktır. Bu durum kasıtlı eylemi ortadan kaldıracaktır. Dolayısıyla irade sadece motor kontrolün rastgele hareketleriyle değil (Eilan 2003; Proust 2003); ya da sadece içsel yansımalar da değil (Davidson 1980; Goldman 1970); aksine, kasıtlı eylem için niyetin yansımasıdır (Gallagher ve Marcel 1999).

Kane (2005) özgür iradeyi tanımlamak her ne kadar zor olsa da irade, hem kişi hem de toplum için çok önemli bir kavramdır ifadesini kullanmıştır. Örneğin bir insan bir suç işleyip akli dengesinin yerinde olmadığını belirtirse, bu durum onun iradesini kontrol edemediğine delil olabildiği için o suçun sorumluluğundan kurtulabilir (Yu, 2012). Glannon (2015) bu durumun uzun süre devam eden felsefi tartışmalarda yer aldığını ve kişinin özgür irade sahibi olmadan sorumluluk sahibi olamayacağını belirtmiştir. Walter (2001) kişinin irade sahibi olarak tanımlanabilmesini üç şarta bağlamıştır. Bunlardan ilki; başka türlü seçim yapabilme olanağıdır. Başka bir deyişle kişinin yapacak başka alternatif ya da alternatiflerinin olması gerekmektedir. İkincisi; yapılan seçimlerin kontrolü kişinin kendisinde olmalıdır. Daha açık bir ifadeyle, kişinin baskı altında olmadan seçimini yapabilmesi gerekmektedir. Yani kişi yapılan eylemin faili olmalıdır. Üçüncüsü; sebeplere ya da nedenlere cevap verebilme yeteneği ya da kapasitesidir. Daha açık bir ifadeyle seçimlerini rastgele değil, muhakeme ederek yapabilmektir. Lavazza ve Inglese (2015), List (2019) günümüz etik ve hukuk değerlerine göre, kişi istediğini seçme ya da seçmeme tercihinde bulunabildiği için yaptıklarından da sorumlu oldukları düşüncesindedirler. İrade sahibi olmak aynı zamanda insanın sorumluluk sahibi olmasını gerektirmektedir. Zaten sorumluluğun olmadığı yerde irade de olmaz. Yapılan çok sayıda psikolojik araştırma, insanın ahlaki olarak yargılanabilmesinin ön koşulu olarak özgür bir şekilde ve iradesiyle seçim yapmış olması ve bunun sorumluluğunu alabilecek düzeyde olması gerektiğini ifade etmişlerdir (Fischer, 2005; Harris, 2012; Monroe, Brady ve Malle, 2017; Nahmias, 2014). Aynı zamanda Cushman (2008) kişinin yaptığı eylemlerinin sorumluluğunu alabilme becerisinin olmasının onun irade sahibi olduğunun göstergesi olduğunu belirtmiştir. Görüldüğü gibi bir kişinin yapılan bir eylemden sorumlu olabilmesi için iradesini kullanabilme becerisine sahip olması gerekmektedir. Bu becerinin kullanılabilmesinin mümkün olmadığı durumlarda iradede bahsetmek mümkün değildir. Hayvanların davranışlarından sorumlu olmamalarının temel nedeni de hayvanlarda iradenin bulunmuyor olmasıdır ki, bu yüzden onlara herhangi bir sorumluluk da yüklenilmemiştir (Bastian ve diğerleri, 2012; Gray, Gray ve Wegner, 2007).

İrade, insanı diğer canlılardan ayırmakla kalmadığı gibi aynı zamanda insanları da insanlardan ayıran ve benzersiz yapan ruhsal bir güç olarak belirtilmiştir (Başgil, 2009).

Bazı araştırmacılar iradenin gerçekte var olup olmadığını tartışmış ve bunun kişinin sorumluluğu noktasında ciddi tartışmalara yol açtığı görülmektedir. Sinirbilimci Patrick Haggard, “Kesinlikle özgür irademiz yok (Chivers, 2011); Psikolog Bargh (2008),“ Özgür iradenin fenomenolojik hissi çok gerçektir... ”ama bu güçlü duygu, aslında güneş ışığının gökyüzünde hareket ederken yaşadığımız gibi bir yanılsama gibidir. Burada hareketi yapanın biz olduğunu söylemiştir. Psikolog Wegner (2002), “Bilinçli irade yanılsaması sonucuna varmıştır:“ İnsanın yaptığı tüm iradi davranışlar bir yanılsamadan başka bir şey değildir ifadesini kullanmıştır. Bilim adamları Greene ve Cohen (2004) bilimsel bilginin iradeyi reddetmesinin, normalde yasalar için önemli sonuçlar doğuracağı gibi, özgür iradenin reddi olacağını söylemiştir. Sinirbilimci Harris (2012) şöyle diyor:“ Özgür irade bir yanılsamadır. İsteğimiz sadece bizim yapmak istediğimiz değildir. Beyin çoktan ne yapacağını belirlemiştir.” Sinirbilim ve psikoloji araştırmalarının insanın özgürlüğünü tehdit ettiğini öne süren çok sayıda bilim adamı bulunmaktadır (Cashmore 2010;Crick, 1994; Hallet, 2007; Libet 1999; Montague, 2008; Pockett, 2007).

Mischel ve Ebessen (1970) okul öncesi çocukların iradelerini belirlemek için bir deney testi geliştirdi. Deney bir odada yapılmakta ve çocuğu baştan çıkartacak bir tatlı çeşidi de çocuğun masasına bırakılmaktadır. Çocuğa bir şekerleme verilerek bekleyebilmesi halinde, dönüşte ikinci bir şekerleme daha alacağı söylenmektedir. Bekleyememesi durumunda ise, ikinci çikolatayı alamayacağı ikazı yapılmaktadır. Araştırmacının odaya gelmesini bekleyen ve bekleyemeyen çocukların birbirleriyle olan farkları inceleniyor. İlk etapta bekleyebilen çocukların hem biliş düzeylerinin hem fiziksel kontrollerinin daha üst düzey olduğu sonucu elde ediliyor. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa hem duygularını hem de mantıklarını daha iyi kontrol edebiliyorlar. Daha sonra bu iki grup öğrenci takip ediliyor ve ileriki aşamalarda kendilerini kontrol etme becerileri yüksek olanların akademik noktada daha başarılı oldukları görülüyor. Aynı zamanda madde bağımlılık riskleri daha düşük ve daha yüksek sosyal becerilere sahip oldukları görülmüştür.

Bu deneyler sonucunda, Mischel ve meslektaşları, insanın hazzı geciktirme yeteneğini açıklamak için bir çerçeve geliştirdiler. İradenin neden başarılı veya başarısız olduğunu açıklamak için “sıcak ve soğuk” bir sistem olarak adlandırdıkları bir teori geliştirdiler. Soğuk

sistem bilişseldir. Neden şekerleme yememesi gerektiğini hatırlar ve duygu düşünce ve davranılarak gerekli yanıtları vererek onları durdurur. Soğuk sistem her ne kadar yansıtıcı olsa da, sıcak sistem etkilenen ve duygusal olandır. Sıcak sistem o an sadece şekerlemeyi ağzına atmayı düşünür ve neden atmaması gerektiği konusunda pek düşünemez genelde. Dolayısıyla iradenin bilişsel/zihinsel süreçle ilgili olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tarihsel sürece bakıldığında, irade oldukça tartışılmış ve üzerinde düşünülmüş bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun tartışması şüphesiz insanın olduğu her yerde devam etmiştir. Bu bağlamda irade ile ilgili tartışmaları birkaç bağlamda ele almak konunun tarihsel bakış açısını anlamak noktasında daha yararlı olacaktır.

Batı toplumu perspektifinden bakıldığında, Aristo'dan Eflatun'a, Platinos'tan Origenes'e kadar; Augustin'den Weber'e kadar birçok bilim adamının bu tartışma içerisinde yer aldıkları görülmektedir. Aristo iradeyi hür olmakla denk tutarken; Eflatun iradenin gerçek mutluluk kaynağı olduğunu belirtmiştir (Gökberk, 1961; Yeprem, 1984). Weber (1938) insanın irade ile istediğini seçebildiğini ve bundan dolayı da sorumluluk sahibi olduğunu söylemiştir. Scotus iradeyi aklın önüne koymuş ve iradenin ruha kuvvet veren durum olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden de insanın hürriyetine vurgu yapmıştır (Vorlander, 1927). Batı toplumu bu noktada düşünce üretmeye çalışmış olsa da kilisenin etkisi çoğu zaman bu durumu olumsuz etkilemiştir. Ancak Descartes ile nispeten başlayan serbest düşünce ile birlikte, irade, ruh ve beden kavramları daha detaylı incelenmiştir (Gökberk, 1961). İrade denilince Spinoza'yı unutmamak gerekir. Kendisi özgür düşünceyi savunmuş ancak gerçek bir özgür iradenin olmadığını her şeyin sebeplerle bir araya geldiğini söylemiştir. Yeprem (1984) Spinoza'nın determinist bir yapıda olduğunu belirtmiştir. Batı toplumunun irade ile ilgili tartışmalara karışan başka düşünürler de bulunmaktadır. Bunlardan birkaçı; Leibniz, Locke, Hume ve Kant gibilerdir. Kimisi Leibniz gibi her fiil ve hareketi Allah'a verirken; kimisi de Locke ve Hume gibi determinist bakış açısıyla her şeyi sebeplere bağlar. Esasında bu tartışmalar çok daha öncesindeki İslam ekollerinin bazı tartışmalarına benzemektedir. Bu durumlar Doğu ve İslam dünyası perspektifinde tartışılacaktır. Yeprem (1984) Kant'ın hem determinist lehine hem de özgür irade lehine tartışmaları olduğunu belirtmiştir. Kant her ne kadar iradeyi ispat edemeyeceğini söylese de, onun reddedilmesinin de mümkün olmadığını dile getirmiştir. Bu yüzden de Weber (1938) Kant'ın irade ve hürriyet anlayışının anlaşılmasının zor olduğunu iddia etmiştir. Batı toplumu bağlamında ele alınacak son kişi ise Sartre'dir. Sartre insanın kâinatta

yalnız başına bırakıldığını; hiçbir destekçisinin olmadığı gibi tutunacak bir dalının da olmadığını belirtmiştir. Ona göre insan özgürdür ve istediğini yapabilir. Dolayısıyla insan kendisine güvenmeyi öğrenecek ki sorumluluğunu bilsin. İnsan kendisine yardım etmezse kimse ona yardım edemez ve insanın kendi çizdiği kaderinden başka kader yoktur (Christian, 1986; Sartre, 2005: 75). Dolayısıyla Sartre için kader diye bir şey yoktur; sadece insanın yaptıkları vardır.

İslam Toplumu'nun irade ile ilgili bakış açıları bazı noktalarda Batı toplumu ile benzerlikler gösterse de bazı noktalarda da farklılıklar göstermektedir. Bunlardan bazıları; Kindi, Amiri, Farabi, Gazali ve İbni Sina'dır. Aynı zamanda bazı mezhepsel ve kadersel ekoller de irade ve kader konusunu çok detaylı bir şekilde ele almışlardır. Genel anlamda tartışmalar insanın hür iradesinin olup olmadığı; fiilleri kimin yarattığı ve insanın müdahalesinin nereye kadar olduğu gibi tartışmalar süregelmiştir. Kimisi tüm fiillerin sahibi Allah'tır. Fakat insana o fiilleri seçme kabiliyetinin irade ile verildiğini belirtmiştir. Kimisi de özgür iradenin var olduğunu ancak onun da bir kadere bağlı olmak zorunda olduğunu; kimisi ise Allah'ın ve insanın iradesinin farklı tezahür ettiğini; Allah'ın dilemesiyle her şeyin olabildiğini ancak insanın dilemesinin Allah'ın iznine tabi olduğunu söylemiştir (Kaya, 2002; Çam, 2009). Bunun dışında çeşitli kader ekolleri bu tartışmalara katılmış ve birbirlerinden farklı düşülmelerinden dolayı farklı isimlendirilmişlerdir. Kimisi insanın ne iradesinin ne de yapacak hiçbir şeyinin olmadığını söylemiş ve dolayısıyla insanın fırtına önünde sallanan yaprağa benzediğini söylemişlerdir. Kimisi de insanın tüm davranışlarının faili olarak insanı görmüşler ve Allah'ın iradesini neredeyse tamamen yok saymışlardır. Daha başka ekoller ise, insanın hür görünümünde fakat mecburiyet altında olduğunu söylerken; bir diğeri ise, Allah'ın mutlak iradesinin yanında insanın da cüz'i irade sahibi olduğunu söylemişlerdir (El-Matüridi, 2015; Aktepe, 2012). Görüldüğü üzere irade meselesi dünyanın her yerinde tartışılacak bir konudur. Farklı tanımlamaları olsa da varlığı çoğunlukla kabul edilen bir olgudur. Sadece bunun insanın kendisinden mi yoksa Allah tarafından mı verildiği gibi tartışmalar yapılmıştır.

İradeli insandan beklenen önemli bir durum ahlaki bir bütünlüğe sahip olmasıdır. Ahlaki bütünlüğe sahip kişinin tüm ahlak alanları birbirleriyle tutarlıdır. İslamansiklopedisi.org.tr (2019) ahlakı; "İnsanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar bütünü; bunlarla ilgili ilim dalı." Olarak tanımlamaktadır. Ahlaki bütünlük ise, kişinin ahlaken bir ahenk içerisinde olması olarak ifade edilebilir. Başka bir ifadeyle kişinin teorik ahlakıyla ameli ahlakının bir çelişki içerisinde

olmamasıdır. Bu durum kişinin ahlaki bir bütünlük içerisinde olduğunun göstergesidir. Schlenker (2008) ahlaki bütünlüğü, kişinin ilkeleri ve çıkarları arasında kaldığında ilkeli davranabilme becerisini gösterebilmesi olarak tanımlamıştır. Ocak (2012) İslami literatürde ahlakın nazari (teorik) ahlak ve ameli (pratik) ahlak olarak ikiye ayrıldığını ifade etmiştir. Bu ifadeler Schlenker'in yaptığı ahlaki bütünlük tanımına uygun düşmektedir. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa, ahlaki bütünlük nazari ve ameli ahlak alanlarının örtüşmesi olarak tanımlanabilir. Zira her insanın ahlak ile ilgili az ya da çok teorik bilgisi vardır. Ancak bunu amele geçirmek, yani uygulamak çok da kolay olmamaktadır. Bu iki ahlak alanının örtüşmesi, yani ahlaki bütünlüğe sahip olmanın irade ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Zira teorik bilginin pratiğe dönüşmesi için irade gücü gerekmektedir. Bu mantıktan hareketle; hem iradenin kavramsal çerçevesini hem, hem iradenin tüm süreçlerini detaylı bir şekilde inceleyecek bir çalışmanın yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir. Çünkü irade, insanın başardığı her iyi ve kötü durumun anahtarı ve uygulayıcısıdır. Dolayısıyla iradesini etkili kullanan bireylerin, ahlaki bütünlüklerini de incelemek önemli bir hale gelmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın temel problemi, iradenin detaylı bir şekilde ele alınması; iradenin ahlaki bütünlükle olan ilişkisine bakılması; ayrıca irade ve ahlaki bütünlüğün olumlu psikolojik çıktılarının incelenmesidir.

1.2.Amaç

Bu araştırmada irade ve ahlaki bütünlük değişkenlerinin olumlu psikolojik çıktılar üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için üç aşamalı ve birbirleriyle ilişkili altı çalışma yapılmıştır. Araştırmanın ilk aşaması olarak, bireylerdeki iradenin sürecini gömülü teori bağlamında detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu aşamanın devamında metafor ve kavram çalışmaları yaparak gömülü teoriden elde edilen görüşmeleri desteklemek ayrıca amaçlanmıştır. Birinci aşamanın bu üç çalışmasından sonra elde edilen verilerle kapsamlı bir irade ölçeği geliştirmek ayrıca amaçlanmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında irade ile ahlaki bütünlük arasındaki ilişkiyi belirlemek için ahlaki bütünlük ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanmasının yapılmıştır. Çalışmanın üçüncü aşamasında ise, geliştirilen irade ölçeği ve uyarlanan ahlaki bütünlük ölçeği arasındaki ilişkinin incelenmesi ve aynı zamanda, irade ve ahlaki bütünlük ile olumlu psikolojik çıktıların yapısal model çerçevesinde ele alınması ve incelenmesi amaçlanmıştır.

Belirtilen bu genel amaçlar çerçevesinde yapılan çalışmada nitel ve nicel araştırma yöntemlerine uygun şu alt amaçlar belirlenmiştir.

Nitel Boyuta İlişkin Alt Amaçlar

1. Zayıf ve güçlü irade süreçleri niversite ğrencilerinde nasıl işlemektedir?
2. Üniversite ğrencilerinin iradesi güçlü ve iradesi zayıf bireylerle ilgili deneyim ve algıları nasıldır?
3. İradesi güçlü ve zayıf bireylerin ne tür psikolojik ıktıları bulunmaktadır?

Nicel Boyuta İlişkin Amaçlar

1. Araştırma kapsamında geliştirilen İrade Yedilisi leği geçerli ve güvenilir bir lme aracı mıdır?
2. Türkçe’ye uyarlaması yapılan Ahlaki Bütünlük leği yeterli geçerlik ve güvenirlik değerlere sahip bir lme aracı mıdır?
3. Araştırmada kullanılan lme araçları puanları çeşitli demografik değişkenlere göre farklılık göstermekte midir?
4. Üniversite ğrencilerinde irade ve ahlaki bütünlük değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
5. İrade ve ahlaki bütünlük arasındaki ilişki, psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş ve huzur değişkenlerini yordamakta mıdır?

1.3. nem

Günümüz Psikoloji kuramları, bireylerin psikolojik sorunlarına çözüm üretmek için sürekli bir gayret ve arayış içerisindedir. Zaten Psikoloji tarihine de bakıldığında, bu gayretin bu çözümü bulma ve üretme cehdinin süregelen bir gerçek olduğu görülecektir. Bununla birlikte, insanları temelde diğer canlılardan ayıran en önemli nokta irade sahibi olması iken, nedense bu konu Psikoloji alanında tam anlamıyla gereken ilgi ve alakayı görmemiştir. Bunun temelinde elbette doğu ve batının iradeye yükledikleri anlam farklılıkları yatıyor olabilir. Bilindiği gibi, irade sahibi bir canlı olan insan, bir şeyi seçip seçmeme, yapıp yapmama ve uygulayıp uygulamama konusunda zgr bir irade sahibidir. İnsanı bu özelliğiyle diğer canlılardan ayıran iradenin kavramsal çerçevesini ve irade sürecini ortaya çıkartmak önemli bir husustur.

Sıralı  süreç ve toplamda altı çalışma üzerine inşa edilen bu alışma, Türkiye’de ilk defa iradeyi bu denli kapsamlı ele almaktadır. Literatür incelendiğinde, irade ile ilgili çeşitli

alışmalara ulaşmak mümkündür. Ancak iradenin nitel olarak derinlemesine incelendiği ve alındığı çalışmalar bulunmadığından, bu çalışma bu ilki gerçekleştirme noktasında büyük önem arz etmektedir. Zira bu araştırmada ilk önce nitel desenlerden gömülü teori kullanılarak iradenin kavramsal, bilişsel, harekete geçme ve psikolojik çıktılar çerçeveleri ortaya çıkartılmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda hem metafor yöntemi hem de kavramsal çalışmalarla gömülü teoriden elde edilen verileri desteklemek de ayrıca çalışılacaktır. Bu çalışmayı önemli kılan diğer önemli bir husus ise, yapılacak olan üç nitel çalışmadan elde edilen verilerle kapsamlı bir irade ölçeğinin geliştirilmesi planlanmaktadır. Bu ölçek, bu özelliğiyle iradenin literatürde ilk defa bu kadar kapsamlı olarak ele alınmasına zemin hazırlayacaktır.

İradenin bu denli merkeze alındığı bir çalışmayı önemli kılan diğer önemli bir nokta, irade ölçeğiyle birlikte araştırmacının Ahlaki Bütünlük Ölçeği'ni (ABÖ) Türkçe'ye çevirmesi olacaktır. Zira irade ve ahlaki bütünlük arasında önemli bir ilişkinin olduğu düşünölmektedir. Bu kapsamda ahlaki bütünlük kavramı da literatürde ilk defa bu kadar kapsamlı bir şekilde irade ile birlikte ele alınmış olacaktır. Bu alışmalar akabinde hem irade ölçeğinin geliştirilmesi, hem de ahlaki bütünlük ölçeğinin Türkçe'ye uyarlaması yapıldıktan sonra, irade ve ahlaki bütünlük arasındaki ilişkin test edilmesi amacıyla yapısal eşitlik modelleri test edilecek ve irade ile ahlaki bütünlük arasındaki ilişkinin yönü, şiddeti ve bağlantıları belirlenecektir. Bu durum gelecekte yapılacak olan çalışmalara önemli katkılar sağlayacak ve yol gösterici olacaktır.

Tüm bu durumlar dikkate alındığında, bu araştırmayı önemli kılan şu hususlar sıralanabilir;

- Bu alışma iradeyi ilk defa bu denli kapsamlı bir şekilde ele aldığından önemli ve değerlidir.
- Bu alışma ile birlikte kapsamlı bir irade ölçeğinin geliştirilmesi, özelde Psikoloji bilimine ve genelde diğer bilim dallarına katkıda bulunacaktır.
- Bu alışma ile birlikte ahlaki bütünlük ölçeği Türkçe'ye kazandırılacak ve aynı zamanda ahlaki bütünlük kavramı ilk defa detaylı bir şekilde ele alınacak.
- Yine bu çalışmayla birlikte irade ve ahlaki bütünlük arasındaki ilişkiler test edilecek, bu ilişkilerin psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş ve huzur üzerindeki etkileri yapısal model çerçevesinde ele alınacağından, alan yazına önemli katkılar sağlayacaktır.

1.4. Sınırlılıklar

1. Araştırma İstanbul il sınırları içinde farklı üniversitelerde okuyan öğrencilerle sınırlıdır.
2. Araştırma sonuçları kullanılan istatistiksel analizlerin özellikleriyle sınırlıdır.
3. Araştırmanın nicel kısmı, örneklem grubunun veri toplamada kullanılan ölçme araçlarına verdikleri yanıtlarla sınırlıdır.
4. Araştırmanın nitel kısmı, örneklem grubuyla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerle sınırlıdır.

1.5. Sayıtlar

1. Araştırma için seçilen örneklem evreni temsil etmektedir.
2. Katılımcıların çalışma konusu ile ilgili değişkenler açısından kendilerini değerlendirebilme yeterliğinde oldukları varsayılmıştır.
3. Katılımcıların ölçme aracına verdikleri tepkiler onların gerçek görüş ve düşüncelerini yansıtmaktadır.
4. Kullanılan ölçme araçları araştırmanın amacına uygundur.

1.6. Tanımlar

İrade: Bir şeyi yapıp yapmamaya karar verme gücü ya da istenci (TDK, 2019).

Ahlaki Bütünlük: Kişinin ilkeleri ve çıkarları arasında kaldığında, ilkelerini tercih edebilme becerisini (Schlenker, 2008).

Psikolojik Sağlık: Hastalıktan, depresyondan, değişimlerden ya da kötü durumlardan çabucak iyileşme yeteneği; kendini toparlayabilme; incindikten, gerildikten sonra eski haline kolayca dönebilme; elastikiyet (Ramirez, 2007).

Psikolojik İyi Oluş: Yaşamda karşı karşıya kalınan varoluşsal meydan okumaları (anlamli amaçları sürdürme, kişisel gelişim ve diğerleri ile nitelikli ilişkiler kurma gibi) yönetme becerisi (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002).

Huzur: Dirlik, baş dinçliği, gönül rahatlığı, rahatlık, erinç (TDK, 2019).

BÖLÜM II: ALANYAZIN

Bu bölümde araştırma kapsamında çalışılan değişkenler ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu değişkenler sırasıyla; irade, ahlaki bütünlük, psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş ve huzur şeklinde sunulmuştur.

2.1. İrade

Bir kasabada çiftçilik yapan üç kişi açık havada seracılık işiyle uğraşmaktadır. Yapılan hava durumu tahminlerine göre, kısa bir süre sonra o bölgede yıkım gücü yüksek bir fırtınanın olması beklenmektedir. Bu haber üç çiftçiye de ulaştırılmış ve önlem almaları için gerekli bilgilendirmeler de yapılmıştır.

Birinci kişi; bu haberi duyduktan sonra, ilk önce gelecek fırtına ile ilgili bilgileri topladı. Oluşabilecek kar ve zararlarını hesapladı. Zira serayı fırtınadan korumak için önemli bir masraf yapması gerekmekteydi. Etraflıca düşündükten sonra, sera için koruyucu bir sistemin yapılması gerektiğine karar verdi. Daha sonra bunun için gerekli olan maddi ve manevi sorumluluklarını yükledi. İşin bitimine kadar işçilerle birlikte o da çalıştı. Hava durumunun değişimine göre de herhangi bir karar değişimine gitmedi. Nihayetinde kontrolün kendisinde olacağı bir şekilde, serası için koruyucu bir alan inşa etmeyi başardı.

İkinci kişi ise; aynı haberi duyduktan sonra, serası için koruyucu bir alan yapıp yapmamak için etraflıca düşündü. Kar zarar hesabını yaptı ve koruyucu bir alan inşa etmesi gerektiğine karar verdi. Ancak bunun için gerekli olan sorumluluklarını yerine getiremedi. Aldığı kararı uygulamada kararlılık göstermedi. Karar ile uygulama arasında herhangi bir tutarlılık belirtisi de olmadı zaten. Ve nihayetinde karar alma becerisini uygulamaya dönüştürecek bir öz kontrol becerisi de yoktu. Dolayısıyla fırtına geldiğinde koruyucu bir alan inşa edemedi.

Üçüncü işçi ise; kendisine bu haber ulaştığında, fırtınanın gelmesinin uzak bir ihtimal olduğunu düşündü. Yapılacak masrafların boşa gitme ihtimalinin olduğunu ayrıca hesapladı. Sırf kesin olmayan bir haber yüzünden bu kadar masrafın gereksiz olduğu kanaatine vardı. Ve nihayetinde fırtınanın geleceği söylenen güne kadar hiçbir hazırlık yapmadı.

Yukarıdaki olay üç kişiye de aynı şekilde ulaşmıştır. Ancak birincisi, iyi bir muhasebe yaptıktan sonra karar vermiş ve kendisi için bir seçimde bulunmuştur. Daha sonra bu seçim için gerekli olan tüm adımları atmış ve nihayetinde bu duruma karşı serasını korumayı başarmıştır. İkincisi ise, başta iyi bir muhakeme yapıp karar verdiği halde, seçimi için gerekli olan kararlılık,

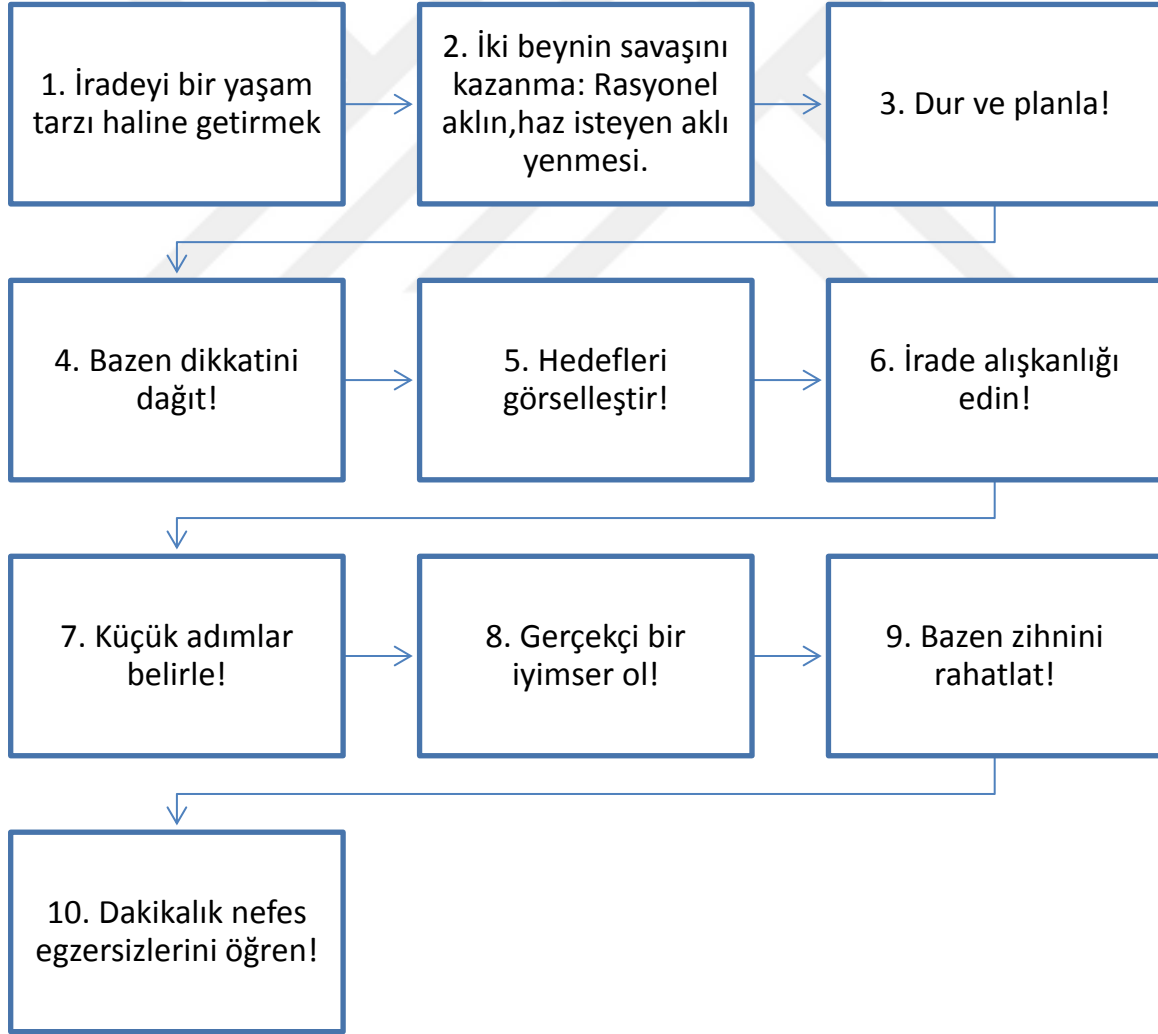
sorumluluk ve tutarlılığı gösterememiş, dolayısıyla kontrolü de kaybetmiştir. Böylece serasına gelen zararı engelleyememiştir. Üçüncüsü ise, baştan itibaren yanlış bir muhakeme ile yanlış bir karar vermiş ve seçiminde hüsrana uğramıştır.

Yukarıdaki hikâye aynı durum karşısında üç farklı insanın iradesini üç farklı şekilde kullanmasıyla ilgilidir. Şüphesiz aklı başında olan ve düşünebilen her insanın seçimleri iradi bir eylemi göstermektedir. Ancak birinci kişi iradeyi doğru kullanmayı başarmış; ikinci kişi belli bir yere kadar doğru irade göstermiş ancak sonrasında atılacak adımları atamamıştır. Üçüncü kişi ise, etkili bir irade gösterememiştir. Bu bağlamda irade konusu, insanın varlık âlemine gelmesiyle birlikte tartışa gelen bir konudur. İradenin tanımıyla ilgili çok sayıda ifadeye ulaşmak mümkündür. Bolay (2013) iradeyi; “Eyleme ilişkin ruhsal güçlerin tamamı, yapabilme gücü. Özgürlüğü ihtiva eden istek. Tasavvurlar ve fikirleri üzerinde düşünerek onları gerçekleştirme kararlılığı. Çeşitli şartlar altında gerçekleştirilecek eylemi, dış zorlama olmaksızın uygulama gücü ve kabiliyeti.” Şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımdan anlaşıldığı üzere; kişinin özgürce kararlar alabilmesi, muhakeme edebilmesi, kararlılık gösterebilmesi ve baskılardan uzak bir şekilde harekete geçebilmesi gerekmektedir. Green ve Cohen (2004) ise; seçim yapabilme, karar verebilme, hedeflere ulaşabilme becerisi gösterme ve kendini kontrol edebilme becerisi şeklinde bir tanımlamada bulunmuştur. Başgil (2008) ise iradenin, aklı kullanarak bir karara varılması, akabinde bir seçimde bulunulması gücü; seçilen durumu gerçekleştirme kabiliyeti olarak ifade etmektedir. Bu tanımlarla birlikte özellikle batı toplumunda irade bir zamanlar çok önem kazanmış ve hala önemini korumaya devam etmektedir. Baumeister and Tierney (2011)

APA (American Psychological Association) (2012) iradeyi, uzun vadeli hedeflere ulaşabilmek için, kısa süreli zevk ya da getirilerden vazgeçme şeklinde tanımlamıştır. Aynı zamanda iradeyi, daha iyi notlar, daha yüksek özgüven, daha düşük madde bağımlılığı oranları, daha yüksek maddi olanak, daha iyi fiziksel ve zihinsel sağlık gibi olumlu yaşam sonuçları ile ilişkili olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte başarısız bir iradenin zaman içerisinde bireyin bilişsel sistemini geçersiz kılabileceğini de belirtmiştir. Tüm bu bilgiler irade nasıl tanımlanırsa tanımlansın, oluşan ortak kanaate göre, iradenin insanı bir süreç dâhilinde harekete geçiren ruhsal yapı olarak ele almak gerektiğini göstermektedir. Üç araştırmacının irade ile ilgili düşünceleri şu şekilde toplanmıştır (Baumeister, R., & Tierney, J. 2011; Duckworth, A.L., Grand, H., Loew, B., Oettingen, G. & Gollwitzer, P.M. 2010; McGonigal, K. 2012).

- Kas sürekli egzersizlerle çalıştırıldığında güçlendiği gibi insan iradesi de güçlenebilir. Yine de insan iradesi sınırlıdır ve aşırı yüklenmede tükenebilir.
- Bazı araştırmacılar iradenin tamamen tükenmesinin mümkün olmadığını söylemektedirler. İnsanların her zaman rezervlerinde bir miktar da olsa irade gücünün olduğunu söylemişlerdir. Doğru motivasyonla bu güç her zaman harekete geçirilebilir.
- İnsan iradeli davranışlar sergileyerek iradesini daha da güçlendirebilir. Çelişkili irade durumları kaslardaki yorgunluk gibi, iradeye de zarar verebilir.

Taylor (2017) iradeli olabilmek için on öneride bulunmaktadır. Bunlar araştırmacı tarafından şekillendirilmiştir.

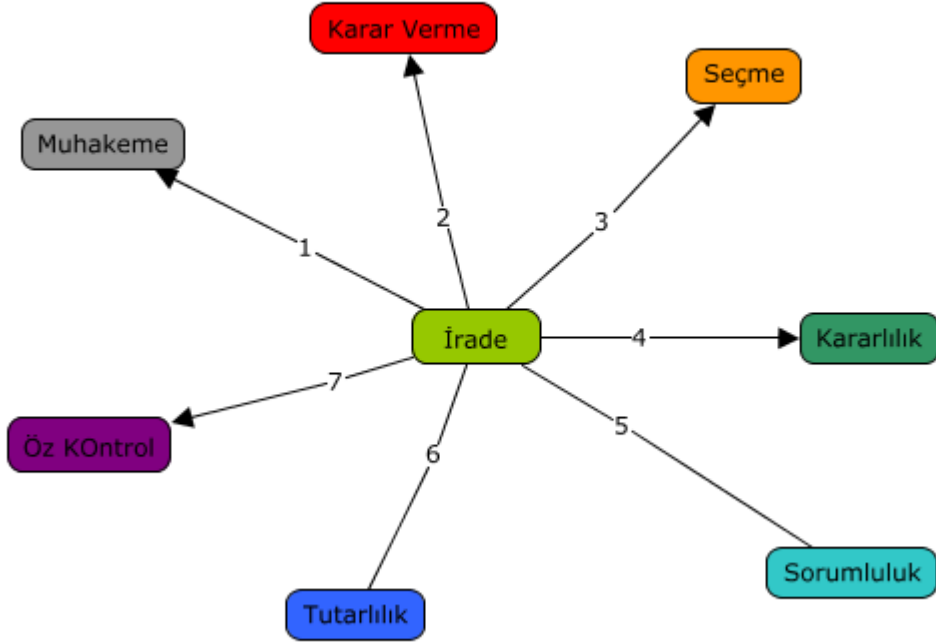

Şekil 2. İradeli Olmak için Öneriler (Taylor, 2017).

Görüldüğü üzere, irade ile ilgili çok sayıda tanım ve çalışmaya ulaşmak mümkündür. Bu bağlamda bu çalışmanın alan yazın kısmı, iradeyi birkaç farklı açıdan ele alarak tartışılmıştır. İrade başlığı altında; iradenin kavramsal çerçevesi (iradenin ilişkili olduğu kavramlar), iradenin bilişsel/zihinsel süreci, iradenin harekete geçme süreci ve iradenin psikolojik süreci detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. İradenin bu metodolojiye göre ele alınması, iradeyi anlamada kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olacaktır. İlk önce iradenin kavramsal çerçevesi ele alınacaktır.

2.1.1. İradenin Kavramsal Çerçevesi

İrade ile ilgili çok sayıda kavram bulunmaktadır. Ancak bu başlık altında en önemli kavramlar ele alınacaktır. Aşağıdaki şekil bu başlık altında irade ile ilgili ele alınacak kavramları göstermektedir.

Şekil 3. İradeye İlişkin Kavramsal Çerçeve

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü üzere bu kısımda irade ile ilişkili olduğu düşünülen yedi önemli kavram tartışılacaktır. Her bir kavramla birlikte, o kavramın alt kavramları olarak ele alınan başka kavramlar da ele alınacaktır.

2.1.1.1. Muhakeme

Muhakeme, ya da muhakeme becerisi iradenin ilk aşamasını meydana getirmektedir. Birey karşılaştığı bir duruma ilişkin ilk önce muhakeme yapar ve ona göre bir karar verir. TDK (2019) muhakemeyi, “*yargılama; çözüm için bir çıkar yol arama; akıl süzgecinden geçirmek, düşünmek.*” şeklinde tanımlamıştır. Başka bir ifadeyle kişinin karşılaştığı durumları yargılama sürecinde geçirmesi, olumlu ve olumsuz yanlarını hesap etmesi, o duruma ilişkin en mantıklı çıkar yolunu araması ve bunların hepsinin akıl süzgecinden geçirmesi olarak ifade edilebilir. Bu aşamalar sağlıklı işleyen bir irade sisteminin ilk önemli basamağıdır. Altıparmak ve Öziş (2005) muhakemenin; var olan yargılardan sonuç çıkarma ve bunu belli bir şekilde sistematize etme olarak tanımlamaktadırlar. Kublikowski (2018) muhakeme için, hüküm verme ile ilgili bir süreç olduğunu ifade etmiş; bu sürecin başı ve sonunun yargılarla birbirlerine bağlandığını ve nihayetinde en mantıklı olanın tercih edildiğini ifade etmiştir. Muhakemenin de iki şekilde olduğu ifade edilmiştir;

- Karmaşık bir akıl yürütme (çıkarımdan daha karmaşık bir şey) ya da
- Basit bir muhakeme (çıkarım) olarak.

Karmaşık akıl yürütme, çıkarımdan ve örneğin sorgulamadan başka bir prosedürden meydana gelir. Bir kanıt, bir tür karmaşık akıl yürütmedir. Mantıksal anlamda bir ispat, bir sonucun diğer mantıksal yargılarla (öncüllerle) ile ilişkilendirilmesi, kanıtlanması gereken mantıklı bir yargıdan oluşan bir karmaşık bir süreçtir. (Czezowski, 2000). Neta (2013) karmaşık akıl yürütmede mantıklı olan çok sayıda seçenek içerisinde muhakeme yapmanın var olduğunu belirtmiştir. Oysa basit muhakemede, kişi doğru olduğunu düşündüğü seçeneği doğrudan seçer ve ciddi bir yargılamadan geçirmez. Bu durum çıkarımda bulunmanın da bir muhakeme biçimi olduğunu göstermekle birlikte muhakemenin çıkarımdan daha geniş bir kavram olduğu sonucunu da vermektedir (Wright, 2014). Czezowski (2000) karmaşık muhakemenin önünü kesen ve basit muhakemenin tercih edilmesinde çoğu zaman kişinin inandığı ya da doğru olmasının istediği durumu seçtiğini belirtmiştir. Buna göre kişi var olan bir durumu detaylıca

sorgulamak yerine, o durumun inancıyla örtüşmesi durumunda direk olarak doğru kabul etmesi söz konusudur. Sağlıklı bir muhakemenin önündeki diğer bir engel ise, koşullardır. Zira koşullar çoğu zaman doğru bir şekilde muhakeme etmemizi olumsuz yönde etkiler (Boghossian. 2014). Bu açıklamaya göre koşullar, insanın muhakeme becerisini etkili bir şekilde kullanmasını bazı zamanlar engellemektedir. Broome (2014) bir şeyin doğru görünmesiyle doğru olması arasında fark olduğunu belirtmiştir. Tam olarak burada sağlıklı bir muhakemenin devreye gireceğini ifade etmiştir. Eğer kişi sağlıklı bir muhakeme becerisine sahipse, doğru gibi görünen durumu iyice analiz ettikten sonra, yanlışlığını fark ederse onun doğruluğunda ısrar etmez. Bu durum kişinin kontrol becerisiyle de ilgilidir ve kişiyi aynı zamanda daha kontrollü bir hale de getirmektedir. Yine Broome (2014) kişinin kontrol etme ihtiyacı hissetmemesinin sebebi olarak kendine aşırı derecede güvenme olarak belirtmiştir. Kendisini çok fazla güvenen bireyin, muhakeme süzgecine ihtiyaç yokmuş gibi davrandığını da vurgulamıştır. Bu tanımlardan yola çıkacak olursak, muhakemenin zihinsel aktiviteler sonucunda oluşan bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Başlangıçta var olan bir durumun olduğu; bu durumla ilgili mantıksal çıkarımlarda bulunulduğu; inanç ve koşulların da etkili olduğu karmaşık bir süreç olarak ifade edilebilir. Kornblith'in (1995) tabiriyle muhakeme, kişisel dünyamızın yapısına bağlı olarak doğru olan resmi görme gayreti ve düşünce sürecidir. İnsan, yeryüzünde bulunan diğer canlılarda olmayan zihinsel fonksiyonlara sahiptir. Dolayısıyla dünyayı anlama ve algılamayı bu zihinsel süreç yardımıyla yaparız. Tam da bu noktada muhakeme becerisi devreye girer ve var olan şartların en doğru bir şekilde değerlendirilerek bir karara varılması sonucunu doğurur. Hiç şüphesiz bütün bunların temelinde insanın irade sahibi olması yer almaktadır. Bu yönüyle muhakeme irade becerisinin etkili bir şekilde kullanılmasının ilk adımını meydana getirmektedir. Eğer ki bu ilk adım doğru olarak atılmazsa, düğmelerin yanlış bir şekilde iliklenmesi gibi diğer adımların da yanlış atılmasına sebep olacaktır. Tabiri caizse muhakeme, iradenin doğru bir şekilde kullanılmasının anahtarıdır. Eğer bu anahtar iradenin kapısını açacak şekilde tasarlanmışsa, irade sürecinin başarıya ulaşma ihtimali artmış demektir. Ancak iyi bir muhakeme tek başına iyi bir irade için yeterli değildir. Bunun akabinde gelen diğer önemli bir adım ise karar vermedir.

2.1.1.2. Karar Verme

İrade ile ilişkili bir diğer önemli kavram karar vermedir. İnsanın karar verme süreci, psikoloji, sosyal psikoloji, davranışsal ekonomi ve sinirbilim gibi çok sayıda bilim dallarının araştırma konusu olmuştur. İnsan karar verme süreci çok sayıda bileşenin etkili olduğu bir süreç olmakla beraber (duygular, farklı bağlamlar, inançlar) nihayetinde bir kararın tercih edilmesiyle sonuçlanır (Coram, 2002).

Evertsz, Thangarajah and Ly. (2019) karar vermeyi anlamamız için dört aşamalı bir durumdan bahsetmişlerdir.

- Algı. Çevrede neler olup bittiğini gözlemlemek.
- Kavrama. Gözlemlerin, belki de durumun nasıl çözülebileceğini normal hale getirmek için geleceğe yansıtmayı içeren mevcut hedeflerle nasıl ilişkili olduğunu anlamak.
- Karar. Neyin gözlemlediği, ne olmasının beklendiği ve hedeflerinin ne olduğu göz önüne alındığında, birinin şu anki eylem sürecine devam edip etmemeye veya yeni bir tane seçmeye karar vermesi.
- Seçme. Bir sonraki adımı seçili eylem biçiminde uygulayın.

Buna göre karar vermede algılarımız, kavramamız, karar alma becerimiz ve nihayetinde seçme kapasitemizin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Tüm bunlar dikkate alındığında, karar verme insanın ihtiyaç duyduğu şeyin karşılanması için var olan seçenekler içinden birinde direktmesidir denilebilir (Güçray, 1998). Başka bir ifadeyle, karar verme var olan bir sorun ya da durumun hissedilmesi ve bu sorunu çözmek için farklı seçeneklerin değerlendirilerek, kişinin istediğinde karar kılmasıdır (Kuzgun, 2000). Başka bir tanıma göre karar verme, var olan ihtiyacı çözmek için, kişinin karmaşık bir süreç sonunda değerlendirmeye vardığı süreç olarak tanımlanmıştır (Ada ve Baysal, 2015). Atsan (2006) karar vermenin tanımlanan problemi çözmek için var olan seçeneklerin değerlendirilerek uygun olanı seçme olarak ifade etmiştir. Tabi göz ardı edilmemesi gereken en önemli konu ise, tüm bu karar verme sürecinde iradenin ne denli etkili olduğudur. Zira birey ancak sahip olduğu özgür iradesiyle bir karara varabilir. Özgür iradenin olmadığı durumlarda karar vermeden bahsetmek çok da imkân dâhilinde değildir (Üngüren, 2011).

Bazı araştırmacılar karar verme sürecini çeşitli basamaklarla sınıflandırmışlardır. Adiar (2017) bu sürecin beş aşamadan meydana geldiğini belirtir. Buna ilişkin bilgi aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

1. Amacı Belirlemek: Karar vermedeki amacın ne olduğu net bir şekilde ortaya konulur. Sonuca ulaşmak isteniyorsa muğlaklığa yer verilmemelidir.

2. Gerekli olan bilgileri toplama: Bu adımda sağlıklı karar vermek için gerekli bilgiler toplanır.

3. Elverişli Seçenekler Belirlemek: Uygun olan seçenekler belirlenir.

4. Karara Varma: Tüm seçenekler içerisinde en uygun olanda karar kılınır.

5. Uygulama ve Değerlendirme Aşaması: Bu aşamada verilen karar uygulanır ve işlevsel olup olmadığı değerlendirilir.

Şekil 4. Karar Verme Süreci

Yukarıdaki şekil incelendiğinde karar verme sürecinin de kolay bir süreç olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü aldığımız kararların yaşamımız üzerinde çok önemli etkileri vardır. Ancak etkili karar vermek doğru olan sonuca ulaşmamız için oldukça önemlidir. Umassd.edu (2019) etkili karar vermek için yedi adımın atılması gerektiğini vurgulamıştır;

- *1. Adım: Kararı Tanımlama:* Bir karar vermeniz gerektiğinin farkındaysanız. Yapmanız gereken kararın niteliğini açıkça tanımlamaya çalışmak. Bu ilk adım çok önemlidir.
- *2. Adım: Gerekli Bilgileri Toplama:* Kararınızı vermeden önce ilgili bazı bilgileri toplayın. Hangi bilgilere ihtiyaç var, en iyi bilgi kaynakları nelerdir ve nasıl elde edilir? Bu adımda hem içsel hem de dışsal bilgiler toplanır.
- *3. Adım: Seçenekler Belirleme:* Bilgi toplarken, muhtemelen birkaç olası eylem yolu veya seçeneği belirlenir. Bu adımda, tüm olası ve istenen seçenekler listelenir. Bu yaklaşım mümkün olan en tatmin edici alternatifi seçme şansını artırır.

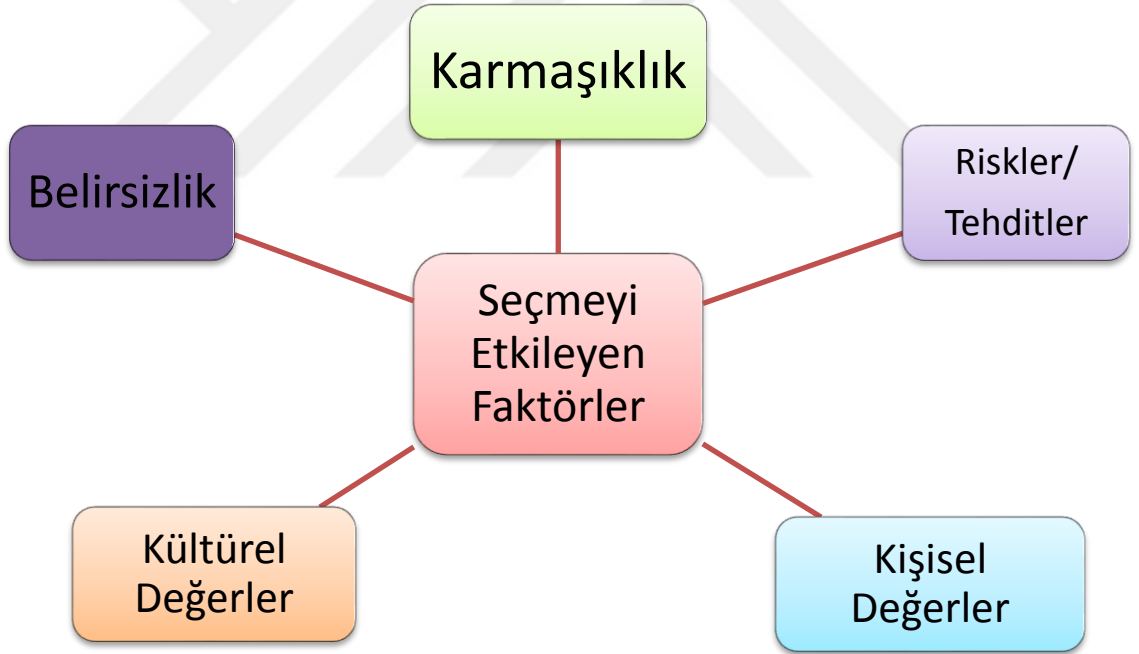
- *4. Adım: Kanıtları Tartışma:* Her bir seçeneği sona erdirmek durumunda nelerin olacağını düşünmek için bilgi ve duygularınızı kullanılır. Son olarak, kişi kendi değer sistemine bağlı olarak alternatifleri öncelik sırasına göre yerleştirir.
- *5. Adım: Seçeneklerden Birinde Karar Kılma:* Tüm kanıtları tartıldığında, en iyi olanı seçilir.
- *6. Adım: Harekete geçme:* Seçilen alternatif uygulamaya başlanarak olumlu eylemde bulunulur.
- *7. Adım: Kararı ve Sonucu Gözden Geçirme:* Bu adımda, kararın sonuçlarını göz önünde bulundurulur ve 1. Adımda tespit edilen ihtiyacın çözülüp çözülmediği değerlendirilir.

Karar vermenin çok sayıda farklı tanımlamaları ve kategorileri elbette ki vardır. Ancak göz ardı edilmemesi gereken konu, karar vermenin iradenin bir aşamasını meydana getirdiğidir. Örneğin sıralama ve adımlara bakıldığında karar verme basamaklarında uygulamanın ve harekete geçmenin de olduğu görülmektedir. Oysa karar verme süreci, seçenekler arasında en doğru olanda karar kılmaktır. Bundan sonraki aşama kişinin kararlılık, tutarlılık, sorumluluk ve öz kontrol becerileriyle alakalıdır. Örneğin kişi sinema bileti almaya karar verdiyse ve bu bileti aldıysa karar vermiş olur. Ancak bileti aldığı halde sinemaya gitmediği için karar vermemiş sayılmaz. Belki yeni bir karar vermiştir. Eski kararını uygulamada yetersiz kalmıştır. Ancak nihayetinde bir karara varmıştır. Dolayısıyla karar verme süreci, muhakeme sürecinden sonra gelen; kişinin tüm seçenekleri dikkate aldığı ve bu senekler içerisinde en doğru olanda karar aldığı bir süreç olarak ifade edilebilir.

2.1.1.3. Seçme

İradenin ilişkili olduğu bir başka önemli kavram ise seçmedir. Seçme, yani seçimde bulunma anlamına gelmektedir. Sonucu olan her davranış bir seçme sonucunda meydana gelmiştir. Ve seçimin sonucunda meydana gelen durum esasında seçimimizin kalitesini ortaya koymaktadır. Rosenthal (2005) seçimin hayatımızın her yerinde olduğunu; karar vermenin karmaşıklığının sonucunda bir seçimde bulunmanın gerektiğini ve nihayetinde bu seçimlerin yaşam tarzlarımızı da değiştirdiğini söylemiştir. Başka bir ifadeyle seçim esasında sadece yaşamımızı değil kim olduğumuzu da etkiler. TDK (2019) seçim için şu tanımlarda bulunmuştur; “Benzerleri arasında

hoşa gideni seçip almak veya yararlanmak için ayırmak; -Üstün, iyi, uygun bularak yeğlemek; -Ne olduğunu anlamak, fark etmek; -Farklı görmek, üstün görmek; -Tercihini bir yönde kullanmak.” Bu tanımlamalar aslında seçme işleminin hayatımız için ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Rosenthal (2005) yaptığımız seçimlerimizde özgür olabilmenin önemli olduğunu ancak bunun ne denli zor olduğunu ifade etmiştir. Ona göre savaşlar, gelenekler, inançlar ve yaşanan olaylar, insanın seçimini ciddi manada etkilemektedir. Bu yüzden de iyi bir seçimde bulunmanın yolu; berrak bir muhakeme sürece ve sağlıklı bir karar verme süreciyle mümkün olabilmektedir. Zaten özgürce bir seçim yapamayan bireyin seçiminden bahsetmek de çok mantıklı bir durum değildir. Leotti, Iyengar and Ochsner (2010) seçimi, arzulanan sonuçlara ulaşmada ve istenmeyen sonuçlardan kaçınmada, elverişli olanı tercih etme olarak tanımlamış ve bu durumun kişiye kontrolün kendisinde olduğu hissini verdiğini ifade etmiştir. Onlara göre seçim şu süreçlerden etkilenmektedir;

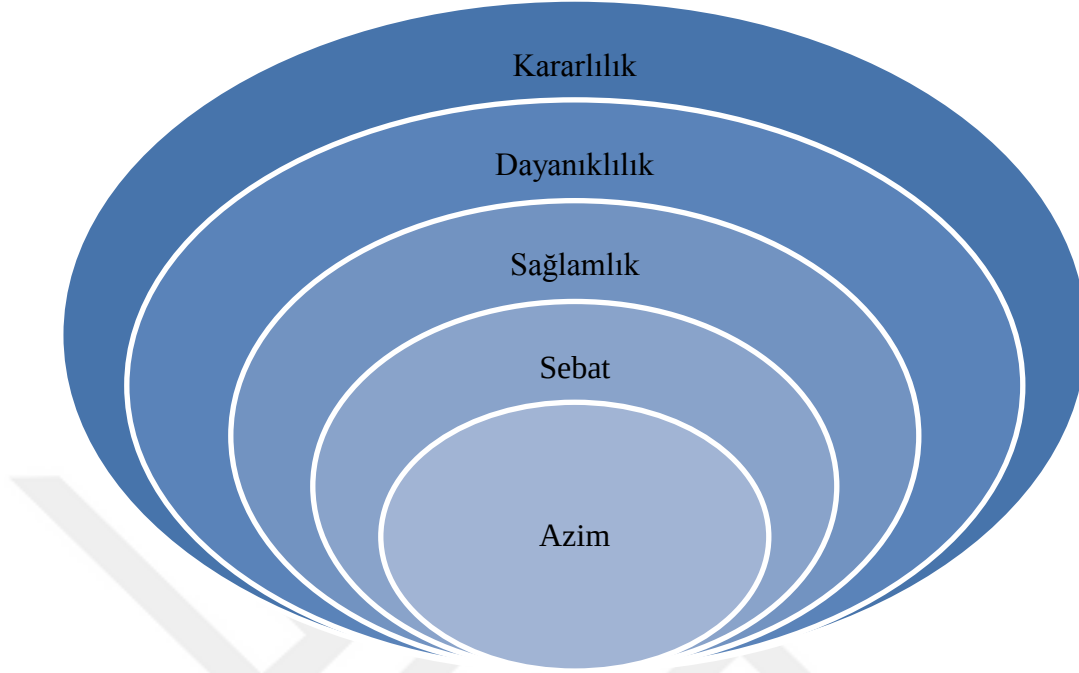
Şekil 5. Seçmede Etkili Olan Faktörler (Leotti1, Iyengar and Ochsner, 2010).

Günlük hayatımızda sürekli seçimlerde bulunuyor ve bunların sonuçlarıyla yüzleşiyoruz. Dolayısıyla seçimlerimizdeki kalite bir yönüyle irademizin de kalitesini göstermektedir. Çam (2009) irade seçme gücü ise, seçim yapmak da özgür güçtür. Dolayısıyla seçebilmek için özgür bir iradeye sahip olmak gerekir. Nitekim Öztürk (2007) özgürlük, farklı seçenekler arasında kalındığında, kendisine uygun olabileni seçebilme becerisidir demiştir. Tüm bu tanımlamalar

ve açıklamalar bağlamında seçme becerisi ya da seçim yapma ele alındığında; varılan ortak kanaatin, seçimlerin hayatımızı derinden etkilediğidir. Özellikle akıl sahibi olan ve bunun neticesinde de iradesi olan insanın seçimleri onun iradesinin yönünü belirlemektedir. Örneğin; İki gün sonra sınavı olan bir kişi, ders çalışmak yerine arkadaşlarıyla birlikte eğlenmeye de çıkabilir. Ancak her iki durumun da kendisi için farklı sonuçları olacaktır. Bu bağlamda irade sürecinin muhakeme ve karar verme süreçlerinden sonra gelen seçme günlük hayatta rutin olarak tekrar ettiğimiz durumların bir yansıması olsa da, hayatımızı derinden etkileyen bir gerçektir.

2.1.1.4. Kararlılık

İradesini etkili kullanabilen insanların oldukça ilişkilendirildikleri bir kavram kararlılıktır. Zira ancak kararlı olan insan, yapmaya karar verdiği işi bitirebilir. Kararlılık kavramı çok sık kullanılan bir kavram olmakla birlikte çok sayıda disiplin alanları tarafından tanımlanmaya çalışılmıştır. Hansson ve Helgesson (2003) bu kararlılığın nasıl tanımlandığını ve hangi disiplin alanlarının kararlılıkla ilgilendiği ile bir çalışma yapmışlardır. Kararlılık kavramının bazı kavramlarla birlikte kullanıldığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu kavramlar, sağlamlık, dayanıklılık ve esnekliktir. Zaten kararlılık deyince akla sağlamlık, dayanıklılık, sebat, azim ve sabır kavramları gelmektedir. Peterson ve Seligman (2004) kararlılık için, hedeflenen duruma ilişkin zorluklara rağmen, aynı hedef doğrultusunda diretebilme becerisi ifadesini kullanmışlardır. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, kişinin kendisine hedef olarak belirlediği durumu, çıkan tüm engel ve olumsuzluklara rağmen azimle ve sabırla bitirebilme becerisini gösterme olarak ifade edilebilir. Bu tanımlar dikkate alındığında, iradesini etkili bir şekilde kullanan bireylerin kararlılık süreçlerini de başarılı bir şekilde kullandıkları söylenebilir. Ancak kararlılıkla birlikte tartışılması gereken birkaç kavram daha vardır ki bunlar; azim, sebat, sağlamlık ve dayanıklılıktır. Buna ilişkin şekil aşağıda sunulmuştur.

Şekil 6. Kararlılık ve İlişkili Kavramlar

Azim

TDK (2019) azmi; “Bir işteki engelleri yenme kararlılığı.” Olarak tanımlamaktadır. Başka bir ifadeyle kişinin çıkan engellere rağmen üzerine düşeni yerine getirme olarak ifade edilebilir. Azim, kişinin hedefleri doğrultusunda gerektiği kadar dayanıklılık göstermesi ve tüm zorlukları aşması olarak tanımlanmaktadır (Sherman, DeBarger, Dornsife, Rosier ve Yarnall, 2013). Azim, uzun vadeli hedeflere ulaşmak için sıkıntılara katlanma ve bu hususta kararlılık gösterme olarak da ifade edilebilir (Duckworth, Peterson, Matthews ve Kelly, 2007). Wedding ve Niemiec (2018) ise, azmi kişinin hedefleri doğrultusunda, inandığı şekilde eleinden gelen gayreti göstererek başarıya ulaşma olarak tanımlamıştır. Görüldüğü üzere azim, tanımlamalarda kararlılığa benzer tanımlamalarla kullanılmaktadır. Ancak kararlılık daha kapsamlı bir kavramdır. Bu yüzden de azim kavramını kapsamaktadır.

Sebat

Arapça kökenli bir kelime olan sebat, TDK (2019) tarafından, “Sözünden veya kararlarından dönmeme, bir işi sonuna değin sürdürme, direşme.” Anlamında kullanılmıştır. Farrington ve ark. (2012) kişinin karşılaştığı zorluklara rağmen vazgeçmemesi, zor durumla başa çıkması ve yeni yollar arayarak varsa hatalarından ders çıkararak yoluna devam etmesi olarak tanımlamışlardır. Sebat aslında kişinin kısa vadeli getiriler yerine, getirisi daha yüksek olan

durumlar için uzun süre direnebilme ve bekleyebilme becerisi olarak tanımlanabilir. Günlük olarak çokça kullanılan sebatın irade ile ilişkisinin olduğu ayrıca bilinmektedir.

Sağlamlık

Kararlılıkla ilişkili bir diğer önemli kavram sağlamlıktır. Bir yönüyle kişinin var olan durumlara karşı sağlam bir şekilde durmasını ifade etmektedir. TDK'ya (2019) göre metanet ile eş anlamlı olan sağlamlık, başına gelen olumsuz durumlara rağmen kişinin ruhsal yapısını bozmadan, yaşamına devam etmesi olarak tanımlanmaktadır. Duckworth vd. (2007) metaneti, uzun süreli durumlara karşı kişinin tutku ile o duruma devam etmesi olarak tanımlamışlardır. Bu bağlamda sağlamlık, sebat ve azime benzer anlamlar ihtiva etmektedir. Hiç şüphesiz kişinin sağlamlık göstergesi onun iradesiyle doğrudan alakalıdır. Diğer bir ifadeyle iradesi yüksek bireylerin sağlam bir duruş sergilemeleri beklenmektedir.

Dayanıklılık

Dayanıklılık kavramı da kararlı olma ile anılan ve kararlılık kavramı içerisinde ele alınan bir kavramdır. Dayanıklılık kavramı Fizik biliminde sıkça kullanılsa da, psikoloji biliminde de karşılığı bulunan bir kavramdır. Dayanıklılık, kişinin ruhsal, toplumsal ve çevresel faktörlerin etkileşimi sonucunda, oluşan negatif durumlara karşın psikolojik sağlığını koruyabilme becerisi göstermesi olarak tanımlanmıştır (Ahmad, Rai, Petrovic, Erickson and Stewart, 2013). Başka bir deyişle kişinin karşılaştığı olumsuz durumlardan aşırı derecede etkilenmeden yeniden denge durumuna gelme hali olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda dayanıklılığın da irade ile doğrudan ilişkili bir kavram olduğu bilinmektedir.

2.1.1.5. Sorumluluk

İnsanın sosyal hayattaki yaşamı belli kurallara göre dizayn edilmiştir. Bu kuralların her insana yüklediği bazı görev ve sorumluluklar vardır. Aynı zamanda bu sorumlulukların yerine getirilmemesi sonucunda çeşitli cezai müeyyidelerin de olduğu bilinmektedir. Burada dikkat çekici nokta ise, insanın sorumlu olarak tutulmasının sebebi akıl ve irade sahibi olmasıdır. Başka bir deyişle insan irade sürecinde bazı davranışlarda bulunur ve bunun sorumluluğunu da üstlenmiş olur. TDK (2019) sorumluluğu “Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet.” Olarak tanımlamaktadır. Tanımdan da anlaşıldığı üzere sorumluluk, kişinin özgür iradesi sonucu yaptığı davranışların olumlu ve olumsuz tüm sonuçlarını üstlenebilme durumudur. Sorumluluklarımızın temelinde

başka insanların, sosyal yapıların ve çevrenin hak ve hukuklarına riayet etmek olduğu da ayrıca bilinmektedir. Zimmerli (1993) kişilerin başkalarının özgürlüklerini sınırlandırmadan kendi sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini belirtmiştir. Zimmerli (1993) bireylerin sorumluluk alanlarını aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi kategorileştirmiştir.

Şekil 7. Sorumluluk Öğeleri (Zimmerli, 1993).

Zimmerli'ye (1993) göre kişinin sorumluluk alanlarını üç durum belirlemektedir. Birincisi Normlar (yasalar, dini kanunlar ve ahlaki değerler); ikincisi özgürlük alanı (kendisine karşı, arkadaşlarına karşı ve topluma karşı); üçüncüsü ise, kaygı alanı (kendisiyle ilgili, başkalarıyla ilgili ve çevreyle ilgili) olarak sıralanmaktadır. Sorumluluk insana yaptıklarının bir karşılığı olduğunu hatırlatması noktası önemli bir kavramdır. Özellikle irade sahibi kişilerin yüksek sorumluluk sahibi olmaları beklenmektedir. Aksi takdirde kişi yapmak istediği durumlar için sorumluluk almazsa, o işi neticelendirmesi çok da mümkün değildir. Okan (2016) sorumluluk sahibi bireyler için bazı özellikler sıralamıştır.

Zamanı etkili ve verimli kullanabilmek,

- İş birliğine açık,
- Kendini eleştirebilen,
- Başkalarının haklarına saygı duymak,

- Yaptığı davranışların sonuçlarını kabullenmek,
- Kendi kararlarını verebilmek,
- Bireysel kaynaklarının farkında olmak,

Görüldüğü üzere, sorumluluk sahibi birey hem kendi sınırlarının farkındadır, hem de başkalarının sınırlarının farkındadır. Bu farkındalıktan dolayı da toplumsal, ahlak, norm ve yasalara gerektiği ölçüde uyum göstermektedir.

2.1.1.6. Tutarlılık

İradenin önemli bir kavramı da tutarlılıktır. Zaten kişi kararlarında ve davranışlarında tutarlık göstermezse başarıya ulaşması mümkün değildir. İradenin önemli bir ögesi olan tutarlılık ile ilgili çeşitli tanımlar yapılmıştır. TDK (2019) tutarlılığı insicam kelimesiyle eş anlamlı olarak tutmuştur. Diğer bir ifadeyle bir ahenk olarak ele almıştır. Bireysel durumda ele alındığında tutarlılık, kişinin davranışlarının, sözlerinin ve amellerinin zamana göre değişiklik göstermeden bir ahenk içinde olabilmesi durumudur. Örneğin; bir kişi aynı durum karşısında, bir gün farklı davranıp, diğer gün daha farklı davranıyorsa bu durum davranışlarında bir tutarsızlık olduğunu göstermektedir. Tutarlılık bir davranışın diğer davranışlarla, bir tutumun diğer tutumlarla, gerçeklik veya doğruluk açısından aynı özelliği barındırması durumudur. Bir durumun tutarlı olarak değerlendirebilmesi için, benzer diğer durumlarla çelişki taşımaması gerekir. Başka bir deyişle tutarlılık, kişinin düşünce yapısının ortak ilkeler bağlamında çalışması ve uyum içerisinde olmasıdır. Evdeki davranışlarla işteki davranışlar arasında ne tür farklar var? İş yerinde ya da bir etkinlikte farklı davranılıyor mu? Davranışlar zaman ve mekân bağlamında değişim gösteriyor mu? gibi sorular tutarlılık için önemli dönüm noktalarıdır (Helson and Wink, 1992; Kogan, 1990; Pervin, 1994; Roberts and DelVecchio, 2000). Bununla birlikte davranışlardaki değişimi büsbütün tutarsızlık olarak tanımlamak da doğru değildir. Birey bazı durumlarda dengeyi sağlamak için esnek davranabilir (Tibbet, 2017). Önemli olan kişinin bunu benlik çatışmasına dönüştürmemesidir. Aksi takdirde kişinin kendilik bağlamı değişime uğrayabilir. Kişinin tutarlı oluşu, bireyin kişilik özelliklerinin farklı bağlamlarda güvenilir bir uyum göstermesi olarak değerlendirilebilir (Baird, Le and Lucas, 2006). Tibbet (2017) tutarlılığın katı bir davranış uyumu olmadığını, aksine yerine göre esnek olmak olduğunu, ancak bunun kişiliğe zarar verecek düzeyde olmamasının gerekliliğini vurgulamıştır. Smith (1995)

kişilerin düşünce yapılarının aşırı katı olması, onların farklı bakış açılarından mahrum kalmalarına sebebiyet verebileceğini, bu durumun da tutarlılık olarak izah edilemeyeceğini belirtmiştir. Çünkü insanın katı düşünce kalıplarıyla değişimi yakalamasının zor olduğunu öne sürmüştür. Ancak Smith (1995) aşırı esnek olma durumunun, davranışlar arasındaki uyumu azalttığından, kişinin kişilik yapısının bundan etkilenme ihtimalinin olduğunu ayrıca belirtmiştir. Bu bağlamda tutarlılık, kişinin davranışları arasındaki uyumunun onun kişiliğiyle örtüşmesi olarak düşünülebilir. Yani bireyin davranış kalıplarının öngörülebilir olması olarak da ele alınabilir. Zira bir kişinin nasıl davranacağı bilinmediğinde, o kişiye karşı güveni de zedelemektedir. Fakat sürekli değişen dünyada, tutarlılık değişmemezlikten anlamına da gelmemelidir. Tüm bunlardan şu sonuçlar çıkarılabilmektedir:

- Tutarlı kişi, davranışları öngörülebilir kişidir (Bu durum iyilik ya da kötülük bağamları için fark etmemektedir).
- Tutarlı kişi, değişime açık ancak bu değişim onu kişiliğinden koparmayacak şekilde olmalıdır.
- Tutarlı kişi, aynı durumlara sürekli farklı tepkiler vermeyen kişidir.
- Tutarlı kişi, söz ve eylemlerinde ahenk olan kişidir.
- Tutarlı kişi, farklı ortamlara göre, kişilik farklılıkları göstermeyen kişidir.

Tutarlılık aynı zamanda bireyin kişilik yapısının benzer durumlar karşısında güvenilir olma derecesini de göstermektedir (Tibbet, 2017). Bireylerin tutarlılık durumu hakkında modern tartışmalar, daha çok kişilik özelliklerinin durağan olup olmadığı (Costa ve McCrae, 2006) ya da öngörülebilir kalıplardaki değişkenliğe ilişkindir (Roberts, Walton ve Viechtbauer, 2006). Bununla birlikte tutarlılık, kişinin değişime açıklığıyla da ilişkilidir. Bu değişim ölçüsü, tutumlar, zihinsel yapı ve kişinin ölçütleriyle bağlantılı bir durumdur. Ancak kişinin birden fazla duruma hemen ve çok çabuk uyum sağlayabilmesi, düşük tutarlılık olarak görülmektedir. Çünkü bu durum bir süre sonra kişinin gerçekliği haline gelir (Tibbet, 20017). Kendini gerçekleştiren kehanet ya da plasebo etkisi gibi psikolojik etkilerin algıyı değiştirebildiği de bilinmektedir (Moerman ve Jonas, 2002).

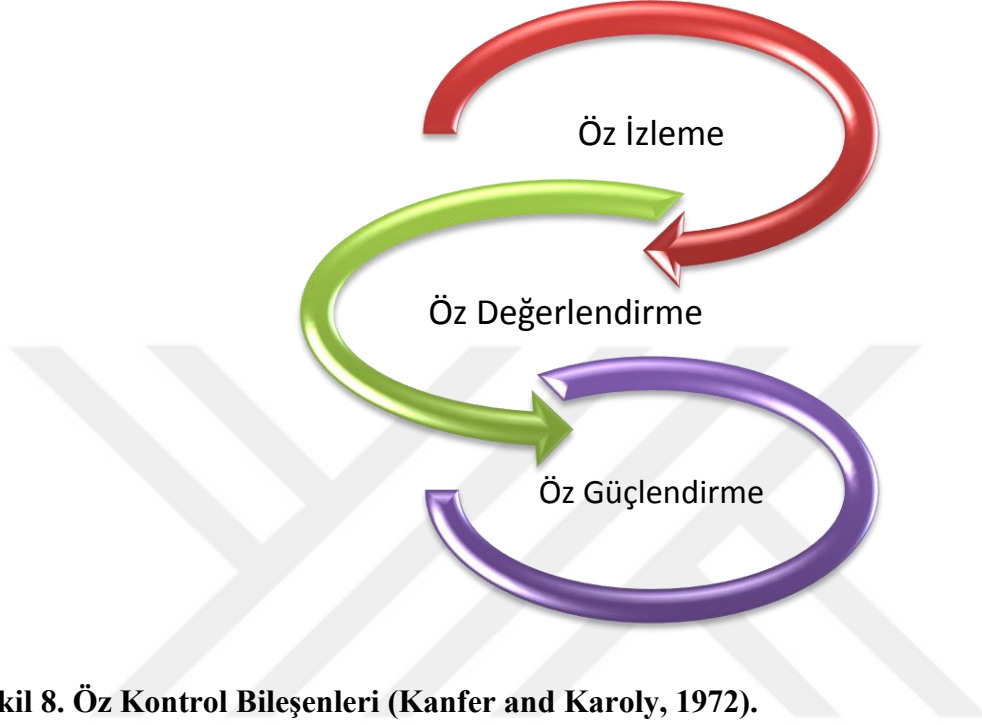
Bu bağlamda tutarlılığın, kişiliği koruyabilme becerisiyle ilişkili olduğu sonucuna ulaşılabilir. İnsan her türlü şekilde düşünebilir. Fakat her türlü elbiseyi denemek gibi, her durum için giyecek bir elbisesi olursa, kimsenin onun kişiliği hakkında bilgi sahibi olma ihtimali olmaz. Özetle denilebilir ki, tutarlılık tekdüze olmak değildir. Kişilik sahibi olabilmektir. Tutarlılık her gün

değiştirilebilir elbise değil, giyinecek elbise sahibi olabilmektir. Tutarlılık her günde dört mevsim olmak değil, dört mevsimi zamanında yaşayabilmektir. Bu durum kişinin irade yapısıyla doğrudan ilişkilidir. İradesini etkili kullanabilen bireylerin daha tutarlı olması beklenirken, kullanamayan bireylerin ise daha tutarsız olması beklenmektedir.

2.1.1.7. Öz Kontrol/Öz Denetim

Bazı kaynaklarda irade ile benzer anlamda kullanılan öz kontrol, esasında iradenin alt boyutlarından birsidir. Tangley ve diğerleri, (2004) öz kontrolü, kişinin içsel tepkilerini değiştirebilmesi, bastırabilmesi, olumsuz davranışlardan kendini koruyabilme becerisi olarak tanımlamıştır. TDK (2019) öz kontrol/öz denetimi “Daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması, otokontrol.” Şeklinde tanımlamıştır. Dolayısıyla öz kontrol kişinin dışsal ve içsel uyarılar arasındaki ahengi sağlayabilmesidir (Rothbaum, Weisz, ve Snyder, 1982, s. 6). Diğer bir ifadeyle, dışarıdan gelen mesajlarla içerdeki mesajları kontrol sürecinden geçirip, bir yönüyle doğru olanı tercih edebilme becerisi olarak da ifade edilebilir. Öz kontrol, kişinin uygun tepkiler verebilmek adına, içsel ve dışsal arzularını kontrol edebilme becerisi olarak da tanımlanmıştır (DeWall, Gilman, Sharif, Carboni and Rice, 2012). Bazı kaynaklarda; öz kontrol, öz denetim ve öz düzenleme benzer anlamlarda kullanılmıştır. Tangley ve diğerleri (2004) öz kontrol ile öz düzenlemenin aynı anlam çerçevesinde ele alınabileceğini belirtmişlerdir. Bireylerin kendilerini uygun şekilde kontrol edebilme becerisi göstermek, o kişinin öz kontrol/öz denetim sahibi olduğunu göstermektedir (Baumeister ve diğerleri, 2007). Ancak Vohs and Baumesiter (2011) öz düzenleme ve öz kontrol kavramlarının farklı anlamlar da ihtiva ettiğini de belirtmişlerdir. Onlara göre öz kontrol daha çok zihinsel süreç ile ilişkili iken, öz düzenleme ise daha çok bedensel ihtiyaçları ile ilişkilidir. Kuhl (2000) öz düzenlemenin daha uzun vadeye yayılan bir süreç olduğunu, öz kontrolün ise zihnin anlık düşünce yapısı olduğunu belirtmiştir. Bu tanımlara göre, öz kontrol daha çok kişinin mana âlemine hitap ederken, öz düzenleme ise maddi âlemine hitap etmektedir. Ancak şunu da belirtmekte fayda vardır ki, maddi âlemde cereyan eden durumların akıl sahibi olan insanın mana âleminde de cereyan etmemesi çok da mantıklı gelmemektedir. Conklin (2013) öz kontrol ile öz düzenlemenin birbirleriyle bağlantılı ancak farklı anlamları karşıladıklarını belirtmiş; öz kontrolün öz düzenlemenin amaçları

doğrultusunda hareket ettiğini ifade etmiştir. Kanfer and Karoly (1972) öz kontrolün birbirini etkileyen üç bileşenden meydana geldiğini söylemişlerdir.

Şekil 8. Öz Kontrol Bileşenleri (Kanfer and Karoly, 1972).

Yapılan farklı tanımlamalar ve ifadelere rağmen öz kontrolün insanın sağlıklı bir iletişim ve yaşam sürmesi adına ne denli önemli bir kavram olduğunu ortaya koymaktadır. Mehta (2010) öz kontrolün insan yapısının yararlı süreçleri içerisinde yer aldığını vurgulamıştır. Bir yönüyle öz kontrol insanın yaşamdaki gayelerini yerine getirebilmek için, çıkan olumsuz durumları kontrol edebilme becerisini desteklemektedir. Bu bağlamda öz kontrol iradenin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. İyi bir muhakeme, karar verme, seçme ya da kararlılık gibi beceriler olmazsa kişinin öz kontrol becerisinin de istenilen kalitede olması beklenemez. Dolayısıyla öz kontrolü iradeden ayrı düşünmek ya da farklı bir bağlama çekmek, öz kontrolü anlama noktasında eksik bırakacaktır.

2.1.2. İradenin Bilişsel/Zihinsel Süreci

İnsanı diğer canlılardan ayıran ve onu ayrı bir yerde konumlandıran şey, onun bilişsel/zihinsel bir sürece sahip olması ve bu sürecin farkında olabilmesidir. Bu durum aynı zamanda insana diğer canlılardan daha üstün olma vasfını vermektedir. Yoksa her canlının insan ile birebir olmasa da, insanın bedeni gibi çalışan bedensel bir anatomisi vardır. Ancak onların

bilişsel/zihinsel süreci insan gibi çalışmadığından insanın ulaştığı noktalara ulaşmaları mümkün olmamaktadır. Bir yönüyle insan ileri düzeyde bilişsel süreçlere sahiptir ve süreç sayesinde; okumayı, yazmayı, analiz etmeyi ve mantıksal çıkarımlarda bulunmayı başarır. Daha basit bir ifadeyle insan zihni çok karmaşık süreçleri düşünebilir, tasarlayabilir ve bunun neticesinde uygulamaya karar verebilir. Miller (1997) Piaget'in zihinsel yapıyı davranışçıların iddia ettiği boş levhaya benzetmediğini, aksine kişinin bizatihi eylem halinde olduğu bir süreç olarak değerlendirdiğini belirtmiştir. Aynı şekilde Piaget (1999) insanın sürekli bir dengede duramayacağını; çoğu zaman daha iyi bir dengeyi sağlamak için dengesizlik durumları yaşadığını iddia etmiştir. Yine Piaget (1999) insanoğlunun doğumdan ölüme kadar sürekli değişen bir zihinsel sürece sahip olduğunu ifade etmiştir. Piaget (1999) insan zihninin gerektiği ölçülerde fonksiyonlar gösterebilmesi için dört sürecin bir ahenk içinde çalışması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre bu dört süreç kişinin dünyayı anlama kapasitesini ve becerisini belirlemektedir. Bunlar şu şekilde sıralanmıştır.

Bilişsel Gelişim Süreci Bileşenleri

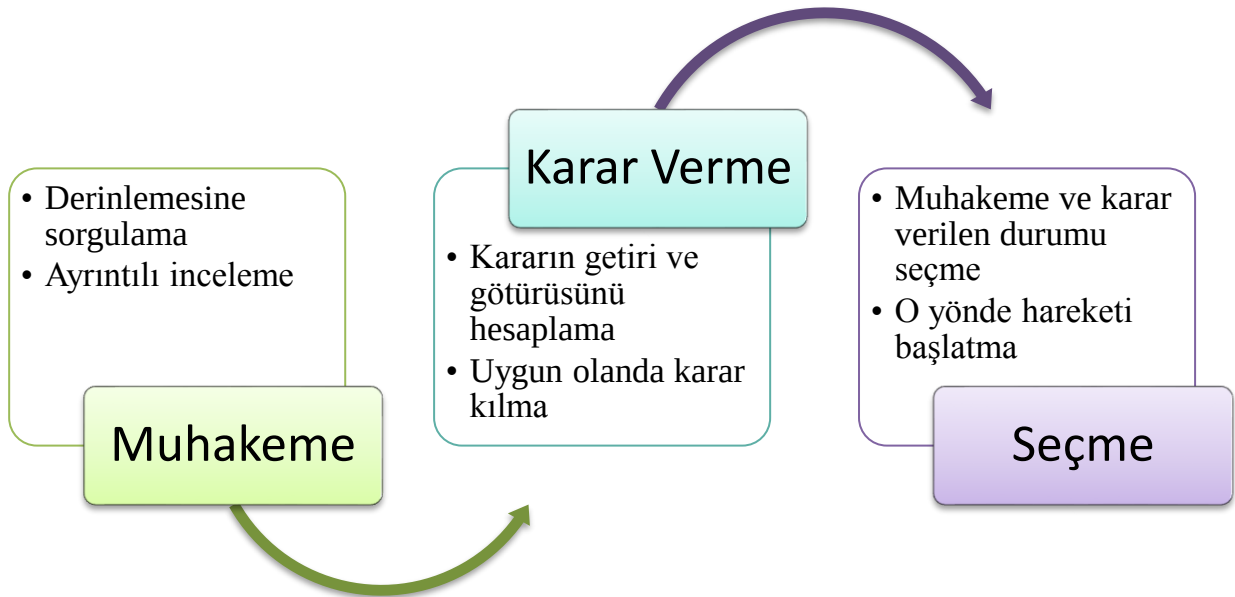
Fiziksel Olgunlaşma: Bireyin bilişsel/zihinsel süreçlerinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi ve zihinden beklenenlerin yapılabilmesi için, fiziksel bir olgunlaşmanın olması gerekmektedir. Mesela: Beyni ya da beyni meydana getiren faktörlerden bazıları eksik olan bireyden normal bir birey gibi düşünmesi beklenemez.	Deneyim: İnsan çevre ile girdiği etkileşim sonucunda yeni deneyimler elde eder. Elde ettiği bu deneyimleri yeni karşılaştığı durumlara uygulayarak yaşamı daha kolay hale getirir. Mesela: Bir kişi tatlı zannedip elmasını yediği bir ağaçtan bir dahaki sefere daha dikkatli bir şekilde yaklaşır.	Toplumsal Aktarım: İnsanlardan uzak bir şekilde yaşayan kişilerin, toplumda meydana gelen değişimleri farketmeleri ve bunlara ayak uydurabilmeleri çok kolay olmamaktadır. Mesela: Farabi ya da İbni Sina gibi zeki zatlar bugün gelseler, ilk etapta bir altı yaşındaki bir çocuk kadar teknolojiye hakim olamazlar.	Dengelenme: Bilişsel gelişimin belki de en önemli üreçidir. Çünkü birey bu süreçte dengesizlik durumunu yeni bir denge durumuna getirir. Gerçekte bilişsel gelişimin kendisi, var olan bilişsel denge durumundan yeni ve daha üst düzeyde bir denge durumuna geçiş olarak ifade edilmektedir (Piaget, 1977).

Şekil 9. Bilişsel Gelişim Süreci Bileşenleri (Piaget, 1999).

Piaget'in bilişsel/zihinsel sürecini ele aldıktan sonra bu süreçte iradenin nerede konumlandığını belirlemek gerekir. Mischel ve Ayduk (2002) sosyal bilişsel kuramcılarının çoğunun bilişsel süreci otomatik yönlendirilen bir süreç olarak ele aldığını belirtmişlerdir. Bir obezin yemek görürken kendini tutamaması, öksüren bir sigara tiryakisinin hastalığını bilmesine rağmen o sigarayı içmesinin zihnin otomatikleşmesiyle ilgili olduğu vurgulanmıştır. Daha açık bir ifadeyle kişinin iradesinin zayıflaması sonucu, zihinsel sürecin direnme gücü ortadan kalkmakta ve dolayısıyla yapması gerekeni de yapamamaktadır. O halde zihinsel sürecin otomatikleşmesi ve bu otomatikleşen durumun durdurulmasının mümkün olup olmaması ile ilgili bir kanaate varmak için irade sürecinin iyice irdelenmesi gerekmektedir. İnsan kişiliği birbirine bağlı bileşenlerden oluşan dinamik bir süreçtir. Kişilik yapısının ana yapısı ise bilişsel/zihinsel

süreçtir (Mischel & Shoda, 1995). Buna insan kişiliğine ait çok şey katılabilir. İnsanın hedefleri, beklentileri, inançları, mutlulukları ve hüznüleri gibi bir sürü durum sıralanabilir. Aynı şekilde bu durum insanın geçmişe ait bir arşivini de meydana getirir (Mischel ve Shoda, 1995). Bireyin bu durumları kodlama biçimleri onun iradesinin yönünü belirlemede etkili olmaktadır. Özellikle yaşanan olumsuz deneyimlere (korkular, hayal kırıklıkları ve travmalar) karşı bireyin yaptığı kodlamalar büyük önem arz eder (Mischel ve Ayduk, 2002) . Mesela; ders çalışması gereken kişi eğer ders çalışmak geleceğim için gereklidir şeklinde bir kodlama yapmışsa ve bu hedefine değer veriyorsa, o zaman başarma ihtimali daha yüksektir. Ancak ders çalışması gerektiğini hatırlayıp bu durumu ertelerse ya da tamamen unutursa, bu durumda kişinin kodlamalarında yanlışlık vardır ve buna ait değer algıları da farklıdır. Tabi burada kişinin motivasyonu devreye girmektedir. Sadece yüksek motivasyon değil onun çok ötesinde bir güç gereklidir ki bu güç de iradedir.

Bilişsel/zihinsel süreç faktörleri ayrıca bir araştırma konusudur. Ancak iradenin bilişsel/zihinsel sürecinde üç önemli kavram birbirleriyle sürekli bir ilişki halindedir ve bunların başarısı kişinin başarısını doğrudan etkilemektedir. Bunlar; muhakeme, karar verme ve seçmedir.

Şekil 10. İradenin Bilişsel Süreç Bileşenleri

İradenin bilişsel süreci dinamik bir süreçtir ve sürekli işlemektedir. Ayrıca üç süreç de birbirleriyle ilişkili ve sürekli bir alışveriş halindedir. Mesela detaylı bir şekilde muhakeme

edilen bir durum için karar verilirken, o durumun getiri ve götürüleri muhakeme ile birlikte yeniden değerlendirilir ve karar verildikten sonra seçme sürecine geçilir. Seçme sürecinde seçilen şeyin uygun olup olmaması yeniden hesaplanır ve bu üç bileşen sürekli işleyerek doğruya ulaşana kadar çalışır. Seçme işlemi gerçekleştikten sonra durum iradenin harekete geçme/eylem sürecine aktarılır. İradesini etkili kullanabilen kişilerde bu üç süreç sağlıklı bir şekilde işler ve birbirleriyle iyi bir etkileşim halindedir. Ancak iradesini etkili kullanabilen bireylerde bu süreç diğerleri gibi işlememektedir. Onlarda da bir muhakeme, karar verme ve seçme süreci vardır. Fakat bu üç süreç ahenk içinde çalışmaz. Örneğin ders çalışması gereken bir birey muhakeme yaptığında, ders çalışmaktan başka bir seçeneğinin olmadığını düşünür. Karar verme aşamasında arkadaşlarının telkinleriyle direnme gücünü kaybeder ve ders çalışmayı bırakır belki de unuttur.

Bu bağlamda, irade basit bir eylem süreci değildir. İrade süreci belli aşamalardan meydana gelmektedir. Bu aşamaların ilki ise bilişsel/zihinsel süreçtir. Burada karşılaşılan durumla ilgili zihin âleminde iyi bir muhakeme yapılır; bu muhakeme neticesinde bir karara varılır ve varılan kararın akabinde ise karar verilen durum seçilir.

2.1.3. İradenin Harekete Geçme/Eylem Süreci

İrade sürecinin ikinci aşaması harekete geçme/eylem sürecidir. İnsanlar çoğu zaman bir işi yapmaya karar verirler ve bu konuda üzerine düşenleri yapma konusunda da kararlı olacakları noktasında kendilerini motive etmeye çalışırlar. Ancak çoğu zaman insanlar bu motivasyona rağmen harekete geçmekte zorlanırlar ve o işten vazgeçerler. İrade sürecinin birinci kısmı olan bilişsel/zihinsel süreç yapılmak isteneni bitirmek için yeterli değildir. Kişinin bilişsel süreçte muhakeme edilen, karar verilen ve seçilen durum için harekete geçmesi gerekmektedir. 2011 yılında Amerika'da stres ile ilgili bir çalışmaya katılanların% 27'si, değişimin önündeki en büyük engelin irade eksikliği olduğunu söylemişlerdir (APA, 2011). Toplum zaviyesinden bakıldığında, egzersiz yapma, diyet yapma, tasarruf yapabilme, sigarayı terk etme, alkol bağımlılığından kurtulma ve yapılacak işleri erteleme gibi birçok durumun çoğu kişinin önemli bir sorunu haline geldiği bilinmektedir. İnsanların çoğu iradenin ne olduğu konusunda bir sezgiye sahip olsa da, onun gerçek gücünü anlamada veya anlamlandırmada ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar. İradenin harekete geçme/eylem sürecinde birbiriyle ilişkili dört önemli süreç işlemektedir.

Şekil 11. İradenin Hareket/Eylem Süreci Bileşenleri

Bir kişi bir durumun muhakemesini yapıp, karar da vermişse artık harekete geçmesi gerekiyor. Harekete geçmede ise dört önemli özellik ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki kararlılıktır. Kararlılık, belirlenen gayeye yönelirken çıkan zorluklara rağmen, aynı hedef doğrultusunda diretebilme becerisi olarak ifade edilmiştir (Peterson ve Seligman, 2004). APA (2012) Amerikalılar için iradesizliğin en büyük sorun olduğunu not ettikten sonra, iradeyi dört temel özellik etrafında şekillendirmiştir;

- Memnu olma süresini uzatma ve uzun vadeli hedeflere ulaşmak için kısa vadeli cazibelere direnme yeteneği;
- İstenmeyen bir düşüncüyü, hissi veya dürtüyü geçersiz kılma kapasitesi;
- Benliğin bilinçli, kararlı bir şekilde düzenlenmesi;
- Tükenebilecek sınırlı bir kaynak.

Bu özelliklere bakıldığında, iradenin kişiyi uzun süreli hedeflere yaklaştırmada yardımcı olduğu; kişinin zararına olan durumlara karşı koruma kalkanı oluşturduğu; bilinç ve kararlılık durumunda artma olduğu ve iradenin de sınırlı bir kaynak olduğu şeklinde düşünce kalıpları ortaya çıkmaktadır. Fakat iradenin sınırlı bir kaynak olup olmadığı konusu uzun süre tartışma konusu olan bir durumdur. Özellikle Baumeister, Bratslavsky, Muraven ve Tice, (1998);

Baumeister, Vohs ve Tice (2007) iradenin de tükenebilen sınırlı kaynak olduğu konusunda uzun uzadıya tartışmalar yapmışlardır.

McGonigal (2013) iradenin üç şeyden oluştuğunu ve beynimizin bu üç şeyi de geliştirme kapasitesine sahip olduğunu belirtmiştir. Bunlar;

- İstemediğim şeyi reddedebilirim;
- İsteddiğim şeyi yaparım;
- Ne istediğimin ve ne istemediğimin farkındayım.

Bu durum esasında irade sürecinin kısa bir özetidir. Ne istediğinin ve ne istemediğinin farkında olmak iradenin bilişsel süreciyle ilgilidir. Kişi muhakeme eder; karar verir ve seçer. Farkında olduğu durumları yapma ya da yapmama becerisi ise iradenin hareket süreciyle alakalı bir durumdur. Kişinin istediği şeyi yapma ve istemediği durumu red edebilmesi için iradenin hareket sürecinin dört faktörünün büyük rolü vardır. Bu faktörleri teker teker ele alıp incelemek konuyu daha detaylı anlama noktasında yararlı olacaktır.

- Kişinin kararlılık göstermesi o durumu devam ettirme ya da ettirmeme noktasında önemli rol oynar. Eğer bir birey kendisi için büyük öneme sahip bir durumu devam ettirmek istiyorsa iyi bir kararlılık göstermesi gerekir. Burada kararlılığın önemli saç ayakları olan; sebat, sabır, azim ve dayanıklılık kavramlarını da unutmamak gerekir.
- Aynı şekilde kişi kendisi için önemli olan bir durumu nihayete erdirmek istiyorsa, tutarlı davranmalıdır. Önemli durum karşısında tutarsız davranışlar sergilemeye başlarsa kararlılığında da zedelenme meydana gelecektir.
- Harekete geçme/eylem sürecinin diğer önemli bir ayağı ise sorumluluktur. Kişi hedefine yöneldiğinde, o hedef için gerekli olan sorumlulukları almalı; çıkabilecek olumlu ve olumsuz sonuçları hesap edebilmeli ve bunlarla yüzleşebilme cesareti gösterebilmelidir.
- İrade ile çok sık karıştırılan fakat iradenin hareket sürecinin dördüncü ayağın oluşturan öz kontrol da bir o kadar önemlidir. Eğer birey hedefine varma noktasında, kendini kontrol edemiyor veya sürece yönetmede yetersiz kalırsa diğer üç nokta da zafiyet meydana gelecektir.

Bu bağlamda iradenin hareket sürecini meydana getiren; kararlılık, tutarlılık, sorumluluk ve öz kontrol birbirleriyle sürekli bir ilişki içerisinde. Ve hatta iradenin bilişsel/zihinsel süreciyle de devamlı bir ilişki halindedirler. Son tahlilde irade sürecinin harekete geçme aşaması kişinin yapmaya karar verdiği duruma ilişkin somut adımların atıldığı süreçtir. Bu sürecin sonucunda

ya kişinin iradesi yardımıyla istediği sonuç veya iradesizliğiyle birlikte istemediği sonuç ortaya çıkacaktır. Ortaya çıkan her iki sonuca göre de kişide farklı duygular ve psikolojik süreçlerin çıkması beklenmektedir. Bu durum da iradenin psikolojik sürecini meydana getirmektedir.

2.1.4. İradenin Psikolojik Süreci

İnsan iradesini etkili kullandığında veya kullanamadığında farklı psikolojik süreçler yaşamaktadır. Bu kimi zaman mutluluk; kimi zaman hüzn; kimi zaman huzur; kimi zaman pişmanlık; kimi zaman iyi oluş kimi zaman da buhran olarak tezahür edebilir. Ülkemizde irade ve psikolojik sorunlar arasındaki ilişkiyi belirlemeye ilişkin ampirik çalışmalara rastlanılmamaktadır. Ancak yurt dışında bu duruma ilişkin zihin yoran çok sayıda çalışmacı ve çalışma söz konusudur. APA (2012) tanımına göre irade, uzun vadeli hedeflere ulaşmak için kısa süreli hedeflerden vazgeçebilme gücü olarak tanımlanmaktadır.

Duckworth ve Seligman (2005) yılında sekizinci sınıf öğrencilerini bir yıl boyunca gözlemleyecek bir çalışma başlattılar. Bu çalışmanın amacı öğrencilerin iradelerini başka bir deyişle kendini kontrol becerilerini test etmektir. İlk etapta araştırmacılar öğretmenlerden, velilerden ve öğrencilerden veriler toplayarak öğrenciler hakkında bilgi sahibi olmaya çalıştılar. Aynı zamanda öğrencilere isterlerse hemen bir dolar ya da bekleyerek bir hafta sonra iki dolar alabilecekleri söylendi. İradeleri, öz kontrolleri ve öz disiplinleri yüksek olan öğrencilerin beklemede daha başarılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Aynı çalışmada araştırmacılar, iradenin akademik başarıyı IQ'dan daha başarılı tahmin edebildiği sonucuna varmışlardır.

Tangney, Baumeister ve Boone (2004) lisans öğrencilerinin iradelerini ve öz kontrol becerilerini test etmek için bir ölçek geliştirip bunu uyguladılar. Bu ölçekte her öğrenciye irade puanı verdiler. İrade puanları ve öz kontrol puanları daha yüksek bulunan öğrencilerin, daha yüksek öz saygı, daha az obezite, daha az alkol bağımlılığı ve daha yüksek iletişim becerilerini sahip oldukları sonucunu elde ettiler. Çok dikkat çekici bir araştırma ise Yeni Zelanda'da yapılmıştır. Bu çalışma 10 yaşındaki 1000 öğrencinin 32 yaşına kadar izlenmesi ile ilgilidir. Bu çalışmada öğrencilerin iradeleri, öz kontrolleri ve öz disiplinlerine bakılmış ve daha sonra 32 yaşlarına geldiğinde yeniden aynı örnekleme bakılmıştır (Moffitt, Arseneault, Belsky, Dickson, Hancox, Harrington, Houts, Poulton, Roberts, Ross, Sears, Thomson, and Caspi, 2011). Bu çalışmanın sonucunda, araştırmacılar daha yüksek irade ve öz kontrol sahibi bireylerin, gerek

bedensel ve fiziksel sağlık; gerek ruhsal ve psikolojik sağlık; gerek k  t   madde kullanımının azlığı; gerek daha iyi bir tasarrufu ve gerek mahk  miyet gereken su  lardaki azlık noktasında diğerlerinden ayrıştığı g  r  lm  şt  r. Bu araştırma bile tek başına bize iradenin ne kadar değerli ve etkili bir g    olduğunu g  stermektedir. Bilindiği   zere toplum kişiden kendini kontrol edebilmesini, duygularına h  kim olabildiğini ve yaşam şartlarına uyum sağlayabilmesini beklemektedir. Bunu da toplumun selameti ve iyiliği i  in beklemektedirler. Bunun temelinde de irade vardır.

T  m bu bilgiler doğrultusunda denilebilir ki, irade psikolojik sağlığın   nemli bir d  zenleyicisidir.   zellikle irade eksikliğinden kaynaklanan durumların bireylerde oluşturduğu stres, kaygı ve uyum sorunları akabinde ciddi psikolojik sorunlara sebebiyet verebileceği d  ş  nmektedir.

2.2. Ahlaki B  t  nl  k

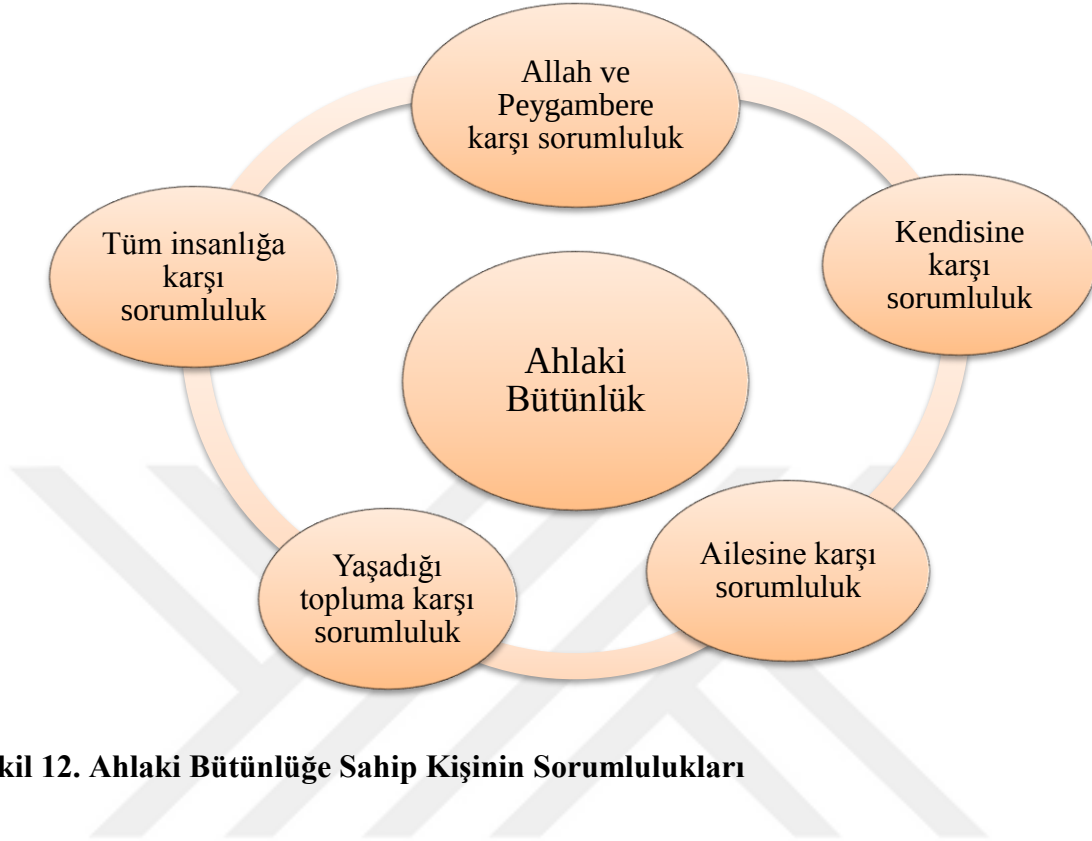
“Ahlak” kavramı   ok  a duyulan ve zikredilen bir kavramdır. Bu kavram toplum tarafından   eşitli anlamlarda kullanılmaktadır. TDK (2019) ahlakı “Bir toplum i  inde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış bi  imleri ve kuralları, akt  re, sağt  re.” Olarak tanımlamaktadır. Yani toplumda var olan kurallara g  re kişinin geliştirdiği davranışsal kalıp olarak ifade edildiği anlaşılmaktadır. Arap  a k  kenli bir kelime olan ahlak “hulk” kelimesinin   oğuludur. Huy, miza   ve karakter anlamlarını taşımaktadır (Bayraklı, 2011: 15). Aydın (2007) ahlakı kişinin kendisine ve t  m yaratılanlara karşı sorumluluk ve vazifelerini yerine getirme olarak tanımlamıştış. Aynı zamanda ahlak, toplumların davranış kalıplarını ve ilişkilerini belli kurallar ve ilkeler   er  evesinde d  zenleme bi  imidir (Aydoğan, 2016). Bu tanımlamalar genellikle y  zeyssel tanımlamalar olarak ifade edilebilir. Zira ahlakla ilgili tartışmalara bakıldığında ahlakın   ok ayrı bir yerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bardakoğlu (2017) Gazali, “insanda yerleşmiş bulunan bir meleke olup bir fikr   zorlamaya gerek olmaksızın o meleke sayesinde davranışlar kolayca ortaya   ıkar.” Yani bir y  n  yle insanın   zerine yaratıldığı miza   ve huy olarak ifade edilebilir. “İnsanın iyi veya k  t   olarak vasıflandırılmasına yol a  an manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar b  t  n  ; bunlarla ilgili ilim dalı.” (İslamansiklopedisi.org, 2019). Hi   ş  phesiz gerek batı toplumunda ve gerekse doğu toplumlarında ahlak kavramı   ok  a tartışılmış bir konudur. Bu bağlamda iki tarafın ahlaka

yükledikleri anlamı ele almak ve daha sonra ahlaki bir bütünlükten kastedilen ne olduğu incelemek oldukça önemli bir durumdur.

Bir kişinin ahlaki bütünlüğe sahip olup olmadığı sorusu, herhangi bir kişinin karakterinin değerini belirlemede merkezi bir rol oynayabilir. Tamming (2017) ahlaki bütünlüğü tanımlarken, onu ahlaki ikiyüzlülükle ifade etmiştir. Ahlaki ikiyüzlülük, “kişinin kendi çıkarlarına göre hareket ederken ahlaki görünme ve dolayısıyla ahlaki olmadan kaçınma arzusu” olarak tanımlanmıştır (Batson, Kobryniewicz, Dinnerstein, Kampf ve Wilson, 1997). Bu ahlaki bütünlük veya aslında ahlaki olmanın aksinedir. Yetişkinlerle yapılan deneysel araştırmalar, insanların ahlaki bütünlükten ziyade ahlaki ikiyüzlülüktan daha fazla motive olduklarını göstermektedir (Batson, Thompson ve Chen, 2002). Schlenker (2008) ahlaki bütünlüğü, kişinin ilkeleri ve çıkarları arasında kaldığında ilkeli davranabilme becerisi olarak tanımlamıştır. Buna göre bir kişi eğer çıkarı söz konusu olduğu halde, ilkeli davranış sergileyebiliyorsa o kişi ahlaki bütünlüğe sahip bir kişi olarak tanımlanmaktadır. Halfon (1986) ahlaki olarak görünen ve hayranlık uyandıran dürüstlük ya da sözünde durmaktan çok ahlaki bütünlüğün daha derin bir anlam taşıdığını belirtmiştir. Ona göre ahlaki bütünlüğe sahip kişiler çoğu zaman karakterleri gereği arka planda kalmayı tercih etmektedir. Ahlaki bütünlüğün yönü bazı felsefi akımlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Mesela Kant’çılara göre ahlaki bütünlüğe sahip kişiler ahlaki ilkelerinde tutarlı bir şekilde hareket eden kişilerdir. Faydacılara göre ise ahlaki bütünlük, eylemlerin sürekli olarak faydacılık ilkesine göre işlemesidir. Bu durum birçok felsefi ekolün dünya görüşlerine uygulanabilir (Halfon, 1986). Musschenga (2001) ahlaki bütünlüğe sahip kişilerin bireysel çıkarlardan ziyade toplumsal çıkarlara önem verdiğini; bu durumun ahlaki bütünlüğe sahip bireyle sahip olmayan birey arasındaki farklılığın bir kanıtı olduğunu belirtmiştir. Diğer bir ifadeyle ahlaki bütünlüğe sahip bireyler kendi çıkarlarından ziyade başkalarının çıkarlarını gözetirler ve kendi çıkarları uğruna başkalarının çıkarlarını çiğnemezler. Bazı araştırmacılar kişisel bütünlük ile ahlaki bütünlük arasında fark olduğunu söylemişlerdir. Kişisel bütünlük sağlayan bireylerin tamamının iyilik göstermesi beklenmezken; ahlaki bütünlüğe sahip bireylerden iyilik ve tutarlılık beklenmektedir (Dunn, 2009). Furrow (2005) bir suikastçının yapacağı işte kişisel bir bütünlük gösterebileceğini ancak bunun ahlaki bütünlük olarak tanımlanamayacağını belirtmiştir. Diğer bir ifadeyle suikastçının işini bir bütünlük halinde ve uyumlu yapması onun kişisel bütünlüğünü ifade ederken, aslında ahlaki olarak bir bütünlük göstermediğini göstermektedir. Ayrıca Dunn (2009) ahlaki bütünlüğün sağlanması

için kişinin ahlaki değerlerinin birbirleriyle tutarlı olması gerektiğini vurgulamıştır. Mcleod'un (2005) kişisel bütünlüğü ahlaki bütünlükten şu şekilde ayırmaktadır; ona göre kişisel bütünlük eğer ahlaki değerler taşıyorsa ahlaki bütünlüğün prototipidir. Yani ahlaki bütünlüğe giden yoldur denilebilir. Birinin ahlaki bütünlüğüne karar verirken, bir insanın toplumda normalde yerine getirdiği çeşitli sosyal roller için gerekli görülen temel erdemlerden, ilkelerden ve değerlerden başlanır ve bunların davranışlarına nasıl tezahür edildiği incelenir (Musschenga). , 2001). Bu tanımlardan sonra ahlaki bütünlüğün İslami gelenekte ele alınış biçimini de incelemek oldukça önemlidir.

Ahlaki bütünlük kavramının İslami alan yazındaki karşılığı genel olarak iki önemli kavramın bir araya getirilmesiyle oluşan durum olarak değerlendirilir. Çağrı (2019) ahlakın iki çeşit olduğunu; birincisinin nazari (teorik), ikincisinin (ameli) ahlak olduğunu belirtmiştir. Nazari ahlak: “Ahlak problemlerini tahlil ederek insanın ahlaki yaşayışına temel teşkil edecek genel prensipler, kaide ve kanunları tespit eder. Ahlak teorisidir.” Diğer bir ifadeyle nazari ahlak kişinin yaşamını düzenleyen, onun iyi ile kötüyü birbirinden ayırmasına yardım eden ahlakın teorik kısmıdır. Ameli ahlak ise; “Nazari ahlakın tespit ettiği kaide ve kanunların hem neticesi hem de tatbikidir.” Yani kişinin teorik ahlakının uygulanmış biçimidir. Ahlaki bütünlük ise, nazari ve ahlaki amelin örtüşmesi durumu olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle, insanın iyi ile kötüyü birbirinden ayıran; neyin doğru neyin yanlış olduğunu kavrayan ve bunların neticesinde nelerin olabileceğini hesaplayan zihnin, bu durumları amele ve fiiliyata dökmesi durumudur. Nazari (teorik) ahlakını ameli (pratik) ahlak seviyesinde uygulayan ahlaki bütünlük sahibi bireyin beş haslete sahip olması beklenir.

Şekil 12. Ahlaki Bütünlüğe Sahip Kişinin Sorumlulukları

Bu ifadelerle göre ahlaki bütünlüğe sahip kişi aynı zamanda sorumluluk sahibi kişidir. Bu noktalardan bakıldığında ahlaki bütünlük ile irade arasında önemli ortak noktaların bulunduğu anlaşılmaktadır.

2.3. Psikolojik Sağlamlık

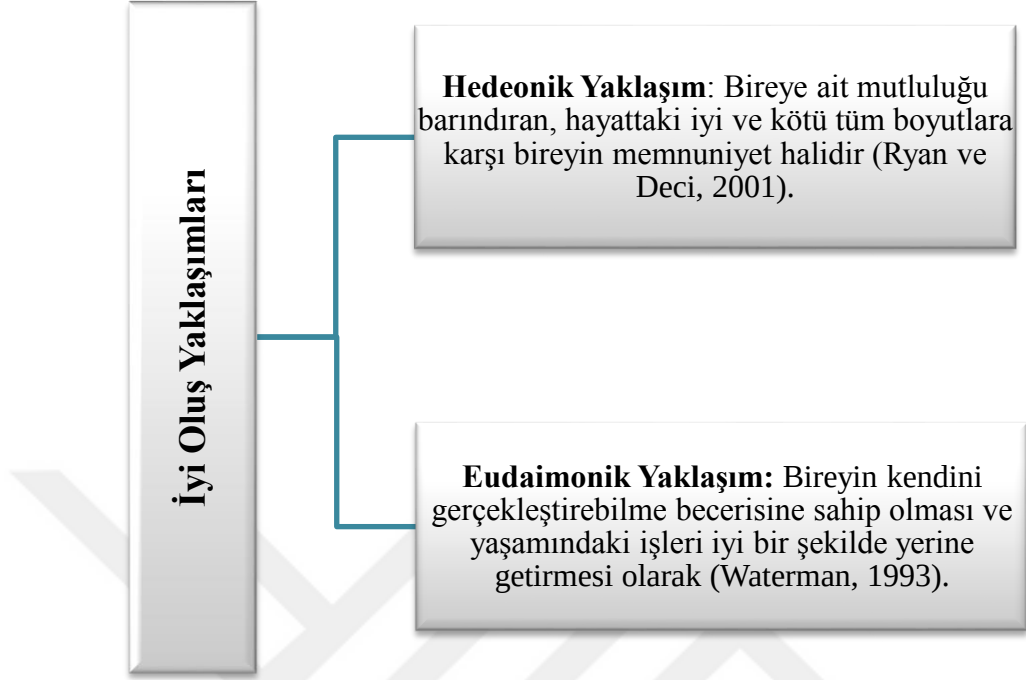
Son zamanlarda psikolojik sağlamlık kavramı çokça kullanılan ve duyulan bir kavramdır. Daha çok pozitif psikoloji alanıyla ilişkilendirilmektedir. Zira pozitif psikoloji ile ilgilenenler, psikolojinin kişilerin olumsuz durumlarına yoğunlaşarak, olumlu duyguları göz ardı ettiğini belirtmektedirler (Seligman, 2002). Psikolojik sağlamlık için yapılan çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Block and Kremen (1996) psikolojik sağlamlığı, kişinin maruz kaldığı olumsuz durumlara karşı kendini güçlü hissedebilmesi olarak tanımlamıştır. Psikolojik sağlamlık, kişiye zarar veren durumlara karşı, kişinin kendini koruyabilme ve bu duruma ayak uydurabilme becerisiyle de ilişkilidir (Gizir, 2007). Greene (2002) psikolojik sağlamlık kelimesinin köken olarak Latince'den geldiğini mana itibarıyla de aslında dönebilme esnekliği olarak ifade etmiştir. Bu tanımlamaların genel olarak üzerinde durdukları ortak nokta, psikolojik sağlamlık; kişinin

yaşam serüveninde karşılaştığı olumsuz durum ve deneyimlerin olumsuz etkisini uzun süre yaşamak yerine, olumsuz durum ve deneyimlerin üstesinden gelebilme becerisini gösterebilmesidir. Rutter (1987) kişinin maruz kaldığı stres ve sıkıntılara karşı, iyileştirici koruyucu durum olarak ifade etmiştir. Luthar, Cicchetti, & Becker (2000) psikolojik sağlamlığın önemli durumlar karşısında uyumlu olabilme dinamiği olduğunu belirtmiştir. Bazı araştırmacılar psikolojik sağlamlığın ortak bir tanımı olmasa da, genel olarak karşılaşılan güçlüklerle olumlu bir şekilde uyum sağlama süreci olduğunu belirtmişlerdir (Masten ve Coatsworth, 1998). Gizir (2007) psikolojik sağlamlığın olumsuz durumlara karşı olumlu uyum gösterme süreci olarak tanımlamıştır. Bu durumun kişide yaşama adına ve gelecek adına umuda yol açtığını da ayrıca eklemiştir. Ak (2016) bireyin farklı zamanlarda karşılaşmış olduğu zorluklar karşısında gösterdiği başarıyı, daha sonraki süreçte karşılaşacağı sorunlara da uygulayabileceğini, bu durumun da psikolojik sağlamlığı geliştirdiğini ifade etmiştir. Tümmlü (2013) ise psikolojik sağlamlığın, hayatın her döneminde geliştirilebileceğini belirtmiştir. Gramezy (1993) bireyin daha önceki olumsuz durumlara karşı verdiği olumlu mücadelenin kişinin bu noktada yetenekleriyle ilişkili olduğunu ve dolayısıyla bu yeteneklerin iyi gelişmesi durumunda, bireyin psikolojik sağlamlığının da daha iyi bir seviyeye geldiğini söylemiştir. Psikolojik sağlamlığa erişmesi beklenen bireyin, maruz kaldığı olumsuz durumlar neticesinde, o durumlara uyum sağlaması ve olumsuz durumlara rağmen farklı noktalardaki olumlu durumlarda başarılı olması gerekmektedir (Luthar ve Cicchetti, 2000). Görüldüğü gibi psikolojik sağlamlığın gerçekleşebilmesi için hem belli durumlar ve hem de bu durumlara karşılık bireylerden beklenen bazı durumlar söz konusudur. Mesela bir birey maruz kaldığı olumsuz durumlar karşısında ayakta durmayı başarabiliyorsa ve bunu daha sonraki yaşantılarında da tatbik edebiliyorsa, bu bireyin psikolojik sağlamlık noktasında önemli bir mesafe kat ettiği düşünülebilir. Bu bağlamda psikolojik sağlamlık, tüm olumsuz koşullara rağmen, streslere ve riskli durumlara karşı baş etme becerisi göstermesi ve uyum gösterebilme dinamik süreci olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2018; Şahin ve Buzlu, 2017 ; Li ve ark., 2015; Riley ve Masten, 2005). Zadeh ve arkadaşları, (2018) psikolojik sağlamlığın insanın hayata uyum sağlamasında önemli etkisinin olduğunu ifade etmiştir. Terzi (2008) ise, psikolojik sağlamlıkla kendini toparlayabileceğini; stres ve olumsuz durumlardan kurtulabileceğini ve bunu yaptıkça da psikolojik olarak daha sağlam bir birey olabileceğini ifade etmiştir.

Bu tanımlamaların ve bu ifadelerin irade ile ilgili olduğu düşünülebilir. Yaşamdaki olumsuz durumlar, stres ve traumlar karşısında direnme becerisi geliştirmesi beklenen bireyin bu duruma uyum sağlaması ve bu süreci başarıyla atlatabilmesinin iradeyle bağlantılı olması beklenmektedir. Zira insanı diğer canlılardan ayıran irade gücü sayesinde birey zorluklara ve sıkıntılara tahammül edebilmekte ve bunlara karşı gerekli olan direnci gösterebilmektedir. Elbette bu durumu etkileyen farklı faktörler de vardır ve bunların etkileri de göz ardı edilemez. Ancak psikolojik sağlamlığın oluşmasında iradenin etkisinin olmaması düşünülemez. Psikolojik sağlamlığın irade ile ilişkisini açıklayan çok sayıda çalışma söz konusudur. Bu çalışmaların genelinde irade ve psikolojik sağlamlığın sınırlı kaynaklar olup olmadığı üzerine tartışmalar cereyan etmektedir (Miller-Lewis, L., Searle, A., Sawyer, M., ve diğerleri, 2013 ve Baumeister, R.F., Vohs, K., 2007). Psikolojik sağlamlığın ve iradenin birbirleriyle olumlu ilişkileri olduğu da bazı araştırmalardan elde edilmiştir. Psikolojik sağlamlığın irade gücüne dayandığı; bu durumda irade gücünün artmasıyla psikolojik sağlamlığın da artabileceği sonuçları üzerine alan yazında çeşitli kaynaklara ulaşmak mümkündür (Konnikova, 2016). Araştırmalar aynı zamanda iradenin artmasıyla birlikte psikolojik sağlamlığın da artacağı sonucunu vermektedir. Daha basit bir ifadeyle kişi iradesini kontrol etmeyi başardığında, psikolojik olarak daha sağlam bir birey haline gelmektedir (Werner, 2005). Yapılan bir araştırmada olayı dramatize edenin insanın algıları olduğunu, bu durumun insanı savunmasız ya da güçlü kılabileceğini göstermektedir. Ancak yapılan çalışmada iradenin kötü durumlar karşısında tükenmesini engelleyerek savunmasız kalmaktan ziyade, sıkıntılı durumu atlarmaya yardımcı olduğunu göstermiştir (Job, V. ve ark. 2013).

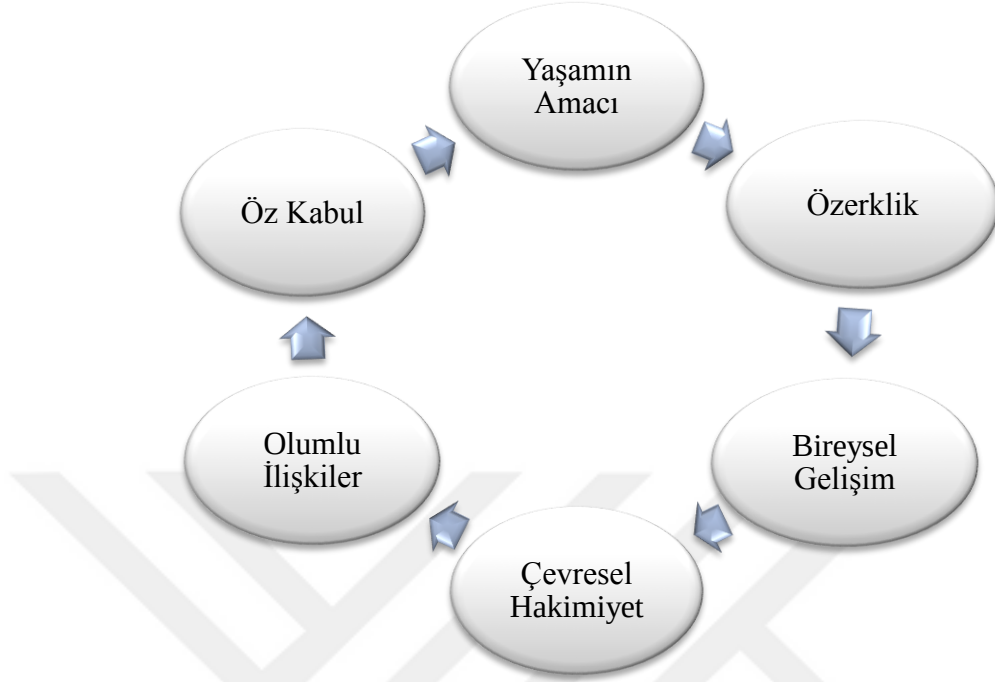
2.4. Psikolojik İyi Oluş

Psikolojik iyi oluş ya da iyi oluş kavramları, beden ve ruhen kişinin iyi olma halini ifade eden bir kavram olup; esas itibarıyla kendini iyi hissetmek ve iyi durumlarda bulunmak şeklinde ifade edilmektedir (Doğan ve Eryılmaz, 2014). Ryff (1995) iyi oluşu, endişe ve rahatsızlık veren tüm psikolojik rahatsızlıklardan uzak olabilmek durumu olarak tanımlamıştır. Keyes, Smotkin ve Ryff, (2002) psikolojik iyi oluşu, kişinin kendisiyle ilgili olumlu algılara sahip olma, sınırlarını bilme, sağlıklı ilişkiler kurabilme ve kendi potansiyelinin farkında olma şeklinde tanımlamıştır. Genellikle iyi oluş kavramı iki yaklaşım üzerinden açıklanmaktadır. Bunlardan biri hedonik (hazcı) yaklaşım ve diğeri ise eudaimonik (mutluluk) yaklaşımıdır.

Şekil 13. İyi Oluş Yaklaşımları

Hedonik (hazcı) yaklaşıma göre, kişinin yaşadığı olumlu ve olumsuz tüm deneyimlerde kişinin memnun olma hali iken (Özen, 2010).; eudaimonik yaklaşım ise, mutluluk ve iyi oluş kavramlarını ayırmaktadır (Ryan ve Deci, 2001). Her mutluluğun iyilik haline katkıda bulunmadığı ifade edilmiştir. Bu yüzden de eudaimonik yaklaşımın iyi oluş kavramını daha iyi tanımladığı ve karşıladığı düşünülmektedir (Demirci ve Şar, 2017). Ryff ve Singer (2008) psikolojik iyi oluşu altı boyut olarak ifade etmektedirler. Bu boyutların işlevselliği aynı zamanda iyi oluşun kalitesini de belirlemektedir. Bu boyutlar;

Şekil 14. Psikolojik iyi Oluşun Boyutları (Ryff ve Singer, 2008).

Yukarıdaki her boyutta kişinin yeterlilik sahibi olması beklenir. Örneğin; öz kabule sahip bir bireyin, hem iyi hem de kötü yönlerini kabul etmesi gerekmektedir. Özerklik boyutunda kişinin özgür iradesiyle hareket etmesi beklenir. Tüm bu boyutlara bakıldığında psikolojik iyi oluşun irade ile olumlu bir etkileşim içinde olması beklenir. Miquelon ve Vallerant (2006). Kişi yaşamında gerçekleşen olaylara olumlu noktada bakıyorsa kişinin psikolojik iyi oluşa sahip olduğunu ve dolayısıyla önemli olan kişinin kendisine yönelik değerlendirmeleri olduğunu belirtmiştir. Psikolojik iyi oluş kavramı da daha çok pozitif psikolojide kullanılmaya başlanmıştır. Pozitif psikoloji bireyin psikolojik iyi oluşunu artırmak için daha çok pozitif duygulara yönelmektedir. Bu pozitif duygular; sevmek, affetmek, kendini bilme ve farkında olmak gibi kavramlardır (Seligman, 2002; Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). Keyes (2005) psikolojik iyi oluşun kişide önemli rollere sahip olduğunu; yaşamı anlamlandırmada ve sağlıklı iletişim becerileri geliştirmede etkili olduğunu ifade etmiştir. Tüm bu tanımlar ve değerlendirmeler dikkate alındığında psikolojik iyi oluşun, kişinin kendisini tanıması; olumlu ve olumsuz taraflarının bilincinde olması; yaşadığı tüm durumları kabul ederek onları iyi olana doğru kanallendirmesi olarak ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle psikolojik iyi oluş, kişinin sahip olduğu düzenden memnun olması ve bu noktada sürekli bir gelişim halinde olması da denilebilir. Ayrıca psikolojik iyi oluşun irade ile de pozitif bir ilişki içinde olması beklenir. Zira

kişinin hem olumlu hem de olumlu durumlardan dersler çıkararak bunu iyi olana yönlendirebilmesi için iradesinin iyi düzeyde olması gerekmektedir. Bir su değirmeninin buğdayı una dönüştürmesi için tüm ekipmanlar bulunsa da; eğer iyi bir su akışı olmazsa buğdayın una dönüşmesini beklemek abesle iştigal olur. Bu bağlamda eğer ki, kişilerin psikolojik iyi oluşlarının yüksek olması bekleniyorsa, iradelerinin de terbiye edilmesine ve eğitilmesine ihtiyaç vardır diye düşünülmektedir.

2.5. Huzur

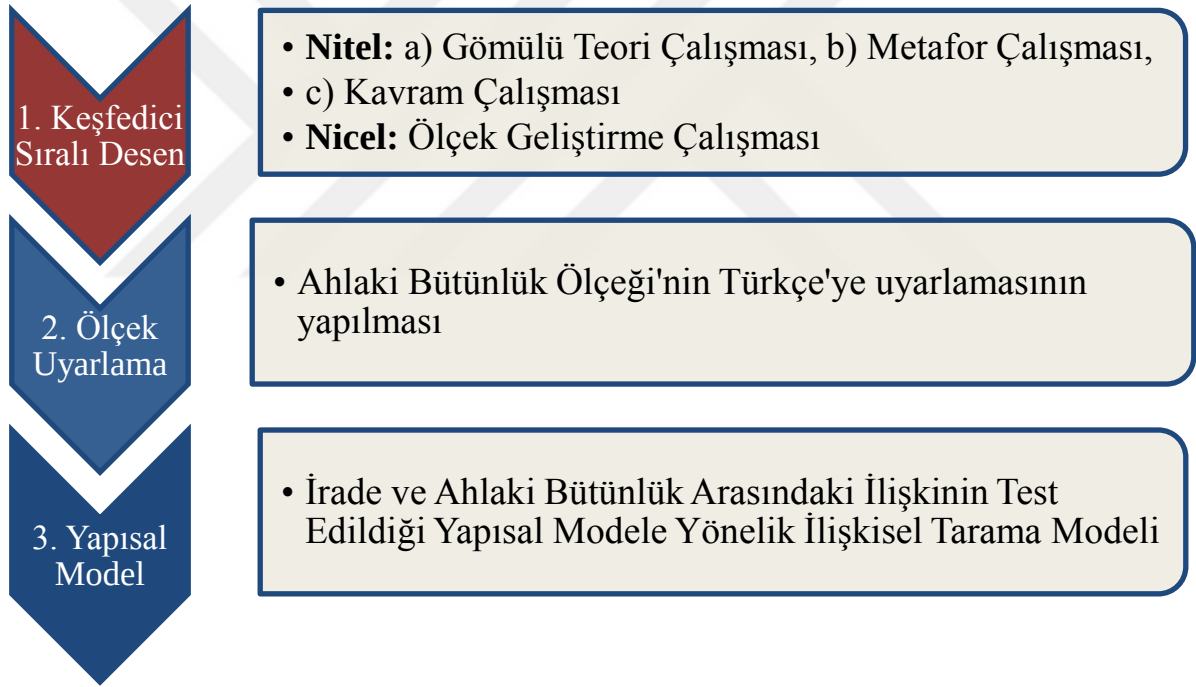
İnsanlara en çok aradıkları şey nedir diye sorulsa, herhalde en çok aradıkları şeyin huzur olduğunu söylerler. Zira yeryüzüne gelen her insanın amacı huzurlu bir yaşam sürmektir. TDK (2019) huzur; “İnsanın içinde duyumsadığı rahatlık duygusu, gönül rahatlığı, iç rahatlığı, baş dinçliği, rahatlık içinde bulunma durumu, dinginlik, çekişmesizlik.” Olarak tanımlamıştır. Tüm bu özelliklere sahip insanın yaşam kalitesinin nasıl olacağı esasında tanımda saklıdır. Demirci (2017) huzuru; “Kişinin kendisiyle barışık ve vicdanen rahat olmasını, güvende ve sakin hissetmesini, gergin olmamasını sağlayan iç uyum ve dengeyi ifade etmektedir.” Şeklinde tanımlamıştır. Akalın (2010) ise huzuru, “Dirlik, baş dinçliği, erinç, insanın içinde hissettiği rahatlık duygusu, gönül rahatlığı, iç rahatlığı, iç barış, dinginlik.” şeklinde tanımlamış; Arapçada hazır olmak ve huzurda bulunmak anlamlarına gelen “hür” kökünden türetilmiş bir kelime olduğunu belirtmiştir. Daha çok maddi ve manevi ferahlığı ifade etmek için dilimize geçmiştir.

Huzura iki şekilde bakılabilir. Birincisi günümüz dünyası bakış açısıyla ve ikincisi dinlerin bakış açısıyla. Günümüz dünyasında huzurun karşılığının maddi ölçülere göre belirlendiği anlaşılmaktadır. Zira bütün faktörlere bakıldığında, insanlara huzuru getirenin maddiyat olduğu fikri aşılınmaya çalışılmaktadır. Bir elbiseden, bir arabaya veya bir eve kadar her şey “huzuru bulma” üzerine inşa edilmiş gibi gösterilmektedir. Peki, gerçekte maddi hedeflerine ulaşan insanlar aradıkları huzuru bulabilmekte midirler? Esas itibariyle huzur kavramı bir yönüyle mutluluk kavramıyla da örtüşmektedir. Ancak her mutluluğun huzur halini vermesi beklenemez. Huzursuz bir anda gelen geçici bir mutluluğun kişiyi huzurlu hale getirebileceği düşünülmemektedir. Maslow (2001) yüksek gerilim ve heyecanın mutluluk; dinginlik, sakinlik ve durgunluğun huzur olduğunu belirtmiştir.

İslami literatürde huzur, insanı meşgul eden durumlardan sıyrılma ve manevi olana yönelme olarak tanımlanmıştır (İbnul Arabi, 1990). Bu mertebeye varmanın da kolay olmayacağını ayrıca belirtmiştir. Bu bağlamda huzurun maddi âleme ve manevi âlemlere bakan yönleri ve bu yöndeki bakış açıları olduğu anlaşılmaktadır. Kimisi huzuru maddi nazarı dikkate alarak ele alırken; kimisi ise huzuru manevi noktayı nazara alarak ele almıştır. Toplum geneline bakıldığında insanların huzurdan kasıtlarının genellikle sağlıklı olma, kimseye muhtaç olmama, sevdikleriyle birlikte olma, maddi ve manevi noktalarda istenilen hayatı yaşıyor olma gibi durumlar olduğu anlaşılmaktadır. O halde insanı gerçekte huzurlu yapacak olan şey nedir? Bu soruya elbette kolaylıkla cevap vermek mümkün değildir. Ancak tarihsel sürece baktığımızda huzurun genellikle manevi noktalarda bulunduğu ve insanlığa gelen kaynakların aktarımlarında da huzuru bulanların genel olarak manevi dinamikleri yüksek olanlar olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kendini kontrol etme becerisi yüksek; sorumluluk ve kararlılık durumları daha iyi olan bireylerin içsel huzuru bulmaları daha olası bir durumdur. Daha açık bir ifade ile iradesi yüksek bireylerin daha çok huzur bulması beklenen bir durumdur. Zira düşük irade sahibi bireylerin sürekli hatalar yaparak ve sorunlar oluşturarak huzurlu ve mutlu bir yaşam sürmeleri çok da olası bir durum değildir.

BÖLÜM III: YÖNTEM

Bu başlık araştırmanın tüm sürecine ilişkin bilgileri içermektedir. Bu bağlamda bu bölüm; araştırma modeli, çalışma grupları, veri toplama araçları, veri toplama biçimleri ve verilerin analiz edilmesi alt başlıklarından oluşmaktadır. Aşağıdaki şekil bu araştırma kapsamında yapılan çalışmalara ilişkin bilgiler vermektedir. Dolayısıyla her bir çalışmaya ilişkin bilgiler ayrı başlıklar altında sunulmuştur. Araştırma birbiriyle ilişkili üç çalışmadan meydana gelmektedir. Birinci çalışma karma yöntem araştırmalarının keşfedici sıralı desenini oluşturmakta; ikinci çalışma bir ölçek uyarlama çalışması; üçüncü aşama ise yapısal modelin test edilmesi aşamalarından meydana gelmektedir. Yöntem kısmı aşağıdaki şekil doğrultusunda üç çalışma şeklinde sunulmuştur.

Şekil 15. Araştırma Basamakları

3.1. Çalışma 1

Bu çalışma karma yöntem desenlerinden keşfedici sıralı desen çalışması olarak tasarlanmıştır. İki aşamadan meydana gelmektedir. Bu başlık altında bu çalışmaya ilişkin yapılanlar sunulmuştur.

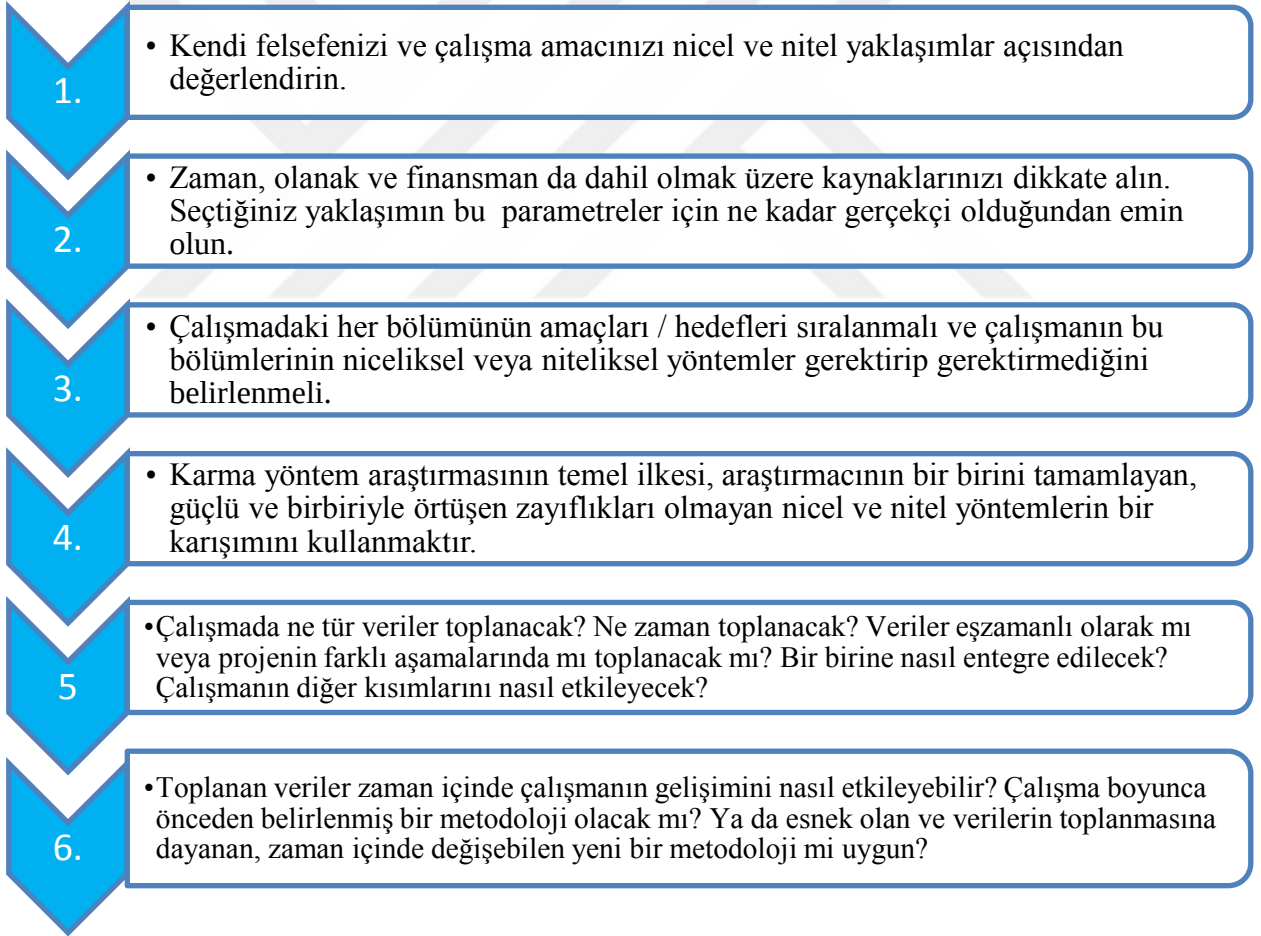
3.1.1. Araştırmanın Deseni

Bir problem belirlenirken, o probleme ilişkin bilgileri en sağlıklı şekilde araştırmacıya sunan desenin tercih edilmesi, araştırmacı için en önemli noktadır. İradenin ilişkili olduğu kavramları belirlemek, bireylerdeki güçlü ve zayıf irade süreçlerini ortaya çıkarmak ve aynı zamanda kişilerin irade düzeylerini belirlemek için bir test aracı geliştirmenin karma deseni kullanmakla mümkün olacağı düşünülmüştür. Zira literatür incelendiğinde iradenin ayrıntılı bir şekilde ele alınıp incelenmediği görülmektedir. Bu itibarla bu araştırma için kullanılan araştırma deseni karma yöntemidir.

Karma yöntem, hem nitel hem de nicel verilerden yararlanılarak araştırma yapmak gerektiğinde kullanılan araştırma desenidir. Zira nitel veya nicel desenler bazı durumlarda araştırmacıya tek başlarına yeterli gelmemektedir. Creswell ve Plano Clark (2014) karma yöntem desenini; araştırma problemine cevap bulmak amacıyla bir ya da birkaç çalışma dizisi içinde hem nitel hem de nicel verilerden yararlanarak elde edilen veri analizlerini harmanlama olarak tanımlamışlardır. Bu yönüyle karma yöntem deseni ile yapılan bir çalışma, araştırılan konu hakkında daha detaylı bilgilere sahip olma olanağı sunar. Öyle ki karma model, nitel ve nicel desenlerin engelleyici sınırlarını aşma olanağı tanımaktadır. Higonett (1994), belli disiplin sınırları içinde çalışan bilim adamlarının “durağan sınır çizgileri” içinde kaldıklarını ifade eder. Bu sınır ancak izin verildiği kadarını yapmaya olanak tanır. Hesse-Biber (2015) karma yöntem deseninin sınırlar çizmenin tersine, farklı disiplinleri bir arada kullanarak sınırlardan kurtulma olanağı verdiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla bu yöntemle birlikte, disiplinler arası bir etkileşim söz konusu olduğundan, hem farklı düşünme biçimleri hem de farklı veri türleri kullanılarak açıklanması zor olan problem durumlarına cevap aranmakta ve bulunmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki; farklı iki disiplini bir arada kullanabilmek için her iki disiplin alanı ile ilgili kapsamlı ve detaylı bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Aksi takdirde yeterli uzmanlığa sahip olunmadan yapılacak denemeler akim kalmaktan öteye geçmez. Patai ve Koertge (1994) “disiplinler arası fırsatçılık” a dikkat çekmektedirler. Başka bir alandan rasgele alınan kavramlar ve durumlar sağlıklı sonuçlar elde etmeyi engellemektedir. Farklı disiplinleri kullanabilmek için bu disiplinler arasında önemli epistemolojik, metodolojik ve pedagojik kavram ve farklılıkları bilmeyi de gerektirir. Öyleyse, farklı disiplinler ile çalışırken dikkatli olmak gerekir. Özellikle araştırmacının şu soruyu kendisine sorması gerekir: Ben gerekli olan araştırma yöntem bilgilerine, analitik yorumlama ve yazma becerilerinize sahip miyim?

Kısaca ifade etmek gerekirse, karma yöntem araştırması, hem nitel hem de nicel desenlerden yararlanarak, gerek veri toplama ve gerekse verileri analiz etme noktasında araştırmacının sonuca ulaşmasını kolaylaştıran, farklı bakış açısı sunan bir desendir.

Bir araştırmacı, araştırma sorularını cevaplamak ve bu sorular etrafında karma yöntem araştırmalarını tasarlamak için gerekli olan nicel ve nitel yaklaşımları seçmelidirler. Bu yaklaşımları birleştirmenin pek çok yolu vardır ve karma yöntemin bir araştırma tasarlamak için katı bir formülü yoktur. Ancak, aşağıdaki gerekçeler karma bir araştırmanın genel metodolojisini tasarlariken dikkate alındığında yardımcı olabilir (Bergman, 2008; Creswell, 2013b; Giannaki, 2005).

Şekil 16. Karma Yöntem Metodolojisi

Araştırmacı yukarıda listelenen faktörleri düşündükten sonra, genel bir karma yöntem tasarımı seçmek için şu bilgileri de kullanmalıdır. Greene vd. (1989) araştırma çalışmalarında karışık yöntemlerin kullanımı için beş özel amaç kategorisi tanımlamıştır:

- Yapı geçerliliğini arttırmak amacıyla sırayla yöntemleri kullanarak, bir yöntemden diğerini geliştirmeyi amaçlar.

Gelişim

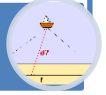
- Bir araştırmayı tamamlamak için, farklı yöntemlerin kullanımı, detaylandırılması, gösterilmesi veya açıklığa kavuşturulması amacıyla araştırılması ve araştırma bulgularının tanımlanmasına veya uygulanmasına yardımcı olmak.

Tamamlayıcılık

- Farklı tipte veri kullanımı ile sonuçları çapraz kontrol etmek ve doğrulamak.

Üçgenleme

- Metodolojinin ilgi konusu soruların çeşitli bileşenlerine uygun şekilde eşleştirilmesi yoluyla araştırmanın kapsamını veya kapsamını arttırmak.

Genişletme

- Özellikle niteliksel ve niceliksel yöntemlerin kullanılmasının bir sonucu olarak ortaya çıkarılan tutarsızlıkları ve yeni perspektifleri keşfetmek.

Başlangıç

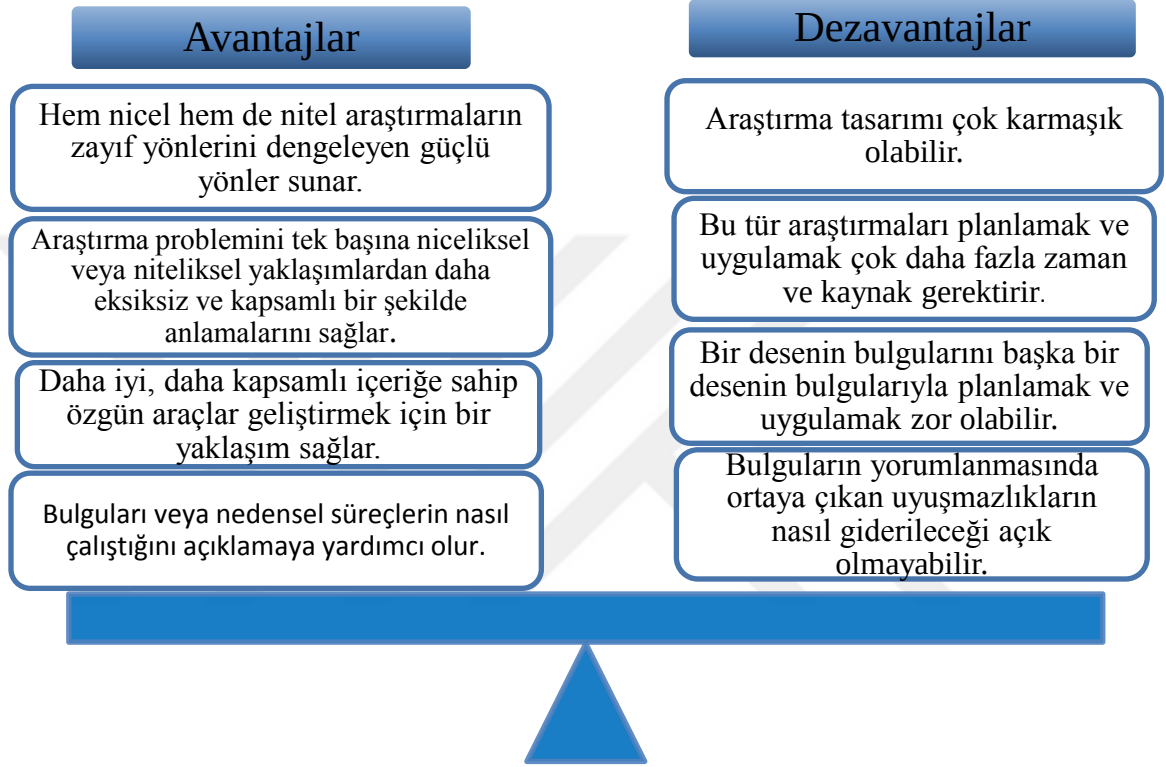
Şekil 17. Karma Yöntem Kullanım Amaçları

Bütün bu açıklamalardan sonra Creswell (2003) neden karma yöntemin kullanıldığını şu maddeler ile açıklamaktadır:

Şekil 18. Karma Yöntem Kullanım Nedenleri

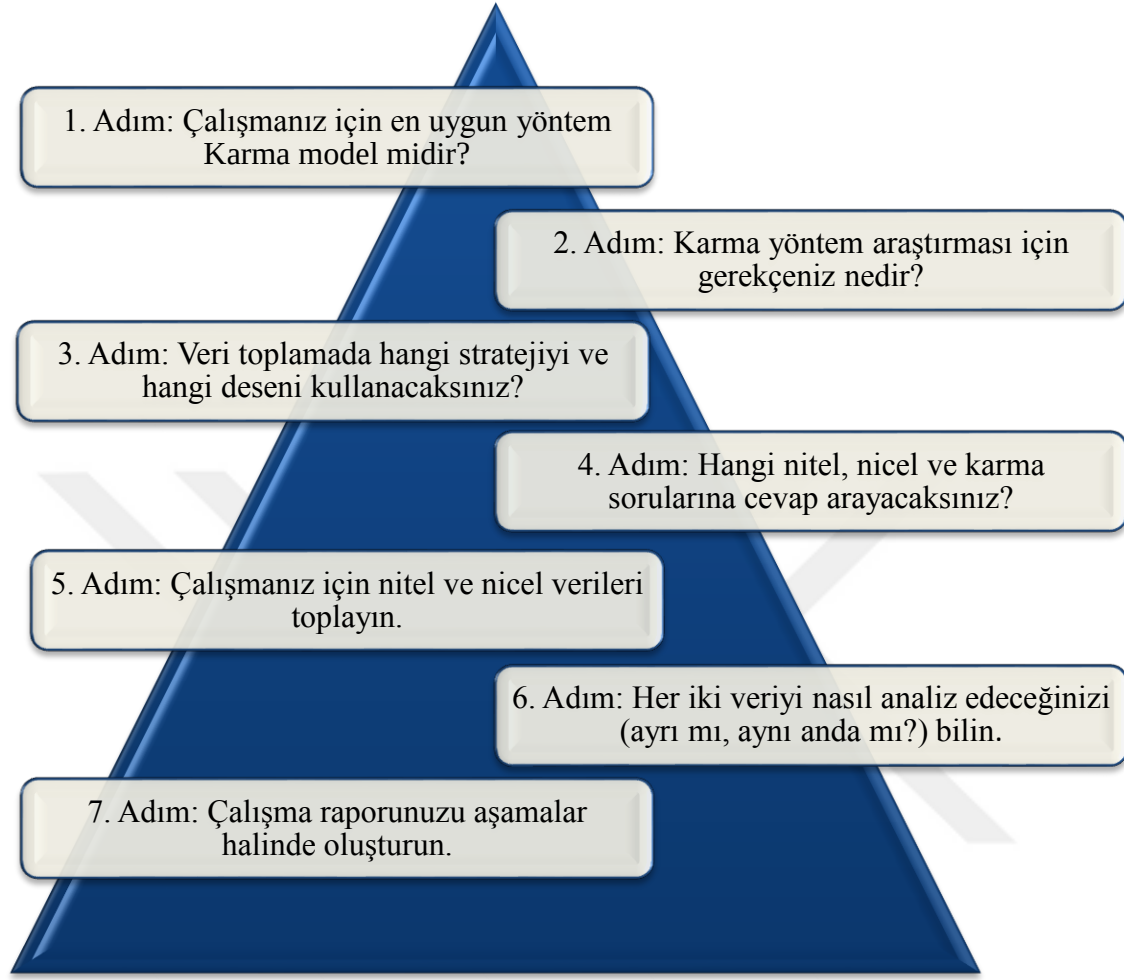
Bununla birlikte her konunun, kavramın ya da olgunun şüphesiz sahip olduğu avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Aynı şekilde Karma Model çalışmalarının da bazı avantajları ve dezavantajları araştırmacıların karşısına çıkmaktadır. Bunlar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Şekil 19. Karma Yöntem Avantaj ve Dezavantajları (Creswell, 2013).

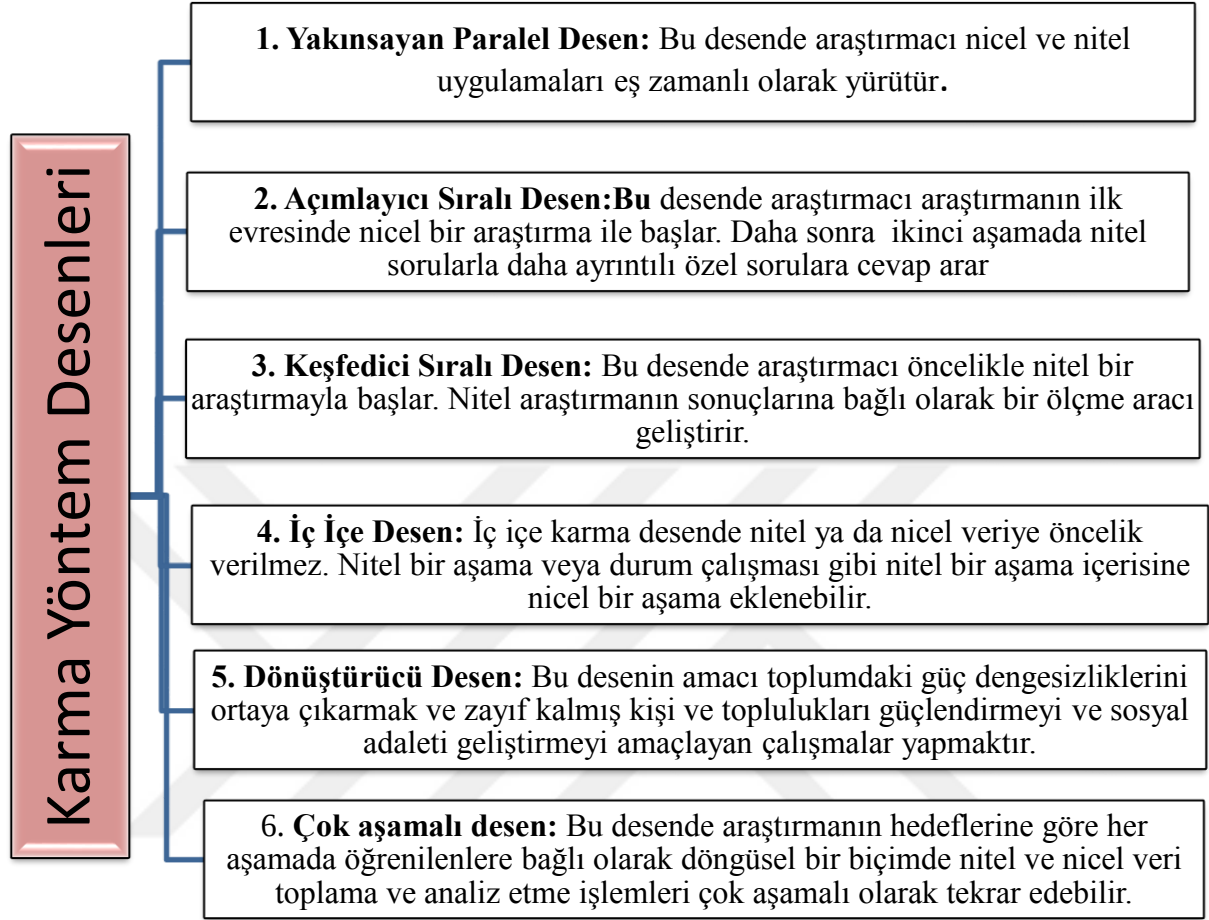
➡ Nicel araştırmalar, çalışmaya katılanların bağlamını, algılarını ve ortamını anlatmada nitel çalışmalara göre zayıf kalabilir. Aynı şekilde, nitel araştırmalar da, araştırmacı tarafından yapılan önyargılı yorumlama potansiyeli taşıdığından ve bulguları geniş bir gruba genelleştirmenin zorluğundan dolayı eksik olarak görülmektedir. Nicel araştırmanın bu zayıflıkları yoktur. Böylece, her iki tür araştırmayı kullanarak, her yaklaşımın güçlü yanları, diğerinin zayıflıklarını telafi edebilir. Örneğin, bir ölçme aracı geliştirilirken, önce nitel bir çalışma ile desteklenirse bu ölçme aracının istenilen durumları ölçmede daha başarılı olması beklenir.

Creswell (2016) Karma Yöntem Araştırmalarının genel olarak şu basamaklardan oluştuğunu söylemektedir:

Şekil 20. Karma Yöntem Basamakları

Bütün bu bilgiler ışığında, bu araştırma için en uygun yöntemin karma yöntem araştırması olduğu kanaati oluşmuş ve çalışmanın karma yöntemle yapılmasına karar verilmiştir. Creswell (2016) genel olarak, karma yöntem araştırmalarının 6 desenden oluştuğunu söylemektedir. Her bir desen için öncelikler değişmektedir. Aşağıdaki şekilde karma yöntem desenlerine ilişkin bilgiler verilmiştir.

Şekil 21. Karma Yöntem Desenleri.

Araştırmanın temel amaçlarından olan; irade ile ilgili kavramları ortaya çıkarmak, kişilerde iradenin işleyişini anlamak ve nihayetinde bir irade ölçeği geliştirmek için en uygun karma yöntem desenin Keşfedici Sıralı Desen olduğu görülmektedir. Genç bireylerin iradeyi hangi kavramlarla ilişkilendirdikleri ve bu bireylerdeki irade işleyişinin ortaya çıkarılması için gömülü teörinin çalışılması gerektiği konusunda ortak bir kanaat oluşmuştur. Aynı şekilde ortaya çıkarılan bu kavramların ve irade işleyiş sürecinin neticesinde bir irade ölçeğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla keşfedici sıralı deseninin kullanımı bu duruma uygun düşmektedir.

Keşfedici sıralı desen iki aşamadan oluşmaktadır. Bu desende araştırmacı çalışmasına öncelikle nitel bir araştırmayla başlar. Nitel araştırmadan elde etmiş olduğu sonuçlar çerçevesinde bir ölçme aracı geliştirir. Ve daha sonra geliştirilen bu desenle araştırmanın nicel verileri toplanır. Bu desende açıcı desenin tam tersi bir sıralama vardır. Çünkü bu desende önce nitel veriler

toplanır. Keşfedilen sonuçlar üzerinden nicel veri aşamasına geçilir. Nicel analizle nitel verilerin sonuçları test edilir. Örneğin, araştırmacı ergenlerin tütün bırakma girişimleri ile ilgili nitel veri toplar ve bunları analiz eder. Bulduğu sonuçlarla ilgili nicel bir ölçek geliştirir ve bunu daha büyük bir örneklem grubuna uygular (Creswell ve Plano Clark, 2008). Bu bağlamda çalışmanın asıl amacını elde etmek için irade ölçeğinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için önce nitel çalışmalar yapılmış ve akabinde ölçek geliştirme aşamasına geçilmiştir.

3.1.2. Nitel Araştırma Kısım

Bu başlık altında araştırmada kullanılan nitel kısma ilişkin bilgiler sunulmuştur. Nitel kısmı birbiriyle bağlantılı üç aşama ya da üç araştırmadan meydana gelmektedir.

Şekil 22. Nitel kısma İlişkin Çalışma Aşamaları

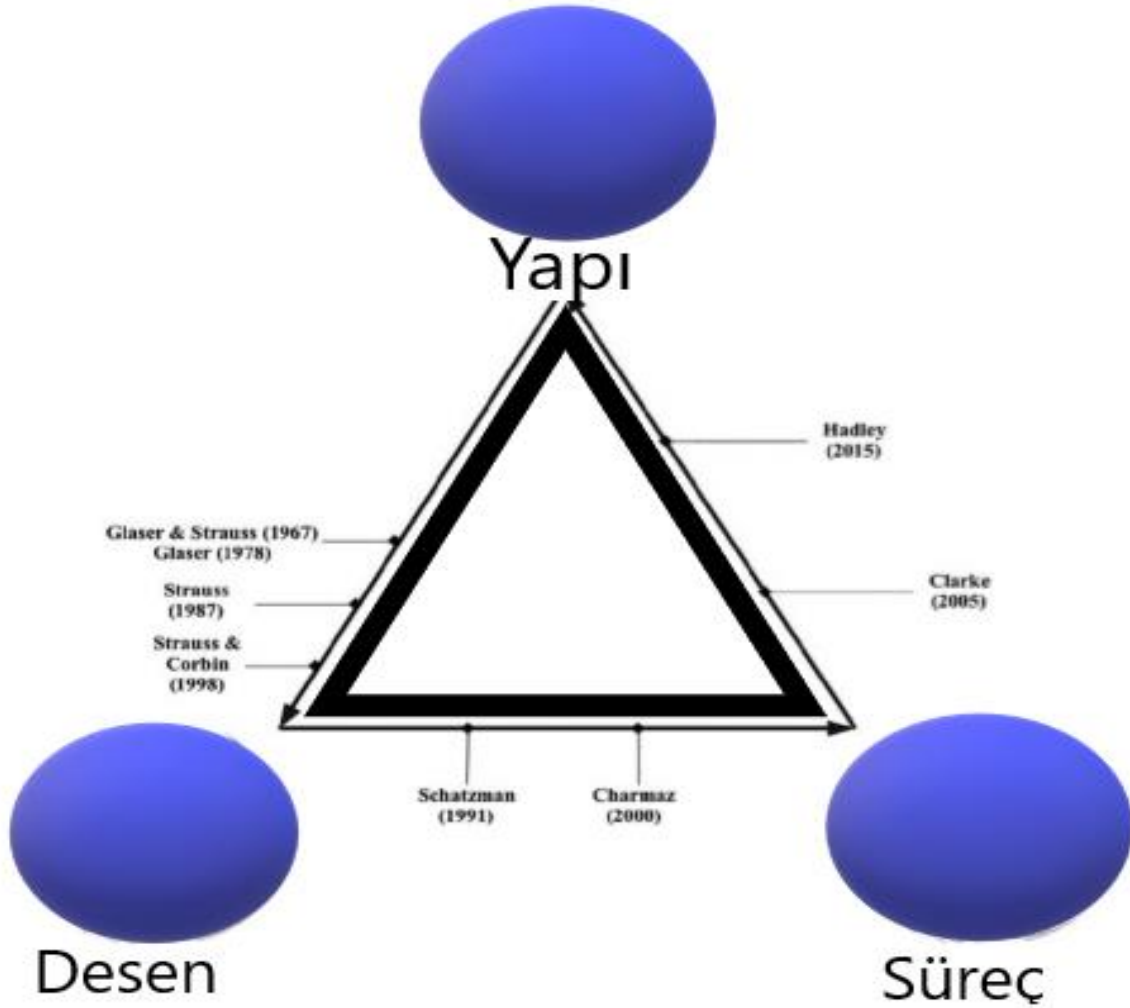
Çalışmanın ilk aşamasında gömülü teori çalışması yapılmış, ikinci aşamasında metafor analizi yapılmış ve üçüncü aşamasında ise, metafor analizinden elde edilen sonuçlar bağlamında kavram çalışması yapılmıştır. Gömülü çalışmada; irade ile ilişkili kavramlar ve irade süreci ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Metafor analizi ise, gömülü çalışmadan elde edilen kavramları desteklemek için yapılmıştır. Akabinde metafor analizinden elde edilen veriler bağlamında kavram çalışması yapılmıştır. Bunun da amacı yine irade ile ilgili kavramları ortaya çıkartmaktır. Dolayısıyla irade ölçeği için daha zenginleştirici veriler elde etmektir.

3.1.2.1. Gömülü Teori

İrade kavramı çok önemli bir kavram olmakla birlikte nedense detaylı bir şekilde incelenmemiş, ya da araştırmacıların dikkatini gerektiği ölçüde çekmemiştir. Özellikle irade sürecinin nasıl işlediği, hangi kavramların irade ile ilişkili olduğu, iradeli olma durumu veya iradesiz olma durumunun kişiler üzerinde ne gibi psikolojik çıktılarının olduğuyla ilgili çalışmaların

olmaması, böyle bir çalışmayı zorunlu kılmıştır. Tüm bu sorunların ve süreçlerin detaylı bir şekilde incelenebilmesi için gömülü teori tercih edilmiştir.

Gömülü teori epistemolojik bir araştırma stilini sunarken, metodolojik bir takım araçlar da sunmaktadır. Disiplinli ve küresel çapta bir başarı hikâyesi olan gömülü teorinin elli yılı aşkın bir geçmişinden söz etmek mümkündür (Breuer, Muckel and Dieris, 2019). Süreç içerisinde geliştikçe gömülü teoriye ilişkin farklı çeşitler ve gruplar ortaya çıkmıştır. Hadley (2017) gömülü teorinin tarihsel sürecini şekilde görüldüğü gibi kategorize etmiştir.

Şekil 23. Gömülü Teori'nin Tarihsel Serüveni

Gömülü teori araştırılmak istenen bir durum, olay veya kavram ile ilgili çalışmalar yaparak, o olay, olgu veya duruma ilişkin bir teori bir model ortaya çıkarma süreci olarak tanımlanabilir. Gömülü teoride aslolan var olan teorilerden yeni bir teori üretmek değil, aksine verilerden yeni

bir teori sürecidir (Howitt, 2010). Bu yönüyle gömülü teoriye başlamadan önce herhangi bir kuram, hipotez ya da teori yoktur (Creswell, 2012; Punch, 2011). Gömülü teoride amaç olan teori oluştururken, nitel verilerin toplanma ve analiz edilme süreci sistemli fakat esnektir (Charmaz, 2006). Esasında gömülü teori; katılımcıların oluşturulmak istenen teori hakkındaki algı ve yaşantılarından yararlanarak bir teori üretme sürecidir (Goulding, 2002). Daha açık bir ifadeyle gömülü teori esas olarak, araştırılmak istenen konuyu tanımlamaktan ziyade, katılımcıların deneyimlerinde yola çıkarak bir teori oluşturmayı amaçlar (Creswell, 2013). Kurama ilişkin çok keskin kurallar olmamakla birlikte, bu yöntemi kullanacak olan araştırmacılar için Strauss (1991) birkaç prosedürü formüle ederek araştırmacıların dikkatine sunmuştur.

1. Ardışık çalışma adımları olarak veri toplama, veri analizi ve teori oluşturma yerine, gömülü terinin araştırma mantığı, üç aktivitenin de birbirleriyle etkileşimli olarak işlemesi mantığı üzerine inşa edilmiştir.

2. Çalışma adımlarının paralelliği, aynı zamanda analizin zaten ilk görüşmeyle başladığı sonucunu doğurur ve teorik ifadelerin de bu görüşmenin analizi ile yapılabileceği anlamına gelir. Burada önemli olan ilk görüşmede tüm teoriyi inşa etmeye çalışılmamalı, yapılacak olan görüşmelerle ilgili esnek davranılmalıdır.

3. Gömülü teori görüşmeleri teori için gerekli malzemeyi veriyor olmakla birlikte (Strauss ve Corbin 1996) verilerden kesin olarak bir teori oluşturulamadığında araştırmacıların yaratıcı katkısı gereklidir. Buradaki yaratıcılık tam özgürlük anlamına gelmez, ancak araştırmacıların konuya hakimiyetleri de önemlidir (Strauss ve Corbin 1996).

4. Araştırmacının yaratıcılığının önemi yanında, araştırmacının başka araştırmacılarla işbirliği sürecine girmekten çekinmemesi ve aynı zamanda açık ve eksen kodlama gibi analiz durumlarını da dikkate alması gerekir. İşbirliği süreçleri başlatarak proje ve atölyeler de düzenlenebilir.

Şekil 24. Gömülü Teori Prosedürüne İlişkin Yol Haritası (Pentzold, Bischof und Heise, 2018).

Esasında gömülü teori bir yönüyle kimyasal bir olayı gerçekleştirmeye benzetilebilir. Örneğin; suyun içinde var olan oksijen ve hidrojen elementlerini tespit edip onların birleşiminden suyun meydana geldiğini söylemek gibi. Gömülü teori esas itibarıyla teorileri doğrulama üzerine değil,

teorileri üretme üzerine inşa edilen bir süreç olduğundan, araştırmacıya veriler içinden hipotezler üretmesine yardımcı olur. Bir başka ifadeyle teori üretir ya da ürettiği teoriyi gerektiğinde değiştirir (Glaser& Strauss, 2005).

Gömülü teorinin araştırma süreci diğer nitel araştırmalardan yer yer farklılıklar göstermektedir. Bu desende araştırmacı veri toplama ve veri analizi sürecini bir arada yürütür. Alınan ilk veri analiz edildikten sonra ikinci veriye gidilir. Bu şekilde her veri anında ve karşılaştırmalı olarak analiz edilerek kategoriler oluşturulur (Corbin ve Strauss, 2008; Merriam, 2013). Araştırmacı, örneklemini amaca hizmet edecek şekilde seçer (amaçlı örnekleme). Amaçlı örneklemenin bir çeşidi olan kuramsal örnekleme gömülü teorinin ayırt edici özelliklerindendir. Araştırmanın sonucunda araştırılan fenomenle ilgili bir kuram oluşturmak amaçlanmaktadır.

Gömülü teori araştırmalarında araştırma sorusu ya da amacı araştırmacının kendi hayatından getirdiği, ilgi duyduğu, aklına takılan meselelerle ilgili olabilir. Örneğin spora ilgi duyan bir kadın “Spor salonlarına giden kadınlar bedenleriyle ilgili ne hissediyorlar?” sorusundan yola çıkıp bir araştırma yapabilir. Bu geniş çaplı soru birçok şekilde daraltılıp özelleştirilebilir. Soru, “Kadınların bedenlerini tanıma ve sınırlarını bilme süreci nasıldır?” şeklinde daraltıldığında artık ortada bir gömülü teori sorusu vardır (Strauss & Corbin, 1998).

Araştırma sorusu, araştırılan fenomenin derinlemesine incelenmesine olanak sağlayacak kadar esnek olmalıdır. Aynı zamanda henüz tanımlanmamış olan ilişkileri ortaya çıkartabilecek nitelikte olmalıdır. Gömülü teoride araştırma soruları bağımsız değişkenin bağımlı değişkene etkisini ya da değişkenler arası ilişkileri incelemeyi amaçlar. Bunun yerine araştırma soruları araştırmacının tam olarak neyi öğrenmek istediğini yansıtır. Örneğin “Kronik rahatsızlığı olan kadınlar hamilelikle nasıl baş etmektedirler?” sorusu çok geniş olmasına rağmen nitel bir araştırma olan gömülü teori için uygun bir sorudur (Strauss & Corbin, 1998). Başta tümevarımsal olarak başlayan gömülü teori, hipotez kurma aşamasın ve teori üretme aşamalarında artık tımdengelimsel bir noktaya gelir (Punch, 2011). Gömülü teoride araştırmacı daha sağlıklı bir sonuç elde etmek amacıyla, verileri üç şekilde kodlamaktadır. Bu kodlamalar sırasıyla; açık, eksen ve seçici kodlamadır. Genellikle ilk etapta verilerin kavramsallaştırma süreci olan açık kodlama yapılır. Daha sonra kavramların birbirlerine bağlandığı eksen kodlama yapılır. Ve nihayetinde tüm kavramların bir teori altında birleştirildiği seçici kodlama süreciyle kuram oluşturulmuş olur. Ayrıca gömülü teoride memo yani not alma vardır. (Neuman, 2013).

Not alma (memo) süreci, araştırmacının süreci daha kolay bir şekilde yürütebilmesi açısından önemlidir.

Bütün bu bilgiler bağlamında; “iradenin ilişkili olduğu kavramlar hangileridir? Ve irade süreci genç bireylerde nasıl işlemektedir? Sorularına verilebilecek en iyi cevap gömülü teoridir. Çünkü gömülü teori süreci, görüşmeler yoluyla “irade” olgusunu derinlemesine araştırma ve yorumlama fırsatı verecektir. Diğer önemli bir nokta ise “irade” kavramı ile ilgili böylesi bir çalışmanın yapılmamasıdır. Bu çalışma ile birlikte alan yazında var olan bir boşluğun doldurulacağı düşünülmektedir.

3.1.2.1.1. Çalışma Grubu

İrade ile ilgili kavramları ortaya çıkartmak, irade sürecinin nasıl işlediğini görmek ve bunun akabinde ortaya çıkan psikolojik etkileri ve çıktıları görmek amacıyla, maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bunda etkili olan birkaç durum vardır. Öncelikle kendilerini iradeli ve iradesiz gören bireylerle görüşmenin daha sağlıklı sonuçlar vereceği düşünüldüğünden; ikincisi ise farklı bölümlerde okuyan öğrencilerle görüşmelerin gerçekleştirilmesi düşünüldüğünden bu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Maksimum çeşitlilikte örneklem seçilirken, benzer, değişen ve farklı durumlar dikkate alınır (Grix, 2010). Çeşitlilik gösteren durumlar içinde benzer durum ve algıları paylaşan kişileri bulmak ve böylece durumu farklı perspektiflerden incelemek hedeflenmektedir (Marczyk vd. 2005). Neuman (2014) incelenmek istenen olgu veya olayla ilgili çok sayıda temaların keşfedilmesi isteniyorsa, maksimum çeşitliliğin bunun için en uygun seçim olduğunu belirtmiştir. Araştırmacının maksimum çeşitlilik örneklemini tercih etmesinin asıl noktasını da aynı durumu tecrübe etmiş farklı grupları bulmak ve bunlarla görüşmeler yaparak irade ile ilgili teoriyi ortaya çıkarmaktır. Bu bağlamda maksimum çeşitlilik farklı kişilere odaklanırken, onlar içindeki benzer ve ortak deneyimleri ortaya çıkarmayı amaçlar. Creswell & Clark (2016) sosyal bilimlerde rastlanılan maksimum çeşitlilik örneklemelerinin incelendiğinde genellikle; bölüm, cinsiyet, yaş. vb. demografik değişkenlerin kullanıldığını belirtmişlerdir. Bu kapsamda araştırmacı farklılığı ortaya çıkarmak için, belli ölçütler kullanır. Patton (2005). Maksimum çeşitlilik tercih edilirken veri analiz sürecinde iki durumun ortaya çıktığını ifade etmiştir:

1. Örneklemede incelenen farklı gruplardan elde edilen veriler sonucunda, gruplar arasındaki farklılıkları ortaya koymak.

2. Farklı özellikte olduğu düşünölen grupların aynı olgu ile ilgili yaşayışlarıyla ilgili benzer temaların elde edilmesi.

Bu durumlar da dikkate alındığında, özellikle aynı deneyimlere sahip farklı gruplardan elde edilecek verilerin, araştırmayı daha çok zenginleştireceği düşünöldüğünden maksimum çeşitlilik örnekleme tercih edilmiştir.

Araştırma için maksimum çeşitlilik örneklemenin uygun olduğuna karar verildikten sonra, araştırmacı çeşitliliği nasıl sağlayacağıyla ilgili süreçleri belirlemiştir. Her insanın irade sahibi olduğu bilindiğinden ve her insanın az ya da çok irade gösterdiği durumlar ve irade gösteremediği durumlara ilişkin deneyimlere sahip olduğu bilindiğinden, özellikle katılımcılarla görüşmeye başlamadan önce irade durumlarını 1 ile 10 arasında puanlamaları istenmiştir. Bundaki amaç hem yüksek iradeli hem de düşük iradeli bireylerle görüşme sağlayabilmektir. Bu yüzden de irade puanları düşük orta ve yüksek olarak kategorize edilmiş ve gruplar arasında homojen bir dengenin sağlanmasına özen gösterilmiştir. Bununla birlikte tüm görüşmecilerin aynı fakölte ya da bölümden olmamalarına da azami gayret gösterilmiştir. Bazı katılımcıların görüşmeye gönüllü olmak istememesinden dolayı bu dengenin bazen esneklik de gösterebildiği durumlarla karşılaşılmıştır. Araştırma kapsamında kaç katılımcıya ulaşılacağı konusunda herhangi bir hedef belirlenmemiştir. Zira gömülü teoride beklenen durum doygunluğa ulaşana kadar görüşmelerin devam ettirilmesidir. Bu çalışmada farklı bölümlerde okuyan ve irade durumları için farklı puanlamalarda bulunan 30 katılımcıyla görüşölmüştür. Buna ilişkin bilgiler tabloda sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Kod	İrade			Kod	İrade		
	Cinsiyet	Bölüm	Durumu		Cinsiyet	Bölüm	Durumu
K1	Erkek	Sınıf	3	K16	Kadın	Fen	7
K2	Kadın	PDR	9	K17	Kadın	İlahiyat	9
K3	Erkek	PDR	7	K18	Erkek	İşletme	3
K4	Kadın	İngilizce	5	K19	Kadın	İktisat	3
K5	Erkek	İşletme	8	K20	Kadın	Hukuk	7
K6	Erkek	Matematik	3	K21	Kadın	PDR	9
K7	Kadın	Özel Eğitim	2	K22	Kadın	Özel Eğitim	2
K8	Erkek	PDR	4	K23	Erkek	Sağlık	5
K9	Erkek	Hukuk	7	K24	Erkek	Edebiyat	7
K10	Erkek	İşletme	6	K25	Kadın	İşletme	8
K11	Kadın	İlahiyat	3	K26	Erkek	İşletme	8
K12	Kadın	PDR	9	K27	Erkek	PDR	3
K13	Kadın	İlahiyat	4	K28	Kadın	Türkçe	4
K14	Kadın	Resim	9	K29	Kadın	Türkçe	3
K15	Kadın	Müzik	7	K30	Erkek	İlahiyat	6

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere 30 katılımcı ile yapılan görüşmelere ilişkin veriler analize tabi tutulmuştur. Görüşme gerçekleştirilen ancak çeşitli sebeplerle nihayete erdirilemeyen dört katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmeler verilere dâhil edilmemiştir.

3.1.2.1.2. Veri Toplama Aracı

Araştırma kapsamında veri toplama süreci bazı aşamalar sonucu gerçekleştirilmiştir. Asıl görüşmelere geçmeden önce araştırmacı “irade” olgusunun dile getirilmesinin zor olduğunu bildiğinden dolayı irade ile ilgili bilgi sahibi olduğu düşünülen üç akademisyen ile görüşmüş ve

onların fikirlerinden istifade etmeye çalışmıştır. Akademisyenlerle yapılan fikir alışverişi ve onların da iradenin dile getirilmesinin kolay olmadığını ifade etmelerinden dolayı, bazı senaryolarla odak grup görüşmelerinin ilk etapta yapılmasının uygun olduğuna karar verildi. Bu karar doğrultusunda PDR bölümünün farklı sınıflarında okuyan öğrencilerle bir odak grup görüşmesi gerçekleştirildi. Odak grup görüşmesi, küçük gruplarla bir yöneten arasında herhangi bir şekilde yapılandırılmamış görüşme şeklinde gerçekleşen ve grupla derinlemesine düşüncenin gerçekleştiği beyin fırtınası sürecidir (Bowling, 2002). Aynı şekilde odak grup görüşmesi, kişilerin fikir ve düşüncelerini rahatlıkla ifade ettikleri bir ortamın, dikkatli bir şekilde planlanmış bir ortamdır (Krueger, 1994). Dolayısıyla odak grup görüşmelerinde belirlenmiş yönergeler doğrultusunda, tartışılmak istenen konu veya olgu hakkında mantıklı düşüncelerin ifade edildiği bir ortam olarak ifade edilebilir. Araştırmacı hazırladığı birkaç senaryoyu oluşturduğu grup ortamına getirerek tartışılmasını sağlamıştır. Yapılan tartışmalar neticesinde çok önemli noktalar araştırmacı tarafından not edilmiş ve aslında iradenin sadece kavramsal olarak değil bir süreç olarak değerlendirilmesi kararına varılmıştır. Bu görüşmelerden sonra ilk aşamada yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmaya çalışılmıştır. Bu aşamada yine uzmanlardan yardım alınmış ve soruların dört kategoriden oluşması gerektiği konusunda hem fikir olunmuştur. Kategorilerde oluşturulan sorular her görüşme sonunda gerektiğinde revize edilmiş ve 13'üncü görüşmeden sonra sorularda genellikle bir değişime gidilmemiştir. Oluşturulan nihai formda katılımcılara birinci bölümde; irade puanları (1-10 arası), bölümleri ve cinsiyetleri sorulmuş; ikinci bölümde ise, irade ile ilgili sorular sorulmuştur. Bu sorular araştırmanın sonundaki ekler kısmında gösterilmektedir.

3.1.2.1.3. Verilerin Çözümlemesi ve Analiz Edilmesi

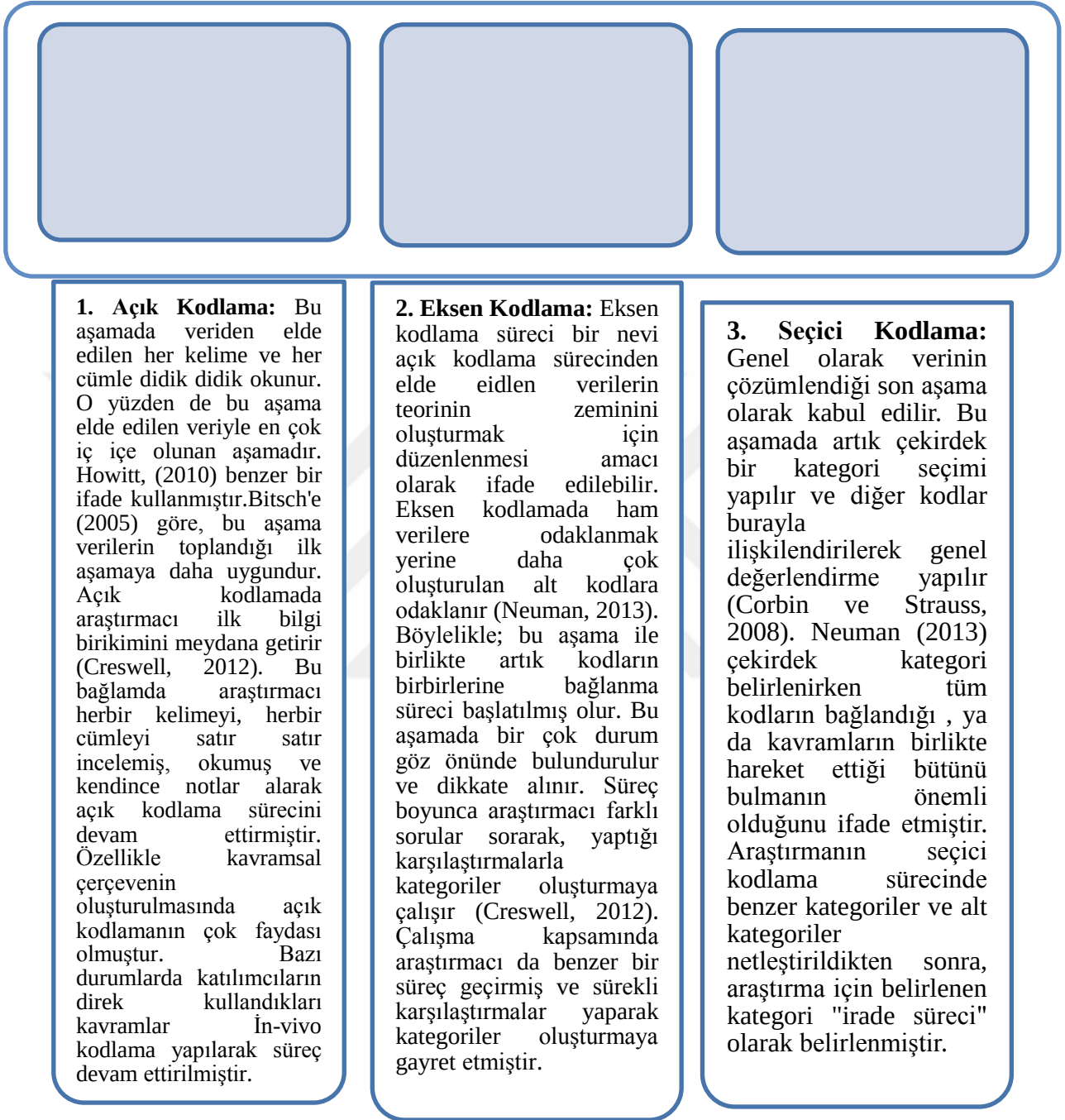
Araştırma kapsamında gerekli olan görüşmeleri gerçekleştirmek için araştırmacı ihtiyaç analizi yapmış ve gerekli olan teknik dokümanları belirledikten sonra görüşme yapacak kişilerle iletişime geçmiştir. Her katılımcıyla yapılacak olan görüşme için; demografik bilgi ve yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan form, kayıt cihazı ve kaydı yazıya dönüştüren programın kullanıldığı cep telefonu hazırlanmıştır. Katılımcıların ses kaydına izin vermelerinin akabinde hem kayıt cihazı hem de sesi yazıya dönüştüren programın yüklü olduğu cep telefonu kayıt süresince çalıştırılmış, veriler bu suretle toplanmıştır. Hem ses kayıt cihazı hem de sesi yazıya

dönüştüren program karşılaştırılmış ve görüşmeler kelimesi kelimesine yazıya dökülmüştür. Gömülü görüşmelerde yapılan her görüşmeden sonra verilerin analizi MAXQUDA 12 Paket Programı yardımıyla yapılmıştır. Bilindiği üzere gömülü deseni diğer desenlerden ayıran en önemli noktalardan biri de analizlerin her görüşmenin akabinde yapılmasıdır. Böylelikle yapılan görüşmelerden elde edilen kavram ve olgular bir araya getirilerek bir sonraki görüşmeye zemin hazırlanmış olunur. Aynı şekilde araştırmacı sormayı unuttuğu ya da sorması gereken durumları da fark edip, sonraki görüşmeler için daha sağlam bir zemin hazırlamış olur. Gömülü teoride elde edilen kavramları ve olguları kodlamada araştırmacıların yaratıcılıklarından yararlanmaları gerekmektedir. Charmaz (2014a) “Gömülü teoride verilerin analizi işin bir parçasıdır, ancak bu süreç datalardan elde ettiğimiz fikirlerle oynama sürecidir” ifadesini kullanmıştır. Müller (2018) gömülü teoride araştırmacılar, elde ettikleri verileri derinlemesine incelemeli, nesnellik ve öznellik noktasında kendilerini sorgulamalı, attığı adımlara eleştiri getirebilmeli, gerektiğinde önceki verilere yeniden dönebilmeli ve bunların nihayetinde kavramları bir araya getirerek teorileştirmelidir. Neuman (2013) karşılaştırmalı analizin, araştırmacıyı önyargılardan uzaklaştırıp yeniden sorgulamasına yol açtığını söylemiştir. Aynı zamanda araştırmacı tüm görüşmeler boyunca önemli gördüğü noktalarda not almış ve gerektiğinde eksik kaldığını düşündüğü noktaları da görüşmeye dâhil etmiştir. Corbin ve Strauss (2008) not almanın kuram oluşturma noktasında önemli kolaylıklar sağladığını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda verilerin çözümlenme süreci şu şekilde devam etmiştir:

Şekil 25. Verilerin İşlenme Süreci

Creswell (2012) gömülü teoride veri analizinin üç adımda gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bunlar; açık kodlama, eksen kodlama ve seçici kodlama şeklinde sıralanmaktadır.

Şekil 26. Araştırma Kodlama Süreci

Tüm bu bilgilerle birlikte, araştırmacı sürekli olarak aldığı notları incelemiş, gerektiğinde önceki görüşme metinlerini yeniden incelemiş, eksik olduğunu düşündüğü noktalarda gerekli notları almış ve gerektiğinde kendisine eleştiriler yöneltmekten çekinmemiştir.

3.1.2.1.4. Geçerlilik ve Güvenirlik

Hiç şüphesiz nitel araştırmalar zahmetli ve yorucu bir süreç olduğundan, araştırmacılar gerek veri toplama ve gerekse de verilerin analiz sürecinin bizi içindedirler. Buradaki temel amaç da, elde edilen verilerin daha iyi anlamlandırılabilmesi ve yorumlanabilmesidir. Ancak böylesine önemli ve değerli çalışmaların, kodlanmasında, anlamlandırılmasında veya kategorileştirilmesinde isabetli bir neticenin nasıl elde edileceği ve ölçüleceği önemli bir durumdur (Creswell, 2013). Nitel çalışmalardaki geçerlik ve güvenirlikle ilgili şüphelerin önüne geçmek için Lincoln ve Guba (1985) bazı kriterler belirlemişlerdir. Bu kriterler inandırıcılık ve aktarılabilirlik olarak ifade edilmiştir. İnandırıcılık elde edilen verilerin doğru bir şekilde sistematikleştirilmesi ile ilgili iken, aktarılabilirlik ise, elde edilen sonuçların başka çalışma veya farklı örneklem gruplarına uygunluğuyla alakalıdır. Araştırmanın geçerlik ve güvenirliliğini artırma noktasında, araştırmacı katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapmış ve ayrıca aynı evren içinde bulunan grupları gözlemleyerek, onların irade ile ilgili durumlarını anlamaya çalışmıştır. Aynı zamanda fırsat buldukça öğrencilerle bir araya gelmiş ve araştırma kapsamında elde etmiş olduğu kavram ve kodların onlarda da aynı anlamı verdiğini test etmek için tartışma konuları açmıştır. Bu tartışmalardan araştırmacı çok istifade etmiş ancak bunları verilere eklememiş ve analizlere de tabi tutmamıştır. Ayrıca araştırmacı irade konusunda yeterli düzeyde bilgi ve beceriye sahip olduğunu düşündüğü iki akademik personelden randevu talep etmiş ve araştırma kapsamında elde ettiği temaları, alt temaları ve kodları teyit ettirmiştir. Yine araştırmanın evren ve örneklemde, örneklem grubunun nasıl oluşturulduğu detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bir diğer önemli nokta ise, araştırmacı elde edilen kategorileri ve ses kayıtlarından elde edilen verileri doktorasını nitel araştırma üzerine yapan bir akademik personele göndermiş, aynı akademik personelden olumlu dönüt almıştır. Tüm bu süreçlerin sonucunda, elde edilen verilerin “irade süreci” başlığı altında ele alınması ve bu sürece ilişkin tüm tema ve kategorilerin detaylı bir şekilde incelenmesi sağlanmıştır. Elde edilen veriler bulgular kısmında detaylı bir şekilde sunulmuştur.

3.1.2.1.5. Araştırmacının Rolü

Nitel çalışmaları, nicel çalışmalardan farklı kılan önemli bir nokta, nitel çalışmalarda araştırmacının sürecin içinde olmasıdır. Nitel çalışmalar birçok yönüyle nicel çalışmalardan

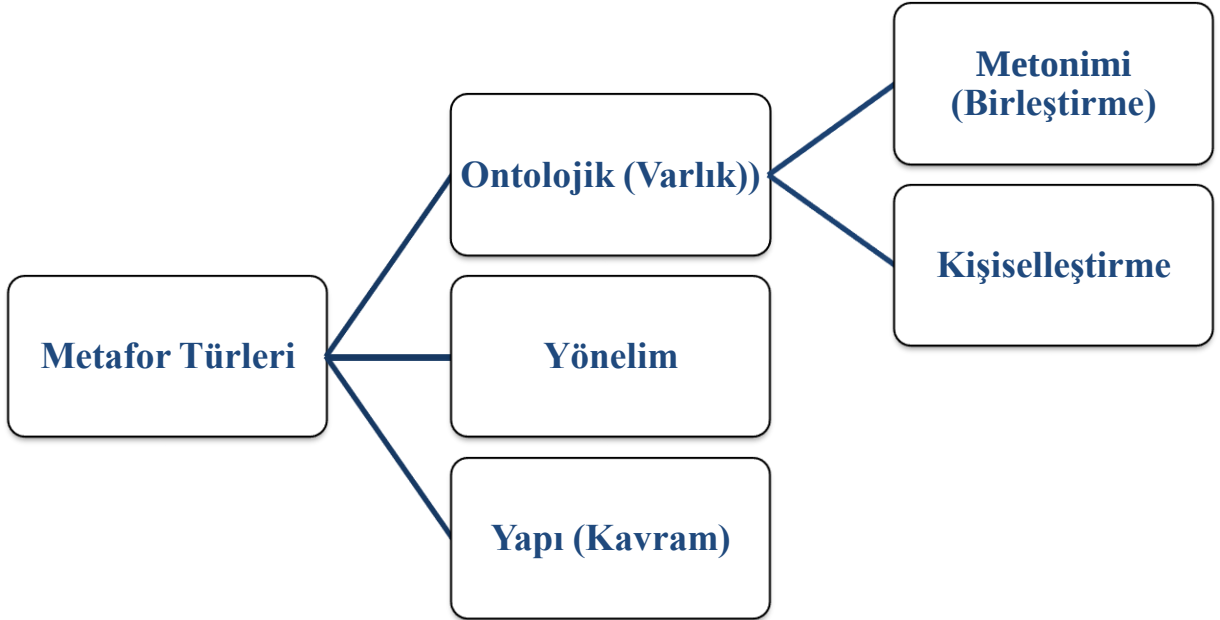
farklılık gösterdiğinden bu durum araştırmacının sürece müdahil olmasını zorunlu kılmaktadır. Zira nicel çalışmalarda uygulanan ölçme araçlarının sonuçları nesneldir ve bunlara araştırmacının müdahale etme imkânı bulunmamaktadır. Her ne kadar nitel araştırmalarda araştırmacı sürecin içerisinde yer alıyor olsa da, araştırmacının tarafsız olması araştırmanın selameti açısından beklenen bir durumdur. Özellikle gömülü teori çalışmalarının yapılmasında, araştırmacının kendisi hakkında konuşması ve bugüne kadar o konudaki deneyimlerini dile getirmesi beklenen bir durumdur. Araştırmacı babasının imam olarak görev yaptığı Doğu Anadolu Bölgesi'nin bir dağ köyünde dünyaya gelmiştir. Çocukluğundan itibaren babasından dini temelli dersler almış ve o zamandan beri toplumun içinde bulunduğu durumlar hakkında düşünmektedir. Özellikle bulunduğu köyde var olan kan davaları, aile kavgaları, kız kaçırımlar ve yaşanan terör olayları, insanların neden bu tür davranışları yaptıklarını anlama konusunda sürekli bir düşünce geliştirmesine neden olmuştur. Bu süreç içerisinde irade kavramıyla tanışmış ve bu kavramla ilgili sürekli bir sorgulama içerisinde olmuştur. Zira dini inanışa göre insan irade sahibidir ve iradesinin yüklediği sorumluluğa göre bir muamele ile karşılaşacaktır. Bu konu araştırmacının sürekli zihnini meşgul etmiş; lise hayatında, üniversite hayatında ve öğretmenlik yaptığı dönemde de bu konuda kendini ve insanları bilinçlendirmeye ve gayrete getirmeye çalışmıştır. *“Eğer bütün başarıların ve başarısızlıkların kaynağı irade ise, o halde iradeyi çalışmak en önemli nokta olmalıdır.”* Düşüncesinden yola çıkarak bu konuyu sürekli zihninde taze tutmuştur. Bundan dolayı da araştırmacı yüksek lisans döneminde de ergenlerle ilgili bir irade ölçeği hazırlamış, ancak nedenlerini ve sebeplerini inceleyecek nitel bir çalışma yapmadığı için, bu durumu hep bir eksiklik olarak görmüştür. Bu yüzden de hem iradenin derinlemesine incelenmesinin, hem irade ile ilgili gömülü olan teorinin ortaya çıkartılması ve iradenin olumlu ve olumsuz psikolojik çıktılarının incelenmesi ve ayrıca iradenin ahlaki bütünlükle nasıl bir ilişki içerisinde olduğu konularında araştırmacı çalışmak istemiştir. Bu düşüncelerini tez danışmanı ile paylaşmış ve tez danışmanı tarafından olumlu karşılanmıştır. Görüşme süreci başladığı andan itibaren araştırmacının zihni irade kavramını daha iyi anlamaya başlamış ve zihin âlemi gittikçe zenginleşmiştir. Kişileri iradeli ve iradesiz olmaya iten etmenler ortaya çıktıkça, araştırmacı da bu konuda yaşantısına dikkat etmeye gayret etmiştir. Aynı şekilde kendisinin iradesiz olduğunu düşündüğü konularda hata ve eksiklerini daha net görme fırsatı bulmuştur. Bu sürecin araştırmacıya kazandırdığı belki de en önemli nokta; on aydan beri günlük olarak en az yarım saat kitap okuma hususudur. Daha önce defalarca denemiş olmasına

rağmen araştırmacı bunu başaramadığı halde, bu süreçle birlikte kitap okuma alışkanlığı yaşamının bir parçası haline gelmiştir.

3.1.2.2. Metafor Analizi

“...Bu yol kesen dört kuşu öldür! Çünkü bu ten dört huyun durağıdır, o huyların adları, dört fitneci kuştur... Halkın ebedi olarak diriliğini istersen bu dört şom ve kötü kuşun başlarını kes... Dört yol kesen manevi kuş, halkın gönlünü yurt edinmiştir... Bu kuşlar, kaz, tavus, kuzgun ve horozdur. Bunların içlerdeki benzerleri de dört huydur. Kaz hırstır, horoz şehvet. Makam tavusa benzer, kuzgun dileğe.” (Gölpınarlı, 1984).

Yukarıdaki kesit Mevlana Celaleddin Rumi’nin Mesnevi adlı eserinden bir kesit sunmaktadır. Burada dört kötü huylu ve kötü karakterli kuştan söz edilmekte ve daha sonra bu kuşlarla kastedilenin insanın sahip olduğu özellikler olduğu belirtilmektedir. Mevlana burada metafor yoluyla meramını anlatmak istemiştir. Zira bu yöntemle zihinlerdeki algıları somutlaştırmaktadır. Esas itibariyle metafor olgusu, sanat ve sosyal bilimlerde kullanılan önemli bir kavram iken; modern metaforun öncüsü olarak kabul edilen Lakoff ve Johnson (2005) ile birlikte farklı alanlarda da metaforlarla ilgili çalışmalarla karşılaşmak olağan hale gelmiştir. Lakoff ve Johnson (2005) metaforları şekildeki gibi sınıflandırmışlardır.

Şekil 27. Metafor Türleri (Lakoff ve Johnson., 2005).

Metaforun çok sayıda tanımı olmakla birlikte, genel olarak birbirlerine benzer tanımları yapılmıştır. Lakoff ve Johnson (2005) bir kavramın daha çok bilinen bir kavrama benzetilerek ifade edilmesi olarak; Semerci (2007) birbirine benzeyen objeler arası anlam transferi olarak; Kemal (2003) metaforun insanın dünyayı algılama biçimin çeşitli nesneler ile ortaya çıkarma süreci olarak; Aydın (2011) bir kavram ile ilgili algıların ortaya çıkartılması olarak ve Martinez ve arkadaşları (2001) metaforun şekilden ziyade zihinlerin konuşturulması olarak tanımlamışlardır. Metafor kullanımının önemli avantajları vardır. Özellikle hem kolay toplanabilmesi hem de algıları iyi bir şekilde ortaya çıkarması yönüyle oldukça yararlı bir yoldur. Özellikle “irade” gibi ifade edilmesi zor olan bir kavramın metafor yoluyla ifade edilmesi daha çok önem kazanmaktadır. Gültekin, Yıldız ve Bahadır (2016) metaforların çalışılan olgu hakkında zengin bir içerik ve resim sunduğunu ifade etmişlerdir. Metaforlar, ifade edilmek istenen durumun, az kelime ile güçlü bir şekilde ifade edilmesinin etkili yollarından biridir. (Girmen, 2007). Bütün bu tanım ve ifadeler gösteriyor ki, bir kavram, olgu ya da durum hakkında zihinlerde var olan resmi en kısa ve en kestirme bir şekilde elde etmenin yollarından birisi de metaforlardır. Dolayısıyla “irade” ile ilgili resmi ortaya çıkarmak ve araştırmanın asıl amaçlarından olan “irade” olgusunun ilişkili olduğu kavramları ortaya çıkarmak açısından metafor kullanımının oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

3.1.2.2.1. Çalışma Grubu, İşlem

Araştırmanın bu kısmı için örneklem grubunu Marmara Üniversitesinde eğitim gören lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Zira çalışmanın asıl amacı genç bireylerdeki irade algısını ortaya çıkartmaktır. Bu bağlamda çalışmanın amacı doğrultusunda bir form hazırlanmıştır. Formda; *Metafor 1. İradeli insan.....benzer, çünkü.....(Lütfen hangi özelliğinden dolayı benzettiğinizi de belirtiniz).*

Metafor 2. İradesiz insan.....benzer, çünkü.....(Lütfen hangi özelliğinden dolayı benzettiğinizi de yazınız). Şeklinde iki ifade hazırlanmış ve Marmara Üniversitesinde eğitim gören 76’sı kadın 41’i erkek olmak üzere 117 lisans öğrencisine çevrimiçi olarak uygulanmıştır. Bu öğrencilerden 109 öğrencinin cevapları dikkate alınmış, diğer öğrencilerin verdikleri

cevaplar incelendiğinde metaforu ya anlamadıkları ya da verdikleri cevapları üstün körü doldurdıkları düşünüldüğünden analizlere dâhil edilmemiştir. Verilerden yeterli cevapların alındığı düşünülerek veriler analiz için hazır hale getirilmiştir. Öncelikle her bir katılımcının iradeyi neye ve hangi özelliğinden dolayı benzettiği tablolastırılmıştır. Daha sonra nitel analizde sık bir şekilde başvuru alan içerik analizi tekniğine başvurulmuştur. İçerik analizinde temel amaç; birbiriyle benzeşik ya da ilişki gösteren kavramları bir araya anlaşılabılır bir şekilde getirmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu süreç birkaç adımdan meydana gelmektedir.

Birinci Adım: Kodlama ve Kısaltma

İlk etapta her bir katılımcıya sırasına göre kod verildi. Bu kodlamada öğrencilerin cevap verdikleri zaman dilimi dikkate alınarak, ilk cevap verenden başlamak suretiyle 1’den 109’a kadar aynı şekilde devam ettirildi. Daha sonra öğrencilerin verdiği cevap kısmında bulunan “İradeli insan.....benzer, çünkü.....” kısımlarındaki “.....” noktalı ifadelerde irade neye benzetilmişse ve neden benzetilmişse kısaltılarak kodlanmıştır. Örneğin: “İradeli insan karıncaya benzer, çünkü iradeli insan da karınca gibi sebatkâr ve azimlidir” ifadesinde benzetildiği bölüm için “karınca” ve diğer kısım için ise “sebat ve azim” ifadeleri kodlama için alınmıştır. Bu durum diğer tüm cevaplar için uygulanmıştır.

İkinci Adım: Kategorileştirme Süreci

Metafor yoluyla “irade” kavramına ilişkin elde edilen verilerin ortak özellikleri oluşturuldu. Bu noktada benzetilen ve benzeyen arasındaki ilişki dikkate alınmıştır. Bu süreçte iki yol takip edildi. İlk etapta “irade” kavramının benzetildiği simge ya da imgelerin bir tablosu çıkarıldı. Daha sonra benzetilen imgelere ilişkin sebeplerin sıralandığı tablo çıkarıldı. Bu aşamadan sonra tekrarlama frekansına göre sıralama yapıldı. Nihayetinde “iradeli kişi” ve “iradesiz kişi” kavramlarının benzetilen imgelere neden benzetildiğine ilişkin cevaplar kategorize edilmiştir ve değişik kategoriler altında sıralandı.

Üçüncü Adım: Temaların Çıkartılması

Bu aşamada gömülü görüşmelerden de elde edilen temalar dikkate alınarak benzer ve farklılıkları dikkate alındı. İlk önce benzetilme nedenlerinin belirlenen temalar altında toplanıp toplanılmadığına bakıldı. Daha sonra hiçbir tema altında toplanılmayan ifadeler ise yeni temalar

altında toplandı. Bu analizler ise MAX QDA 12 nitel analiz programı yardımıyla yapılmıştır. Elde edilen temalar bulgular kısmında detaylı bir şekilde sunulmuştur.

3.1.2.3. Üçüncü Çalışma: Kavram Çalışması

Araştırmanın bu bölümü yine hem gömülü teoriden elde edilen sonuçları doğrulamak ve hem de metafor çalışması sonucu elde edilen verileri doğrulamak için kullanılmıştır. Bu kısımda metafor analizi sonucu iradenin en çok benzetildiği ağaç imgesinden yola çıkarak, araştırmacı tarafından dalları olan bir çınar ağacı çizilmiştir. Daha sonra çizilen bu ağaç Türk Dili Edebiyatı Öğretmenliği bölümü 4. sınıfta okuyan öğrencilere uygulandı. Bu öğrencilerin tercih edilmesinin sebebi kavramlarla ilgili daha çok bilgi sahibi olduklarını düşünmektir. Bilindiği üzere kavram çalışmaları bireylerin zihinlerinde var olan bilgi ve algıları kategorileştirmede somut faydalar sağlamaktadır. Bu itibarla kavram çalışmaları, bir olgu ile ilişkili kavramların görsel bir şekilde ortaya çıkarılma çalışmalarıdır. Aynı şekilde, kavram çalışmaları kişilerin belli olgu ve konularla ilgili kavramsal algılarını ve düşüncelerini değerlendirme araçları olarak da kullanılmaktadır (Beyerbach & Smith, 1990). Diğer bir ifadeyle, bu tür çalışmalar bir kavramın alt kavramları ile ilgili bilgileri vermede ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerini ortaya çıkarmada oldukça başarılıdır. Diğer önemli bir husus ise, kavram çalışmaları bize bir kavram ya da olgu ile ilgili beynimizin organize etme biçimini vermektedir ki, bu oldukça önemli bir durumdur. Bu bağlamda irade kavramının genç zihinlerde hangi kavramlarla organize edildiğini öğrenmek ve bunun sonuçlarına göre bir değerlendirme yapmak için kavram çalışması yapılmıştır. Yine bu kavram çalışması daha önceki çalışmaları destekleme noktasında yararlı sonuçlar vermektedir.

3.1.2.3.1. Çalışma Grubu

Metafor çalışması sonucu “iradeli insanın” en çok ağaca (çınar) benzetildiği sonucu elde edilmiştir. Dallarına kavramlarının yazılabileceği bir şekilde çizilen çınar ağacı için en uygun örneklemin Türk Dili Edebiyatı bölümünde okuyan öğrencilerin aldıkları eğitimleri itibariyle olabileceği düşünüldü. Bu kapsamda Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümünde eğitim gören dördüncü sınıf öğrencilerinden 64’üne çınar ağacı dağıtıldı. Bu öğrencilere “iradeli insan bir çınar ağacı ise bu ağacın olmazsa olmazları

nelerdir?” sorusu yöneltilerek kendilerine verilen formu doldurmaları istendi. Aşağıdaki şekil öğrencilere verilmiştir.

Şekil 28. Kavram Çalışması İçin Kullanılan Ağaç

3.1.2.3.2. Verilerin Toplanması ve Analiz Edilmesi

Veriler öğrencilere verilen şekil 27 yardımıyla toplanmıştır. Öğrencilerden sadece ilişkili olduğunu düşündükleri kavramları yazmaları istenmiştir. Öğrencilere düşünmeleri için yeterli süre verilmiş ve bunun için dersin sorumlu öğretim elemanından gerekli izin alınmıştır. Öğrencilerin anlamada zorlandıkları durumlar olması halinde cevap verebilmek için araştırmacı uygulama boyunca sınıfta beklemiş ve gelen sorulara cevap vermiştir. Yaklaşık 25 dakika sonunda tüm öğrenciler cevaplarını teslim etmiştir. Daha sonra tüm cevap kâğıtları toplanmış ve her bir öğrenciye bir kod verilmiştir. Her öğrencinin cevapları tablolastırılmıştır. Tablolastırılan veriler ortak cevaplara göre kategorize edilmiş ve daha sonra hangi temalar altında toplandıklarını belirlemek için MAXQDA 12 analiz programı yardımıyla temalara ayrılmıştır. Daha sonra hem gömülü teori hem de metafor analizinden elde edilen temalarla karşılaştırma yapılarak nihai hali verilmiştir.

3.1.3. Nicel Araştırma Kısım

Bu kısımda nitel çalışmalardan elde edilen veriler ışığında geliştirilen “İrade Yedilisi” ölçeğine ilişkin bilgiler verilmektedir. Çalışmada ilk olarak gömülü görüşmelerden elde edilen kavramlar, metafor analizi ve kavram çalışması dikkate alınarak “İrade Yedilisi” ölçeği geliştirilmiştir. Buna ilişkin bilgiler bu başlık altında sunulmaktadır.

3.1.3.1. Ölçek Geliştirme Çalışması

Bu başlık altında çalışmanın nicel kısımlarından ölçek geliştirme aşamasına ilişkin; evren, örneklem, geçerlik güvenirlik çalışması, verilerin toplanması ve verilerin analiz edilmesine yönelik bilgiler sunulmuştur.

3. 1.3.2. Araştırmanın Modeli

Araştırma Karma Yöntem araştırmalarından keşfedici sıralı desen olarak tasarlanmıştır. Birinci kısmına nitel olarak başlanmış ve elde edilen veriler doğrultusunda nicel kısma geçilmiştir. Bu kısım nicel araştırma kısmının ölçek geliştirme kısmını oluşturmaktadır.

3. 1.3.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, İstanbul ili sınırları içerisinde yer alan Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Ölçek geliştirme için örnekleme Atatürk Eğitim Fakültesi’nde 2018-2019 eğitim-öğretim yılında kayıtlı lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklemin belirlenmesi aşamasında, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi’nde eğitim gören lisans öğrencileri sıralanmış ve random (tesadüfi) olarak yapılan seçimlerle araştırmaya dâhil edilecek bölümler belirlenmiş ve öğrencilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Ölçek geliştirme çalışmalarında örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde Tinsley ve Tinsley (1987) madde sayısının örneklem büyüklüğüne oranının 1:5 ile 1:10 arasında olabileceğini belirtmekle birlikte en az $n = 300$ önermektedir. Nunnally ve Bernstein (1994) bu oranın en az 1:10 olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu çalışmada madde sayısının örneklem büyüklüğüne oranı en az 1:10 olarak belirlenmiştir. Aynı şekilde Çepni (2007) ve Büyüköztürk (2014) 1000 kişiyi aşması durumunda en az 384 kişiye ulaşılması gerektiğini belirtmiştir. Bu itibarla çalışmada toplam 791 kişilik

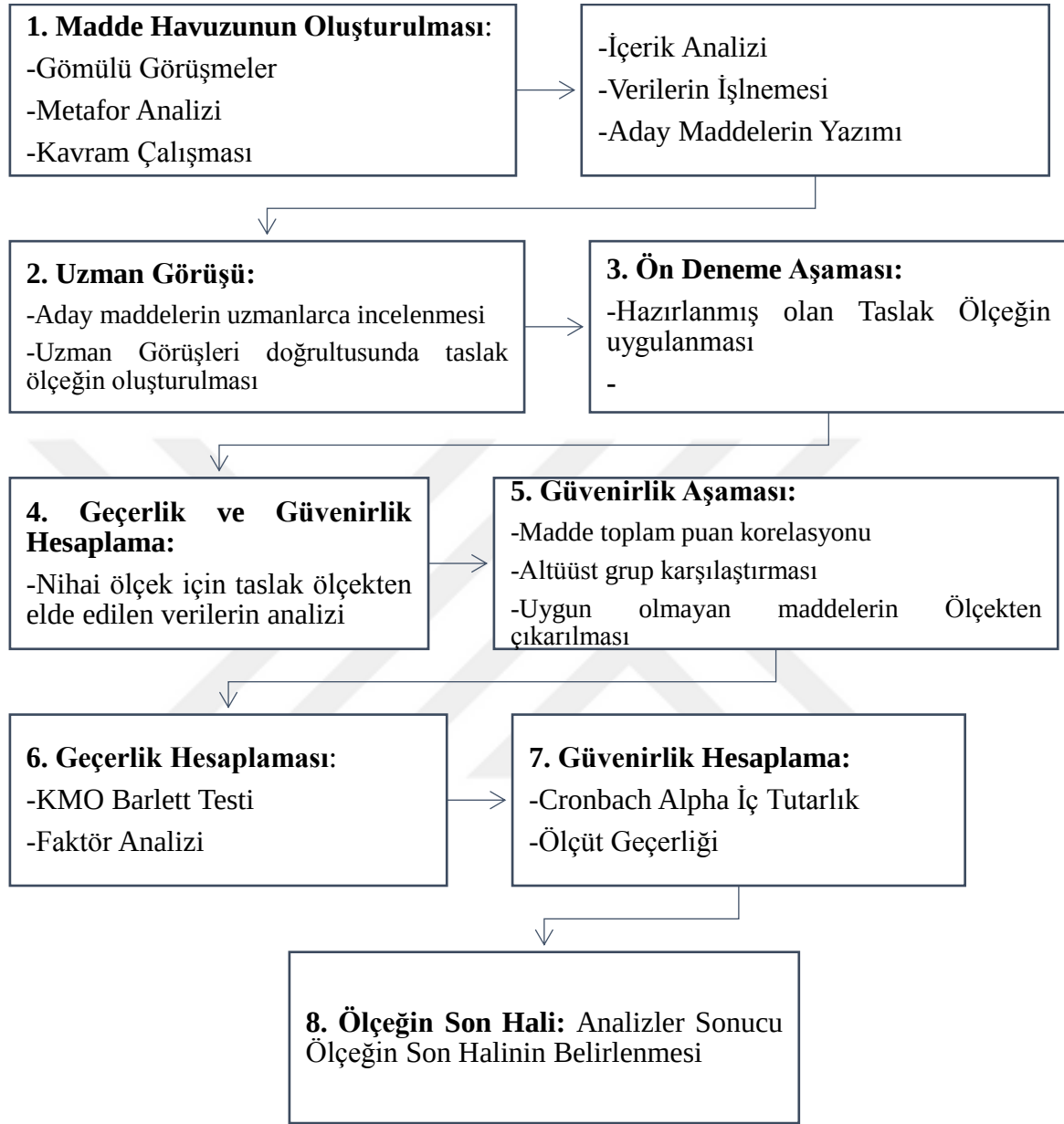
örneklem grubuna ulaşılmıştır. Bunların 441 tanesi açımlayıcı faktör analizi için, 350 tanesi de doğrulayıcı faktör analizi için kullanılmıştır. Ölçeğin güvenirlik, faktör analizi ve geçerlik çalışmaları bu örneklem üzerinde gerçekleştirilmiştir. Uygulama döneminde veri tabanından elde edilen bilgilere göre eğitim fakültesinde kayıtlı bulunan öğrenci sayısının 6259 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuca göre araştırma evreni 6259'dur. Ölçek geliştirmek için iki defa veri toplanmıştır. Birinci seferde Açımlayıcı faktör analizi (AFA) için veri toplanmış, ikinci aşamada ise doğrulayıcı faktör analizi (DFA) için veri toplanmıştır. Bunlara ilişkin veriler ileriki aşamalarda sunulmuştur.

3.1.3.4. Ölçek Geliştirme Süreci

Bir ölçme aracının geliştirilebilmesi için gerekli olan bazı gereklilikler vardır. Bu gereklilikler ne kadar iyi yerine getirilirse geliştirilen ölçme aracı o kadar geçerli ve güvenilir olur. Bu bağlamda bu başlık altında geliştirilen irade yedilisi ölçeğine ilişkin süreç detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

3.1.3.4.1. İrade Yedilisi Ölçeği

Üniversite öğrencilerinin irade durumlarını belirlemek isteniyorsa, bu duruma ilişkin ya var olan bir ölçme aracı kullanılmalı veya da bir ölçme aracının geliştirilmesi gerekmektedir. Araştırmacı tarafından yapılan araştırmalarda üniversite öğrencileri bağlamında her hangi bir ölçme aracına ulaşılamamıştır. Bu kapsamda araştırmacı üniversite öğrencileri için bir ölçme aracının gerekliliği konusunda bir kanaate varmış ve bu maksatla bir ölçme aracı geliştirme sürecini hedeflemiştir. Akabinde bir ölçme aracının ne şekilde geliştirilmesi gerektiği konusunda araştırmalar yapmaya başlamış ve nihayetinde şekilde gösterilen yol haritasını takip etmeyi uygun bulmuştur.

Şekil 29. Ölçek Geliştirme Aşamaları

3.1.3.4.2. Madde Yazım Süreci

Bir konu ya da olgu hakkında bir ölçek geliştirebilmek için ya o konu ile ilgili alan yazın detaylı bir şekilde incelenip, literatüre göre ölçek maddeleri yazılmalı veya bir olguyla ilgili yeterli bir literatür yok ise, o zaman nitel araştırmalar desteğiyle madde oluşturma süreci başlatılabilir. İrade Yedilisi ölçeğini oluşturabilmek için ilk önce nitel çalışmalar yapılmış, bunun neticesinde çeşitli veriler elde edilmiş ve ölçek maddelerinin yazılmasına gerekli zemin hazırlanmıştır.

Çalışmanın nitel kısmını oluşturan; gömülü çalışma, metafor analizi ve kavram çalışması neticesinde temalar belirlenmiş bu temalara ilişkin madde yazım sürecine geçilmiştir.

3.1.3.4.3. Madde Havuzunun Oluşturulması

Madde havuzu nitel çalışmalardan elde edilen ana temalar doğrultusunda belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre iradenin yedi ana temadan meydana geldiği tespit edilmiştir. Aynı şekilde bu temaların da kendi içerisinde alt temalara sahip oldukları yine analizler neticesinde elde edilmiştir. Bu yüzden her ana temaya ilişkin maddeler yazılırken alt temalardan da yararlanılmıştır. Tezbaşaran (2008) , bir ölçek geliştirilirken hazırlanan maddelerin düşünülen madde sayısının üç-dört katı ya da daha fazlası olmasının önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu bilgiler ışığında her alt boyut için on madde hazırlanmıştır. Dolayısıyla uzman görüşüne sunulmak üzere 70 madde hazırlanmıştır.

3.1.3.4.4. Maddelerin Uzman Görüşüne Sunulması

Nitel verilerden elde edilen temalara göre yazılan ölçek alt boyutlarına ilişkin 70 maddelik ilk taslak en az doktora mezun olmuş 20 akademik personele iletilmiştir. Ölçek maddelerine ilişkin 12 öğretim görevlisi dönüş yapmıştır. Uzman kişilerin fikirlerini detaylı bir şekilde aktarabilmeleri için her madde için üç seçenek sunulmuştur. İlk seçenekte madde kalmalı, ikinci seçenekte revize edilmeli ve üçüncü seçenekte ise kaldırılmalıdır şeklinde tasarlanmıştır. Daha sonra uzman görüşleri doğrultusunda çeşitli maddeler taslaktan çıkartılmış, bazıları revize edilmiş ve bazılarına da dokunulmamıştır.

3.1.3.4.5. Kapsam Geçerlik Oranı ve İndeksinin Hesaplanması

Uzman görüşlerinden elde edilen veriler bir formda birleştirilmiş ve ölçekte bulunan her bir madde için Lwashe (1975) analizi yapılmıştır. Geliştirilecek olan ölçme aracının istenilen yeterlilikte olabilmesi için uzman görüşlerinin ele alınması ve uzmanların eleştirilerinin olması önemlidir (Yurdugöl, 2005). Bu bağlamda ölçeğin kapsam geçerliği için Lawshe tekniğinde kullanılan formül kullanılmıştır. Diğer bir ifadeyle kapsam geçerlik oranı (KGO) kullanılmıştır. KGO'da dikkat edilmesi gereken husus bir maddeye ilişkin “gerekli” diyen uzman sayısının toplam uzman sayısının yarısına bölünüp 1 eksiğinin alınmasıdır.

$$KGO = \frac{NG}{N / 2} - 1$$

12 uzman için $\alpha=.05$ anlamlılık düzeyinde kapsam geçerlik oranlarının minimum değeri Veneziano ve Hooper (1997) tarafından 0,56 olarak ifade edilmiştir.

Tablo 2. $\alpha=.05$ Anlamlılık Düzeyinde KGO'ları için Minimum Değerler

Uzman Sayısı	Minimum Değer	Uzman Sayısı	Minimum Değer
5	0.99	13	0.54
6	0.99	14	0.51
7	0.99	15	0.49
8	0.78	16	0.42
9	0.75	17	0.37
10	0.62	18	0.33
11	0.59	19	0.31
12*	0.56*	20	0.29

Bütün maddeler ayrı ayrı ele alınarak KGO değeri eksi(-) ve sıfır (0) bulunan maddeler ilk etapta elenmiştir. Daha sonra 0,56'nın altında kalan maddeler de elenmiştir. Toplamda 49 madde ölçekte bırakılmıştır.

3.1.3.4.6. Uzman Görüşleri Doğrultusunda Bazı Maddelerin Revize Edilmesi

Bazı maddelerle ilgili uzmanların revize etme önerileri doğrultusunda revize işlemleri yapılmıştır. Revizyon önerileri doğrultusunda 8 madde aynı alt boyutlarda kalacak şekilde düzeltilmiştir. Nihai olarak 49 madde uygulanmak için hazır hale getirilmiştir.

3.1.3.4.7. Pilot uygulamanın yapılması

Asıl veriler toplanmadan önce 50 öğrenciye çevrimiçi olarak pilot uygulama yapılmış ve maddelerin anlaşılabilirliği, dilbilgisi ve yazı kurallarına uygunluğu da test edilmiştir. Bu uygulama sonucunda iki maddenin net anlaşılmadığı öğrenciler tarafından ifade edilmiş ve bu maddeler öğrencilerin anlayacağı hale getirilmiştir. Bu aşamadan sonra ölçek örnekleme uygulanmak için hazır hale gelmiştir.

3.1.3.4.8. Verilerin Toplanması

49 maddelik ölçek 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Atatürk Eğitim Fakültesi'nde kayıtlı Özel Eğitim Öğretmenliği, İngilizce Öğretmenliği, Matematik Öğretmenliği ve PDR bölümü öğrencilerine uygulanmıştır. Bu bölümlerin tercih edilme nedeni bu bölümdeki hocaların maddeleri uygulamak için müsaade etmeleridir. Açımlayıcı faktör analizi (AFA) için bu dört bölümden veri toplanırken, daha sonra yapılan doğrulayıcı faktör analizi (DFA) için Matematik Öğretmenliği bölümünden veri toplanmamıştır. Ayrıca ölçüt geçerliği için Huzur Ölçeği ile birlikte veriler toplanmıştır.

3.1.3.5. Geçerlik Güvenirlik Çalışmalarının Yapılması

Bu başlık altında geliştirilen ölçeğe ilişkin geçerlik ve güvenirlik analizlerine yönelik bilgiler sunulmuştur.

3.1.3.5.1. Geçerlik analizleri

Madde analizinin temel hedefi, geliştirilen ölçme aracındaki maddelerin bir bütün ya da alt boyutlarda aynı yapılar içinde olup olmadıklarını test etmektir. Bunun içinse en uygun yöntem faktör analizidir. Çünkü faktör analizi birbirleriyle ilişkilerin belirlenmesinin zor olduğu durumlarda kullanılan ve başarılı neticeler veren bir yöntemdir. Aynı şekilde farklı değişkenleri farklı parametreler içerisinde analiz edebilen bir analiz tekniğidir. Faktör analizi, çok sayıdaki maddeden anlamlı bir yapı elde etme yöntemidir (Büyüköztürk, 2002). Bir başka ifadeyle faktör analizi yapı geçerliğini test etme biçimidir (Köymen, 1994). Faktör analizinde KMO ve Barlett testleri incelenmiştir. Tavşancıl (2010) KMO değerinin 1'eyaklaşmasıyla mükemmel değer; 0,5'in altında olmasıyla kabul edilemez bir değer olduğunu belirtmiştir.

3.1.3.5.2. Güvenirlik Analizleri

Geliştirilen ölçeğin ne kadar güvenilir sonuçlar verdiğini test etmek için çeşitli güvenirlik analizleri bulunmaktadır. Güvenirlik, geliştirilen ya da uyarlanan bir ölçme aracının ölçülmek istenen yapıyı ya da olguyu ne kadar ölçtüğü şeklinde tanımlanmıştır (Tavşancıl, 2010). Bu bağlamda ölçeğin güvenirliğini belirlemek için; Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı, üst-alt gruplar arasındaki fark, ölçüt geçerliği ve doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

3.1.3.6. Kullanılan Ölçme Araçları

Ölçek geliştirme sürecinde öğrenciler için kişisel bilgi formları oluşturulurken, aynı zamanda ölçüt geçerliliği için de Huzur Ölçeği kullanılmıştır. Bunlara ilişkin bilgiler bu başlık altında yer almaktadır.

3.1.3.6.1. Kişisel Bilgi Formu

Ölçek geliştirme sürecinde öğrencilerden üç defa veri toplanmıştır. Birincisinde AFA için, ikincisinde DFA için ve üçüncüsünde ise ölçüt geçerliliği için veri toplanmıştır. Bu üç durumda da cinsiyet, sınıf ve bölüm değişkenlerine yönelik üç sorudan oluşan kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

3.1.3.6.2. Huzur Ölçeği

Demirci ve Ekşi (2017) tarafından geliştirilen Huzur Ölçeği'ne ilişkin şu bilgilere ulaşılmıştır. Ölçek için yapılan Açıklayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin öz değeri 3.226 olan, toplam varyansın %40.328 açıklayan ve 8 maddeden oluşan tek boyutlu bir yapıya sahip olduğu bulunmuştur. Ölçekteki maddelerin faktör yükleri .55 ile .71 arasında sıralanmaktadır. Aynı şekilde yapılan doğrulayıcı faktör analizi ise, 450 katılımcıdan oluşan ve 1. Örneklemi doğrulamak amacıyla yapılmıştır. Analizler neticesinde, elde edilen uyum indeksi değerleri; χ^2 (20, N = 450) = 58,48, $p < .001$; CFI = .97; NFI = .96; NNFI = .96; SRMR = .041; RMSEA = .065 şeklinde bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri .44 ile .67 arasında değişmektedir. Araştırmacı huzur ölçeğinin ölçüt geçerliliğini de yapmıştır. Huzur Ölçeği'nin ölçüt-bağıntılı geçerliliği için PERMA Ölçeği ile arasındaki ilişkiler 50 katılımcıdan toplanan verilerle incelenmiştir. Huzur, toplam iyi oluş (.66), olumlu duygular (.66), bağlanma (.53), ilişkiler (.42), anlam (.61), başarı (.53) ve sağlık (.56) ile pozitif ilişkili, olumsuz duygular (-.61) ve yalnızlık (-.34) ile negatif ilişkili bulunmuştur. Ölçek güvenirliği için; Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .78 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin üç hafta arayla 62 katılımcıya yeniden uygulanmasından elde edilen test-tekrar test güvenirlik katsayısı .83 olarak bulunmuştur. Ölçekte bulunan maddeler ilişkin düzeltilmiş madde toplam puan korelasyonları .42 ile .56 arasında değişmektedir.

3.2. Çalışma 2: Ölçek Uyarlama Çalışması

Bu araştırma Dr. Schlenker (2008) tarafından geliştirilmiş olan “Ahlaki Bütünlük Ölçeği”nin Türkçe’ye uyarlama çalışmasıdır. Bu bölüm altında bu ölçeğin Türkçe’ye uyarlama sürecine ilişkin bilgiler verilmektedir.

3.2.1. Araştırmanın Deseni

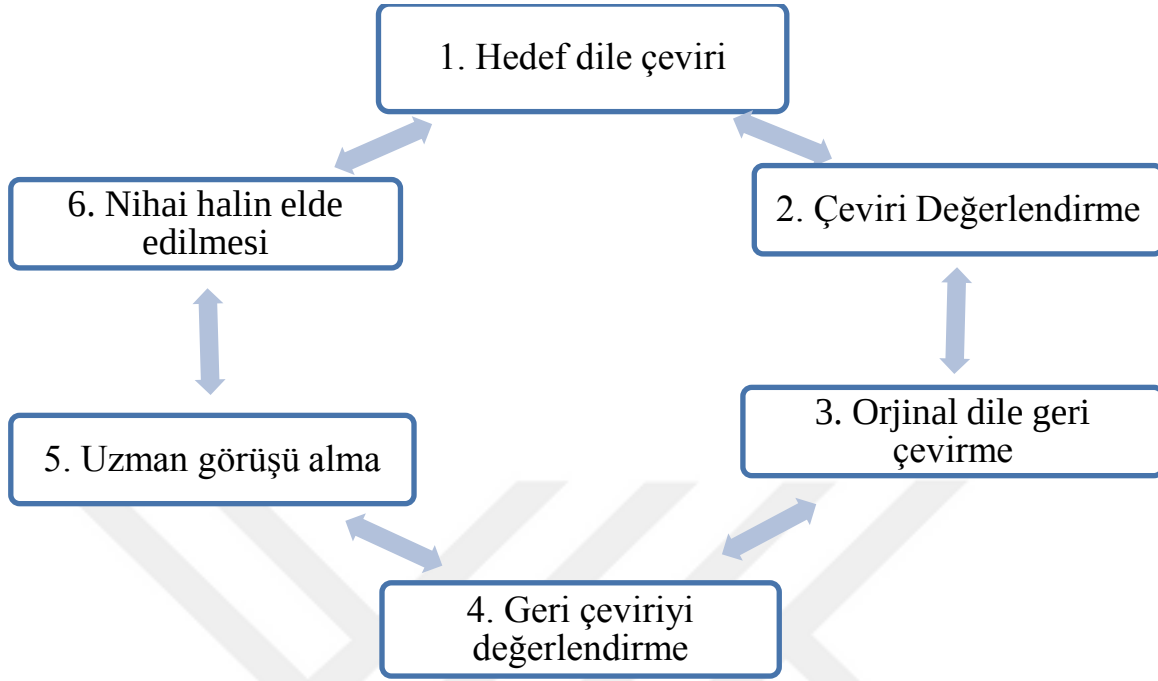
Bu araştırma, Ahlaki Bütünlük Ölçeği’nin çeşitli psikometrik özelliklerini belirlemek amacıyla nicel araştırmanın betimsel tarama deseniyle gerçekleştirilen bir ölçek uyarlama çalışmasıdır. Betimsel araştırmalarda amaç çalışılan olgunun net bir şekilde tanımlanmasıdır. Aynı şekilde geliştirilen ya da uyarlanan yetenek testleri ve tutum testleri gibi araştırmalar da betimsel araştırma grubuna girmektedir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2018). Betimsel taramada veriler olguya ilişkin müdahale edilmemiş bilgiler sunar.

3.2.2. Örneklem Grubu

Araştırmanın örneklemini Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi’nde 2018-2019 eğitim-öğretim yılında ders alan üç çalışma grubundan meydana gelmektedir. İlk gruptan açımlayıcı faktör analizi (AFA) için, ikinci gruptan doğrulayıcı faktör analizi (DFA) için ve üçüncü gruptan ise ölçüt geçerliği için veri toplanmıştır. Açımlayıcı faktör analizi için 320 (%68,0) kadın öğrenciden ve 150 (%32,0) erkek öğrenciden olmak üzere toplam 470 öğrenciden veri toplanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi için 172 (%70,0) kadın ve 76 (%30,0) erkek öğrenci olmak üzere 248 öğrenciden veri toplanmıştır. Yine ölçeğin ölçüt geçerliği için toplamda 100 öğrenci olmak üzere 60 (%60,0) kadın ve 40 (%40,0) erkek öğrenciden veri toplanmıştır.

3.2.3. Çeviri Çalışması

Brislin ve arkadaşları (1973) ile Cha, Kim, & Erlen, (2007).) çeviri aşamalarını genel olarak şu basamaklar çerçevesinde ele almışlardır.

Şekil 30. Uyarlamada Çeviri Basamakları

Şekil 29'daki basamaklar çerçevesinde; öncelikle İngilizce dil becerisi yüksek ve birbirinden habersiz beş uzman tarafından ölçeğin Türkçeye çevirisi yapılmıştır. Yapılan bu çeviriler iki uzman tarafından birçok boyutuyla değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede, özellikle dil yapısı, kültüre uygunluk ve anlaşılabilirlik gibi durumlar üzerinde durulmuştur. Bazı değişiklikler neticesinde ölçeğin Türkçe taslak formu meydana getirilmiştir. Akabinde Türkçe maddeler alanında uzman iki çeviri uzmanı tarafından orijinal diline çevrilmiştir. Her iki dile de çevrilmiş olan maddeler değerlendirilmiş ve birkaç ufak değişikliklerle ölçek maddeleri üzerinde fikir birliğine varılmıştır. Daha sonra hem alana hâkim hem de İngilizce diline hâkim iki uzmanın görüşlerine başvurulmuş akademik ve dilsel yönden inceleme yapmaları istenmiştir. Uzmanların olumlu değerlendirmelerde bulunmaları sonucu ölçek maddelerinin son halinde karar kılınmıştır.

3.2.4. Veri Toplama Araçları

Ölçeğin uyum geçerliği için Yılmaz ve Yılmaz (2015) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Ahlaki Kimlik Ölçeği (AKÖ) kullanılmıştır.

3.2.4.1. Demografik Bilgiler Formu

Ölçek uyarlama sürecinde öğrencilerin cinsiyetlerini, bölümlerini ve sınıflarını belirlemek amacıyla demografik bilgiler formu maddelerle birlikte öğrencilere uygulanmıştır.

3.2.4.2. Ahlaki Kimlik Ölçeği

Aquino ve Reed (2002) tarafından orijinal hali geliştirilen ölçek Yılmaz ve Yılmaz (2015) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Araştırmacılar ilk aşamada ahlaki kimlik ölçeği için dilsel eşdeğerlik yapmış ve ölçeğin Türkçe halinin orijinal haliyle örtüştüğü anlaşılmıştır. Ölçek için toplanan ilk verilerle AFA yapılmıştır. AFA sonucunda, orijinal formda olduğu gibi iki alt ölçekli bir yapıya ulaşılmıştır. Bu yapı aynı zamanda DFA ile doğrulanmış, böylece AKÖ'nün Türkçe formunun yapı geçerliğine sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu yapının ilgili başka bir yapıyla uyumunu test etmek amacıyla EDDÖ kullanılmıştır ve AKÖ'nün alt ölçekleri ile EDDÖ'nün alt ölçekleri arasındaki korelasyon değerleri sınanarak, AKÖ'nün uyum geçerliği hakkında fikir sahibi olunmuştur. AKÖ ile ilgili güvenirlik çalışmaları açısından ise öncelikle test-tekrar test yöntemine başvurulmuştur. Bunun için aynı gruba ikişer hafta ara ile iki ayrı uygulama yapılmış ve bu iki uygulamadan elde edilen veriler arasındaki korelasyon değerleri hesaplanmıştır. Yapılan ölçümlerin güvenirliğine ilişkin ise iç tutarlılık katsayısı belirleme ve test yarılama yöntemlerinden faydalanılmıştır. Son olarak AKÖ'de yer alan maddelerin ayırt edicilik özelliğine sahip olup olmadığını anlamak amacıyla Düzeltilmiş Madde Toplam Korelasyonları (DMTK) belirlenmiş ve alt ölçekler düzeyinde, % 27 oranında en yüksek ve en düşük puanları alan gruplara yönelik Bağımsız Gruplar için t-testi gerçekleştirilmiştir. Bütün bu yapılanlar neticesinde elde edilen sonuçlara göre AKÖ'nün Türkçe formu, orijinal formunda olduğu gibi iki faktörlü bir yapı gösterebilmekte ve bu haliyle toplam varyansın % 53.22'sini açıklayabilmektedir. Bu oran açıklanan varyans oranı, açıklanamayan varyans oranından (% 46.78) fazla olduğu için iki faktörlü bir ölçek için yeterli kabul edilebilmektedir. AKÖ'nün İçselleştirme alt ölçeğinde yer alan maddelerin faktör yükleri, .47 ile .85 arasında değişmektedir ve bu alt ölçek toplam varyansın % 35.68'ini açıklayabilmektedir. Sembolleştirme alt ölçeğinde yer alan maddelerin faktör yükleri ise .63 ile .83 arasında değişmektedir ve bu alt ölçek de toplam varyansın % 17.54'ünü açıklayabilmektedir. AKÖ'nün alt ölçeklerinde yer alan maddelerin ilgili oldukları alt ölçekler altındaki faktör yüklerinin .45 ve üzerinde olması, ölçekte yer alan tüm maddelerin aynı şekilde ölçekte bırakılması için gerekli ölçütü karşılamaktadır.

Ölçek için yapılan DFA sonucunda elde edilen uyum indekslerine göre $x^2/sd (49.59/33)=1.50$ ($p=.03$); Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI)=.96; Normlaştırılmamış Uyum İndeksi (NNFI)=.95; Fazlalık Uyum İndeksi (IFI)=.96; İyi Uyum İndeksi (GFI)=.95 ve Düzeltilmiş İyi Uyum İndeksi (AGFI)=.92 değerleri mükemmel uyum gösteren değerlerdir. Yaklaşık Hataların Ortalama Kare Kökü (RMSEA)=.052; Normlaştırılmış Uyum İndeksi (NFI)=.91; Standardize Edilmiş Artık Ortalamaların Karekökü (SRMR)=.057; Sıkı Normlaştırılmış Uyum İndeksi (PNFI)=.067 ve Sıkı İyi Uyum İndeksi (PGFI)=.57 değerleri ise iyi uyum değerlerini göstermektedir.

3.2.5. İstatistik Araçları

Çalışma kapsamında elde edilen istatistiksel verileri analiz etmek için SPSS for Windows 22.0 ve AMOS 20.0 paket programlarından yararlanılmıştır. Ölçek iç tutarlılığı için Cronbach Alpha katsayılarına bakılmış, ölçüt geçerliği için Ahlaki Kimlik Ölçeği kullanılmış, Kapsam geçerliği için uzmanların fikirleri dikkate alınmış ve yapı geçerliği için de hem açımlayıcı hem de doğrulayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Madde ayırt ediciliği için ise; üst ve alt gruplar arasında “Bağımsız gruplar T testi kullanılmıştır.

3.3. Çalışma Üç: Yapısal Model

Bu bölümde araştırmanın amacı olan irade ve ahlaki bütünlük arasındaki ilişkinin incelenmesi için çalışma kapsamında yapılan işlemlere yer verilmiştir.

3.3.1. Araştırma Modeli

Üniversite öğrencilerinin irade ve ahlaki bütünlükleri arasındaki ilişkisinin bir model çerçevesinde incelenmesinin amaçlandığı bu araştırma, niteliksel olarak betimsel, desen olarak da ilişkisel tarama modeli çerçevesi içerisinde yer almaktadır (Büyüköztürk, 2015). Araştırma için kullanılan değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin şematize edildiği yol analizi tekniği tercih edilmiştir. Yol (Path) analizi tercih edilirken, araştırmacı hem gözlenen değişken ile hem de gizil değişkenleri kullanabilir (Byrne, 2010). Bu çalışmada ise, alt boyutları olan değişkenlerde gizil, tam puanlı değişkenlerde ise gözlenen değişkenler kullanılarak model test edilmiştir. İlişkisel tarama modelinin tercih edildiği ve yapısal modelin test edildiği bu çalışmanın yapılabilmesi için öncelikle irade yedilisi ölçeği (İYÖ) geliştirilmiş ve daha sonra ahlaki bütünlük ölçeği (ABÖ) Türkçe’ye uyarlanmıştır. Bu

ölçeklerin yanı sıra başka ölçekler de kullanılmıştır. Araştırma gerçek anlamıyla değişkenler arasında neden ve sonuç vermese de, değişkenler arasındaki ilişkinin derecesini belirlemek açısından önemlidir. Dolayısıyla elde edilen veriler bağlamında değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerini kestirebilmek amacıyla ipuçları verebilmektedir.

3.3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın bu kısmının evrenini İstanbul il sınırları içerisinde yer alan devlet ve vakıf üniversiteleri oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrenciler belirlenirken benzer bölümlerin olmamasına dikkat edilmiş ve bu kapsamda bölümler sayısal, sözel ve eşit ağırlık olarak ayrıştırılmıştır. Araştırma kapsamında ilk önce çok aşamalı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Sınıfların ve bölümlerin belli bir oranda dağılım gösterebilmesine azami dikkat gösterilmiştir. Ancak her okul ve her bölüme ulaşmak kolay olmadığından dolayı, bazı durumlarda uygun olan bölümlerde uygulama yapılmıştır. Bunun için de ilk etapta çok aşamalı örnekleme yöntemi, daha sonrasında tabakalı örnekleme ve en nihayetinde de kolayda örnekleme tercih edilmiştir. Kolayda örneklemenin tercih edilme sebebi Teddlie ve Yu (2007) dedikleri gibi gönüllü katılımcılıktan dolayıdır. Yine de araştırma için veriler toplanırken mümkün oldukça gruplar arası dağılımın dengeli olması için çaba sarf edilmiştir. Ancak bazı durumlarda gerek ders hocasının dersini bölmek istememesi ve bazı durumlarda öğrencilerin gönüllü davranmamalarından dolayı bu denge tam olarak korunamamış olabilir. Bununla birlikte katılımcıların samimi olarak doldurdukları her verinin değerli olduğu düşünülerek, bu veriler analizlere dâhil edilmiştir.

Tablo 3. Araştırma Kapsamında Ulaşılan Katılımcılara İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Tablolar	Gruplar	F	%
Cinsiyet	Kadın	435	50,5
	Erkek	427	49,5
	Toplam	862	100,0
Üniversite Türü	Vakıf	145	16,8
	Devlet	717	83,2
	Toplam	862	100,0
Alan	Sözel	311	36,1
	Sayısal	194	22,5
	Eşit Ağırlık	357	41,4
	Toplam	862	100,0
Sınıf	1. Sınıf	390	45,2
	2. Sınıf	194	22,5
	3. Sınıf	126	14,6
	4. Sınıf	114	13,2
	Diğer	38	4,4
	Toplam	862	100,0
Ebeveyn Birliktelik Durumu	Birlikte	753	87,4
	Ayrı	109	12,6
	Toplam	862	100,0
Dünya Görüşü	Muhafazakâr	421	48,8
	Seküler	365	42,3
	Agnostik	42	4,9
	İnançsız	34	3,9
	Toplam	862	100,0
Aile Gelir Durumu	Düşük	115	13,3
	Orta	648	75,2
	Yüksek	99	11,5
	Toplam	862	100,0
Akademik Başarı	Kötü	38	4,4
	Orta	519	60,2
	İyi	305	35,4
	Toplam	862	100,0

Tablo incelendiğinde araştırmaya katılan katılımcıların 435'inin (%50,5) kadın ve 427'sinin (%49,5) erkek olmak üzere toplamda 862 kişi olduğu görülmektedir. Üniversite türü değişkenine bakıldığında, katılımcıların 145'inin (%16,8) vakıf ve 717'sinin (%83,2) devlet üniversitelerinde eğitim gördükleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerin eğitim gördükleri

alanlarına bakıldığında, 311'inin (%36,1) sözel, 194'ünün (%22,5) sayısal ve 357'sinin (%41,4) eşit ağırlık bölümlerinde oldukları belirlenmiştir. Sınıf değişkenine bakıldığında; 390 (%45,2) öğrencinin birinci sınıfta, 194 (%22,5) öğrencinin ikinci sınıfta, 126 (%14,6) öğrencinin üçüncü sınıfta, 114 (%13,2) öğrencinin dördüncü sınıfta ve 38 (%4,4) öğrencinin diğer sınıflarda eğitim gördükleri analizler sonucunda belirlenmiştir. Ebeveynlerin birliktelik durumuna bakıldığında 753 (%87,4) öğrencinin ebeveynlerinin birlikte oldukları ve 109 (%12,6) öğrencinin ise ebeveynlerinin ayrı oldukları sonucu elde edilmiştir. Öğrencilerin dünya görüşleri için verdikleri cevaplar incelendiğinde kendisini muhafazakâr olarak tanımlayan katılımcı sayısı 421 (%48,8), kendisini seküler olarak tanımlayan katılımcı sayısı 365 (%42,3), agnostik olarak tanımlayan sayısı 42 (%4,9) ve kendisini inançsız olarak tanımlayan katılımcı sayısı ise 34 (%3,9) olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların aile gelir durumuna verdikleri cevaplar incelendiğinde; 115 (%13,3) katılımcının aile gelir durumlarına düşük, 648 (%75,2) katılımcının orta ve 99 (%11,5) katılımcının ise iyiye cevapladıkları görülmektedir. Son olarak katılımcıların akademik başarılarıyla ilgili verdikleri cevaplara bakıldığında ise; 38 (%4,4) katılımcının akademik başarılarını kötü, 519 (%60,2) öğrencinin orta ve 305 öğrencinin (%30,5) iyi olarak tanımladıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

3.3.3. Yapısal Eşitlik Modeli

Yapısal eşitlik modeli Schumacker ve Lomax'a (2010) göre; araştırma için çerçevesi belirlenmiş ve tasarlanmış olan bir teorinin uyum değerleri noktasında test edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanımda ise; çeşitli analiz bileşenlerinin bir araya gelmesiyle oluşan ve güçlü parametlerin kullanıldığı çok değişkenli yöntem olarak belirtilmiştir (Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008). Araştırmacının teorik alt yapısını oluşturduğu, çeşitli önermelerin ve örüntülerin doğrulanması için verilerin toplandığı ve test edildiği model olarak da tanımlanabilir. Bir başka ifadeyle yapısal eşitlik modeli, çok özel hipotezlerin test edilip doğrulanmaya çalışıldığı model tipidir (Şimşek, 2007). Kısacası yapısal eşitlik modeli, birbirleriyle ilişkili olduğu düşünülen değişkenlerle teorik bir modelin oluşturulması ve bu modelin doğrulanması işlemi olarak tanımlanabilir. Bir hipotez ya da hipotezleri test etme süreci olan yapısal eşitlik modeli bu çalışma bağlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla

araştırmanın bu kısmı diğer bir şekliyle ifade edilecek olursa bir “ilişkisel tarama modeli” olarak adlandırılabilir. Bilindiği üzere ilişkisel tarama modelleri iki ya da ikiden fazla değişken arasındaki ilişkinin derecesini ve yönünü belirlemek amacıyla kullanılmaktadır. İlişkisel tarama modelleri bir neden sonuç ilişkisi vermese de değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerini belirlemek amacıyla araştırmacılara fikir vermektedir. İlişkisel tarama modeli de korelasyon ve karşılaştırma çeşitleri olarak ayrılmaktadır. Korelasyon tarzı ilişkiye bakıldığında, değişkenlerin birbirleriyle olan değişme durumlarına bakılır ve bunun gerçekleştirme çeşidi dikkate alınır. Karşılaştırmada ise, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birbirleri için değişim sebebi olup olmadığına bakılır (Gay, Mills ve Airasian, 2012; Heppner, Wampold ve Kivlighan, 2013). Bu bağlamda araştırmanın bu kısmı, üniversite öğrencileri örnekleminde, irade ve ahlaki bütünlükleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla kurgulanmıştır. Bu ilişkiyi belirlemek için ilk önce araştırmacı tarafından nitel görüşmeler ve araştırmalar yapılarak ölçek geliştirmenin zemini oluşturulmuş ve bu nitel veriler yardımıyla İrade Yedilisi Ölçeği geliştirilmiştir. Aynı şekilde Ahlaki Bütünlük Ölçeği de Türkçe’ye uyarlanmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda iradenin ilişkili olduğu üç ölçek daha modele dâhil edilmiştir. Tüm bu ölçme araçlarına ilişkin bilgiler veri toplama araçları kısmında detaylı bir şekilde sunulmuştur. En nihayetinde araştırma için toplanan verilerle keşfedici bir yaklaşımla birkaç yapısal model denenmiştir.

3.3.4. Veri Toplama Araçları

Bu bölümde araştırmanın bu kısmı için kullanılan ölçme araçlarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bu ölçme araçları sırasıyla; araştırmacı tarafından geliştirilen İrade Yedilisi Ölçeği, yine araştırmacı tarafından uyarlanan Ahlaki Bütünlük Ölçeği, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, Huzur Ölçeği ve Psikolojik Sağlamlık Ölçekleridir.

3.3.1.1. İrade Yedilisi Ölçeği

İrade Yedilisi Ölçeği (İYÖ) araştırmacı tarafından tez kapsamında geliştirilmiş ve yedi alt boyuttan oluşan bir ölçektir. Ölçeğin alt boyutları sırasıyla; kararlılık (7 madde), muhakeme (6 madde), sorumluluk (6 madde), tutarlılık (6 madde), karar verme (5 madde), seçme (4 madde) ve öz kontrol (4 madde) şeklinde sıralanmakta ve toplam 38 maddeden meydana gelmektedir. Ölçekte ters madde bulunmamaktadır. Ölçeğin geçerlilik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. İlk etapta ölçek için Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmış ve yedi alt boyutlu yapının

açıklanan varyansı % 62,651 olarak bulunmuştur. Sırasıyla faktörlerin toplam varyansa katkıları şu şekilde olmuştur: birinci faktör=%13,195; ikinci faktör=%10,467; üçüncü faktör=%10,361; dördüncü faktör=%8,969; beşinci faktör=%7,371; altıncı faktör=%6,933 ve yedinci faktör=%5,354 şeklinde sıralanmaktadır. Sosyal Bilimler özelinde geliştirilen ölçeklerin toplam varyansa katkısı %40 ve %60 arası kabul edilebilir olarak ifade edilmekte; bunun üstü ise iyi olarak değerlendirilmektedir (Tavşancıl, 2010). İrade Yedilisi Ölçeğinin (İYÖ) iç tutarlık katsayılarına bakılmış ve iyi değerlerde olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Tüm alt boyutlarda Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı ,80'in üzerinde bulunmuş ve toplam iç tutarlık katsayısı ise ,947 olarak bulunmuştur. Yapılan bu işlemlerden sonra ölçekten elde edilen toplam puan ve alt boyutlarına ilişkin ayırt edici işlemlere başvurulmuş ve testin üst ve alt çeyreklerine ilişkin bağımsız gruplar t testine geçilmiştir. Ölçek toplam puan ve alt boyutlarının ayırt ediciliğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t testi sonucunda ölçeğin hem toplam puanı hem de tüm alt boyutları için alt ve üst gruplar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<,001$). İrade Yedilisi Ölçeği'nin (İYÖ) 38 maddeli ve yedi alt boyutlu yapısı Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonucunda test edilmiş ve doğrulanmıştır. DFA sonucunda yapılan analizlere bakıldığında, tüm madde yük değerlerinin ,45 üzerinde olduğu anlaşılmıştır. Bunlara bakılacak olursa, ki-kare (χ^2/sd)= 2,037 olarak bulunmuştur. RMSEA değeri=0,049; ve SRMR değeri= 0,08 olarak elde edilmiştir. NFI= 0,901; NNFI= 0,939; CFI= 0,939; RFI= 0,896 olarak belirlenmiştir. Her alt boyutun kendi puanı olmakla birlikte, tüm alt boyutların toplam boyutları güçlü bir iradeyi göstermektedir.

3.3.1.2. Ahlaki Bütünlük Ölçeği

Schlenker (2008) tarafından geliştirilen ve araştırmacı tarafından tez kapsamında Türkçe'ye uyarlaması yapılan Ahlaki Bütünlük Ölçeği'nin (ABÖ), uyarlama sürecinde çeşitli analizler yapılmıştır. İlk önce ABÖ'nün dilsel eşdeğerlik analizleri yapılmış ve ölçeğin Türkçe formu ile İngilizce formları arasındaki ilişki birbirlerine yakın bulunmuştur. Uyarlanan ölçeğin yapı geçerliliği kapsamında hem açımlayıcı faktör analiz hem de doğrulayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Bu kapsamda ilk önce ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) kullanılmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda ahlaki bütünlük ölçeğinin tek boyut olarak varyansın %52,127'sini açıkladığı görülmektedir. Bu değer

Sosyal Bilimler 'de kabul edilebilir değerler içerisinde yer almaktadır. Sosyal bilimler için açıklanan varyansın % 40 ile % 60 arasında olması yeterli olarak görülmektedir (Akdağ, 2011). Ölçeğe ilişkin KMO değeri ,964 olarak bulunmuştur. Yapılan işlemler neticesinde ölçeğin tek faktörlü yapısı ortaya çıkmış ve bu ölçekte yer alan maddelerin yüksek değerlere sahip oldukları görülmektedir (en düşük madde yük değeri 0,533; en ykseğin ise 0,877). Ölçekte altı ters madde (m1, m3, m5, m7, m12, ve m15) bulunmaktadır. Ölçekten elde edilen toplam puan kişinin ahlaki bütünlük puanını vermektedir. Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla daha sonra doğrulamayı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Ahlaki Bütünlük leği'nin tek boyutlu ve 18 maddeli yapısı DFA ile analiz edilmiş ve kabul gören uyum indeksleri elde edilmiştir ($X^2/sd=2.745$; $p<.001$; $RMSEA=0.061$; $S-RMR=0.051$; $NFI=0.929$; $CFI=0.954$; $GFI=0.915$; $RFI=0.919$). Ölçek güvenirliğini hesaplamak için Cronbach Alpha (α) iç tutarlılık katsayılarına ve %27'lik alt ve st puanları arasındaki farka bakılmıştır. Ahlaki Bütünlük leği (AB) için iç tutarlılık katsayısı Cronbach's Alpha değeri ,961 olarak tespit edilmiştir. Ahlaki bütünlük leği st ve alt gruplar arasındaki farkı belirlemek için yapılan bağımsız gruplar t testi sonucuna göre; alt ve st gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p<.000$). Tüm bu sonuçlara göre Ahlaki Bütünlük leği'nin (AB) Türk kültürüne uygun olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

3.3.1.3. Kısa Psikolojik Sağlamlık leği

Araştırma kapsamında yapılan nitel görüşmeler sonucunda, görüşmecilerin iradeli kişinin psikolojik ıktıları bölümünde psikolojik sağlamlık kavramı yer almaktadır. Bundan dolayı da Kısa Psikolojik Sağlamlık leği'nin (KPS) araştırma kapsamında kullanılmasına karar verilmiştir. Kısa Psikolojik Sağlamlık leği (KPS), bireylerin psikolojik sağlamlık düzeylerini belirlemek üzere Smith ve ark. (2008) tarafından geliştirilmiştir. Doğan (2015) tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılmıştır. KPS, 6 maddelik, 5'li Likert tarzında bir ölçektir. "Hiç uygun değil" (1), "Uygun Değil" (2), "Biraz Uygun" (3), "Uygun" (4), "Tamamen Uygun" (5) şeklinde bir cevaplama anahtarına sahiptir. Ölçekte 2, 4 ve 6. maddeler ölçekte bulunan ters maddelerdir. Ölçekte bulunan ve tersten kodlanan maddeler çevrildikten sonra alınan yüksek puanlar, yüksek psikolojik sağlamlığa işaret etmektedir. KPS'nn iç tutarlılık güvenirlik katsayısı .80 ile .91 arasında değişen değerlerde bulunmuştur. Test tekrar test güvenirlik katsayısı ise, .62 ile .69 arasında bulunmuştur. Ayrıca KPS'ye ilişkin yapılan DFA sonucu,

uyum iyiliği indeksleri, $\chi^2/sd (12.86/7) = 1,83$, NFI = 0.99, NNFI = 0.99, CFI = 0.99, IFI = 0.99, RFI = 0.97, GFI = 0.99, AGFI = 0.96, RMSEA = 0.05, SRMR = 0.03 olarak bulunmuştur.

3.3.1.4. Huzur Ölçeği

Demirci ve Ekşi (2017) tarafından geliştirilen Huzur Ölçeği'ne ilişkin şu bilgilere ulaşılmıştır. Ölçek için yapılan Açıklayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin öz değeri 3.226 olan, toplam varyansın %40.328 açıklayan ve 8 maddeden oluşan tek boyutlu bir yapıya sahip olduğu bulunmuştur. Ölçekteki maddelerin faktör yükleri .55 ile .71 arasında sıralanmaktadır. Aynı şekilde yapılan doğrulayıcı faktör analizi ise, 450 katılımcıdan oluşan ve 1. Örneklemi doğrulamak amacıyla yapılmıştır. Analizler neticesinde, elde edilen uyum indeksi değerleri; $\chi^2 (20, N = 450) = 58,48, p < .001$; CFI = .97; NFI = .96; NNFI = .96; SRMR = .041; RMSEA = .065 şeklinde bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri .44 ile .67 arasında değişmektedir. Araştırmacı huzur ölçeğinin ölçüt geçerliliğini de yapmıştır. Huzur Ölçeği'nin ölçüt-bağıntılı geçerliği için PERMA Ölçeği ile arasındaki ilişkiler 50 katılımcıdan toplanan verilerle incelenmiştir. Huzur, toplam iyi oluş (.66), olumlu duygular (.66), bağlanma (.53), ilişkiler (.42), anlam (.61), başarı (.53) ve sağlık (.56) ile pozitif ilişkili, olumsuz duygular (-.61) ve yalnızlık (-.34) ile negatif ilişkili bulunmuştur. Ölçek güvenilirliği için; Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı .78 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin üç hafta arayla 62 katılımcıya yeniden uygulanmasından elde edilen test-tekrar test güvenirlik katsayısı .83 olarak bulunmuştur. Ölçekte bulunan maddeler ilişkin düzeltilmiş madde toplam puan korelasyonları .42 ile .56 arasında değişmektedir.

3.3.1.5. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği

Psikolojik iyi oluş ölçeği Diener, Scollon ve Lucas (2009) tarafından geliştirilmiş olup sekiz maddeden ve tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışmaları ise Telef (2013) tarafından yapılmıştır. Ölçek maddelerinin cevaplama seçenekleri, kesinlikle katılmıyorum (1) ile numaralandırılmış olup kesinlikle katılıyorum (7) ile numaralandırılmıştır. Psikolojik iyi oluş ölçeğinin puanlaması, tüm maddelere kesinlikle katılıyorum yanıtı verilirse 56, tüm maddelere kesinlikle katılmıyorum yanıtı verilirse 8 puan arasında değişmektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı ise ,87 olarak tespit edilmiştir. Ölçek için yapılan dilsel eşdeğerlik çalışması için yapılan korelasyon analizi sonucunda ölçeğin Türkçe ve İngilizce formlarının pozitif ve anlamlı bir ilişki içinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır ($r = .97$,

$p < .01$). Kaiser Meyer Olkin (KMO) katsayısının .84 ve Barlett Sphericity testi sonucunun $\chi^2 = 1007,633$, $df = 28$, ($p < .01$) istatistiksel olarak anlamlı bulunması verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda ölçek maddelerinin öz değeri 1'den büyük olan tek faktör altında toplandığı saptanmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizi neticesinde varyansın %41,94'ünün açıklandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ölçek için yapılan doğrulayıcı faktör analizi uyum indeksleri incelendiğinde ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranının ($92,90/20 = 4.645$) 5'in altında yeterli düzeyde bir değere sahip olduğu görülmüştür. Diğer uyum indeksleri incelendiğinde RMSEA= 0.08, SRMR= 0.04, GFI= 0.96, NFI= 0.94, RFI= 0.92, CFI= 0.95 ve IFI= 0.95 olarak bulunmuştur. NFI, RFI'nin 0.90 ve üzeri olması kabul edilebilir uyumu; GFI, CFI ve IFI indekslerinin 0.95'ten yüksek olması mükemmel uyum değerlerine sahip olduğunu göstermektedir. SRMR'nin 0.5'ten küçük ve RMSEA'nın ise $0.05 \leq RMSEA \leq 0.10$ arasında olması kabul edilebilir uyum düzeyinde olduğunu işaret etmektedir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen uyum iyiliği indeksleri incelendiğinde modelin uyumlu olduğu görülmektedir.

3.3.5. Verilerin Analiz Edilmesi

Araştırmanın amacı doğrultusunda, devlet ve vakıf üniversiteleriyle iletişime geçilmiş, izin alınan üniversiteler ve bölümlerde veriler toplanmıştır. Veriler toplanırken araştırmacı bazı durumlar hariç (ders hocalarının tercihleri) uygulama esnasında hazır bulunmaya gayret göstermiştir. Gelen sorulara cevap vermiş ve katılımcıların cevapları sağlıklı bir şekilde doldurmalarına yardımcı olmuştur. Katılımcılara verdikleri cevapların sadece doktora tez kapsamında kullanılacağını, hiçbir şekilde başkalarıyla paylaşılmayacağını ve kendilerinin tanınmasına sebep olacak bilgilerin istenmediğinden dolayı endişe etmemeleri konusunda telkinlerde de bulunulmuştur. Alanda yapılan uygulamanın ortalama 25 dakika sürdüğü görülmüş ve 945 öğrenciden veri toplanmıştır. Ancak bazı verilerin rastgele doldurulduğu ve bazı verilerin boş bırakıldığı görüldüğünden 68 öğrencilerin verisi analizlere dâhil edilmemiştir. En nihayetinde 867 öğrencinin verileriyle analizlere devam edilmesine karar verilmiştir. Analizlere geçmeden önce normallik testine bakılmış, uç değerlerin olup olmadığı incelenmiş ve 5 verinin normalliği bozduğu tespit edildiğinden onlar da verilerden çıkarılmıştır. Araştırmanın analizleri SPSS 22 ve AMOS 24 Paket programlarıyla yardımıyla yapılmış ve bu

sonuçlar dikkate alınarak tablolaştırılmıştır. Elde edilen son analizlerde verilerin normallik değerleri içerisinde yer aldığı görülmüştür (Büyüköztürk, 2016). Bir araştırmadaki veriler ile analizlerin yapılabilmesi için değişik görüşler mevcuttur. Bazı araştırmacılar madde sayısının minimum 5 katının olması gerektiğini söylerken (Tinsley & Tinsley, 1987), bazı araştırmacılar ise madde sayısının 10 katı kadar veri toplamak gerektiğini söylemişlerdir (Kline, 2011). Bu bilgiler bağlamında, araştırmada 76 maddelik ölçekler toplamı kullanılmış ve 10 katından fazla veri ile analizlerin yapıldığı görülmüştür. Araştırmanın amacı olan, irade ve ahlaki bütünlük arasındaki ilişkinin incelenmesine geçmeden önce, katılımcılardan elde edilen demografik bilgiler ile araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin parametrik testler yapılmıştır. Bu kapsamda bağımsız gruplar t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve betimsel istatistiklere ilişkin analizler gerçekleştirilmiş ve tablolaştırılmıştır. Daha sonrasında ise irade ve ahlaki bütünlük arasındaki ilişkiye ilişkin modeller yapısal eşitlik modeli çerçevesinde analiz edilmiştir.

Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkileri ayırıtıran ve hata değişkeninin kontrol altına alınmasını sağlayan bir teknik olan (Kline, 2011) Path Analizi, Wright (1921) tarafından geliştirilmiştir. Path (Yol) Analizinde kullanılan değişkenler olan; irade yediliş leği, ahlaki bütünlük leği, kısa psikolojik sağlamlık leği, huzur leği ve psikolojik iyi oluş ölçekleri için betimsel istatistikler yapılmıştır (ortalama, standart sapma, madde ortalama, madde ortalama standart sapma ile basıklık ve arpıklık değerleri). Modeller test edilmeden önce araştırmada kullanılan değişkenler arasındaki ilişkilerin doğrusal olup olmadığını belirlemek için hem Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Bu aşamadan sonra, araştırma kapsamında test edilmek istenen yapısal eşitlik modelleri için analizler yapılmıştır.

BÖLÜM IV: BULGULAR

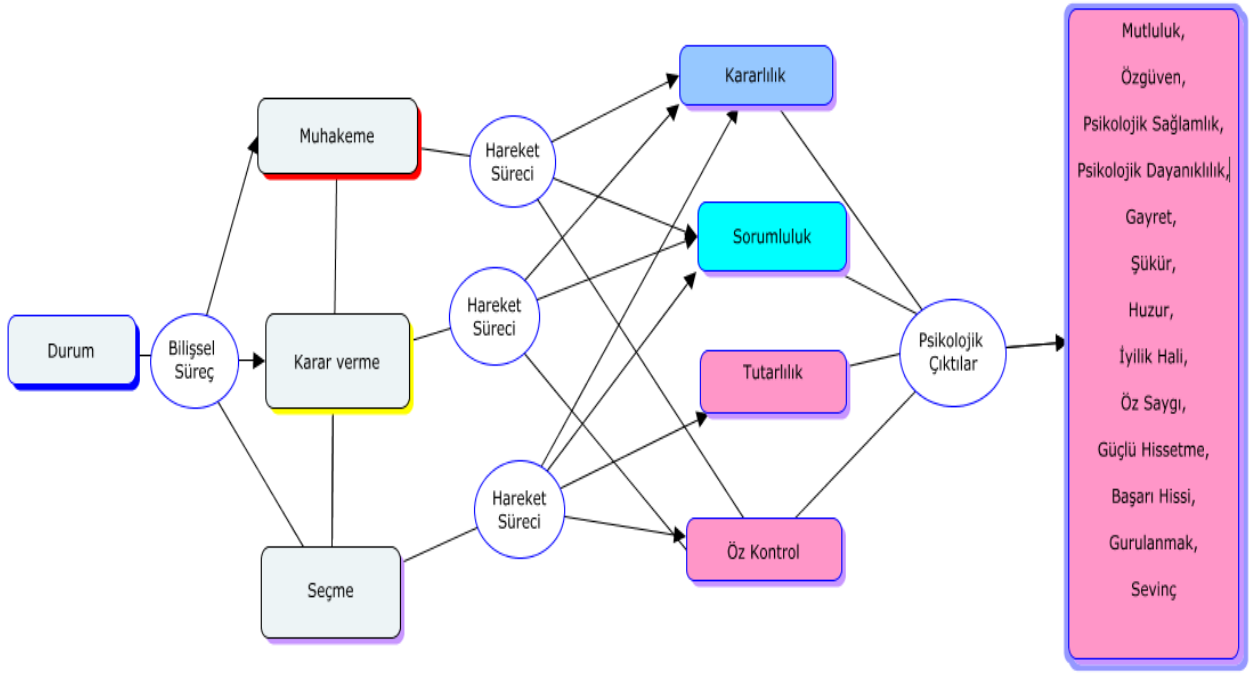
Bu bölüm, araştırmanın amaçları dikkate alınarak gerçekleştirilen istatistiksel analizlerin neticelerine ilişkin bulgulardan meydana gelmektedir. İlk önce araştırmanın nitel kısmına ilişkin bulgular sunulmuş; daha sonra da nicel kısmına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Nitel kısımdaki bulgular sırasıyla; gömülü görüşmeler, metafor analizi ve kavram çalışması şeklinde sunulmuştur. Nicel kısımda ise sırasıyla; ölçek uyarlama, ölçek geliştirme ve yapısal modele ilişkin bulgular yer almaktadır.

4.1. Nitel Bulgular

Nitel bulgular kısmı üç alt başlık şeklinde sunulmaktadır. Birinci kısımda gömülü görüşmeler neticesinde elde edilen temalara ilişkin sonuçlar yer almaktadır. Buna ilişkin sonuçlar sunulurken, her bir görüşmeciye bir kod verilmiştir (K1). İkinci kısım da ise; metafor analizi neticesinde elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlar verilmiştir. Üçüncü ve son kısımda ise metafor analizi sonucunda ortaya çıkan benzetmelerden yola çıkarak, kavram çalışmasına ilişkin bulgular sunulmuştur. Sıralamanın bu şekilde yapılmasının asıl amacı, araştırmanın amaçlarını anlaşılır ve bir ahenk içinde sunmaktır.

4.1.1. Gömülü Teori Araştırmasına İlişkin Bulgular

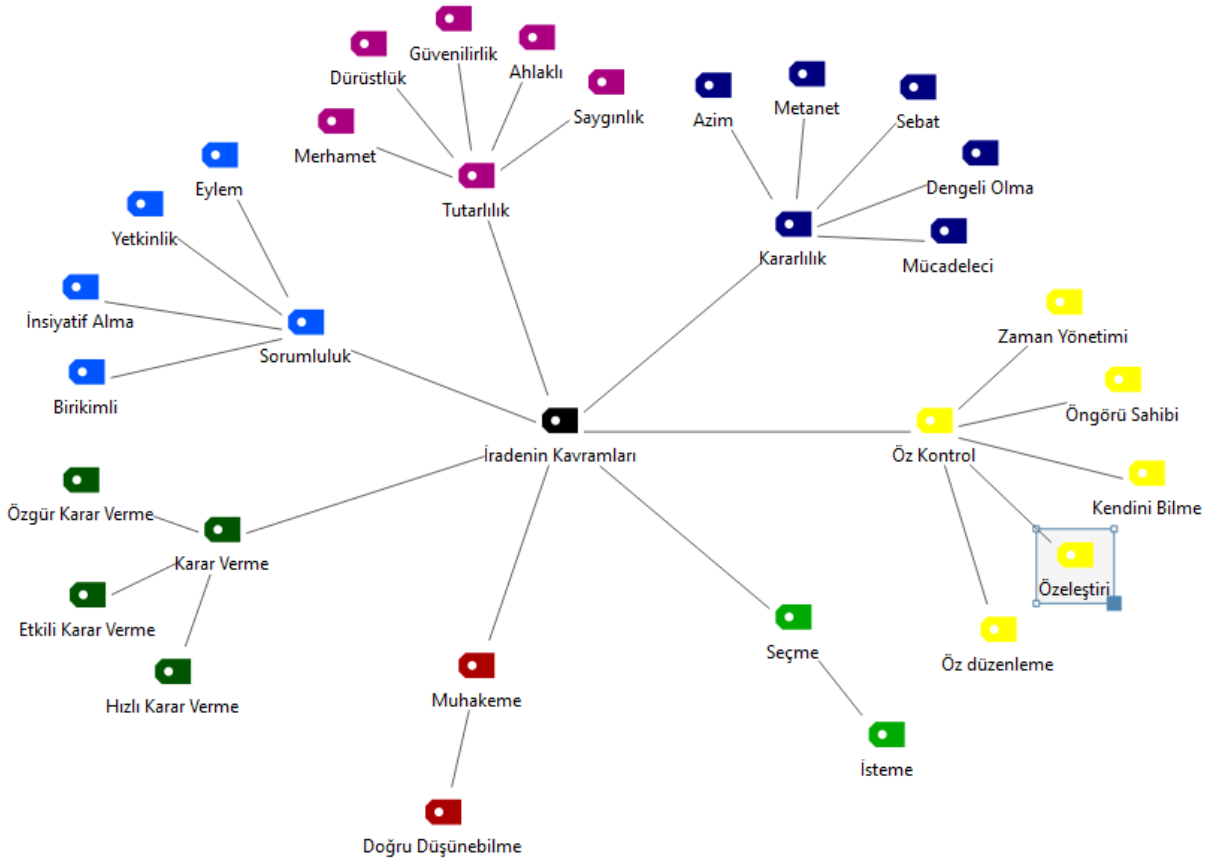
Bu bölümde amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen verilerin analizi neticesinde elde edilen temalara ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Tüm görüşmeler sonucunda elde edilen gömülü modele ilişkin dört ana tema ve bu temalara ilişkin alt temalar dikkate alınarak bir sıralama dikkate alınmıştır. İlk kısımda kavramlara ilişkin temalar, ikinci kısımda bilişsel sürece ilişkin temalar, üçüncü kısımda hareket sürecine ilişkin temalar ve dördüncü kısımda ise psikolojik çıktılara ilişkin temalar sunulmuştur. Aşağıdaki şekilde tüm bu süreci gösteren şekil sunulmuştur.

Şekil 31. Gömülü Teori Sonucu Ortaya Çıkan İrade Modeli

4.1.1.1. Birinci Kısım: Kavramsal Çerçeve

Araştırmanın amaçlarından biri irade ile ilgili kavramları belirlemek ve bu kavramlarla ilişkili alt kavramları da belirleyerek iradenin daha anlaşılır ve somut bir hale getirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda katılımcılara ilk önce kavramsal çerçeveyi ortaya çıkarmak adına senaryolardan da istifade edilerek çeşitli sorular sorulmuştur. Araştırma kapsamında görüşmecilerden bu senaryo ve sorulara ait cevaplar teker teker ele alınmış, incelenmiş ve nihayetinde irade ile ilgili kavramsal çerçeve ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Tüm bu analizler neticesinde araştırmacıların özellikle yedi kavramı çok sık kullandıkları ve bu kavramlara ilişkin alt kavramları da bu kavramlar bağlamında ele aldıkları görülmüştür. Buna göre ortaya şu kavramlar çıkmıştır: Muhakeme, karar verme, seçme, kararlılık, tutarlılık, sorumluluk ve öz kontrol. Aynı zamanda bu yedi kavrama ilişkin alt kavramlar da şekildeki gibi kategorize edilmiştir.

Şekil 32. İradeye İlişkin Kavramlar

4.1.1.1.1 Tema 1. Muhakeme

Araştırmaya katılan görüşmecilerin iradeye ilişkin en sık kullandıkları kavramlardan birisi muhakemedir. Özellikle katılımcılar irade denilince akıllarına muhakeme kavramının geldiklerini sıklıkla belirtmişlerdir. Bu duruma ilişkin bazı katılımcıların sözleri aşağıda sunulmuştur:

Yani başkalarının empoze ettiği şeyleri değil de ben bunu yapabilirim fikrinde olması lazım. Buna sorgulayabilir de olmalı. Her şeye böyle balıklama atlamamalı. (K2).

Muhakeme becerisi çok önemli... Olaylar karşısında hani olayların artı eksi yönlerinden yola çıkarak onları karşılaştırıp yeni bir sonuç elde etmek. İşte o sonucun kendisine olan katkısı veya işte ortaya çıkardığı faydalardan da yola çıkarak seçimlerinde de yine aynı şekilde muhakemenin etkili olduğunu düşünüyorum. Bu diğer şeylerden bağımsız değil de seçim bağlamında baktığımızda yine kendi ile çelişkiye düşmeyen kendi ilerlediği

yolda devam etmesine olanak sağlayacak seçimler yapabilen bir insan olarak görüyorum. (K3).

Muhakeme sürecinden geçirmiş yani mahkeme etmiş. Ve hayatına hangisinin daha çok katkısı bulunacağına yani hangisinin hayatında daha iyi olabileceğini karar verebiliyorsa yani. Muhakeme sürecini yapabiliyorsa bence iradelidir. (K6).

Aynen öyle. Yani bir şeyleri ayırt edebilme, muhakeme edebilme bir şeyde tartışabilme gücünün çok olduğunu gösterir iradesine olması. (K8).

Duygularına hemen kapılmayıp mantık çerçevesinde önüne çıkan seçenekleri değerlendirebilen bir kişi ve yukarıdaki diğer özelliklerden ötürü iradeli olduğunu düşünürüm. (K16).

Kararsızlık yaşamaması, sorgulayan ve olayları ayrıntılı bir şekilde düşünüp değerlendiren biri olması yani muhakeme edebiliyor olması iradeli olduğunu gösteriyor (K26).

Hızlı muhakeme edebilen, kendisinin ve başkasının hakkını koruyan ve hakkı sahibine teslim eden, zor olaylar karşısında sabreden...(K28).

Muhakeme kavramının irade ile bu kadar ilişkilendirilmesi daha çok kişilerin yaşamlarında karşılaştıkları durumları zihinsel bir süreçten geçirerek nihayetinde bir karara varması olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde kar zarar dengesinin hesaplanması, sorgulamaların yapılması, ayırt edebilme becerisinin olması gibi kavramlarla da bir arada kullanılmıştır. Özellikle muhakeme süreci ifade edilirken “doğru düşünebilme” kavramı da çokça kullanılmış ve bu kavram muhakeme kavramının bir alt kavramı olarak ele alınmıştır.

4.1.1.1.1. Doğru Düşünebilme

Araştırmaya katılan katılımcılar muhakeme kavramının bir alt boyutu olarak doğru düşünebilme kavramını da sıklıkla zikretmişlerdir. Bunun temelinde ise muhakeme kavramının sağlıklı yapılabilmesi için doğru bir şekilde düşünebilme becerisinin olması gerektiği fikrinin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Muhakeme dediğimiz şey akliselim dediğimiz yani doğru bir şekilde düşünmesi lazım demek istiyorum. İrade Bence bir insanın hayatında veya önündeki yolda muhakeme sürecinde yani akliselim bir şekilde düşündükten sonra verdiği karar. (K6).

İradeli olduğum zaman aslında biraz da daha ileride uygulayacağım kararlar için biraz düşünceli oluyorum. Çünkü yani anlıyorum ki hayatımda bazı şeyler yanlış gidiyor yani yapmamam gereken bir şeyi yapıyorum. Ben de öyle oluyor genelde insanlar da böyle olmayabilir. Ama iradeli olduğum zamanlarda bende bu şekilde oluyor. Hayatımda yanlış giden bir şeyleri düzene sokmam gerektiği zaman iradeli olmam gerektiğini hissediyorum. Mesela sigaraya başladım diyelim sigara içmemem gerektiğini biliyorum. Ama yani diyorum ki sigara içmemeliyim ama yine de içiyorum. Yani doğru düşünemiyorum. (K10).

Muhakeme edip üzerinde gidip doğrusuyla yanlışıyla araştırıp doğru olanın üzerine gitmek... Kalıp yargılar ile hareket etmeden ilerlemek. (K12).

Aslında doğru yanlış ayrımı yapma şeklinden, doğru düşünebilmesinden anlaşılır. (K18). Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, iyi bir muhakeme sürecinin meydana gelebilmesi için doğru düşünebilme yani doğru adımlar atabilmek oldukça önemlidir. TDK (2019) muhakemeyi “*yargılamak, akıl süzgecinden geçirmek, düşünmek*” olarak tanımlamaktadır. Daha açık bir ifadeyle mevcut durum içinde lehte ve aleyhte tüm durumlar dikkate alınarak bir neticeye varmak olarak tanımlanabilir.

4.1.1.1.2. Tema 2. Karar Vermek

Katılımcıların cevaplarından elde edilen diğer önemli bir kavram ise karar vermektir. Hiç şüphesiz karar vermek insan hayatının neredeyse her aşamasında vardır ve alınan karar bir şekilde insanın karşısında ya olumlu ya da olumsuz bir netice doğuracak şekilde çıkmaktadır. Kişinin almış olduğu karar önemine göre değişebilmektedir. Aynı zamanda kişinin verdiği kararın kendisinin mi ya da başkalarından etkilenecek mi verdiği de önemli bir noktadır. Dessler (2004) karar vermeyi; ulaşmak istenen amaç için çeşitli alternatiflerin belirlenerek analize tabi tutulması ve nihayetinde kişinin kendisine en uygun olanı seçmesi olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla karar vermek seçenekler içinden birini rastgele tercih etme süreci değildir. Bu bağlamda katılımcıların fikirleri doğrultusunda karar verme teması ve bu temanın alt temalarına (hızlı karar verme, özgür karar verme ve etkili karar verme) ilişkin alıntılar sunulmuştur.

Ondan sonra karar veririz. Şöyle bir karar verme becerisi kesinlikle vardır. Yani kendi karar verip öyle bir şeyi diyebilirim. Yani bir konuda çocuklarla ilgili bir konuda mesela öğretmen bir konu bir noktada karar verir. Bu kararını uygular. Bu da iradeli bir insanın

özelliğidir. Ali öğretmenin iradeli biri olduğunu gösterir. Buna karar verme becerisi de kesinlikle bunların içindedir. (K2).

Onun haricinde iradeli insan karar verme becerisi var aynı zamanda çıkan engellere karşı kendi tutumunu aynı şekilde devam ettirebilmek. (K3).

Bir kere kararlarından korkmamalı. Yani bu olmasa olmaz. Karar vermesi iradeyi gösterir. Karar vermesi kesinlikle önemli. Hep şeylerden bahsedeceğim ama..(K5).

Seçimlerinde kararsızlıktan ziyade her zaman bir karar, bir duruş sergilediği ve bu duruşta yanlış olanı düzeltip, doğrusunda ise yıllar geçse aynı yerde duran istikametli biri olabilir. (K23).

Karar verme ile birlikte katılımcıların ortak olarak üzerinde durdukları üç önemli kavram bulunmaktadır. Bunlar: hızlı karar verme, özgür karar verme ve etkili verme olarak sıralanmaktadır. Özellikle bu üç kavram bir araya getirildiğinde, esasında karar vermeden kastın; hızlı, özgür ve etkili bir şekilde gerçekleşmesi olarak anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile irade ile ilişkilendirilen karar verme, kişinin hızlı bir şekilde ve başkalarının baskılarından etkilenmeden en doğru sonuca varma olarak tanımlanabilir.

4.1.1.1.2.1. Hızlı Karar Verme

İnsan yaşamının her anında bazı kararlar vermek zorundadır. Kimi zaman bu kararlar hızlı olabilirken kimi zaman ise geç olmaktadır. Ne var ki bazen yerinde ve hızlı bir şekilde karar vermek gerekir. Bunun sebebi var olan fırsatı kaçırabilme ihtimalidir. Dolayısıyla karşılaşılan durumlarda hızlı karar vermek bazen kişinin olumlu neticeye ulaşmasında yardımcı olacaktır. Kırıl (2015) karşılaşılan bir durum karşısında hızlı karar vermenin iyi bir durum olduğunu belirtmekle birlikte, nihayetinde hızlı karar vermenin de zihinsel bir sürecin ürünü olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda analizlerden elde edilen sonuçlara göre bazı katılımcılar hızlı karar vermenin önemine dikkat çekmişlerdir.

Tabii kimi zaman bazı olaylar karşısında karar vermek için zamana zamanımız olsa da bazen çok ani kararlar vermek gerekebiliyor. (K1).

Ben iradeli kişi için çabuk ve kesin karar verir diye düşünüyorum. Çünkü hızlı karar vermezse belki de istediği gibi işler olmayacaktır. Yani direkt yine net olarak ve çabuk olarak karar verme ve verme aşamasına geldiğim anlardır. İrademin güçlü olduğunu

düşündüğüm anlar yine bu kararımın yanlış olduğunun farkına vardığında o kararımdan vazgeçmem (K5).

Bir de iradeli insanın hızlı karar alma kabiliyetine sahip olduğunu düşünüyorum. Böyle olmadığını düşündüğümde sanki kararsızlık yaşayacak gibi. (K18).

Bir kere hemen karar verebilir. Sağlıklı bir karar verebilir. (K7).

Bu cümlelerden de anlaşıldığı üzere hızlı karar vermek önemli olduğu kadar, o kararın sağlıklı ve istenen neticeyi vermesi de bir o kadar önemlidir.

4.1.1.1.2.2. Özgür Karar Verme

Verilmiş olan bir kararın kişiye ait olduğunu söyleyebilmek için o kararın özgür bir durumda verilmiş olması gerekir. Zaten kişinin özgür bir şekilde vermiş olduğu karar bir yönüyle kişiye de ait değildir esasında.

Bir davranışın irade ürünü olması için bağımsız bir karar bağımsız bir karar verme durumu olmalı. (K2).

Ali bey, bir karar verilmesi gerektiğinde durumu değerlendirip kendi kararını kendisi verebilir. Yani başkasından etkilendi diye karar vermez. Zaten karar verse o kararda istediği sonucu elde etmez. Ama burada ben gitmesin kimseye danışmasın demiyorum.

Hani danışsın ama yine de kendisi kararını versin demek istiyorum. (K28).

Bazı katılımcıların da ifade etikleri gibi kişinin özgür karar verebilmesi için başkalarından etkilenden, kendi özgür iradeleriyle karar vermeleri gerekmektedir.

4.1.1.1.2.3. Etkili Karar Verme

Katılımcıların ifade ettikleri diğer önemli bir nokta ise etkili karar vermedir. Zira her sonuç bir karar vermenin neticesinde gerçekleşir. Ancak aslolan kişinin kendisi ya da çevresi için etkili kararlar alabilmesidir. Etkili olmayan kararların neticeleri de o nispette sorunlar doğuracaktır.

Ali öğretmen sıra dışı herhangi bir olay geliştiğinde o olayda verdiği ani kararların olumlu olmasından, öğrenci lehinde kararlar alabildiğinden dolayı olabilir yani fevri hareketler de bulunmamıştır. (K1).

Öncelikle bunu yaparım yani karar verip eyleme dökmeden önce seçe bilmeli. seçip karar verdiğini eyleme dökrebilmeli. (K2).

İradeli deyince etkili karar alabilmesi iradeli olmasını gösterir. Hani kararı doğru almış olması gerekir yani. (K5).

Mesela bıçağı doğru kullanabiliyoruz yanlış da kullanabiliyoruz. İrademiz var. Bunu biz yanlış da kullanabiliriz doğru da kullanırız. Sonuçta muhakeme diyoruz ve ona göre bir karar veriyoruz. (K6).

İradeye sahip olması bence zor bir şey çünkü bir yanda ödüller var bir yanda cezalar var. Yani bu ödüllere ve cezalara göre bir kararda bulunmak bence bazen zorlayabiliyor. Bu şey iyi olabiliyor ama cezası olabilir mesela dinimizde de o şekilde yine, bu karara uymak bence irade için biraz zorlayıcı bir şey bence. (K10).

Bana göre Ali Bey, verdiği kararlardan emin olan ve geri dönme eğilimi göstermeyen, karakterinde net çizgileri olan bir kimsedir. (K15).

Tüm bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere etkili kararlar verebilmek için kişinin hızlı ve isabetli kararlar alması gerekmektedir.

4.1.1.1.3. Tema 3. Seçme

Katılımcılara kavramsal çerçeve kapsamında yöneltilen sorulardan elde edilen diğer önemli bir kavram ise “seçme”dir. Diğer bir ifadeyle katılımcılar bir kişinin iradeli sayılabilmesi için seçebilme becerisinin olması gerektiğini vurgulamışlardır. Zaten seçme ya da seçebilme insan olabilmenin en önemli unsurlarındandır. Katılımcıların seçme kavramıyla ilgili ifadelerinden birkaç tanesi aşağıda sunulmuştur.

Bir insan iradesi varsa o insan bir seçim yapar. Yani bir insan seçimini yapar. O seçimi de çevreden bağımsız yani kendi karar verip öyle bir şeyi açıklayabilirim. Yine bunun yanında seçim yapabilme becerisi öyle bir yetisinin öyle bir özgürlüğünün de olması lazım. (K2).

Bence irade yanımda iki tane anahtar kavram söyleyebilirim biri seçebilme kabiliyeti seçebilmeli irade sahibi bir insan. Yani bir insan seçim yapabilir. Herkes seçim yapar. Kimisi annesi istediği için seçim yapar. Kimisi eşi istediği için seçim yapar. Kimisi çevre baskısından seçim yapar. Kimisi de hayır arkadaş ben buna inanıyorum der. Bu doğrultuda bir seçim yapar. Ve bu seçimi de eyleme dönüştürür. (K2).

Muhakeme becerisi olaylar karşısında olayların artı eksi yönlerinden yola çıkarak onları karşılaştırıp yeni bir sonuç elde etmek. İşte o sonucun kendisine olan katkısı veya işte

ortaya çıkardığı faydadan yola çıkarak seçimlerinden de yine aynı şekilde olduğunu düşünüyorum. Bu diğer şeylerden bağımsız değil de seçim bağlamında baktığımızda yine kendi ile çelişkiye düşmeyen kendi ilerlediği yolda devam etmesine olanak sağlayacak seçimler yapabilen bir insan olarak görüyorum. (K3).

Yani burada da bir seçim yapmış oluyoruz. Yani iradede bence seçim vardır. Yani sonuçta ister istemez kişi bir seçim yapmak zorunda. İşte doğru seçimi iradeli insan yapar (K5).

Seçme var bir de. Zaten iradeden kasıt şu değil mi? Bir insan bir karar vardır hani yapılması gereken bir şey vardır. Ya da bir yola girecektir. Sonuçta tek bir yol değil eğer birkaç tane yol varsa orada bir seçim yapacaktır. Sonuçta bu bir seçimdir. Evet de diyebilirsiniz. Onun için seçme vardır. Bu seçme zaten iradenin iyi ve kötü olduğunu belirler bence. (K6).

Katılımcıların çoğu seçmeyi iradenin önemli bir kavramı olarak gördükleri gibi, bu kavramı kullanırken kullandıkları diğer ifade de seçme kavramının alt kodunu oluşturan isteme kavramıdır.

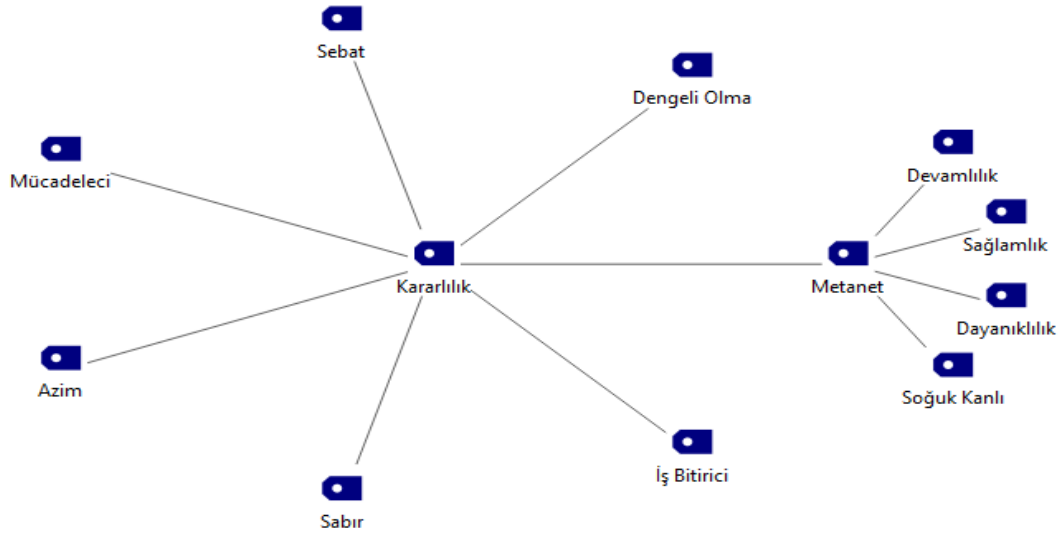
4.1.1.1.3.1. İsteme

İsteme kavramının seçme temasının alt teması olarak ele alınmasının en önemli sebebi şudur: İnsan düşünür ve karar verir. Ancak seçmek için istemenin olması gerekmektedir. Dolayısıyla istemenin olduğu yerde seçme de gerçekleşir.

En başta istek, istek olmadan iradenin olduğuna pek inanmıyorum demeyeceğim de olmuyor. Çünkü ancak insan isteyince bence bir şeyi seçebiliyor. Yani seçim için isteğinin olması gerekir bence. (K12).

Katılımcı 12'nin ifadesi esasında aradaki ilişkiyi çok güzel ifade etmektedir. Seçimlerimiz bir noktada isteklerimizi de meydana getirmektedir.

4.1.1.1.4. Tema 4. Kararlılık

Şekil 33. Kararlılık Teması ve Alt Temaları

Yine katılımcılara yöneltilen sorular kapsamında elde edilen önemli diğer bir kavram ise “kararlılık” kavramıdır. Katılımcılar kararlılık kavramını sıklıkla ifade ettikleri gibi onunla ilişkili diğer kavramları da çok sık ifade etmişlerdir. Kararlılık için yedi alt tema belirtilmiştir. Genel anlamda kararlılık ile ifade edilen şey, yapılmaya karar verilen bir şeyi ya da durumu sonuna kadar götürebilme becerisi görme olarak anlaşılmaktadır. Aşağıda birkaç katılımcının kararlılık için kullandıkları cümlelere yer verilmiştir.

Yani kartal bir şeyi hedefine koyduğu zaman onu yapana kadar uğraşıyor. Kararlıdır. Yani bu özelliğinden dolayı güçlüdür. (K1).

Bu kararın arkasında durmak. Hani nasıl bir sıfat getirebiliriz oraya? Sağlam, dayanıklı öyle sıfatları getirebiliriz. Bu kavramlar gelebilir. (K2).

Kararlılık var bunların başında. Çünkü tek başına bir gün çalış bir gün çalışma işte bir hafta çalışıp sonra hiç çalışma gibi bir şey olması söz konusu olmuyor. Belli bir düzen içerisinde belli bir seçimler yapıp karar verdikten sonra. Sonuçta o yüksek lisansı seçmede de birçok şey eledikten sonra oraya geliyor. Tek başına direkt onu almıyoruz. Başka şeyleri eleyerek en sonunda ona ulaşmış oluyoruz. (K3).

Kararlı olmaktan bahsetmiştim. Mücadele etmeyi bırakmadığı için iradeli birisidir. Ve içinde bulunduğu duruma göre kişilik özelliklerini değiştirmez. (K4).

Çünkü iradesi iyi olan bir insan istediği şeyin farkında olur ve bunun peşinde kararlı bir şekilde devam eder. İnandığı ve düşündüğü bir düşünce olsun fikir olsun varsa bunun peşinden kararlı bir şekilde gidebiliyor. (K7).

Bir hayvan olacaksa bence şey aslan olabilir mesela. Çünkü Aslan mesela bir avın peşinden gitti mi avı bırakmıyor. Avı yakalayana kadar bırakmıyor ve dik duruyor. Aslında kararlı oluyor mesela. (K9).

En büyük iradeli en çok iradeli olduğum zamanlardan biri geçen senenin başlarında eve çıkacağım zamandı. Arkadaşımla eve çıkmam gerekiyordu. Anne babamdan destek alamıyordum. Ve bu nedenle çalışmam gerekiyordu. Yani tamamen farklı bir şeyler gelmiş gibi yeni bir hayata başlayacaktım ve çalışmak istemiyordum. Yoruyordu beni çünkü. Daha çok çaba daha çok efor sarf ediyordum, derslere odaklanamıyorum ama çalışsam uzak yerden gelecektim, günde beş altı saat yol çekecektim. Yani bunların karşısında benim biraz da iradeli davranmam işe dayanmam çalışmam gerekiyordu. Bir sene bir buçuk sene çalıştım, son döneme kadar dayandım son dönemde sınavlara çalışmam gerektiği için çalışmadım. İş bırakmak zorunda kaldım. Bu dönemde kararlıydım yani iradeliydim bu dönemde. (K10).

Hedefine odaklanan ve bu hedef doğrultusunda hiçbir gücün onu engellemesine izin vermeyecek kadar güç sahibi, kararlı bir birey olmasından ötürü bu ifadeyi kullanmış olabilirler. (k19).

Kararsızlık yaşamaması, sorgulayan ve olayları ayrıntılı bir şekilde düşünüp değerlendiren biri olması ve en önemlisi kararlı olması o kişinin iradeli olduğunu gösterir. (K26).

Tüm bu ifadeler doğrultusunda denilebilir ki; kararlılık hedefi doğrultusunda kendinden bekleneni yerine getirebilme gayreti, azmi ve cehdi gösterebilmedir. Aşağıda kararlılık temasının alt boyutlarına ve bu boyutlara ilişkin katılımcıların ifadelerine yer verilmiştir.

4.1.1.1.4.1. Azim

Araştırmaya katılan bireylerin iradeli kişi için çok sık kullandıkları özelliklerden birisi azimdir. Aynı şekilde katılımcılar azim kavramın kararlılık ile birlikte ya da kararlılığın bir gereği olarak kullanmışlardır. Örneğin K1 ifadesinde ilk önce kararlılığı vurgulamış daha sonra bu kararlılığa

sahip olmasının nedenlerinden birisini de o kararlılık içerisinde gösterdiği azim olarak ifade etmiştir. Azim kavramını kullanan katılımcıların bazı ifadeleri aşağıda sunulmuştur.

Güçlü olmasının yanında da kolay kolay pes etmeyen bir yapısı var. Azimi bunlardan dolayı kartala benzetmek istedim. (K1).

Hani sürekli aynı yeri aynı şekilde herhangi bir şeye düşmeden. Ne diyeyim gevşekliğe düşmeden aynı kararlılıkla ulaşmak istediği şeye ulaşıyor. Ağaçkakan üzerinden gidecek olursam sadece şey olarak değil. Hem sebat var hem azim var orada. (K3).

Bir hayalim vardı, bir şeyler yapmak istiyordum. Bunu yapabilmek için belli başlı önümde durumlar vardı ve ben bunları gerçekleştirmem gerekiyordu. Bu yolda azim gösterip ilerlemem gerekiyordu. Bu şekilde o irade ile gidiyordu. (K12).

Spesifik bir örnekten ziyade genelleştirilmiş bir örnek vereceğim. Yaşadığı tüm olumsuzluklar, kötü yaşantılara rağmen hayata karşı çocukları için kendileri için mücadele etmeye, onların iyiliği için, daha iyi yerlere gelebilmeleri için verdiği mücadele, pes etmemesi, verdiği kararları kim ne derse desin uygulamaya devam etmesi, aynı sene içinde hem eşini hem annesini kaybetmesine rağmen çocukları için kendi için hayatı bırakmamış olması iradeli olduğunu gösterir. (K22).

Kimi katılımcı azimi ağaçkakan ile ifade etmek isterken kimisi de tüm zorluklara rağmen çocukları için yaşama tutunmaya çalışan bir anne ile ifade etmişlerdir. Hangi sözcük ile belirtilse belirtilsin, azim kavramı neredeyse tüm durumlarda kararlılık ile birlikte kullanılmıştır.

4.1.1.1.4.2. İş Bitirici

Kararlılık temasının alt temalarından birisi de iş bitirici olarak ifade edilmiştir. Bazı katılımcılar kararlı kişinin iş bitirici olduğunu yani yapmaları gerekeni sonuna kadar takip edip nihayete erdirdiklerini belirtmişlerdir. Burada söylemek istenilen şey, iradeli bireyin yapmaya karar verdiği bir durumu bitirmek için gerekli kararlılığa sahip olduğudur.

Yapmak istediğini yapabilme kabiliyeti, yapmak istemediğini yapmama özgürlüğü ve aynı zamanda iş bitirici özelliğinin olması...(K17).

Aynı zamanda yapılacak bir işte ertelemekten kararlı bir şekilde ilerleyen birisi olması beklenir. Yani karar verdiği işi bitirebilmesi...(K18).

Katılımcılardan bazıları iş bitirici kavramını diğer kavramlarla da kullanmışlardır. Örneğin; ertelemeyen, özgür karar veren... Gibi. Zaten irade için kullanılan çoğu kavram birbirleriyle ilişkili olarak kullanılmışlardır.

4.1.1.1.4.3. Sebat

Katılımcılara yöneltilen gerek senaryo sorusuna ve gerekse de irade ile ilişkili kavramların hangileri olduğu sorusuna verilen cevaplardan çıkan diğer bir kavram ise sebatır. Bu kavram çoğu katılımcı tarafından kullanılmış ve irade için muhakkak olması gereken kavramlardan olduğu vurgulanmıştır. TDK'ya (2019) göre sebat *“Kararında ya da sözünde direngen olma durumu, bir kararı sonuna değin uygulama, bir işi sonuna değin sürdürme.”* olarak tanımlanmıştır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere sebat kişinin vermiş olduğu kararda direnmesi ve onu sonuna kadar götürebilmesi olarak ifade edilebilir. Katılımcıların ifadelerine de bakıldığında tanıma benzer ifadelerin kullanıldığı görülmektedir.

Burada da tabi ki yani bir karar verdiğimizde sebat etmek gerekir onun üzerinde kararlı olmak gerekir. Bu noktalarda aslında. (K1).

Sebat, sabır dayanıklılık bu sıfatları yakıştırabilirim deveye. Ne olabilir mesela başka hayvan öyle bir özelliğinden dolayı aklıma geliyor şu an gelmedi. (K2).

Ali öğretmen sebatlı biridir. Yani her zaman Ali öğretmen derse aynı saatlerde girip çıkan sebep sebat sahibi bir insandır. Genel anlamda bakıldığında iradeli insan ilk aklıma gelen sebatkâr biri. Kavram olarak baktığımda hani tek tek ele almak öyle devam etmekten mantıklı geliyor. Sebat gösterme olarak şu an hani belli bir hedefim var. En yakın olarak işte hani genel bir büyük hedef vardır. O büyük hedefe ulaşmak için hani merdiven metafor vardı o merdiven metafor en üstte bulunan hedef. Tabi ki hani benim için insanlığa fayda sağlayabilecek bir işte hani bir yararda bulunabilmek. (K3).

İradeli kişi isteklerinin farkında, kararlı, sebatkâr biridir. Yani bir şeye karar verdiyse o şeyde sebat etmesi gerekir sonuçta. (K25).

Tüm bu katılımcı beyanları sebatın irade için oldukça önemli bir kavram olduğunu göstermektedir.

4.1.1.1.4.4. Sabır

Katılımcıların yöneltilen sorulara verdikleri cevaplardan ortaya çıkan diğer önemli bir kavram ise sabırdır. Sabır kavramı sebat ile birlikte çokça kullanılmıştır. Fakat genel olarak sabır için kastedilen şey, yapmaya karar verilen durumun neticeye varması için gerekli süreyi bekleyebilmedir. Başka bir ifadeyle kişinin nihai hedefe varana kadar hedef itti haz ettiği yolda devam edebilme sabrını gösterebilmedir. Buna ilişkin beş katılımcının cevaplarına yer verilmiştir.

Ali öğretmen sabırlıdır. Ali öğretmen yapıcıdır, olumludur. Bu özelliklerinden dolayı olsa gerek. (K1).

Bir yönüyle deveye benzetebilirim. Çölde uzun süre susuz kalabiliyor. Biyolojik yapısı gereği. Çok uzun sürüyor. Sebat, sabır dayanıklılık bu sıfatları yakıştırabilirim deveye. Ne olabilir mesela başka hayvan öyle bir özelliğinden dolayı aklıma geliyor şu an. (K2). Bence iradeli kişi olayı sonunu görmek için bekleyebilen, sabreden kişidir. Ama sabır tanımlamak çok çok zor bir şey yani. Mesela sizin için sabır iki gündür Benim için 3 saniyedir. O yüzden iradeli kişi duruma göre sabırlıdır. (K8).

İradeli kişi yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen çizilen yolda devam edebilme sabrını gösteren kişidir ve annemde böyledir. (K22).

Bence her şeyden önemlisi iradeli kişi sabırlı kişidir. Çünkü sabır olmazsa insanın istediği hedefe yani ulaşması biraz zor olur (K28).

4.1.1.1.4.5. Mücadeleci

Kararlılıkla ilişkili diğer bir kavram ise “mücadeleci” kavramıdır. Katılımcılar iradeli kişiyi tanımlarken bu kavramı da sıklıkla kullanmışlardır. Onların ifadelerine göre çıkan engellere rağmen mücadeleyi bırakmayan ve başladığı işi bitirmek için gayret eden kişi mücadeleci kişidir. Aynı şekilde savunduğu temel değerleri için de mücadele edebilecek düzeyde olmaları gerektiğini de vurgulamışlardır. Yine katılımcılar mücadeleci kavramını kötü alışkanlıklardan vazgeçmek için de kullanmışlardır. Bu kullanımlardan altı tanesi aşağıda sunulmuştur.

Mücadele etmeyi bırakmadığı için iradeli birisidir. Ve içinde bulunduğu duruma göre kişilik özelliklerini değiştirmez. (K4).

Karşı taraf farklı düşünceler içerisinde olsa da kendi inandığı şeyleri savunuyor ve bunun iyi yönlerinden ortaya koymaya çalışmaya devam ediyor. Vazgeçmiyor, mücadele gösteriyor. (K7).

Geçmiş hayatındaki kötü alışkanlıklarını terk ederek bütün alışkanlıklarını kendine çok zor gelmesine rağmen inandığı değerlere uygun hale getirmeye çalışması, mücadeleden vazgeçmemesi. (K14).

Herhangi bir şeye bağımlı olmayan, bağımlı olma potansiyeli taşıdığı durumları süreç içinde fark edip süreci durdurabilen kişi o konu için iradeli bir kişidir. (K16).

Bu yolda karşısına çıkan engelleri, çözüm üretme kapasitesi yüksek olduğu için bir şekilde aşar. İradeli olmak bir nevi mücadele edebilme gücüyle ilgilidir. (K22).

İradeli kişinin önemli bir özelliği de zorluklarla baş etme becerisi yüksektir (K29).

Tüm bu katılımcı görüşleri gösteriyor ki, katılımcıların zihninde iradeli kişi hem kararlı ve hem de bu kararlılık yolunda mücadele edebilen kişi olarak ifade edilebilir.

4.1.1.1.4.6. Dengeli Olma

Araştırmaya katılan katılımcıların kararlılık ile birlikte kullandığı diğer bir kavram da “dengeli olma”dır. Diğer bir ifade ile iradeli kişinin dengeli kişi olduğunu söylemişlerdir. Aşağıda K2’nin kullandığı ifadeye bakıldığında kişinin her durumda bir denge durumunda olması gerektiğini ifade etmiştir. Bazı katılımcılar da dengeli olma durumunun hayatın her aşamasına tatbik edecek şekilde belirtmişlerdir. Onlara göre hem maddi hem manevi, hem alınan hem verilen şeylerde dengenin gözetilmesi gerektiğini cevap olarak söylemişlerdir.

Yani dengeli bir yapı olması lazım. Nasıl en aşağısı sağlamsa yukarının da sağlam olması lazım. Kısacası bir denge durumunun olması lazım. (K2).

Bence irade kişinin bir denge halinde olması. Konsensüs diyoruz yani İngilizce biyoloji homeostasis diyoruz yani. Aldığınızla verdiğiniz şeylerin doğru orantılı olması gerekiyor. İrade bence kesinlikle bu yani hem maddi hem de manevi istediklerinizin ve verdiklerinizin eşit derecede olması bence. (K8).

4.1.1.1.4.7. Metanet

“Metanet” kavramı da katılımcıların kararlılık ile birlikte kullandıkları bir kavramdır. Katılımcılar genellikle metanet, sabır ve sebat kavramlarını birlikte kullanmışlardır. Metanete ilişkin üç katılımcının verdikleri cevaplara yer verilmiştir. Aynı zamanda metanet teması ile ilişkili üç alt tema daha metanet teması altında ele alınmıştır.

Bunlar neler olabilir az önce de bahsettiğimiz gibi doğruluk, dürüstlük, metanet olaylar karşısında fevri hareket etmemek. (K1).

Bir yönüyle deveye benzetebilirim. Çölde uzun süre susuz kalabiliyor. Biyolojik yapısı gereği. Çok uzun sürüyor. Metanetli duruyor yani. (K2).

Onun haricinde çaresizliğe düşmeme, metanet gösterme, ümit var olmak karamsarlığa kapılmama çıkan problemleri hani dünyanın sonuymuş gibi bakmaktan ziyade nasıl çözebilirim yoluyla şey yapma. Tabii bu kavramlar hani şey tek bir kavram olarak irade bakmaktan ziyade birçok kavramın bir araya gelip bir bütün halinde oluşturduğu yapı olarak görüyorum ben iradeyi. (K3).

4.1.1.1.4.7.1. Devamlılık

Bazı katılımcılar verdikleri cevaplarda iradeli olabilmenin önemli bir göstergesinin devamlılık olduğunu vurgulamışlardır. Özellikle atılan adımların ya da verilen kararların kısa süreli değil de uzun vadeli olması gerektiği de belirtilmiştir. K29’un ifade ettiği cümle “*Hani bir şey yaparım dersiniz ve bir iki defadan sonra vazgeçerseniz o işi başarmış olmazsınız.*” Devamlılıktan kastın ne olması gerektiğini gayet güzel açıklamıştır. Devamlılık konusunda iki katılımcının cümleleri aşağıda sunulmuştur.

Ama o adımı atmakta onun zaman zaman aslında o adımları attım ama kısa süreli bu konunun sürekliliği olma olmadı. Bir şeye karar verdikleri zaman onun sonuna kadar devam ettirebilirler. (K1).

Bir kere devamlılık bence çok önemli. Hani bir şey yaparım dersiniz ve bir iki defadan sonra vazgeçerseniz o işi başarmış olmazsınız. (K29).

4.1.1.1.4.7.2. Soğuk Kanlı

Bazı katılımcılar irade ile birlikte soğukkanlı olma kavramını kullanmışlardır. Katılımcılara göre iradeli kişi karşılaştıkları olaylarda soğukkanlılıklarını koruyabilmekte ve olaylara

duygularından ziyade mantıklarıyla yaklaşmaktadırlar. Çıkan olumsuzluklardan etkilenmeden kararlı bir şekilde yollarına devam etmektedirler. Buna ilişkin iki katılımcının fikirlerine yer verilmiştir.

Bir işi yapmak onun için problem değil ve olumsuz olaylarda soğukkanlıdır. Yani iradeli insan soğukkanlı davranır. Düşünmeden acelecilik yapmaz. (K13).

Koyduğu bir hedefe emin adımlarla ilerlerken olumsuzluğa kapılmaz. Soğukkanlılığını muhafaza eder. (K19).

4.1.1.1.4.7.3. Dayanıklılık

Kararlılık teması alt temalarından birisi de dayanıklılık olarak vurgulanmıştır. Katılımcıların dayanıklılık kavramından kasıtları gelen her türlü olumsuz telkin ve sözlere karşın, kişinin karar verdiği ve inandığı yolda devam etmesi olduğu görülmektedir. Özellikle burada iradeli kişi bazı katılımcılar tarafından kökü toprağa sağlam tutunmuş ağaca benzetilmiştir. Bunun sebebi ise gelebilecek darbe ve olumsuzluklara karşı direnebilmesi ve sağlam durabilmesi şeklinde ifade edilmektedir. Bazı katılımcılar ise yaşanan tüm olumsuz yaşantıların bile iradeli kişiyi kolay kolay etkilemeyeceğini dile getirmişlerdir. Buna ilişkin üç katılımcının ifadelerine yer verilmiştir.

Dayanıklı olmak çok önemli yani. Çünkü etraftan bir sürü zararlı şey geliyor. Bu zararlı şeylerin önünde durmak çok zor. Eğer bunu başarabiliyorsa bu iradeli insan demektir. Onun dışında şu an aklıma bunlar geliyor. (K9).

Köklü bir ağaç yani kök salmış bir ağaç. Bana şöyle bir şey çağrıştırdı, hem geçmişle bağlantısı kuvvetli hem de gelecekle kuvvetli. Hem şu anda da gelebilecek darbelere karşı yıkılmayan hem de geleceğe uzanan bir yapısı olması itibarıyla diyebilirim. (K11). Yaşadığı tüm olumsuzluklar, kötü yaşantılara rağmen hayata karşı çocukları için kendileri için mücadele etmeye, onların iyiliği için, daha iyi yerlere gelebilmeleri için verdiği mücadele, pes etmemesi, verdiği kararları kim ne derse desin uygulamaya devam etmesi, aynı sene içinde hem eşini hem annesini kaybetmesine rağmen çocukları için kendi için hayatı bırakmamış olması iradeli olduğunu gösterir. (K22).

4.1.1.1.4.7.4. Sağlamlık,

Metanet kavramı ile birlikte çok sık kullanılan ve bu yüzden de bu başlık altında yer alan sağamlık kavramı dayanıklılık kavramına yakın anlamda kullanılmış olsa da anlamsal olarak ayrıldıkları noktalar mevcuttur. Dayanıklılık daha çok fiziksel bir boyutu ifade ederken sağamlık ise daha çok duygusal ya da psikolojik bir yapıyı belirtmektedir. Nitekim K9 sağamlığı psikolojik sağamlık ile ifade etmiş, K7 ise duygu ve düşüncede sağamlık olarak dile getirmişlerdir. Katılımcılardan bazılarının sağamlıktan ne kastettikleri ile ilgili söylediklerine aşağıda yer verilmiştir.

Bu temeli sağlam olması lazım dedik. Bunun en az senin kadar çatısını da sağlam olması lazım ki işte bir rüzgârda savrulmalar da devrilmesin yıkılmasın. (K2).

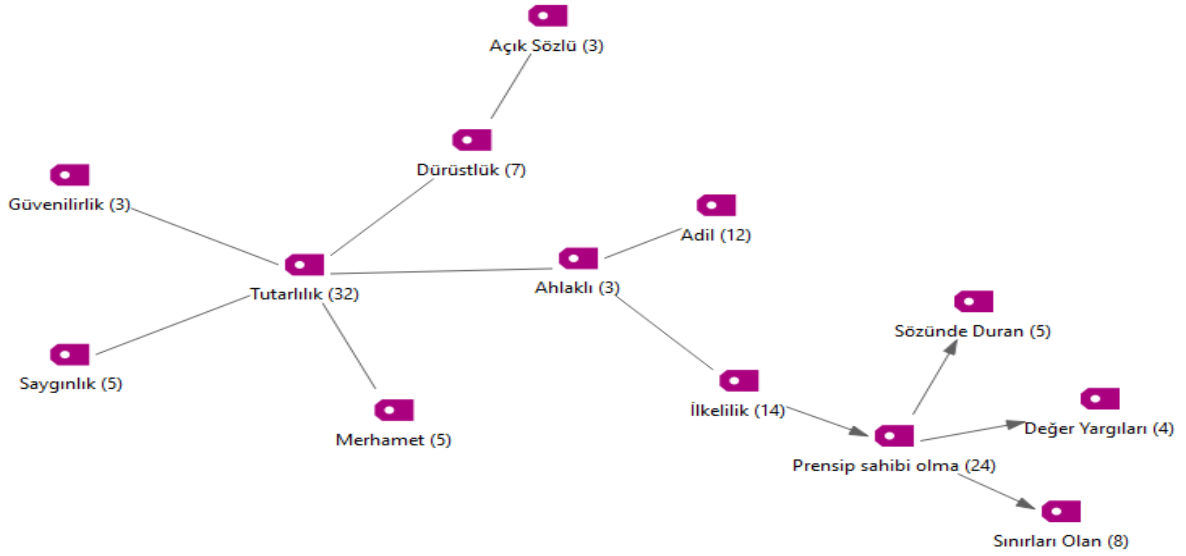
Şöyle bir şey... İstikrarlı duruş, sağlam duruş içinde bütünlük oluşturması.. Kökleriyle toprağı bir arada tutması... Bu biraz hani bütünlük doğrulaması açısından kararlı, azimli. (K5).

Güçlü, kuvvetli. Bunun sadece fiziksel olarak değil. Duygu ve düşünce etrafında da sağlam olması gerekir. (K7).

Sağamlık. Psikolojik sağamlık diyelim. Psikolojik bir duruş olabilir. Kendi duruşu olabilir işte. Güçlü olmalı. (K9).

Ali bey, bir öğretmen olarak öğrencilerine karşı güçlü bir duruş sergiliyor olabilir. Sağlam bir kişiliğı var bence. (K17).

4.1.1.1.5. Tema 5. Tutarlılık

Şekil 34. Tutarlılık Teması ve Alt Temaları

Senaryolar ve kavramların ortaya çıkartılması için hazırlanan sorular neticesinde elde edilen temalardan birisi de tutarlılık temasıdır. Bu tema beş alt temadan meydana gelmekte ve bu alt temaların bazılarının da daha alt kolları bulunmaktadır. Katılımcıların tutarlılıktan kasıtları genel olarak yapacağı davranışlarının öngörülebilir olması olarak ifade edilebilir. Bazı katılımcılar ise tutarlılığı, yaptıklarıyla söylediklerinin birbirleriyle çelişmemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğu iradeli kişide mutlaka tutarlılık olmalı ifadesini kullanmakla birlikte tutarlılık ile birlikte sıklıkla bazı kavramlarla kullanılmıştır. Bu kavramlar ise tutarlılık temasının alt temalarını oluşturmaktadır. Buna ilişkin bulgular sistemli bir şekilde kategorize edilerek sırasıyla sunulmuştur.

İradeyi nasıl tanımlamak isterim yani. Yani bana göre her şeyden önce insan olmanın gerektirdiği özellikleri barındıran bir insan, bir kişi iradelidir diye düşünüyorum. Bunun da en belirgin durumu tutarlı olmasıdır bir kere. (K1).

Ali öğretmen tutarlı davranmış olması gerekiyor. Öğrencilere karşı başka okul idaresine karşı başka değil. Fikri neyse zikri de tamamen başkalarından bağımsız kendi düşünerek kendi atfederek oluşturup bu verdiği fikrin arkasında durması gerekiyor. Yani bir öyle bir böyle değil. Tutarlılık olması lazım Kısacası. (K2).

Onun haricinde yaptıklarıyla söyledikleri çelişmeyen öyle bir insan olduğu için öğrenciler böyle bir şey demiş olabilirler. Kendiyle çelişmeyen, kendi ile yaptıkları ile ve söyledikleri ile çelişmeyen bir insan. (K3).

Ali öğretmenin davranışlarında kararlılık, tutarlılık ve disiplinli olma gibi görülmesinden ötürü iradeli olduğu düşünülmüş olmalıdır. (K4).

Hem de ya verdiği kararlar konusunda tutarlıdır bir kere. Bu da kesinlikle olması gerekiyor. (K6).

Ali öğretmen, fikirlerine itimat edilen ve çevresindeki insanlar tarafından görüşlerine danışılan bir kimsedir. Davranışlarında tutarlılık gözlemlenir. (K15).

Bir kere bu kişi sınıf yönetiminde başarılıdır, davranışlarında tutarlıdır. İşte bu yüzden iradelidir bence. (K26).

4.1.1.1.5.1. Merhamet

Katılımcıların tutarlı kişilerde olması gerektiğini düşündükleri bir kavram ise merhamettir. Bir katılımcı iradeli insanın merhametli olduğunu söylemiştir. Yine başka bir katılımcı ise, iradeli kişinin kendi ihtiyacı varken başkasının ihtiyacına koşabilen kişi olduğunu ifade etmiştir.

Ali öğretmen aynı zamanda adaletin yanında da merhametli olduğuna inanıyorum. Çünkü iradenin bir güç olduğunu, erdem de olduğuna inanıyorum ben. O yüzden merhametten ayrı olarak iradeli bir insan olabileceğini de çok düşünmüyorum. Yani biraz daha şefkatli biridir. (K8).

Kendi ihtiyacı varken kendi ihtiyacını ikinci sıraya itip karşısındakinin ihtiyacını karşılama. Yani merhametli olma...(K29).

4.1.1.1.5.2. Saygınlık

Katılımcı cevaplarından elde edilen tutarlılık teması alt kategorilerinden birisi de saygınlıktır. Saygınlıktan kastın insanlara karşı saygı ile yaklaşan ve aynı zamanda başkaları tarafından da saygı ile anılma olduğu anlaşılmaktadır. Bir katılımcı başkalarına saygı gösterebilen kişinin iradeli kişi olduğunu söylemiştir. Aynı şekilde diğer katılımcı ifadelerine göre iradeli kişinin

başkalarına olan saygısından dolayı kendi haklarından da bazen feragat edebileceği verilen cevaplardan anlaşılmaktadır.

Öğrencilerine saygı ve doğru bir şekilde yaklaştığı için de öğrenciler, onu iradeli biri olarak tanımlamışlardır. (K8).

Ayrıca bence iradeli bir insan insanlara saygılıdır. (K9).

Yani şöyle kendi çevresinde hiç özel eğitime muhtaç biri olmadığı halde bu özel eğitim meselesini kendi meselesi haline getirmiş ve bununla ilgili bir sistem kurup okulunda bunu net bir şekilde uygulanması ve bunların hiç taviz vermemesi, bu kişinin ne kadar iradeli biri olduğunu zaten gösteriyor. (K11).

Bence Ali Öğretmen çevresindeki öğretmen, öğrenci herkesin saygısını kazanmış ve onlar üzerinde etkisi olan bir öğretmen. (K13).

4.1.1.1.5.3. Güvenilirlik

Katılımcıların iradeli kişi için kullandıkları diğer bir kavram ise güvenirliliktir. Güvenirlilik de tutarlılık temasının alt kategorisi olarak ele alınmıştır. Bir katılımcı iradeli insanın farklı zaman ve mekânlarda aynı tür durumlar için benzer sözleri sarf etmesi gerektiğini söylemiştir. Başka bir katılımcı ise iradeli insanın başkaları tarafından güven duyulan insan olduğunu ifade etmiştir.

İradeli insana şu açıdan güvenilir diyebiliriz. Özellikle şu açıdan diyebiliriz. Onu bir insanın güvenilir olması için özellikle tutarlı olması gerekiyor. Bir orada bir burada başka şeyler söylememesi gerekiyor. (K2).

Bence söylediği sözlerine son derece güvenildiğinden, Ali öğretmen öğrenciler tarafından böyle nitelendirilmiştir. (K15).

4.1.1.1.5.4. Dürüstlük

Araştırmaya katılan katılımcılar tutarlılık sahibi insanın dürüstlüğü de sahip olması gerektiğini sıklıkla tekrarlamışlardır. Dürüstlük ile birlikte çoğu defa kullanılan bir kavram olan açık sözlülük dürüstlüğün alt kodu olarak ele alınmıştır. Bir katılımcı iradeli kişinin doğru olanı aradığını ve hep dürüst davrandığını belirtmiş, diğer bir katılımcı ise, iradeli kişinin vermiş

olduğu sözü ne pahasına olursa olsun yerine getirdiğini vurgulamıştır. Bir başka katılımcı ise iradeli kişinin sözlerinin genellikle doğru sözlerden meydana geldiğini ifade etmiştir.

İradeli bir yapının ortaya gelebilmesi için Tabii ki doğruluk, dürüstlük kararlılık olmalı. İnisiyatif alabilmeli onun dışında iradenin ortaya çıkabilmesi için kişinin her alanında yetişmiş de olması gerekir. (K1).

Onun dışında doğruyu hep aramalı, doğru olanı doğru söyleyen kişinin yanında olmalı. Bu az olabilir. Yani doğru söyleyen kişi az olabilir ama önemli kısım burada bence. (K9). İfadelerinin netliği, doğruluğu, sözünün ardında duruşu gibi özellikleri dikkatimi çekti. (K21).

Öğrencileriyle arasındaki dil ne çok samimi ne de fazlasıyla ciddi değildir. Onları bilgiyi talep eden bireyler olarak görmeli ve konuşurken çoğu zaman doğru söyleyen biridir. (K24).

4.1.1.1.5.4.1. Açık Sözlülük

Dürüstlük kategorisinin alt kodu olarak ele alınan açık sözlülük kavramı da bazı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Katılımcılara göre, iradeli kişi gizli saklısı olmayan açık ve net konuşan kişidir. Aynı şekilde bir katılımcı iradeli kişi için net ifadeler kullanabilen kişi tanımlaması yapmıştır.

Açık konuşuyor. Gizli saklısı yok. Düşüncelerini etrafında belli eder ve kesin bir düşüncesi var ve bunun etrafında şekillendiriyor. (K9).

Dışardan bir gözlemci olarak, hayatındaki belirgin seçimleri ve çevresinden gelen uyaranlara kendi sınırlarına göre tepki veriyor oluşu, ifadelerinin netliği, sözünün ardında duruşu gibi özellikleri dikkatimi çekti. (K21).

Bence en önemli noktalardan biri de netlik, yani net olması...(K29).

4.1.1.1.5.5. Ahlaklı Olma

Katılımcıların iradeli kişinin özellikleri arasında ifade ettikleri diğer bir kavram ise ahlaklı olma kavramıdır. Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda yapılan analizler neticesinde ahlaklı olmanın iki alt kategoriden meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bunlardan birisinin adil olma diğerinin ise ilkelilik olduğu görülmüştür. Katılımcılardan birisi, iradeli kişinin muhakkak ahlaklı olması

gerektiğini söylemiştir. Diğer bir kişi ise iradeli kişinin ahlaken de güçlü kişi olduğunu ifade etmiştir.

Ahlaki bir kimliği yani temel ilkesi bir hedefe olmazsa bence irade denilen kavram zora düşebilir. (K6).

İradeli bir kişinin bir kere ahlaki yönden kuvvetli olduğunu düşünürüm. (K7).

Ortamda yaşanan kavgada haklı olsa bile karşısındaki insana olan saygısını kaybetmeden kendi hakkını koruyabilmeye çalışmasıdır. (K24).

4.1.1.1.5.5.1. Adil Olma

Ahlaklı olma kategorisinin alt kategorilerinden birisi olan adil olma kavramı katılımcılar tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Katılımcıların adil olmayı hem kişinin kendisine yönelik hem de başka kişilere yönelik adaletle irtibatlandırdıkları görülmektedir. Bir katılımcı iradeli kişiyi kimseyi ayırmadan herkese hakkını teslim edebilen kişi olarak tanımlamıştır. Başka bir katılımcı ise iradeli kişiyi kimseyi kayırmadan herkese hakkını verebilen kişi olarak belirtmiştir. Bir başka katılımcı ise doğru olanın ve adaletin çok az kişi tarafından destekleniyor olsa bile, iradeli kişinin adaletten ödün vermeyeceğini ifade etmiştir.

Yönetim anlayışındaki tutarlılıktan olabilir ve adalet. Bence herhangi bir okul bir öğretmen sınıf içerisindeki o adaletli yapısı. Hani iyi öğrenciye iyi, kötü öğrenciye de aynı şekilde. Hani onu da yükseltebilecek şekilde rencide etmeden... Hani çıkıp adaletli şekilde öğrencilere davranıyorsa ve öğrencileri değerli olduğunu hissettiriyorsa ve her bir öğrenci haksızlık yapmıyorsa diğer öğrencinin hakkını yedirmiyorsa... (K6).

Fikirlerinin veya istediği şeylerin arkasında durabilmesi. Adaletli olabilmesi diyebilirim. (K7).

Yani öğrencilerini ayırmadan herkese eşit yaklaşarak, adaletli yaklaşarak davranması bence önemli. (K8).

O doğru söyleyen az bile olsa onların tarafını tutabilmeli. Yani çoğunluktan yana olmamalı. Ya da başkasından etkilenmemeli. Güçlü durmalı. (K9).

Tüm öğrencilere karşı aynı şekilde davranması, yani adaletli olması önemli. Sevdiği, az sevdiği öğrencileri ayırt etmemeli. (K20).

Kendisinin ve başkasının hakkını koruyan ve hakkı sahibine teslim eden, zor olaylar karşısında sabreden... (K28).

4.1.1.1.5.5.2. İlkelilik

Katılımcılar tarafından sıklıkla kullanılmış olan ilkelilik ya da ilkeli olma kavramı ahlaklı olmanın alt kategorilerinden bir başkasını meydana getirmektedir. Bu kavramın bir alt kavramı ise prensip sahibi olma kavramıdır. Katılımcıların ilkeli olmadan kastettikleri şey iradeli kişinin dışarıdan belli ilke ve prensiplere sahip olması olarak söylenebilir. Nitekim bir katılımcı, iradeli kişinin dışarıdan bakıldığında ilkeli olarak görüldüğünü belirtmiştir. Başka bir katılımcı ise, ilkeli kişinin doğruluğuna inandığı konuda ilkeli bir duruş sergilediğini söylemiştir. Bir başka katılımcı ise, ilkeli kişiyi zamandan etkilenmeden ilkeleri ve prensiplerini koruyan kişi olarak ifade etmiştir.

Bir de iradeli kişinin bir ilkesinin bir amacının bir hedefini ve idealinin olması bence çok önemli. (K6).

Güçlü aynı zamanda. Düşmanları karşısında eğilmiyor. Ya da o düşmanlarına göz yummuyor. Yani bu özellikleri olabilir. Mesela ben hocamı düşünüyorum. Yani hocam şöyleydi. Gerçekten de bir şey doğruysa ondan vazgeçmiyordu. Yani ne olursa olsun vazgeçmiyor. Tüm köylü karşısında dikilse yine vazgeçmiyordu. Bundan dolayı da kimseye mahcup da olmuyordu (K9).

Bir görevlendirmede amirinin kurallara aykırı istekleri karşısında mesleğinin tehlikeye girmesine rağmen dik duruş sergilemesi, ilkeli olması...(K17).

Okul bağlamında iradeli olmayı değerlendirecek olursam, Ali Bey dışardan zorlama veya itirme olmadan yapmak istediği şeyleri kendi isteği ve azmini kullanarak ulaşmak istediği hedef veya durumu hayata geçirmesidir. Herkese her şeye evet dememek, hedefini saptıracak eylem veya durumlara dur diyebilme gücünü gösteriyordur. (K22).

Seçimlerinde kararsızlıktan ziyade her zaman bir karar, bir duruş sergilediği ve bu duruşta yanlış olanı düzeltip, doğrusunda ise yıllar geçse aynı yerde duran istikametli biri olabilir. (K23).

Verdiği kararların arkasında durur, dediğini yapar, doğru olduğuna inandığı şeyin peşinden koşar. (K29).

4.1.1.1.5.5.2.1. Prensip Sahibi

Katılımcıların iradeli kişi için kullandıkları önemli bir kavram ise, prensip sahibi olma kavramıdır. Özellikle bu kavram katılımcılar tarafından yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Prensip sahibi olma kavramı ilkeli olmanın alt kavramı olarak ele alınmıştır. Katılımcılardan bazıları iradeli kişiyi tanımlarken, prensiplerinden ödün vermeyen kişi olarak ifade etmişlerdir. Bir katılımcı çıkan engellerin iradeli kişiyi prensiplerinden vazgeçiremeyeceğini, bir başka katılımcı ise iradeli kişinin prensiplerini zamana ve mekâna göre değiştirmeyeceğini söylemiştir. Bir diğer katılımcı ise, iradeli kişinin prensiplerini çıkar ve menfaatlerinin önüne koyabilen kişi olduğunu belirtmiştir. Prensip sahibi olma kategorisi ile sıklıkla kullanılan üç kavram bulunmaktadır. Bunlar; sözünde duran, değer yargıları olan ve sınırları olan olarak ele alınmıştır. Bunlara ilişkin bazı katılımcıların ifadelerine de yer verilmiştir.

Mesela Ali öğretmen için konuşursak gerekli durumlarda okul idaresinin karşısında bile durabilecek bir konumdadır. Mesela öğrencinin yararına olduğunu düşündüğü bir konuda gerekirse okul idaresini bile karşısına alabilir. Bu gibi özelliklerinden dolayı öğrenciler Ali hocası için iradeli biri tanımını yapabilirler. (K2).

Aynı zamanda çıkan engellere karşı kendi tutumunu aynı şekilde devam ettirebilmek, prensip sahibi olmak. Herhangi bir problem ve zorlukla karşılaştığında kendinden ödün vermeden aynı şekilde kararlı bir şekilde devam ettirebilmek. (K3).

Ali bey sınıf yönetimi konusunda başarılı olduğu için kendisinden “iradeli” olarak bahsedilmiştir. Öğrencilerine belirli kuralları ve prensipleri eşliğinde davranması bu düşünceyi oluşturmuş olmalıdır. Kararlı olması ve herhangi bir kötü olay karşısında dik duruşunu bozmaması yahut davranışlarından kişiliğinden ödün vermemesi sebebiyle iradeli olunduğunu düşünmekteyim (K4).

İkincisi verdiği kararlarda zamana ve mekâna göre değişen kararlar vardır. Yani bazen yumuşatabilir, ama temel bir prensibi vardır. (K6).

Hiç kimse yüzünden vazgeçmiyorsunuz. Başka birinden mesela bu çok önemli. Bazı insanlar bazı insanlardan vazgeçebilir. Ama ben bunu iradeli insanda gerçekten görüyorum. Biri yüzünden birinden vazgeçmiyor. (K9).

Ali öğretmen kendi menfaatine dahi olsa eylemlerinde etik dışı davranışlar sergilemekten her zaman kaçınır. (K14).

Örneğin Ali öğretmen okul yönetiminin çok da desteklemediği ama kendisinin öğrenciler için iyi olduğunu düşündüğü ders anlatma stilini tüm baskılara rağmen uygulamaya devam etmesi olabilir. (K22).

Uyku ve yeme alışkanlıkları düzenli olan, her vakit uyumayan önüne her yemek sunulduğunda da yemeği yemeyen, gülmelerinin ve konuşmalarının ölçülü olmasını dikkat eden, namazlarını vaktin evvelinde kılmaya çalışan, kararları davranışları yıllar geçse de tazeliğini koruyan, az da olsa yaptığı şeylere düzenli olarak devam eden, ne yapacağı önceden belli olan ve hayır diyebilen biri iradeli birisidir. (K23).

Sözünde Duran

Katılımcıların prensip sahibi olma ile birlikte kullandıkları kavramlardan birisi, sözünde durma kavramıdır. Bir katılımcı iradeli kişinin ne olursa olsun sözünde duran kişi olarak ifade etmiştir. Diğer bir katılımcı ise iradeli kişinin bir şey söylediğinde onun arkasında durabileceğini ifade etmiştir.

Ali öğretmen sözünü tüm şartlarda tutar. Örneğin öğrencilerin tüm ısrarlarına rağmen belirlediği kurallara uyar. (K20).

Bir öğretmenin iradeli oluşunun bir göstergesi ders sırasında öğrencilere verdiği sözlerini tutuyor olması. Çünkü öğretmenin vermiş olduğu sözleri tuttuğundan ve konuştuklarıyla ve davranışları arasında uyum olması onun iradeli olduğunu gösteriyor. Günlük yaşamda her an verilen sözler yerine getirilemese de söylediği cümlenin bilincinde olan ve yapamadığında sebebini kendisine ve etrafındakilere makul bir sebeple söyleyebilen kişidir. (K24).

Bir şey söylediğinde sözünün arkasında durur. İfadelerinin netliği, sözünün ardında duruşu gibi özellikleri dikkat çeken durumlar bence. (K25).

Değer Yargıları

Yine prensip sahibi olma kavramı ile birlikte kullanılan diğer bir kavram ise değer yargıları kavramıdır. Katılımcılara göre iradeli kişinin değer yargıları vardır. Ve bu değer yargılarına göre yaşamlarını sürdürürler. Bir katılımcı irade denilince aklına değer yargıları olan kişinin geldiğini söylemiştir. Bunun temelinde de inancın yattığını söylemektedir.

İrade kavramını duyduğumda aklıma gelen şeyler: değer yargıları geliyor. Çünkü bir inancı var bir değeri var. O yüzden de yapıp yapmayacağı şeyler çok bellidir yani. Ve

eğer bir şeyden taviz verirse onun neden taviz verdiğinin anlamakta çok böyle şeydir. Yani neden onu yaptığını anlayabilirsiniz. Dediğim gibi hep o Mevlana figürü kafamda canlanıyor. (K8).

Bunun dışında her öğrenciye değer veriyordur. Düşüncelerine değer veriyordur. Ama kendi düşüncelerinden de vazgeçmiyordur. Ama şu noktaya kadar. Mesela kendi toplumunu çok düşünür. Çünkü kendi toplumu şu an sıkıntılı bir durumda. O toplumu sorunlardan kurtarmak için de yani elinden ne geliyorsa yapılabiliyor tek başına yapıyor. (K9).

Sınırları Olan

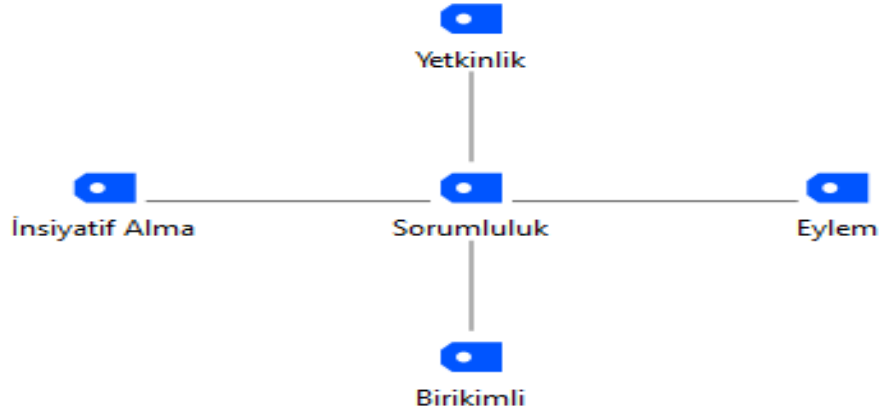
Katılımcılar prensip sahibi olma kategorisinde ele alınan sınırları olma kavramını da sıklıkla kullanmışlardır. Katılımcı ifadelerine göre iradeli kişi sınırları olan kişidir. Bir katılımcı iradeli kişinin doğru ve yanlış için sınırları vardır ifadesini kullanmıştır. Diğer bir katılımcı ise irade denilince sınırlara uyan ve haddi aşmayan kişinin aklına geldiğini söylemiştir.

Sınırları olan bir insan olduğunu düşünüyorum Ali öğretmenin. Sınırları olan biridir mutlaka. Yani doğrusu ve yanlışı vardır Ali öğretmenin. Onlar dışına çıktığı zaman da zaten bir oyun alanı olur bu konular hakkında öyle düşünüyorum. (K8).

İrade denilince Allah'ın koyduğu kurallar çerçevesinde bulunan bir insan geliyor aklıma. Yani hem sınırlara uyan hem de sınırları olan bir insan. (K12).

Dışardan bir gözlemci olarak, hayatındaki belirgin seçimleri ve çevresinden gelen uyarılara kendi sınırlarına göre tepki veriyor oluşu, ifadelerinin netliği, sözünün ardında duruşu gibi özellikleri dikkatimi çekti. (K21).

4.1.1.1.6. Tema 6. Sorumluluk

Şekil 35. Sorumluluk Temasına ve Alt Temaları

Katılımcılara yöneltilen senaryo ve sorulardan elde edilen önemli bir tema ise sorumluluk temasıdır. Katılımcıların irade ile sorumluluğun birbirleriyle ilişkili olduğunu ve sorumluluk almanın iradenin bir gereği olduğunu söylemişlerdir. Sorumluluk daha çok kişinin almış olduğu kararın sonuçlarını kabullenme şeklinde yorumlanmıştı. Bir katılımcı iradeli kişide muhakkak sorumluluk bilincinin olduğunu vurgulamıştır. Diğer bir katılımcı ise iradeli kişinin sorumluluklarının farkında olan kişi olduğunu söylemiştir. Katılımcı cevaplarına göre sorumluluk teması üç alt kategoriden meydana gelmektedir. Bunlar; *birikim sahibi*, *eylem*, *yetkinlik* ve *inisiyatif alma* alt kategorileridir.

Ali öğretmen karar verirken inisiyatif alabilmiştir. (K1).

Sorumluluklar alır yani. Kendi üzerine sorumlulukları almaktan korkmaz. İrade bir kişinin aldığı kararın arkasında durup, kararını kesin kararından emin olarak o kararı almak... (K5).

Bence iradeli kişide sorumluluk alma vardır. (K7).

Kesinlikle sorumluluk sahibi yüksek insanlar. Öz düzenleme becerileri yüksek olan insanlar, aynı zamanda meta biliş seviyesinde üst düzey düşünme becerileri de gelişmiş olan insanlar. (K11).

Tabii ki de kararlı oluyorsun yapmak isteyince bu yolda kararlı olarak sorumluluğunu üzerine alarak ilerliyoruz. (K12).

Çalışma azminde tutarlı oluşu ve sorumluluk bilinciyle hareket edip planlı ve programlı olması ayrıca bunlardan taviz vermemesi. (K15).

Ne istediğini, neyi neden istediğini bilen, isteklerinin farkında, kararlı, sebatkâr, sorumluluklarının farkında gibi özellikleri sebebiyle kullanmış olabilirler. (K25).

4.1.1.1.6.1. Birikim Sahibi

Katılımcı cevaplardan elde edilen bulgular incelendiğinde katılımcıların sorumluluk teması altında birikim sahibi kavramını kullandıkları görülmüştür. Mesela bir katılımcı sorumluluk sahibi kişinin birikimli olmaya gayret ettiğini söylemiştir. Bu ifadelere göre sorumluluk sahibi insan aynı zamanda sorumlu olduğu alanlarda birikim sahibi olmaya gayret eder.

Şöyle olabilir önceden hazırlıklı geliyor olabilir. Dersine ekstra materyal getirebilir. Bir birikimle geliyor. (K11).

Ders sırasında bir öğrencinin ısrarla dersi bölmeye çalışmasına karşı öğretmenin, öğrenciyle çok fazla muhatap olmadan veya bir sözle onu uyardıktan sonra dersine geri dönmesi gerebilir. (K24).

4.1.1.1.6.2. Eylem

Sorumluluk temasının bir alt kategorisi olarak ortaya çıkan diğer bir kavram ise eylem kavramıdır. Katılımcılardan birisi sorumluluk sahibi kişinin işi sözden eyleme dönüştürdüğünü belirtmiştir. Diğer bir ifadeyle bir yerde sorumluluk varsa o yerde eyleme geçme sürecinin de işletilmesi gerektiği söylenmek istenmiştir.

Sadece lafta kalmaz. Bence iradeli bir insanın en önemli özelliklerinden biri de bunu eyleme dönüştürebilme yetisidir. Sadece sözde tamam deyip bir kenara çekilmek değil. Onu gerçek anlamda eylem bazında yapmak da iradeli bir insanın özelliğidir. (K2).

Ve seçtiği şey de hani belli bir ağacı seçiyor sonuçta orada yaptığı seçimi sonuna kadar götürmeye çalışıyor. O seçim süresince ilerlemeye çalışıyor. Seçim yapıp hani muhakeme sürecinden geçirdikten sonra onlar yine karar verme gerçekleştirdikten sonra yaptığı seçim sonucunda azim sebatla o yolda ilerlemeye devam ediyor. (K3).

4.1.1.1.6.3. Yetkinlik

Katılımcıların cevapları incelendiğinde, sorumluluk sahibi kişinin aynı zamanda yetkinlik sahibi kişi olduğu da bazı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Katılımcılar sorumluluğun bir gereği olarak iradeli kişinin ilgili olduğu alanda yetkin olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bir katılımcı yetkin kişinin farklı yolları öğrenmeye gayret ettiğini söylemiştir.

Yani bazı alanlar bir öğretmen olarak düşündüğün zaman eğer dersini hazır değilse branşına, alanına hâkim değilse bu öğretmenin Tabii ki iradeli olmasını da beklemek mümkün değil. İradenin oluşması için yetkinlikte gerekir diye düşünüyorum. Bu ani karar vermek gerektiğinde insanın hazırbulunuşluğu. Bunlar da tabii donanımına alakalı. Yani bir hayat tecrübesi bunun yanında bilgi birikimi. Bunlar bunlarla da olayı anlık çözebilmek, doğru çözebilmek doğru okuyabilmek bunlar iradedir diye düşünüyorum. (K1).

Çünkü insanlar hani bıçakla meyve kesip büyük lokmaları böle biliyor. Ya da bıçaktan kasıt küçük meyve bıçakları da olabilir. Ondan büyük bıçaklar da olur sonuçta odunları falan keser. Yani her türlü şekilde insan aslında bıçak kullanabiliyor. İnsanların icat ettiği eşyalar içerisinde belki en önemlilerden biri. Bence çok önemli bir icat. Bu konuda baktığım zaman aynı zamanda bunun tersi etkisi de olabiliyor. Yaralanmalara sebep olabilir. Bu konuda da zaten kan akıtmaların belki de ilk başlatıldığı şeylerden birisi. (K6).

Demek ki Ali öğretmen derslerini öncelikle bence çok iyi anlatıyordur. Yani düşündüğü üstünde durduğu konulardan ya da kendi fikirlerinden emindir. Bunların arkasında duruyordur. (K9).

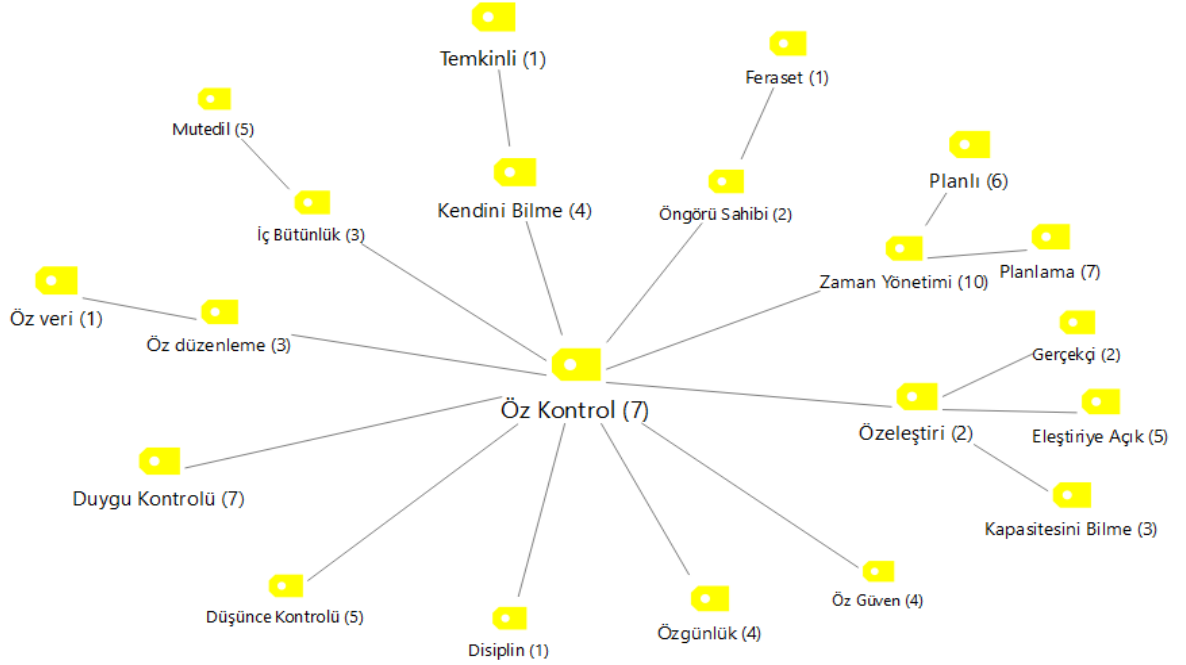
Bir konu anlatacağı zaman öğrencilerin anlayabileceği farklı anlatım yöntemleri bulması, sınıf kurallarını belirlerken nelerin doğru, uygun olacağını belirleme...(K18).

4.1.1.1.6.4. İnisiyatif Alma

Bir katılımcı iradeli kişinin inisiyatif alabilme becerisine sahip olması gerektiğini söylemiştir. Aynı şekilde kendisini alanında iyi bir şekilde yetiştirmiş olması gerektiğini de vurgulamıştır.

İnisiyatif alabilmeli onun dışında iradenin ortaya çıkabilmesi için kişinin her alanında yetişmiş de olması gerekir. (K1).

4.1.1.1.7. Tema 7. Öz Kontrol

Şekil 36. İrade Kavramlarından Öz Kontrol ve Alt Temaları

İrade ile ilişkili kavramları ortaya çıkartmak amacıyla katılımcılara yöneltilen sorular ve senaryolar neticesinde ortaya çıkan diğer önemli bir tema öz kontrol temasıdır. Katılımcıların öz kontrol ile ilgili çok sayıda ifadeye yer verdikleri görülmektedir. Aynı zamanda katılımcılar öz kontrolü çok sık bir şekilde kullanmışlardır. Genel olarak iradeli bireylerin en belirgin özelliklerinden birisinin öz kontrol sahibi olmaları olarak belirtilmiştir. Bir katılımcı iradeli kişinin öz kontrol sahibi olduğunu söylerken, diğer bir katılımcı ise, iradeli kişinin yapmak istediklerini yapabilecek öz kontrole sahip olduğunu söylemiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar incelenip analiz edildiğinde, öz kontrol temasının on bir farklı alt temadan meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bunlar sırasıyla bu başlık altında ele alınmış ve bunlara ilişkin bulgulara bu başlık altında yer verilmiştir.

Bu özelliklerinden dolayı öğrenciler onun iradeli olduğunu düşünmüşlerdir. Çünkü öğrenciler her ne kadar biz onlara çocuk gözüyle baksak da aslında bir yetişkin gibi de düşünebiliyorlar zaman zaman. Öğretmenlerin tavır

davranışlarını, hareketlerini çok iyi analiz edebiliyorlar. Zaman zaman kasıtlı şekilde öğretmeni çileden çıkartmaya yönelik davranışlarda da bulunup öğretmenin aslında o olayda nasıl tepki vereceğini de ölçüyorlar. (K1).

İradeli olan bir insanın öz kontrol becerisi vardır. (K7).

Öğrenciler, Ali Öğretmen'in davranışları üzerinde kontrol sahibi biri olduğunu gözlemledikleri için onun iradeli biri olduğunu düşünmüş olabilirler. Bir de İsteddiği ve istemediği davranışları fark eden, ayırt eden ve istediği değişimleri yapabilecek, istemediklerini durdurabilecek değişimleri yapabilen kişi iradeli bir kişidir. (K16).

Yapmak istediğini yapabilme kabiliyeti, yapmak istemediğini yapmama özgürlüğü...(K17).

Veya dersi manipüle etmeye çalışan öğrenciler olmasına rağmen manipülasyona izin vermeden, hem öğrenciyi kaybetmeden hem de sınıf huzurunun bozulmasına izin vermeden dersi anlatması...(K22).

4.1.1.1.7.1. Öz Düzenleme

Öz kontrol temalarından birisi öz düzenleme temasıdır. Katılımcılar iradeli kişiyi tarif ederken, o kişinin öz düzenleme sahibi olması gerektiğini de belirtmişlerdir. Bir katılımcı iradeli kişinin öz düzenleme becerilerine sahip olduğunu belirtirken, diğer bir katılımcı ise, iradeli kişinin kendi yaşamını düzenleme beceri ve kapasitesine sahip olduğunu söylemiştir. Katılımcıların öz düzenleme sahibi kişiyi tanımlarken kullandıkları bir ifade de öz verili olma kavramıdır. Bu kavram öz düzenlemenin altında ele alınmıştır.

Öz düzenleme becerileri yüksek olan insanlar aynı zamanda meta biliş seviyesinde üst düzey düşünme becerileri de gelişmiş olan insanlar. (K1).

Kendi hayatını düzenleyebilir düzeyde bir kapasiteye sahiptir bence. (K21).

4.1.1.1.7.1.1. Öz Verili Olma

Bir katılımcı iradeli kişinin öz verili kişi olduğunu söylemiştir. Öz verili kişi olarak tanımladığı kişinin ise, kendi çıkarlarından vazgeçen kişi olduğunu belirtmiştir. Buna gerekçe olarak da hedefi ve amacı olan kişinin böyle olacağını ifade etmiştir.

Bir kere bu kişi ilk önce özverili biridir. Yani kendi çıkarlarından vazgeçebilir. Çünkü onun bir hedefi vardır. (K28).

4.1.1.1.7.2. Öz Eleştiri

Katılımcı cevaplarından elde edilen ve öz kontrol temasının alt teması olarak yer alan diğeri bir kavram ise öz eleştiri kavramıdır. Katılımcılar irade sahibi kişinin öz eleştiri yapabilme becerisine sahip olduğunu belirtmişlerdir. Öz eleştiri ile birlikte kullanılan ve öz eleştiri alt temaları olarak ortaya çıkan üç tema bulunmaktadır. Bunlar, *gerçekçi*, *kapasitesini bilme* ve *eleştiriye açık* olma temalarıdır. Bazı katılımcıların öz eleştiriye ilişkin ifadeleri incelendiğinde, katılımcıların öz eleştirden maksatlarının kişinin doğru ve yanlışlarını ölçüp tartabilme becerisi olduğu anlaşılmaktadır. Bir katılımcı iradeli kişinin gücenmeden öz eleştiriye açık kişi olması gerektiğini söylemiştir.

İkincisi özeleştiri yapabiliyor çok net bir şekilde. Bir keresinde kendi yaptığı bir yanlış videoyu yani okuldaki tüm öğretmenlere izletip benim yanlışımı bana söyleyin demişti hem kendini eleştirebiliyor hem de eleştiriyi hiç kırılmadan gücenmeden çok rahat şekilde kabul edebiliyor. (K11).

Netice olumsuz olsa da yaptığı işten keyif alır. Çünkü yeterince uğraşmıştır. Yaptığı hataları ya da nerde yanlış yaptığını düşünür tabi ki de. (K19).

4.1.1.1.7.2.1. Gerçekçi

Öz eleştiri bir alt teması olarak ele alınan gerçekçi kavramı bazı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Katılımcıların gerçekçi olma ile ilgili ifadelerine bakıldığında, gerçekçi kişinin istek ve davranışlarına, doğru ve yanlışlarına gerçekçi bir şekilde yaklaştığı düşüncesi çıkmaktadır. Buna ilişkin iki katılımcı ifadesi dikkatlere sunulmuştur.

Çoğunlukla duruşundan kolay kolay taviz vermediğinden, söylediği sözlere son derece güvenildiğinden, hedeflerinin gerçekçi olması ve onlara ulaşmadaki azminden dolayı. (K15).

Ne istediğini, neyi neden istediğini bilen, isteklerinin farkında olan ve tabi bu isteklerin gerçekçi olması önemli. (K21).

4.1.1.1.7.2.2. Kapasitesini Bilme

Yine katılımcı ifadelerinden elde edilen ve öz eleştiri alt teması olarak ele alınan diğer bir kavram ise, kapasitesini bilme kavramıdır. Katılımcılar kapasitesini bilen kişinin eksik olduğu konularda ısrar etmediklerini aksine kendi potansiyellerinin farkında olduklarını belirtmişlerdir. Bir katılımcı yöneltilen bir soruya verdiği cevapta, iradeli kişinin bilgi sahibi olmadığı konularda kişileri yanlış yönlendirebilirim korkusuyla çekinceli davranabileceğini söylemiştir.

İman, insanın hem kendi acziyetini hem kudretini fark etmesine sebep oluyor. Yapabileceklerini biliyor o yolda gidiyor ama yapmaması gerekenleri biliyor o yolda gidiyor. (K12).

Önüme kendi yapabileceğinden fazla bir şey gelirse tevekkül eder ve başka yol açılır kendisine. (K22).

Öğrencilerini bilmediği konuda yanlış yönlendirmekten çekinen biridir. (K24).

4.1.1.1.7.2.3. Eleştiriye Açık Olma

Öz eleştiri alt temalarından bir diğeri de eleştiriye açık olma kavramıdır. Çoğu katılımcı iradeli kişiyi tanımlarken, iradeli kişinin eleştiriye açık olduğunu belirtmişlerdir. Bir katılımcı iradeli kişinin doğruları olduğunu belirtmiş, ancak iradeli kişiyi ayıran en belirgin farkın hatalı olduğunu anladığı anda yanlış kararında ısrarcı olamaması olarak dile getirmiştir.

Sürekli bir alışveriş olması lazım yani birey bazında bakarsak kendini dış dünyaya da kapamaması lazım gibi. (K2).

Bu kararını desteklemek. Bazen şöyle de olabilir. Bir seçeneğin arkasında durmak bazen de şöyle olabilir o kararın yanlış olduğunun farkına vardığında hemen o karardan caymak. İradeli bir şekilde o karardan vazgeçmek de bir iradedir. (K5).

İkincisi verdiği kararlarda hani zamana ve mekâna göre değişen kararlar vardır. Yani bazen yumuşatabilirsiniz ama temel bir prensibimiz vardır. (K6).

Ama kendi düşüncelerinden de vazgeçmiyordur. Ama şu noktaya kadar. Yanlışını görene kadar. Yanlışını görüyorsa burada vazgeçiyor. Yani kendi hatasını düzeltiyordur. İradeli insan dediğimiz bence böyle olmalı. Hani kendi düşüncesini savunmalı. Ama hatasını gördüğü zaman bu hatasından vazgeçmeli. Bir yanlışımız olduğu zaman özür dileyebiliyorsunuz ya da ben hata yaptım. Evet, bunu diyebiliyorsunuz. (K9).

4.1.1.1.7.3. Kendini Bilme

Katılımcı cevaplarından elde edilen verilerin incelenmesi neticesinde öz kontrol sahibi iradeli kişi için oluşan alt temalardan birisi de kendini bilme kavramıdır. Katılımcılar iradeli kişinin kendini bilen kişi olduğunu söylemişlerdir. Kendini bilmekten kastın ne olduğu yine katılımcı ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bir katılımcı iradeli insanın ilk önce kendisini bilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bazı katılımcılar da aynı zamanda ne yaptığını bilen kişi ifadelerini kullanmışlardır. Bu alt tema ile ilişkili olarak ele alınan ve bu temanın alt kategorisi olarak ele alınan bir kavram da, temkinli olma kavramıdır.

İlk olarak kendini bilmesi kendini tanıması diyebiliriz kesinlikle, kişilikli bir insan olabilmesi için kendini çok iyi tanımalı iradeli bir insan. (K11).

İstediği ve istemediği davranışları fark eden, ayırt eden ve istediği değişimleri yapabilecek, istemediklerini durdurabilecek değişimleri yapabilen kişi iradeli bir kişidir. (K16).

Ne istediğini, neyi neden istediğini bilen...(K25).

Bence en önemli nokta ne yaptığını bilen, başka bir şekilde demek gerekirse kendini de bilen olması gerekir. (K26).

4.1.1.1.7.3.1. Temkinli Olma

Bir katılımcı iradeli kişinin tüm seçenek ve ihtimalleri göz önünde bulundurarak temkinli hareket ettiğini belirtmiştir. Haliyle burada bilişsel ve zihinsel süreçte cereyan eden duruma ilişkin bir bağlantı da söz konusudur.

Şunu da söylemek gerekiyor ki, başarısızlık ihtimalini de düşünerek hareket eder. Yani temkinli hareket eder. (K19).

4.1.1.1.7.4. Öngörü Sahibi

Bazı katılımcılar iradeli kişiyi öngörü sahibi kişi olarak değerlendirmişlerdir. Onlara göre öngörü sahibi kişi neyin yararlı ve neyin zararlı olduğunu bilir ve o minvalde hareket eder. Katılımcıların öngörü ile birlikte kullandıkları önemli bir kavram ise feraset kavramıdır. Bundan dolayı da feraset kavramı öngörü sahibi olma başlığı altında yer almaktadır.

Basiret sahibi bir insandır. Aynı zamanda feraset sahibi de bir insandır. Yani öngörü sahibidir. (K11).

Ferasetlidir bir kere. Neyin yararlı neyin zararlı olduğunu kestirir ve ona göre hareket eder. (K29).

4.1.1.1.7.4.1. Feraset

Bir katılımcı iradeli kişinin feraset sahibi kişi olduğunu belirtmiştir. Feraset kavramı öngörü kavramı kullanıcı ifadelerinde öngörü kavramını desteklemek amacıyla kullanılmıştır.

Aynı zamanda feraset sahibi de bir insandır. (K11).

Ferasetlidir bir kere. Neyin yararlı neyin zararlı olduğunu kestirir ve ona göre hareket eder. (K29).

4.1.1.1.7.5. Zaman Yönetimi

Zaman yönetimi kavramı da katılımcıların sıklıkla iradeli kişi için kullandıkları bir ifadedir. Bu yüzden de bu kavram öz kontrol temasının alt teması olarak ele alınmıştır. Katılımcı cevaplarından anlaşıldığına göre, iradeli insan zamanı etkili ve verimli kullanan ve buna çokça dikkat eden kişidir. Bir katılımcı iradeli kişinin bir plan dâhilinde yaşamını programladığını ve bu yüzden de sabah kalkma zamanın ve akşam yatma zamanının çok net bir şekilde belli olduğunu söylemiştir. Diğer bir katılımcı ise, iradeli kişinin söz verdiğinde zamanında orada bulunacağını ve zaman konusunda çok hassas davranacağını belirtmiştir. Zaman yönetimi ile birlikte kullanılan ve bu yüzden de zaman yönetimi alt temasının bir kavramı olarak kullanılan planlı olma kavramı da bu başlık altında yer almaktadır.

Yani benim aklıma gelen, mesela en basitinden sabah aynı saatte kalkıp akşam belli saatlerde yatan günün belli saatini belli bir şey için ayıran. Yani günü planlı programlı bir insan. Ne zaman ne yapacağı belli olan gaflete düşmeyen. Gün içerisinde boşlukta kalmayan o boşlukları en iyi şekilde değerlendirmeye çalışan, zamanın kıymetini bilen böyle bir insan geliyor aklıma. (K3).

Öncelikli olarak Ali öğretmeninin zaman yönetimi konusunda hassasiyet gösterdiğini düşünüyorum. Derslerine zamanında girip yine teneffüste de zamanında çıkan bir öğretmen gibi bir şey canlandı kafamda. (K11).

Sınıfa vaktinde gelip dersini programladığı gibi işlemesi ve vakitlice bitirmesi iradeli olduğunu gösterebilir. (K23).

Zaman planlamasını doğru bir şekilde yapabildiğini görürüm. Çalışmaya, okumaya, bir şeyler üretmeye ayırdığı zaman dilimi fazladır. Eğlenceye, boş muhabbetlere, oyun oynamaya, TV seyretmeye ayırdığı zaman dilimi çok azdır. (K27).

4.1.1.1.7.5.1. Planlı Olma

Katılımcıların zaman yönetimi ile birlikte kullandıkları önemli bir kavram planlı olma kavramıdır. Bu kavram sıklıkla dile getirilmiştir. Zaten çoğu katılımcı da zaman yönetimi ve planlı olmayı birbirinden ayırmamış ve birlikte kullanmışlardır. Bir katılımcı zamanı doğrudan planlı olma ile ilişkilendirmiş ve iradeli kişinin zaman planlamasını doğru bir şekilde yaptığını ifade etmiştir. Bir katılımcı ise annesini iradeli olarak gördüğünü ve bunun sebebi olarak da annesinin bir plan ve program çerçevesinde hayatını sürdürmesine bağlamıştır. Başka bir katılımcı ise zamanı iyi kullanmanın ancak planlı olma ile mümkün olacağını ve bu durumla birlikte ortaya iradenin çıkabileceğini söylemiştir.

Hani amaca ulaşmada diğer kavramları sağlamak açısından bunları da temel olarak almak gerekir. Zamanı iyi kullanma, seçenekleri doğru seçebilme şeklinde. Hani vakit ayırman gerekenleri ayırıp ayırmaman gerekenleri konu dışında bırakma şeklinde. Birçok şeyi bu şekilde yapabiliyordum. Ve belli bir düzen çerçevesinde sabah kalktığım saat belliydi akşam yattığım saat belliydi. Ve her gün o gün olacak şeyler belliydi. (K3). Şahsi hayatına, ailesine, ilim tahsiline, talebelerine, işine vb. ayıracağı zamanı muntazam planlamış, kendi hayatını, gündelik işlerini hep bir düzen içerisinde yürütüyor. (K21). Etrafımda iradeli dediğim kişi annemdir. Bir şeyi istediğinde belli bir plana koyar ve o plan doğrultusunda yol almaya çalışır. (K22).

Zaman planlamasını doğru bir şekilde yapabildiğini görürüm. Çalışmaya, okumaya, bir şeyler üretmeye ayırdığı zaman dilimi fazladır. Eğlenceye, boş muhabbetlere, oyun oynamaya, tv seyretmeye ayırdığı zaman dilimi çok azdır. (K27).

4.1.1.1.7.6. Düşünce Kontrolü

Öz kontrol temasının alt kodlarından biri olan düşünce kontrolü alt temasıdır. Katılımcılar iradeli kişinin düşüncelerini kontrol etmede başarılı olduğunu söylemişlerdir. Katılımcılar düşünce kontrolünün daha çok zor zamanlarda işe yaradığını dolayısıyla bunun iradeli insanı güçlendirdiğini belirtmişlerdir.

Düşünceleri kontrolde başarılıdır. Zaten iradeli bir kişinin düşünce olarak duygu olarak güçlü olması gerekir. (K7).

Onun dışında ben düşünmeyi de seven biri olurdum. Çünkü iradesi olan bir insanın öncelikle o düşünme gücüne çok vakıf olduğunu...(K8).

Veya dersi manipüle etmeye çalışan öğrenciler olmasına rağmen manipülasyona izin vermeden, hem öğrenciyi kaybetmeden hem de sınıf huzurunun bozulmasına izin vermeden dersi anlatması...(K22).

4.1.1.1.7.7. Duygu Kontrolü

Yine katılımcı cevaplarından elde edilen ve öz kontrol temasının bir alt teması olarak ele alınan diğer bir kavram ise duygu kontrolü kavramıdır. Verilen cevaplara göre iradeli insanın duygularını da kontrol etmede başarılı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bir katılımcı iradeli insanın zamanı geldiğinde kendi düşünce ve duygularını kontrol edebildiğini, diğer bir katılımcı ise iradeli kişinin duygularını kontrol etmede sorun yaşamayacağını söylemiştir. Başka bir katılımcı ise iradeli kişinin duygularına kapılmak yerine soğukkanlı davrandığını ifade etmiştir.

İradeli insan zamanı geldiğinde kendi düşüncelerini ve duygularını kontrol edebilen bir insan da diyebiliriz. Kontrol çok önemli. Her şekilde duyguları kontrolde. Düşünceleri kontrolde. Ve bunların hepsi iradeyi güçlendirecek ve kuvvetlendirecek şeyler. (K7).

Çünkü Ali öğretmenin duygularına hâkim olduğunu düşünmektedirler. (K14).

Duygularına hemen kapılmayıp mantık çerçevesinde önüne çıkan seçenekleri değerlendirebilen bir kişi ve yukarıdaki diğer özelliklerden ötürü iradeli olduğunu düşünürüm. (K16).

4.1.1.1.7.8. İç Bütünlük

İç bütünlük alt teması da yine öz kontrol teması altında ele alınan bir kavramdır. Katılımcı ifadelerine göre iradeli kişi iç bütünlüğü sağlamış kişidir. Bir katılımcı iradeli kişinin kendi iç bütünlüğünü sağlamış kişi olduğunu vurgularken, bir diğer katılımcı ise iradeli kişiyi kendisini çözen ve kendisini gerçekleştiren, iç bütünlüğe sahip kişi olarak tanımlamıştır. Katılımcılar iç bütünlükle birlikte mutedil kavramını da sıklıkla kullandıklarından, mutedil kavramı iç bütünlük alt teması kapsamında ele alınmıştır.

İradeli insan aslında biraz daha kendi içinde oluşturduğu bir bütünlükle çevresinde sağlıklı bir bütünlük oluşturabilen kişidir. Şöyle bir şey.. İstikrarlı duruş, sağlam duruş, içinde bütünlük oluşturması... Kökleriyle toprağı bir arada tutması. Bu biraz bütünlük doğrulaması açısından kararlı, azimli (K5).

Yani kendini çözmüş kendini gerçekleştirmiş bir insan olarak düşünebilirim. (K9).

4.1.1.1.7.8.1. Mutedil

Bazı katılımcılar iradeli kişinin mutedil kişi olduğunu belirtmişlerdir. Mutedilden kasıtların daha çok ölçülü olduğu katılımcı cevaplarından anlaşılmaktadır. Bir katılımcı iradeli kişinin ölçülü kişi olduğunu belirtirken, diğer bir katılımcı ise iradeli kişinin aşırıya gitmeden orta yolu tercih eden kişi olduğunu ifade etmiştir.

Öğrencilerine karşı ölçülü davranır. (K11).

Derste insani münasebetlerinde aşırıya gitmeden orta yolu seçerek her hareketinde vasat olmaya çalışan istikametli biri olduğu için de bu ifade kullanılmış olabilir. (K23).

İradeli bir öğretmen dersinin kıymetinin farkına varmalıdır ve bunu öğrencilerine de hissettirebilmelidir. Öğrenciler öğretmenini ders dışında da gözlemlediklerinde veya gördüklerinde davranışları derste kiyle uyumlu olmalıdır. (K24).

4.1.1.1.7.9. Disiplin

Öz kontrol temasının bir alt teması olarak ele alınan disiplin kavramı bir katılımcı tarafından kullanılmıştır. Bu katılımcı, iradeli kişinin disiplinli olma özelliğine sahip olduğunu, aynı zamanda kararlı ve tutarlı da olduğunu ifade etmiştir.

Ali öğretmeninin davranışlarında kararlılık, tutarlılık ve disiplinli olma gibi görülmesinden ötürü iradeli olduğu düşünülmüş olmalıdır. (K4).

4.1.1.1.7.10. Özgünlük

Öz kontrol temasının bir alt teması da özgünlük kavramıdır. Katılımcılar özgün olma durumunu tarif ederlerken, bazı durumlarda orijinallikle de ilişkilendirmişlerdir. Örneğin bir katılımcı iradeli kişinin kendine özgü bir kişilik ve orijinalliğinin olduğunu söylemiştir. Bir katılımcı ise iradeli kişinin orijinal kişi olduğunu ifade etmiş orijinal kişinin kendine özgü özelliklere sahip olduğunu belirtmiştir.

Yani irade ürünü davranış dediğimiz zaman orada aslında bir orijinallik de vardır baktığımız zaman. Kendine göre bir tavır takınıyor ve bu tavır ona özgü bir şey. Kendi zihninde kendi fikrinde oluşturduğu bir kavramdır. Kafasında orijinal bir fikir hareket ediyor. Onu yaptığında yani kişilik gelişimi var diyebiliriz ya da bir kişiliğini yansıtıyor. İrade koyduğu duruma mutlaka kendi kişiliğini yansıtıyor. (K2).

İradeli bir insan vazgeçmeyen, orijinal biridir. Onun haricinde orijinal olma demiştik. O hedefe ulaşmada hem kendi yatkınlığını ele alarak, hani kendini kabul etmeyi esas alarak kendim bunu nasıl gerçekleştirebilirim? Burada orijinal olma devreye girer. Hani kendi şeylerini farklı özelliklerini farkında yaptıklarının farkında olarak (K3).

4.1.1.1.7.11. Öz Güven

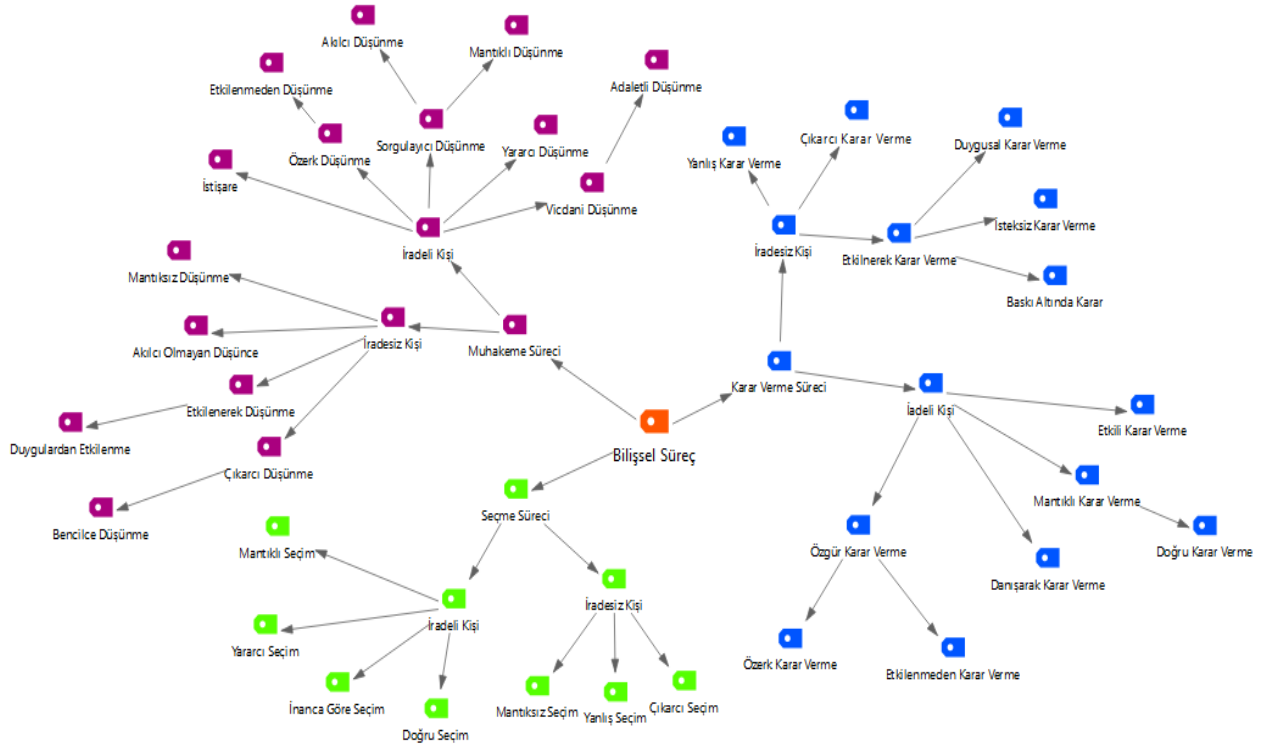
Katılımcı ifadelerinden elde edilen öz kontrol temasının diğer bir alt kodu ise öz güvendir. Katılımcılar iradeli kişinin kendisine güvendiğini söylemektedirler. Bir katılımcı iradeli kişinin öz güven sahibi olduğunu, başkalarından etkilenmekten ziyade kendi karar ve sorumluluklarını alacağını söylemiştir. Diğer bir katılımcı ise, başarılarının arkasında kendine olan inancının yattığını söylemiş ve bu durumun kendisini mutlu ettiğini belirtmiştir.

Bunun yanında seçim yapabilme becerisi, öyle bir yetisinin öyle bir özgürlüğünün de olması lazım. Kendine güveninin olması lazım. Yani başkalarının empoze ettiği şeyleri değil de ben bunu yapabilirim fikrinde olması lazım. Buna sorgulayabilir olmalı. (K2).

Kendime inancım yüksektir, yapabileceğime en başında inanırım, mutluyumdur, kendimi iyi hissedirim. (K12).

4.1.1.2. İkinci Kısım: Bilişsel/Zihinsel Süreç

Yapılan görüşmeler neticesinde kişilerin karşılaştıkları durumlara ilişkin ilk önce bilişsel bir süreç geçirdikleri ve daha sonraki aşamalara geçtiği anlaşılmıştır. Bundan dolayı da iradenin bilişsel sürecini ele alıp kategorize etmek iradeyi anlamak için oldukça önemlidir. Yapılan görüşmelerde hem iradeli bireylerde hem de iradesiz bireylerde sürecin üç şekilde işlediği görülmüştür. Dolayısıyla iki duruma ilişkin muhakeme, karara verme ve seçme süreçleri şekillenilerek sunulmuştur.

Şekil 37. İrade İşleyişinde Bilişsel/Zihinsel Süreç

4.1.1.2.1. İradeli/İradesiz Kişi Bilişsel/Zihinsel Süreci

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde katılımcıların ifadelerinde harekete geçmeden önceki süreçten bahsettikleri anlaşılmıştır. Yapılan ilk görüşmeler daha çok kavramsal çerçeveyi ortaya çıkartmayı amaçlarken beşinci görüşmeden itibaren sürecin planlandığından daha farklı işlediği fark edilmiştir. Bu yüzden araştırmacı, iradenin harekete geçme kısmından önce bilişsel ve zihinsel bir sürecin katılımcılar tarafından sıklıkla tekrar edildiğini görmüştür. Bu süreç birbirleriyle ilişkili üç önemli aşamadan meydana gelmektedir. Bu aşamalar sırasıyla; *muhakeme*, *karar verme* ve *seçme* süreçleridir. Katılımcı cevaplarından ortaya çıkan genel sıralama böyle olmakla birlikte bazı katılımcılar bu üç sürecin birlikte işlendiği düşüncesini de paylaşmışlardır. Bu itibarla katılımcıların ifadelerinden elde edilen bulgular doğrultusunda iradeli ve iradesiz kişilerin bilişsel ve zihinsel süreçleri aşamalı olarak sunulmuştur. Araştırma kapsamında sadece iradeli kişinin bilişsel ve zihinsel süreci ele alınmamış, aynı zamanda iradesi zayıf kişilerin de bilişsel süreçleri dikkate alınmıştır. Buradaki amaç sadece bir noktadan değil tüm noktalardan irade sürecini görebilmektir. Bu kapsamda katılımcıları irade zafiyeti durumunda meydana gelen bilişsel süreç ile ilgili sorular da yöneltilmiş ve katılımcı cevaplarına göre kategoriler oluşturulmuştur.

4.1.1.2.1.1. Tema 1. İradeli Kişi Karar Verme Süreci

İradeli kişi ya da iradesini etkin kullanan kişilerin karar verme süreçleriyle ilgili ortaya çıkan tema ve alt temalara ilişkin bulgular bu başlık altında sunulmuştur. Elde edilen verilere göre iradeli kişinin karar verme sürecinde etkili olan çok sayıda durumun olduğu anlaşılmış ve bunlar kategorileştirilerek sunulmuştur.

4.1.1.2.1.1.1. Özgür Karar Verme

Araştırmaya katılan katılımcılar iradeli kişinin özgür bir şekilde karar verdiklerini belirtmişlerdir. Onlara göre iradeli bir davranışta özgü karar alma mekanizmasının işliyor olması gerekmektedir. Nitekim bazı katılımcılar özgür bir şekilde alınmayan bir kararın irade ürünü olamayacağını söylemişlerdir. Bununla ilgili iki katılımcının cevapları aşağıda gösterilmiştir. Özgür karar verme ile ilişkili olan iki alt temanın daha olduğu anlaşılmış ve bu temalara *özerk karar verme* ve *etkilenmeden karar verme* isimleri verilmiştir.

Özgürce düşünebilir özgürlükleri arasında bir şey var mı? Özgür gerçek özgürlük kavramını da iyi tanımlamak gerekiyor. Düşünceli biri için bağımsız tabi kendi içinde bir özellikleri olmalı. (K2).

Fakat daha sadece beni etkileyen süreçlerde ve çok da önemli olmayan kararlarda iç sesimi, kafamdaki teraziyi ve vicdanımı kombinleyerek karar vermeye çalışırım. (K22).

4.1.1.2.1.1.1.1. Özerk Karar Verme

Özgür karar vermeyi ifade eden katılımcılar, bu kavramla birlikte özerk karar vermeyi de sıklıkla kullanmışlardır. Katılımcıların özerklikten kastı daha çok kişinin dışarıdan kendi başına hareket edebilme kabiliyetine sahip olması gerektiğidir. Bu kavramla ilgili katılımcıların aşağıdaki sözlerine yer verilmiştir.

Kendi fikirleri de olmalı. Onun haricinde çevrede bir özerkliği olmalı. Yani bir insan Mücahit hakkında konuşurken ya o çevreden çok etkileniyor dediği zaman Mücahit'in yanına iradeli kavramını yakıştıramazsın. (K2).

O kararın hayatımdaki anlamı... Kararın anlamlı olduğuna inanıyorsam sonuna kadar giderim. Ama karar gerçekten anlamlı bir karar mı? Benden benim onu yapmam gereken bir karar mı yapmamam mı gerekiyor o yolda bulunmam mı gerekiyor bulunmamam mı gerekiyor? (K12).

4.1.1.2.1.1.1.2. Etkilenmeden Karar Verme

Yine katılımcıların özgür karar verme ile ilişkilendirdikleri diğer bir kavram ise etkilenmeden karar vermedir. Özgürlükle bağlantılı olan bu kavramın katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, dışarıdan gelen söylem ve baskılara kişinin aldırmadan almış olduğu kararı uygulaması olarak söylenebilir. Özellikle katılımcıların aile ve arkadaş çevresini kastettikleri görülmektedir. Katılımcıların bu kavram ile ilgili ifadelerinden birkaçı aşağıda gösterilmektedir.

Bir kere karar verirken çevresindeki insanlardan etkilenmemesi gerekiyor. Yani çevredeki insanları düşüncecek Evet. Ama onlar için korkmayacak. Yani verdiği kararda arkadaşım ne der, şu ne diyecek, Bu ne diyecek değil de, kendi hayatında kendi halinde kendi fikrin de kendi ahlaki bütünlüğünde, yani kendi değer yargısında, kültüründe, neye önem arz ediyorsa onu bunu bilip ona göre hareket etmesi. (K6).

Evet, şunu diyeyim. Ben mesela güçlü irade sergilediğim zamanlar genelde arkadaş ortamın içinde duygularımı düşüncelerimi net bir şekilde söyleyebiliyorum. (K9).

4.1.1.2.1.1.2. Danışarak Karar Verme

Katılımcıların iradeli kişinin karar verme süreci ilgili kullandıkları diğer bir kavram da danışarak karar verme. Katılımcılara göre iradeli kişi önemli konularda bilgi sahibi kişilere danışmaktan çekinmemektedirler. Danışarak karar vermenin özgür karar vermeyi etkileyip etkilemediği ile ilgili soru yöneltildiğinde katılımcıların bunu ayırdıkları görülmüştür. Danışarak karar verildiğinde, danışılan kişinin vermiş olduğu kararın direk uygulanmadığını aksine ondan istifade edildiği üzerinde yoğunlaşmıştır. Örneğin bir katılımcı önemli kararları almadan önce ailesiyle istişare ettiğini söylemiş, bunun akabinde kendisinin karar verdiğini belirtmiştir. Bu kavramı cümlelerinde kullanan bazı katılımcıların ifadelerine yer verilmiştir.

Hayatımla ilgili önemli dönüm noktalarında aileme danışırım. Karar alırken istişare etmeyi severim. Genellikle alacağım kararın hayatımı tümünden etkilemeyecek bir karar olmasına dikkat ederim. (K13).

Ardından çevremdeki insanların da yardımıyla olumlu ve olumsuz yönleri ele alabileceğim bir şema oluşturur; doğruluğunu teyit etmesi için aileme sık sık danışırım. (K15).

Öncelikle kendim düşünmeye çalışırım işin üzerine yoğunlaşmaya çalışırım. Hala çözemediğim bir durumsa mutlaka birisine danışırım. Yalnız başıma kötü bir sonuç almaktansa toplu hareket edilmiş iyi sonucu tercih ederim. (K19).

Ailemin görüşlerini, beni yakından tanıyan dostlarımla ve büyüklerimin istişarelerini dikkate alırım. (K21).

Öncelikle vereceğim kararı zihnimde, olumlu olumsuz yönleriyle sorgularım. Sonrasında fikirlerine itibar ettiğim bir yakınımla istişare etmek suretiyle paylaşıyorum. En nihayetinde vereceğim karar, kendim ve istişare ettiğim kişinin ortak paydada bulunduğu yer olur. (K27).

4.1.1.2.1.1.3. Mantıklı Karar Verme

Katılımcı cevaplarından iradeli kişinin karar verme süreci ile ilgili çoğu kez kullanılan bir ifade ise *mantıklı karar vermedir*. Verilen cevaplara göre iradeli kişi ilk önce bir işin kar ve zarar

muhasabesini yapar ve bunun sonucunda bir karara varır. Hatta bazı katılımcılar mantıklı karar vermek için zaman zaman yalnız kalmayı tercih ettiklerini de ifade etmişlerdir. Tabi, mantıklı karar verirken o an ilişkili olan tüm durumlar göz önünde bulundurularak ve hesap edilerek bir karara varma gerçekleşir. Bu duruma ilişkin kullanılan ifadeler ve verilen cevaplardan birkaçı aşağıda gösterilmiştir. Aynı zamanda bazı katılımcılar mantıklı karar verme ile ilişkili bir kavram olan doğru karar vermeyi de sıklıkla kullanmışlardır.

Bir iş hakkında karar vermeden önce onun ne olduğunu, neye hizmet ettiğini, yapılması durumunda ne gibi sonuçların meydana geleceğini düşünür ve anlamaya çalışırım. (K14).

Bu süreçte zaman zaman yalnız kalmam gerektiğini de düşünür iç âlemime doğru yol almak için sakin kalabileceğim ortamlarda bulunmak isterim. İçsel olarak beni huzurlu edecek, dönüp baktığımda "keşke" dedirtmeyecek, kendimle çelişmeme neden olmayacak ve karakterimdeki sınırı çizmeme sebep olmayacak faktörlere özen gösterir; attığım adımda dik durabileceğim ve iç motivasyonumu bozmayacak etkenlere özen gösteririm. (K15).

Karar alırken olumlu ve olumsuz yönlerini kendimce tartarım ve geleceğime dair çıkacak sıkıntı ve/ veya problemleri hesap ederek karar vermeye dikkat ederim. (K17).

Birinin hakkına girmediğime emin olmaya çalışırım karar verirken. Hak yemektense hakkı yenilen tarafta olmayı tercih ederim ki hesabını verebileyim. Karar verirken kendi iyiliği de düşünürüm uzun vadede vereceğim karar benim ruhsal, duygusal durumuma nasıl bir etki edecek, zorlanacak mıyım, hayatımdaki insanları nasıl etkileyecek, zarar verme ihtimalim varsa hangi yolları kullanırsam zarar vermem gibi artı eksi hesabı yapmaya çalışırım. (K22).

Tek bir kaynakla hareket etmem. Söylenilen sözdeki muhatap, hitap eden, mekân, zaman verilen bilginin seyrini değiştirebilir. O yüzden birden fazla temiz su akıtan çeşmeden kovamı doldurmaya çalışırım. (K23).

4.1.1.2.1.1.3.1. Doğru Karar Verme

Katılımcıların mantıklı karar verme ile ilişkilendirdikleri doğru karar verme mantıklı karar verme ile ilgili bir şekilde kullanılmıştır. Katılımcı cevaplarına göre iradeli kişi kendisi ve çevresi için en doğru kararı veren kişidir. Bu doğru kararı verebilmek için de yoğun bir

muhasabe sürecinden bahsedilmiştir. Kimi katılımcı ilk önce kendi dengelerini gözetmeyi ön plana almışken kimisi ise çevreyi dikkate almıştır. Ancak üzerinde mutabık kalınan ortak payda ise kimin için yapılırsa yapılsın en doğru kararın verilmiş olmasıdır önemli olan. Bu duruma yönelik katılımcıların bazılarının ifadelerine yer verilmiştir.

Her konu tabii ki örnek olarak bunu verdim ama aslında her konu kilo vermekle alakalı da değildir. İnsan hayatında da çeşitli kararlar alıyor. Bu evlilik aşaması olabilir kariyer yapma meselesi olabilir. Bu konularda da eğer doğru adımları atıyor doğru kararlar verebiliyorsa iradelidir. (K1).

Öncesinde belli süreçlerden geçirdikten sonra bir karar vermek gerekiyor en başta. Hani bir karar alıp o karar neticesinde gerekenleri, sorumlulukları üstlenip o karar neticesinde ilerlemek gerekiyor. O karar verirken muhakemede bulunması gerekiyor aynı şekilde. (K3).

Aslında nasıl düşündüğünün çok bir önemi olmayabilir. Çünkü irade dediğimiz şey aslında düşündüğü şeyin doğruluğunun farkındaysan ve bunu güzel bir şekilde kararlılıkla savunabiliyorsan zaten iradesini gösteriyorsundur. (K7).

Kendi inandığım değerleri dikkate alarak 50 yıl sonrasını yaşıyormuş gibi karar vermek istediğim eyleme gelecekte bakmaya çalışırım ve 50 yıl sonra onurla ben bunu yapmıştım diyebileceğim bir şeyse yapar, utanacağım bir şeyse onu gerçekleştirmekten vazgeçerim. (K14).

Karar alırken o kararın uzun vadede etkisini tartarım. Hayatımı veya başkalarının hayatını ne derece etkileyecek bunları iyice düşünmeliyim ki pişman olmayayım. (K22).

4.1.1.2.1.1.4. Etkili Karar Verme

Yine katılımcıların iradeli kişinin karar verme süreci için kullandıkları diğer bir ifade ise *etkili karar vermedir*. Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere, iradeli kişi karar verirken en etkili kararı vermeye gayret eder. Etkili karar vermeyi ise yine kendisine ve çevresine getireceği kar ve zarar dengesini gözetme olarak ele alan katılımcılar olduğu da görülmüştür. Örneğin bir katılımcı bu durumun kendisi için ne getirip ne götürdüğünü tarttığını ve bunun akabinde bir karara vardığını söylemiştir. Bu kavramın katılımcılar tarafından kullanılış biçimini göstermek amacıyla aşağıdaki katılımcıların sözlerine yer verilmiştir.

Öncelikle bu kararın benim için getiri ve götürülerini ölçüp tartarım. (K19).

Ama ne sadece kalbimin her ne yaparsan yap sorun olmaz sözünü ne de aklımın olayların yanlış taraflarını anlatmasını dinliyorum. Daha çok alacağım kararın eğer yanlış olursa kime ne zarar vereceğini ölçmeye çalışıyorum eğer yanlış sadece beni etkileyecekse bunu olgunlaşma yolunda bir adım olarak düşünüyorum. (K24).

Muhakeme sürecindeki mekanizma işler, muhakeme sonunda hayatımın önemli Dönüm noktalarında alacağım kararın öncelikle dini değerlerime uygunluğunu, sonra hayatımın önceki dönemlerindeki kararlarımla çatışıp çatışmadığını sorgularım. (K21).

4.1.1.2.1.2. Tema 2. İradeli Kişi Muhakeme Süreci

Katılımcıların iradeli kişinin bilişsel ve zihinsel süreci için kullandığı ifadelerden ortaya çıkan diğer önemli bir tema muhakeme sürecidir. Cevaplardan elde edilen bulgulara göre, iradeli bir davranışın meydana gelebilmesi için yoğun bir muhakeme sürecinin gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Bu süreci katılımcılar birkaç alt tema çerçevesinde ele almışlardır. Buna ilişkin temalar bu başlık altında sunulacaktır.

4.1.1.2.1.2.1. İstişare

Katılımcılar iradeli kişinin bir şey için karar vermeden önce onu istişare ettiklerini ve güvendikleri insanların fikirlerini de dikkate aldıktan sonra bir düşünce süzgecinden geçirerek karar verme sürecine geçtiklerini belirtmişlerdir. İstişareden kastın daha çok güvenilen ve muhakeme edilen konu hakkında bilgi sahibi olduğu düşünülen kişilerin bilgilerine başvurma olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcı ifadelerinden anlaşıldığı üzere iradeli kişi kendi düşüncesine itimat etmek yerine, düşüncesiyle birlikte bilgi sahibi kişilere danışmaktan da çekinmezler. Buna ilişkin katılımcıların verdikleri bazı cevaplar aşağıda katılımcı kodları ile birlikte sunulmuştur.

Muhakeme sürecimde çok güvendiğim insanlarla istişare ederim. Benim göremediğim yönleri kaçırmama adına eksiklerimi tamamlarlar. (K22).

Genellikle fikir almaya çalışsam da kendi bildiğimi yapma olasılığım çok yüksek. Yine de başkalarının fikirlerine başvurmayı değerli buluyorum. (K24).

Kararı akıl ve mantık çerçevesinde değerlendiririm, dışsal faktör olarak değer verdiğim aile ve arkadaş çevresi ile ve olaya hâkim kişilerle durumu istişare ederim, bu istişarelerde kararımın eksi ve artılarını daha ayrıntılı değerlendirmiş olurum. (K26).

4.1.1.2.1.2.2. Özerk Düşünme

Yine katılımcı ifadelerinden ortaya çıkan ve iradeli kişinin muhakeme süreci için kullanılan diğer bir kavram ise özerk düşünmedir. Nitekim katılımcılar aynı ifadeyi karar verme sürecinde de kullanmışlardı. Özerk düşünceyi özerk karar vermeden ayıran nokta birisinde muhakeme etme varken diğerinde ise karar alma ya da karar verme vardır. Muhakeme daha çok karar ala sürecinin öncesinde gerçekleşen bir durumdur. Katılımcıların özerk düşünmeden kastı ise, istişare edilmiş olsa dahi nihayetinde kişinin düşünsel süreci başkalarının baskıları altında kalmadan sürdürmesi olarak söylenebilir. Nu durum ile ilgili katılımcı cevaplarından birkaçı aşağıda dikkate sunulmuştur.

O zaman eğer gerçekten muhakeme sürecini doğru yapsaydım ve bir iki ay gidip erkenden başlasaydım. O zaman daha iyi bir lise hayatım olabilirdi. Ama bir iki ay evde geçirdiğim için almadım. (K4).

Muhakeme sürecim, eğer bir işi yapmanın ben biraz ayrıntı düşünen bir insanım doğrusuyla yanlışıyla gerçekten doğru olduğuna inanıyorsam sonuna kadar gidebiliyorum ama kafamda bir şüphe işareti varsa o konuda çok fazla irade gösteremediğimi fark ediyorum. (K12).

Öncelikle kendim düşünmeye çalışırım işin üzerine yoğunlaşmaya çalışırım. (K19).

Muhakeme sürecimde genellikle aklıma ve kalbime göre hareket ederim. (K24).

4.1.1.2.1.2.3. Sorgulayıcı Düşünme

Katılımcıların bilişsel ve zihinsel süreçlerini ortaya çıkartmak amacıyla yöneltilen sorulara verilen cevaplar sonucunda karar verme ile ilgili ortaya çıkan diğer bir kavram ise sorgulayıcı düşünmedir. Katılımcı ifadelerine göre iradeli kişinin muhakeme sürecinde sorgulama vardır. Körü körüne bir işi yapmak yerine o işi artısı ve eksisiyle birlikte sorgulamak ve nihayetinde bir karara varma olarak ifade edilebilir. Katılımcılar sorgulayıcı düşünme ile birlikte genellikle akılcı düşünme ve mantıklı düşünme kavramlarını kullanmışlardır. Bundan dolayı da bu iki kavram sorgulayıcı düşünmenin alt temaları olarak ele alınmıştır.

Çevremde sözüne itimat ettiğim farklı birçok insanın görüşlerini alarak, vermem gereken karar noktasında olayın olumlu ve olumsuz tüm yönlerini göz önünde bulundurarak muhakeme etmeye çalışırım. (K15).

Öncelikle durum hakkında düşünmek, önceki örneklerine bakmak ve dönüm noktasının geleceğe etkilerini hesaplamak. (K17).

Öncelikle şu an için doğru kararın bu olup olmadığını, daha sonrası için de doğru bir karar olup olmayacağını da dikkate alırım. (K18).

Muhakeme edilmesi gereken konunun, ne olduğu neden olduğu nasıl olduğu, usulünün ne olması gerektiği, taraflarının neler olduğu, olumlu ve olumsuz yönlerini ele alırım. (K21).

Çok karmaşık işler. Dış iç tüm faktörleri göz önüne alıp, kaçırdığım bir şey olmadığından emin olmak isterim. Bir konuda değerlendirme yapacağım zaman o kararın doğruluğu yanlışlığını tartmak için o kararın beni hayatımı başkalarının hayatını, ailemi nasıl etkileyeceğini iyice düşünürüm. (K22).

Muhakeme edilmesi gereken konunun, ne olduğu neden olduğu nasıl olduğu, usulünün ne olması gerektiği, taraflarının neler olduğu, olumlu ve olumsuz yönlerini ele alırım. (K25).

4.1.1.2.1.2.3.1. Akılcı Düşünme

Katılımcıların sorgulayıcı düşünce ile birlikte kullandıkları ve sorgulayıcı düşüncenin alt kategorisi olarak ele alınan akılcı düşünme ile ilgili katılımcı ifadelerine bakıldığında, akılcı düşünme isteğinden dolayı sürecin daha da zorlaştığını ve akılcı düşünebilme becerisine sahip olma isteklerinin ne denli önemli olduğu vurgusu üzerinde durdukları görülmektedir.

Ben kendimi hüküm edebiliyorsam düşünce açısından da yani irade açısından da kendime hükmedebilirim. (K5).

Açıkçası o yüzden beni çok yoran bir süreç. Çoğu zaman fazla gereksiz odaklandığım için zihnen yorulurum. Bir karar vermeden önce ilerisinde olabilecek tüm ihtimalleri düşünmeye çalışırım.

4.1.1.2.1.2.3.2. Mantıklı Düşünme

Diğer bir sorgulayıcı alt kategorisinde yer alan kavram ise mantıklı düşünmedir. Katılımcılar mantıklı düşünme kavramını sıklıkla vurgulamışlar ve bu durumun iradeli insanın bir özelliği olduğunu tekrarlamışlardır. Bir katılımcı mantıklı düşünmenin iyi bir sorgulama neticesinde ortaya çıktığını belirtmiştir. Bir yönüyle eğriyi ve doğruyu kıyaslamadan bahsedilmektedir.

Keşke sürekli İradeli olabilsek. Konunun ne kadar içindedir bilemiyorum. Mesela kilo konusunda kilo vermem gerekir aslında bu birçok insanın da içinde olduğu bir sorundur. Kilo vermekte irade gerektiren bir şey sayın hocam. Eğer bir insan kilo vermesi gerektiğini biliyor ve bu konuda adım atamıyorsa iradeliyim diyemez. Tabii ki örnek olarak bunu verdim ama aslında her konu kilo vermekle alakalı da değildir. İnsan hayatında da çeşitli kararlar alıyor. Bu evlilik aşaması olabilir kariyer yapma meselesi olabilir. (K1).

Öncesinde belli süreçlerden geçirdikten sonra bir karar vermek gerekiyor en başta. Hani bir karar alıp o karar neticesinde gerekenleri, sorumlulukları üstlenip o karar neticesinde ilerlemek gerekiyor. O kararı verirken muhakemede bulunması gerekiyor aynı şekilde. (K3).

Yani bir tarafta iradeli davranırsam kazanacağım şeyleri düşünüyorum. Bir diğer yanda da iradeli davranmazsam bu kararın arkasında durmazsam vazgeçersem ne gibi bir ceza ile karşılaşacağımı düşünüyorum ve bunları kıyaslıyorum. Her zaman tabi kıyasladığımda elde ettiğimiz sonuca göre davranmıyorum Ama yine de bu kıyaslamayı yapıyorum. (K10).

Muhakeme sürecim, eğer bir işi yapmanın ben biraz ayrıntı düşünen bir insanım doğrusuyla yanlışıyla gerçekten doğru olduğuna inanıyorsam sonuna kadar gidebiliyorum ama kafamda bir şüphe işareti varsa o konuda çok fazla irade gösteremediğimi fark ediyorum. (K12).

4.1.1.2.1.2.4. Yararcı Düşünme

İradeli kişinin muhakeme süreci temalarından birisi de yararcı düşünmedir. Katılımcılar bunu daha çok gelebilecek olan zararı düşünüp, mevcut durumun kar-zarar dengesini gözetmek olarak dile getirmişlerdir. Bazıları ise olayların olumlu ve olumsuz durumlarını ele aldıklarını, sorguladıklarını ve daha sonra karar verme sürecine geçtiklerini belirtmişlerdir.

Muhakeme sürecinde bir eylemi gerçekleştirmeye karar vermeden önce bunun herhangi birine zarar verip vermeyeceğini düşünürüm ardından bunun bana ve geleceğime ne gibi bir katkısının olacağını, sonrasında çevreme ne gibi bir katkısının olacağını düşünürüm. (K14).

Her şeyden önce ilgili durumun inancımla doğru orantılı olup olmadığına bakarım. Özellikle bir durum ailemle ilgili ise önceliğim ailem olur. Sonra işin maddi kısımları, beni ve sevdiklerimi mutlu edip etmemesi gibi etmenlerle devam ederim. (K20).
Öncelikle olayı bütün olarak görmeye gayret ederim. Olayın olası olumlu ve olumsuz sonuçlarını göz önüne alırım.

4.1.1.2.1.2.5. Vicdani Düşünme

Muhakeme sürecinin diğer önemli bir alt kategorisi ise vicdani düşünmedir. Katılımcıların ifadelerine göre muhakeme sürecinde vicdani durumların da göz önüne alındığı anlaşılmaktadır. Bir katılımcı muhakeme sürecinin ana omurgasını vicdanen rahat olmanın oluştuğunu belirtmiştir. Bazı katılımcılar ise vicdan rahatlığının iradeli kişide bulunması gereken önemli bir kavram olduğunu söylemişlerdir.

Karar alırken dikkat ettiğim en önemli nokta duruma göre değişir. Karşımdaki kişi ya da kişileri etkileyecek bir kararsa adaletli ve evrensel ahlaki değerlere uygunluğunu fazlaca gözetirim. (K1).

Benim muhakeme sürecim ilk olarak ailemin isteklerini ve vicdanımı göz önünde tutmamla gelişme gösterir. Bu süreç çoğunlukla vicdanımda başlar. Ailem mutsuzsa zaten vicdanım da rahat değildir. (K4).

Sahip olduğum inanç ve değerlerim muhakeme sürecini etkiler. Varacağım noktada sonuçta vicdanımın sesi, kalbimin mutmain olması önemlidir. (K21).

Sahip olduğum inanç ve değerlerim muhakeme sürecini etkiler. Varacağın sonuçta vicdanımın sesi, kalbimin mutmain olması önemlidir. (K25).

Önemli bir karar vereceğim zaman artıların eksilerinden fazla olması benim için önemli. Bu karar inançlarımdan, değerlerimden, içinde bulunduğum kültürden etkilenir. (K27).

4.1.1.2.1.3. Tema 3. İradeli Kişi Seçme Süreci

Katılımcılara yöneltilen sorular kapsamında irade zafiyeti gösteren kişilerin seçme süreci ile ilgili oluşan kategoriler bu başlık altında incelenmiştir. Katılımcı cevaplarına göre seçimler dört kategoride meydana gelmektedir.

4.1.1.2.1.3.1. Yararcı Seçim

Araştırmaya katılan katılımcılar yaptıkları seçimlerde yararı göz önünde bulundurduklarını belirtmişlerdir. Bir katılımcı seçim yaparken o seçimin faydalı ve zararlı yönlerini hesaplar ve ona göre bir seçimde bulunacağını ifade etmiştir. Diğer bir katılımcı ise yapacağım seçimin uzun vadede getiri ve götürülerini hesaplayıp ona göre bir seçimde bulunduğunu söylemiştir. Bu açıklamalara göre katılımcılar seçimlerini yaparlarken kendi yararlarına olan durumları seçmektedirler. Buranın menfaat ve çıkar ile karıştırılmaması gerektiğini belirten bir katılımcı ise yarardan kastının sadece kendi yararı değil toplumsal yararın da göz önünde bulundurulduğunu söylemiştir.

Üniversite kazanmak için günde 13 saat ders çalışarak 2 yıl geçirdim. Bu süreçte yoksun kaldığım pek çok şey vardı ancak nihai hedefim olan bölümü kazanmak benim için daha ağır basan bir kazançtı. (K16).

Geldiğim noktada ne durumdayım, bu durumdan memnun muyum veyahut bu süreçte inandığım değerlerden ne derece ödün verdim? Bu hususları dikkate alırım. (K19).

Ardından bunu nasıl yapabileceğimizi, yol arkadaşları, hem maddi maliyetler, hem zaman, kendi hayatıma yönelik planlarım vb. açısından tekrar inceledim ve hepsinin olumlu bir şekilde düzenlenebileceğini zorlukları olsa da faydasının daha çok olacağını düşünerek karar verdim. (K21).

Olayın getirileri, akıbetlerini, fayda/zarar muhasebesini yapmak benim için önemlidir. (K23).

Yaptığım seçimlerde o şeyin fayda sağlayıp sağlamadığı dikkate almaya çalışırım. Hem ailemi hem de kendimi düşünerek hareket etmem gereken seçimlerim olabiliyor bu durumlarda ailemi göz önünde bulundurarak seçim yapmaya çalışıyorum. (K24).

Uzun vadede bu seçimin bana neler yaşatabileceğini düşünür buna göre karar vermeye gayret ederim. (K28).

4.1.1.2.1.3.2. İnanca Göre Seçim

Bazı katılımcılar seçimlerinde daha çok inançlarını dikkate aldıklarını vurgulamışlardır. Bu durumun kendilerini daha iradeli yaptıklarını belirtmişlerdir. Örneğin bir katılımcı inancının zıddı bir kurumda yüksek ücret kazanabilecek bir işi iradesiyle kabul etmediğini söylemiştir. Diğer bazı katılımcılar ise, seçimlerini tamamen inançları doğrultusunda belirlediklerini söylemiştir. Bir katılımcı yapacağı seçiminin inancının emir yasaklarıyla ters düşmemesi gerektiğini vurgulamıştır.

Dini inanışlarıma ters düşen, çok yüksek ücret ile çalışılabilecek, birçok iş teklifini reddederek, daha az ücret aldığım ve daha zor koşulları olan bir işte uzun yıllar çalışmam. (K14).

Muhakeme sonucunda aldığım karar seçimimi belirler. Fakat tüm mantık aşamalarından sonra yine de içime sinmeyen anlamlandıramadığım bir durum varsa kalbimin sesini dinler ve yola ona göre seçim yaparım genellikle. (K21).

Örneğin yüksek lisansa kabul edildikten sonra, kayıt yapıp yapmama konusunda en yakın arkadaşım ve güvendiğim insanlarla istişare ettim. Kendi üniversitemde kabul edildiğim için başkalarının hakkına girip girmediğim konusunda emin olamadım. Kendi iç sesimden daha mantıklı şeyler söylendiğinden emin olursam, istişarede sunulan fikirleri kendi süzgecimden geçirerek sonuca ulaşıyorum. (K22).

En önemlisi de seçeceğim şeyin dinimin emirlerine uygun olup olmadığına bakmaya çalışırım. Aslında yukarda da bahsettim önemli durumlarda yaptığım seçimlerde birilerinin hayatına müdahale ediyor muyum, hakkına giriyor muyum bu süreçlere bakarım. (K22).

İşe gireceğim özel kurum. Değer ve inançlarımla uyuyor olması en önemli tercih sebebim olur. (K27).

4.1.1.2.1.3.3. Mantıklı Seçim

Katılımcıların iradeli kişilerin seçme süreci için kullandıkları ifadelerden elde edilen diğer bir kategori ise mantıklı seçimdir. Katılımcı ifadelerine göre iradeli kişi seçim yaparken mantıklı olanı seçecektir. Bir katılımcı her şeyden önce yapacağı seçimin onu nereye götüreceğini hesapladığını söylerken, diğer bir katılımcı ise seçimlerini yaparken en çok dikkat ettiği hususun mantıklı bir seçim yapmak olduğunu söylemiş ve fakat mantıklı dahi olsa içine sinmemesi durumunda kalbine göre hareket ettiğini vurgulamıştır.

Lisans hayatım boyumca yüksek lisans yapacağımın hayalini kurarak ilerledim. Ama bir yerde, yaşadıklarım beni bu hayalden uzaklaştırırdı. Âdeta soğuttu. Tam vazgeçmiş, bunu da kendime yavaş yavaş kabullendirmişken bir hocamın ve arkadaşımın desteğiyle fikir değiştirip sınavlara girdim ve kazandım. Ve şunu fark ettim: Aslında soğumamışım. Tıpkı yanan ateşin üstüne toprak ya da kül serpmek gibi istediğim şeyin üstünü kapatmışım, kapatmaya çalışmışım. Dumanlar aralardan sızmış olacak ki tekrar geri döndüm. Anka benzetmesi biraz fazla kaçır sanırım. (K13).

Aldığım kararın beni nereye sürükleyeceğini, sonucunda varacağım yerin beni mutlu edip etmeyeceğini ön görmeye çalışırım. Bunun için de kendini tanımanın ne denli mühim olduğunu bilir, alacağım karar için kendime sık sık sorular sorar doğru cevapları bulmaya çalışırım. (K15).

Her şeyden önce bu seçim beni hangi noktaya getirdi bunu ölçmeye çalışırım. (K19). Arkadaşlarımla birlikte bir dernek kurmaya niyet ettiğimiz süreçte, dernek süreçlerini takip etmek öncelikle çok zor geliyordu, bu sorumluluğun altına girmek istemediğim için başta karşı çıktım. Fakat süreç içerisinde Allah'ın yapabileceklerimizle (ama tembellik vb. nefsimize uyup yapmadıklarımızla) ilgili hesap sorabileceği düşüncesi, hem alanda çalışan tecrübeli kişilerle istişarelerimiz sonucu çalışmaya duyulan ihtiyaç, hem ailemin verdiği destekle dernek kurma fikrine yaklaştım. (K21).

Muhakeme sonucunda aldığım karar seçimimi belirler. Fakat tüm mantık aşamalarından sonra yine de içime sinmeyen anlamlandıramadığım bir durum varsa kalbimin sesini dinler ve ona göre seçim yaparım genellikle. (K25).

4.1.1.2.1.3.4. Doğru Seçim

Yine katılımcı cevaplarından elde edilen bulgular neticesinde iradeli kişinin seçim yaparken genellikle doğru olanı seçtiğini belirtmişlerdir. Katılımcılar doğru olanın kişiyi mutlu eden seçim olduğunu da ifade etmişlerdir. Bir katılımcı yaptığı seçimin doğru seçim olma ölçüsü olarak tüm amaları dikkate almak olduğunu belirtmiştir. İki katılımcıya ait cevaplar bu kategori için listelenmiştir.

Eğer gerçekten yapmak isteyerek bir karar aldıysam, çalışmak olarak gelmez aslında. Mutlu bir şekilde kendime inanarak bu yolda giderek kendim için en doğru olanı seçerim. (K12).

Ailemle birlikte koruyucu aile olma sürecindeyiz. Bu sürece girmeden önce çok fazla "ama"larım vardı. Bu kararı alırken evdeki her bireyi düşündük. Şartların uygun olmasını bekledik ve önümüze birçok engel çıksa da inanmış olduğumuz ve bizler için değerli olduğunu düşündüğümüz bazı hususlar üzerinden ilerleyerek bir çocuğa aile olabilecek olmanın bizleri de olgunlaştırma çağını düşünerek bu yolda kararlı bir şekilde durduk. Çevreden gelen baskılar bu irademi ve ailemin heyecanını engelleyemedi. (K19).

4.1.1.2.1.4. Tema 4. İradesiz Kişi Karar Verme Süreci

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen sorulara verilen cevaplar dikkate alındığında iradesiz kişilerin karar verme süreçlerinin üç alt kategoriden meydana geldiği görülmektedir. Bu başlık altında iradesiz kişilerin karar verme süreçlerine ilişkin bulgular katılımcı ifadeleri doğrultusunda ele alınmıştır.

4.1.1.2.1.4.1. Çıkarıcı Karar Verme

Katılımcılardan bazıları iradesiz kişinin genellikle çıkarına göre karar aldığını belirtmişlerdir. Katılımcılardan birisi çıkarım neyi gerektirirse öyle karar veririm demiştir. K21 kodlu katılımcının bu konudaki cümlesi bu kategori altında ele alınmıştır.

Maddi ve manevi maliyet analizi yaparım. Çıkarıma uygun olan neyse onu yaparım. Sonuçta kendimi düşünmek zorundayım. (K21).

4.1.1.2.1.4.2. Etkilenerek Karar Verme

Katılımcıların iradesiz kişinin karar verme süreci için sıklıkla kullandıkları bir alt kategori ise etkilenecek karar vermedir. Bazı katılımcılar etkilenecek karar vermenin zayıflığın bir göstergesi olduğunu ve dolayısıyla zayıflıkla ilişkilendirmişlerdir. Bir katılımcı iradesiz kişinin kendine ait bir düşüncesinin olmadığını varsa da dile getiremeyeceğini ifade etmiştir. Bazı katılımcılar ise iradesiz kişinin almış olduğu kararları başkalarının telkinleri sonucunda hemen değiştirdiklerini söylemiştir. Onlara göre iradesiz kişi her durum karşısında özünü saklayan kişidir. Bu kategori ile ilişkili üç alt kategori daha bulunmuştur. Bunlar *duygusal karar verme*, *isteksiz karar verme* ve *baskı altında karar verme* olarak kategorileştirilmiştir.

İradesiz deyince benim aklıma önce zayıflık geliyor. İradesiz olan insan bence zayıf insandır. Şu açıdan zayıf insanlar yani fiziksel olarak değerlendirmekten ziyade karakter

olarak tabii zayıflık vardı. Yani bu hayır diyememek ile eşdeğerdir. Başkalarını kıramama ile de eşdeğerdir. Bu insanların öyle iradesi vardır ki başkalarına hayır diyemez. Her şeye evet der. Ya da tamam sen ne dersen o olsun. Ya da toplumun işte sosyolojide vardır. Topluma uyarsın. Toplum ne derse sen de ona gidersin. Hani benim fikrim var demezsin de hani başımız ağrımasın. Biz de onların yaptığını yapalım. (K2). Her türlü durum karşısında özünü saklamayı bilir. Kendi düşüncesi yoktur yahut varsa da dile getirmez. (K4).

Hani az önce zaten benim verdiğim örnekler de çok açık. Eğer ben başta irademi doğru kullansaydım. O bir iki aydır diretmeseydim belki daha iyi bir lise hayatım olabilirdi. Ama orada kötü kullandığım için lise hayatım bir tık daha geri gitti. (K6).

Direk şunu söyleyebilirim. Biraz önce bahsettiğim konuda bir şey savunuyorsa karşı taraftan aksi bir fikir geldiğinde a evet o deyip kendi düşüncesinden vazgeçebiliyor. (K7).

Evet, o zaman düşüncelerinden vazgeçiyor. Çok rahat vazgeçebiliyor. Bir şey söylendiğinde tamam sizin söylediğiniz doğru benim söylediğim yanlış diyebilirdi. (K9). Yeniliklere pek açık değilim. Hele düzenimin değişmesi ilk etapta beni rahatsız eder. Bu huyum genelde yeni kararlar almamı engeller. Böyle durumlarda da dış faktörlere açık hâle gelirim. Kendim – genellikle tembelliğimden- alamadığım kararların başkası tarafından alınmasını isterim. Başlangıçta bu durum her ne kadar sinirlerimi bozsa da zamanla kabullenir hâle geldim ve sanırım yavaş yavaş kişiliğim hâlini almaya başladı. Bir karara varmak içimden fırtınalar koparacak gibi. Sürekli bunun üzerine düşünürüm. Böyle bir karar aldım ama neticesi ne olacak? Sonunda zarar verir ya da görür müyüm? Bu sorular artar içimde. (K13).

Dışsal olarak ise ailemin ve çevremdeki arkadaşlarımın da beni tanıdığını varsayarak dışarıda sergilediğim tutum ve davranışlarla çelişmeyecek, onların da görüşlerine tâbi olarak karar vermeye çalışırım. (K15).

4.1.1.2.1.4.2.1. Duygusal Karar Verme

Duygusal karara verme, etkilenecek karar vermenin bir alt kategorisi olarak ele alınmıştır. Katılımcılar özellikle duygusal olarak verilen bazı kararların kendilerini karar vermede

zorladıklarını belirtmişlerdir. Bir katılımcı karar vermede ruh halinin çok etkili olduğunu ve alınacak kararın da ruh halinin doğrultusunda olacağını ifade etmiştir.

Evet, aslında söyleyebilirim. Ben lisedeyken Şırnak'taydım. O zamanlar Şırnak merkezde kalıyordum. Yurtta kalıyordum. O zaman memleketim Cizre. Ailem de orada ve sokağa çıkma yasağı vardı. O zaman yani kendi adıma vazgeçecek kadar endişeleniyordum. O zamanlar eğer gerçekten okulu bırakıp onların yanına gitseydim. Hani şu an nerede ne halde olacağımı bilmiyordum. (K6).

Kararı almamda içinde bulunduğum ruh hali ve sosyal yapı etkili olur. O an ki psikolojik iyi oluşum pozitifse bu durum alacağım kararın da olumlu olacağını yansıtır genellikle. (K27).

Duygularımdan sıyrılırsam yine bu şekilde mi karar veririm diye düşünürüm. (K28).

4.1.1.2.1.4.2.2. İsteksiz Karar Verme

Etkilenerek karar vermenin diğer bir alt kategorisi ise isteksiz karar verme olarak ele alınmıştır. Katılımcılar isteksizlik durumunun bazen doğru kararı almayı engellediğini vurgulamışlardır. Bir katılımcı çevremin etkilenmesi durumunun kararını etkileyebileceğini söylemiştir.

Demek ki onu istemiyordum o kadar. Yine de o kararı almak zorunda hissediyorum sonuçta. (K12).

Başaramayacağımı düşündüğüm bir işe girmem çabuk vazgeçerim, çevrem bundan etkilenir mi bununla ilgili sorumluluk alabilir miyim diye düşünürüm. (K30).

4.1.1.2.1.4.2.3. Baskı Altında Karar Verme

Yine katılımcı ifadelerinden elde edilen etkilenecek karar vermenin diğer bir alt boyutu ise baskı altında karar vermedir. Bir katılımcı baskı altında alınan kararın isabetsiz ve irade ürünü olamayacağını belirtmiştir.

Şey yapar. Kararlarını alırken baskı altında alınan kararda irade gösterdim diyemezsin o zaman. Özgür olmayan bir durumda irade de gösterilmemiş oluyor bu da başka bir bakış açısı olarak...(K2).

Ama yalnız kaldığımda bu düşüncelerimden %100 emin miyim? Tamam, kesin bunu yapacağım diye biliyor muyum? Orada kendine bazen zıtlıştığım zaman kendimden korkuyorum. (K9).

4.1.1.2.1.4.3. Yanlış Karar Verme

Katılımcı cevaplarından elde edilen bulgulara göre, iradesiz bireyin karar verme sürecinde önemli olan diğeri bir kategori ise, yanlış karar vermedir. Bir katılımcı yanlış karar almanın işin başarısız olmasında etkili olduğunu belirtmiştir. Alınmış olan yanlış kararın bazen insanın bütün bir hayatını olumsuz etkileyebileceğini de bazı katılımcılar dile getirmişlerdir.

Kilo vermem için yemekten feragat etmek lazım. Bu da işime gelmiyor. Aslında yani sonucunu biliyorum. Sonucunda ne olacağını ne yapmam gerektiğini biliyorum. (K1).

Üniversiteye hazırlanırken iradeli davranmadım. Bu iradesizlik üniversite tercihimde etkiledi. Sonuçlar açıklanana kadar herhangi bir bölüm üzerinde karar kılamamıştım. Bunun asıl sebebi lise öğrencilerine üniversiteler ve bölümleri hakkında yeterli bilgi verilmemesinden kaynaklanmaktadır. Bir de üzerine benim iradeli davranmayıp yeniden sınava girmemek istememle yanlış kararlar almama sebep oldu. (K4).

Karar karşısında emin olmamak. Bazen yani bunun sonucunda yanlış bir karar almak da olabiliyor. (K18).

4.1.1.2.1.5. Tema 5. İradesiz Kişi Muhakeme Süreci

İrade mefhumunun bilişsel ve zihinsel sürecini ortaya çıkarmak amacıyla katılımcılara yöneltilen sorulardan elde edilen bulgular ışığında iradesiz bireylerin muhakeme süreçleri iki kategoriden meydana gelmektedir. Bunlar *çıkarıcı düşünme* ve *etkilenerek düşünme* kategorileridir. Bu kategorilerin de birer alt kategorisi olduğu görülmektedir.

4.1.1.2.1.5.1. Çıkarıcı Düşünme

İradesiz kişilerin muhakeme süreci kategorilerinden birincisi olarak çıkarıcı düşünme katılımcı cevaplarına göre elde edilmiştir. Bir katılımcı muhakeme sürecinde çıkarını göz önünde bulundurduğunu belirtmiştir. Bu kategorinin bir alt kategorisi ise bencilce düşünme olarak incelenmiştir.

İşte dediğim gibi ödülleri, cezaları düşünürüm, karşılaşacağım durumları düşünürüm ona göre bir karar alırım. (K10).

Aldığım kararın bana nasıl bir faydasının olduğuna dikkat ederim. Sonuçta insanın kendi çıkarını da düşünmesi gerekiyor. (K26).

4.1.1.2.1.5.1.1. Bencil Düşünme

Bir katılımcı iradesi zayıf kişilerin bencilce kararlar aldıklarını ifade etmiştir. Bunu özellikle iradeden yoksun olarak tanımlamıştır.

Kararlarımı sadece kendimden yola çıkarak vermem bencilce olur bu sebeple kararımdan etkilenecek herkesi düşünerek karar almaya gayret ederim. Ancak iradeden yoksun kişilerin çoğunlukla bencilce düşündüklerini söyleyebilirim. (K4).

4.1.1.2.1.5.2. Etkilenerek Düşünme

İradesiz kişilerin muhakeme süreçleriyle ilgili ortaya çıkan diğer bir kavram ise etkilenecek düşünme kavramıdır. Katılımcılar iradesiz kişilerin ya da iradesiz oldukları dönemlerde düşüncelerinin başkalarından etkilendiklerini belirtmiş, dolayısıyla bu durumun doğru olanı düşünmeyi engellediğini ifade etmişlerdir. Bir katılımcı dostunun fikrinin düşünme sürecinde çok etkili olduğunu ve bunu dikkate aldığını söylemiştir. Diğer bir katılımcı ise, iradesiz kişilerin kendi düşüncelerinden çok başkalarının düşüncelerini önem verdiklerini ifade etmiştir. Katılımcı cevaplarından elde edilen cevaplara göre etkilenecek düşünmenin bir alt kategorisi ise, duygulardan etkilenme alt kategorisidir.

Kolay ve hızlıca değişiklik gösterebilen kişilerdir. Kendi isteklerini dile getiremeyip başkalarının kararlarına uyum sağlamakla yetinirler. Her türlü durum karşısında özünü saklamayı bilir. Kendi düşüncesi yoktur yahut varsa da dile getirmez. (K4).

Hemen düşüncelerinden vazgeçiyor. Çok rahat vazgeçebiliyor. Bir şey söylediğimizde Tamam sizin söylediğiniz doğru benim söylediğimi yanlış diyebilirdi. (K9).

Dolayısıyla muhakeme sürecimde en başta onlar gelir. Onların fikirlerine göre şekillendirmeye çalışırım. Aynı zamanda dostumun fikri de benim için çok önemlidir. (K9).

O aşamaya kadar ailemin, konuyla alakalı yardımcı olacak hocalarımın ve yakın arkadaşlarımın sözleri ve eleştirilerinden ayrıca karar verme sürecinde içinde bulunduğum ortam ve ruh halimden de etkilenirim. (K15).

Gelişim stratejileriyle beraber oluşur. Aile, çevre vb. faktörlerden etkilenir. Oluşturduğu şemalar ve ailenin muhakeme oluşum sürecindeki tepkileri etkiler. (K18).

Yönlendirilmeye çok açık olması, kendi fikrinin olmaması... Karşısında kendinden güçlü bir insan olunca düşüncelerini söylememesi, yumuşatması veya değiştirmesi. (K20).

4.1.1.2.1.5.2.1. Duygulardan Etkilenme

Katılımcı cevaplarından elde edilen bulgulara göre, bazı katılımcıların düşünme süreçlerinden duygusal olarak etkilendikleri anlaşılmaktadır. Bir katılımcı duygularının ön planda olduğu zamanlarda iradeli olmaktan bahsedemeyeceğini belirtmiştir. Bir katılımcı ise, seçtiği hedefin zor olması durumunda daha kolay bir hedefi seçebileceğini söylemiştir.

Hepimizin iradesiz davrandığımız durumlar oluyor. Kendi adıma konuşursan benim bazen duygularım ön plana çıktığında ben iradeli bir şekilde davranmaktan geri durabiliyorum. Yani bu benim önüme engel olarak gelebiliyor. Normal hayatta örneğin başkaları ile ilgili bir durumda ya da bir olayda tavır göstermem gereken bir olaylarda iradeli bir durum sergileyebiliyorken, böyle duyguların ön planda olduğu, Mesela bir aile ilişkisinde olabilir. Arkadaş ilişkisinin olup duyguların ön plana çıktığı durumlarda sanki bana öyle geliyor ki iradeli tavrımdan bir nebze olsun feragat edebilirmişim gibi geliyor bana. (K2).

Zor bir hedef ise vazgeçerim daha kolaylarını seçerim, aileme ve dinime uygunluğunu sorgularım. (K30).

4.1.1.2.1.6. Tema 6. İradesiz Kişi Seçme Süreci

Katılımcı cevaplarına göre, iradesiz kişinin seçme süreci üç kategoride incelenmiştir. Bu kategoriler; *çıkarıcı seçim*, *mantıksız seçim* ve *yanlış seçim* olarak ele alınmıştır.

4.1.1.2.1.6.1. Çıkarıcı Seçim

Katılımcıların iradesiz kişinin seçme süreciyle ilgili ifadeleri incelendiğinde, bazı katılımcıların seçim yaparken çıkarlarını ön plana çıkardıkları görülmektedir. Bir katılımcı kendisi için en önemli noktanın faydalı olan şey olduğunu dile getirmiştir.

Bir kere olayın getirileri, akıbetlerini, fayda/zarar muhasebesini yapmak benim için çok önemlidir. (K23).

Şöyle ifade edeyim; eğer bir şey benim ve ailem için faydalıysa o şeyi tercih ederim. Yani benim için en önemli nokta burası. (K30).

4.1.1.2.1.6.2. Mantıksız Seçim

Bir katılımcı bir seçim yapmış olsa bile o seçimin mantığıyla örtüşmemesi durumunda seçiminden vazgeçebileceğini dile getirmiştir.

Spora başladığımda 2 ay sonra vücudumda değişiklik olmaz ise o sporu bırakırım. Çünkü o seçim benim mantığımla örtüşmemiş demektir.(K30).

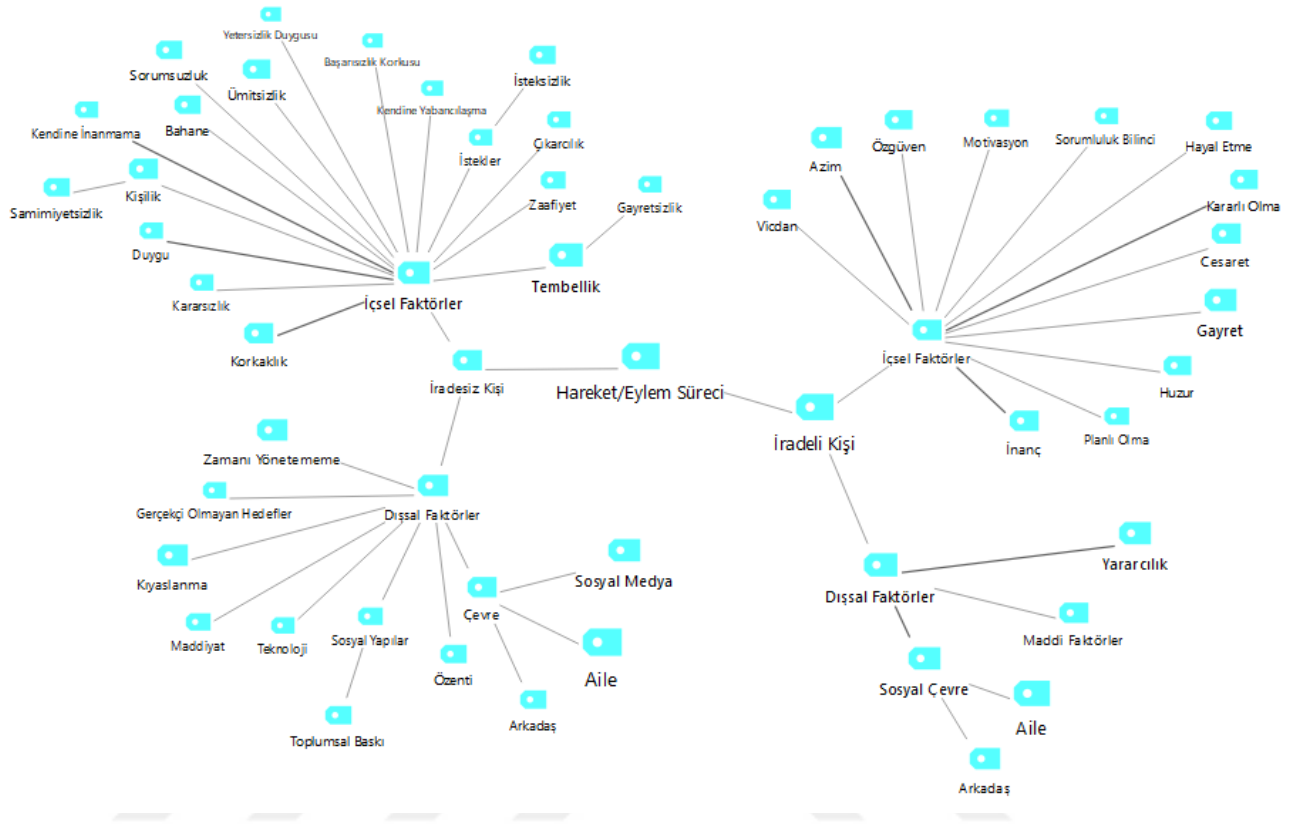
4.1.1.2.1.6.3. Yanlış Seçim

Bazı katılımcılar seçimlerini düşünmeden yaptıklarından dolayı genellikle yanlış olanı seçtiklerini ifade etmişlerdir. Bir katılımcı ise bile bile yanlış olanı terci ettiğini, çünkü bunun nefsine daha uygun geldiğini söylemiştir.

İradeli olmamı nefis engelliyor. Kilo vermem için yemekten feragat etmek lazım. Bu da işime gelmiyor. (K1).

Yaptığım seçimin doğru olup olmadığı üzerinde düşünmeden seçimleri yaparım. Maalesef genellikle bu seçimler de yanlış olmuş oluyor. (K30).

4.1.1.3. Üçüncü Kısım: Hareket/Eylem Süreci

Şekil 38. Hareket Eylem Süreci

4.3.1.3.1. İradeli Kişi Hareket Eylem Süreci

Bu başlık altında katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucu iradesini etkili kullanabilen bireylere ilişkin çıkan tema ve alt temalara yer verilmiştir. Katılımcı cevaplarına göre kişilerin hareket ve eylem süreçleri iki şekilde cereyan etmektedir. Birincisi içsel faktörlerle, ikincisi ise dışsal faktörlerle hareket etmektedir. Bulgular bu duruma göre kategorize edilmiştir.

4.3.1.3.1.1. Tema 1. İçsel Faktörler

Bu temada kişilerin iradeli olmasına sebep olan içsel faktörler ele alınmıştır. Bunlara ilişkin alt kodlar sırasıyla işlenmiştir.

4.3.1.3.1.1.1. Sorumluluk Bilinci

Katılımcı cevaplarından bazıları ele alındığında, iradeli kişilerin harekete geçmesinde etkili olan faktörlerden birisinin sorumluluk bilinci olduğu anlaşılmaktadır. Bir katılımcının ifadesine göre

iradeli kişi sorumluluğunun farkında olduğu için harekete geçer ve yapması gereken konu hakkında üzerine düşeni yapar.

Benim için başarıya ulaşmadaki en önemli etken sorumluluk anlayışıdır. Bir şeye başlamışsam onun üzerinde sağlıklı bir şekilde düşünerek karar almışımdır. O yüzden bitirmek için kendimi sorumlu hissedirim ve süreci doğru bir şekilde bitirme iradesi gösteririm. (K26).

4.3.1.3.1.1.2. Hayal Etmek

Bir katılımcı harekete gemek için hayal edebilmenin olması gerektiğini ifade etmiştir. Buradaki hayal etmekten kastedilen şeyin yapılan işin neticesinde ulaşılacak olan iyi duruma ilişkin hayal etmedir. Diğer bir ifadeyle katılımcıya göre iradeli kişi üzerine düşeni yapması durumunda erişeceği iyi durumu hayal etme motivasyonu ile hareket etmektedir.

Benim kendimce bulduğum anlamım bu olduğu için, başarı dediğimiz artık her ne ise oraya Allah rızası için ulaşma isteği beni harekete geçirir. Birde sanırım nefsimin de karıştığı bir durum var o da eski başarı nasip edilen durumları düşünüp kendimi heyecanlandırarak ileride gelebilecek başarıyı hayal etmek. (K22).

4.3.1.3.1.1.3. Cesaret

Diğer bir katılımcı karar verilen bir durumun tamamen erebilmesi için iradeli kişide yeterli düzeyde irade olduğunu belirtmiştir. Bu katılımcıya göre bir işi başarıya ulaştıran en önemli nokta o işi yapmada gösterilen cesarettir.

Beni harekete geçiren belki de başarıya götüren en önemli nokta bence cesaret gstermemdir. Çünkü cesaretim varsa artık o şeyi yapmışım demektir. (K20).

4.3.1.3.1.1.4. Gayret

Bazı katılımcılar ise bir işi nihayete erdirmenin önemli bir noktasının gayret olduğunu belirtmişlerdir. Buna ilişkin yer verilen iki katılımcının düşünceleri dikkate alındığında, bir katılımcı bir işin olabildiğinin en önemli noktalarından irisinin gösterilen gayret olduğunu vurgulamıştır. Diğer bir katılımcı ise her durumda başarılı olmanın anahtarının gayret olduğunu dile getirmiştir.

Yani bir kere insanın gayret göstermesi lazım. Yani gayret olmasa insan bir şeyin hani sonunu çok da getiremez. Bence gayret olmalı yani. (K20).

İnsanın her durumda başarılı olması için gayretli olması lazım. Gayret göstermezsek başarılı olmamız çok zor. (K28).

4.3.1.3.1.1.5. Huzur

Katılımcıların iradeli insan ile ilgili dile getirdikleri diğer bir özellik de huzur kavramıdır. Buna göre bir insanın başladığı bir işi başarıyla bitirmesi için önemli bir faktörün de insanın içsel olarak huzurlu olmasıdır. Bir katılımcı almış olduğu kararı başarıyı ulaştırmada kalbinin mutmain olmasını ve huzurlu olmasının önemli olduğunu belirtmiştir.

Öncelikle kendimin içsel olarak rahat etmesi çok önemli. Yani huzurlu olmam lazım. (K19).

Verdiğim kararların başarıya ulaşmasında kalbimin mutmain olması ve sabırla bazı şeylerin sonunu beklemem gerektiği bilinci. (K24).

4.3.1.3.1.1.6. Motivasyon

Çok sayıda katılımcı başlanılan bir işin sonuca ermesinde motivasyonun önemli olduğunu söylemişlerdir. Bir katılımcı ne için yola çıktığını kendine hatırlattığını söylerken, başka bir katılımcı emeğinin karşılığını alma motivasyonunun kendisini başarıya ulaştırdığını ifade etmiştir. Diğer bir katılımcı ise ancak sürekli taze tutulan iç motivasyonla başarının mümkün olabileceğini vurgulamıştır.

Başlangıçta neden bu yola çıktığımı kendime hatırlatırım. Böylece motivasyonumu artırırım. (K16).

Geleceğimin iyi olacağını hayal etmem ve emeğimin karşılığını almak isteyişim motivasyonumu artırır. (K17).

Eylemin benim için gerekli oluşu, o eylemin neticesinden beklediğim ve o eylemi gerçekleştirirken alacağım keyif, öğreneceğim birçok şey motivasyonumu etkiler. (K19).

Yapabileceğime dair inancımı beslemek için eski başarılarıma odaklanırım veya birileri yaptıysa sende yapabilirsin diyerek kendimi azimlendiririm. (K22).

Kendi iç motivasyonumu sürekli taze tutmak ve dışarıdaki olumsuzluklardan etkilenmemeye çalışmak başarıya götürür. (K23).

4.3.1.3.1.1.7. Özgüven

Bir katılımcı almış olduğu kararın kendisinde oluşturduğu his ve heyecanla birlikte, önemli bir faktörün de öz güven olduğunu dile getirmiştir. Özellikle özgüven sonucu oluşan gayretin mevcut başarılarında etkili olduğu görülmektedir.

Varacağım yer, aldığım karara ulaşmanın beni mutlu edeceği hissi ve gösterdiğim gayretin verdiği öz güven harekete geçmemde çok etkili olur. (K15).

4.3.1.3.1.1.8. Planlı Olma

Bir katılımcı almış olduğu kararların başarıya ulaşmasında planlı ve programlı olmasının önemli bir etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Bu plan ve programa bağlı kalmak için de kendisini bu yoldan alıkoyacak kişi ve durumlardan uzak durmaya gayret ettiğini ayrıca ifade etmiştir.

Verdiğim karara ulaşma noktasında zamanı doğru ve etkili kullanmak adına planlı ve programlı olmaya özen gösteririm. İçsel olarak aldığım kararı nihayete erdirmeye isteğimin ve gayretimden sönmemesine dikkat ederim bunun için hevesimi kırarak kimselerle ve bu tür ortamlarda bulunmamaya çalışırım. (K15).

4.3.1.3.1.1.9. Azim

Bazı katılımcılar başarının anahtarının azim olduğunu söylemişlerdir. Bir katılımcı en önemli noktalardan birisinin azim olduğunu dile getirmiştir. Kişinin azim göstermedikçe başkasının bu işi bitirmeyeceğini de cümlesine eklemiştir. Diğer bir katılımcı da azimli olmanın başarıya ulaşmada çok önemli bir nokta olduğunu vurgulamıştır.

Azim bir işi bitirmek için çok önemlidir. İnsan azim göstermezse başkası gelip onun yerine bitirmez sonuçta. (K14).

Şöyle söyleyeyim; azim ve kararlılık göstermekle insan ancak bir sonuca varmış olur. Mesela ben ne zaman azimli olsam o işi bitirmiş olurum. (K17).

4.3.1.3.1.1.10. Vicdan

Katılımcıların iradeli insanın hareket etme ve eylem süreci için verdiği cevaplara bakıldığında önemli bir özelliğin vicdan olduğu sıklıkla vurgulanmıştır. Bir katılımcı başarıya ulaşmada en önemli noktanın vicdanı olduğunu söylemiştir. Vicdanen rahat olmasının çok önemli olduğunu ayrıca eklemiştir. Diğer bir katılımcı da benzer cümleler sarf etmiş ve kendisi için yapılan

emeklerin zayi olmaması adına vicdanının kendisini harekete geçirdiğini sözleriyle vurgulamıştır.

Başarıya ulaşmama yardımcı olan içsel sürece etki eden etmen ilk olarak vicdanımdır. İçimin rahat olması beni de mutlu edecektir. Harekete geçmekten vazgeçiren vicdanım olabilir ya da çokça tekrarladığım gibi sevdiğim insanların mutsuzluğudur. (K4).

Burada da vicdan devreye giriyor. Yani mesela babam o kadar para gönderiyor. Ben derslerimi geçmesem vicdanım çok rahatsız olur. O yüzden bitirmek için çalışırım. (K19).

O konuda harekete geçenlerin çektiği cefalar, sıkıntıları vicdanen düşününce harekete geçmem için bir sebep oluşturabiliyor. (K23).

4.3.1.3.1.1.11. İnanç

Katılımcı cevaplarından iradeli bireyin hareket ve eylem süreci için ulaşılan diğer bir nokta ise inançtır. Bir katılımcı yapacağı işin inancıyla örtüşmesinin önemli bir nokta olduğunu belirtmiştir. Diğer bir katılımcı üzerine düşeni yapmanın ve tevekkül etme inancının başardığı işlerin rol oynayıcıları olduğunu söylemiştir. Başka bir katılımcı kendisine olan inancının yanında Allah'a olan inancının da başarısında çok önemli bir nokta olduğunu vurgulamıştır.

Ama yine de mücadelemın ya da kararımın faydalı olacağını düşünüyorsam dışsal etmenler pek önemli olmayacaktır. Özellikle de inancımınla örtüşüyorsa. (K4).

Gerekli istişare ve değerlendirme süreci sonunda bir karar verdiğem sonra Allah'a tevekkül etmem gerektiği inancı o yolda azimle yürümemde en büyük faktörlerdendir. Aile ve arkadaşlarımdın verdiği destek beni motive eder. (K21).

Yapmaya karar verdiğim durumlarda başarıya ulaşmak için önce daha önce başarıya ulaşmış insanlarla irtibata geçtim. Yapabileceğime emin olduktan sonra konuştuğum insanların da tecrübelerinden faydalananarak bir hedef yol çizerim. O hedefe ulaşmak için alternatif yollar belirlerim. Küçük küçük adımlar atarak ara hedefler belirlerim ve onlara ulaşıırım. İçsel olarak dini inanç kanalımı genelde kullanırım. Allah'tan yardım isterim ama aynı zamanda fiili olarak üzerime düşenleri de yaparım. Hayatta iyi olmak, karşılıksız bir şeyler vermek, her ne yaparsam yapayım Allah rızası için bir şeyleri yapmak gibi belki gerçekleştirmesi ütöpik ama en azından elimden geldiğince bu çizgiye yakın bir hayat yaşama isteği beni motive eder. Benim kendimce bulduğum anlamım bu

olduğu için, başarı dediğimiz artık her ne ise oraya Allah rızası için ulaşma isteği beni harekete geçirir. Birde sanırım nefsimin de karıştığı bir durum var o da eski başarı nasip edilen durumları düşünüp kendimi heyecanlandırarak ileride gelebilecek başarıyı hayal etmek. (K22).

Yaptığım işin özellikle manevi boyutu varsa daha çok sevebiliyorum ya da birçok şeyi Allah rızası için yaptığım zaman daha kolay olabiliyor ve daha kolay harekete geçebiliyorum. (K24).

Güçlü bir irade ile başladığım bir işte en büyük motivasyonum o işin beni doğru yere götürecektir olmasıdır. O yüzden bu tür süreçlerin muhakeme ve karar aşamaları çok önemlidir. Sonuçtan alacağım maddi ve manevi haz da aynı şekilde önemlidir. (K26).

4.3.1.3.1.1.12. Kararlı Olma

Katılımcıların harekete geçme ve eylem süreci noktasında iradeli kişi için kullandıkları diğer bir husus ise, kararlı olmadır. Bir katılımcı hayatında hiç alkol almadığını bu konuda kararlı olmanın önemli bir husus olduğunu belirtmiştir. Diğer bir katılımcı ise kararlı olmanın harekete geçmek için önemli bir fonksiyona sahip olduğunu dile getirmiştir.

Hayatımda hiç alkol almadım. Bu alkol alan insanları dinlediğimde bunun kötü bir şey olmadığını söylüyorlar. Ama bu konuda irade gösterebilirim. (K1).

Kararlı ve istikrarlı olmak da harekete geçmek için çok önemli etmenler bence. (K28).

4.3.1.3.1.2. Tema 2. Dışsal Faktörler

İradeli kişinin yapmaya karar verdiği bir işi başarıyla bitirmesine etkili olan ve onu harekete geçiren diğer bir nokta ise dışsal faktörlerdir. Bu bölüm altında iradeli bireyi harekete geçiren dışsal faktörlere yer verilmektedir.

4.3.1.3.1.2.1. Sosyal Çevre

Dışsal faktörlerde ortaya çıkan ilk tema sosyal çevre temasıdır. Katılımcılar destekleyici bir sosyal çevrenin başarı için önemli bir nokta olduğunu söylemişlerdir. Bir katılımcı moralinin bozuk olması durumunda, arkadaşlarının olumlu desteklerinin yeniden harekete geçmek için faydalı olduğunu dile getirmiş, diğer bir katılımcı ise, başladığı bir işte etraftan alınan olumlu bir desteğin çok önemli olduğunu söylemiştir. Destekleyici sosyal çevre temasıyla ilişkili iki alt

tema belirlenmiş ve bunlardan birisinin *arkadaş* diğerinin ise *aile* alt temaları olduğu katılımcı cevaplarından anlaşılmaktadır.

Destekleyici sosyal çevre benim bir işin sonunu getirmede çok faydalıdır. Mesela moralim yoktur. Ders çalışamam. Bir arkadaşım destek olduğunda, bana güven verdiğinde kendimi daha çabuk toparlıyorum. (K27).

İş yaparken etrafımdan aldığım destek beni rahatlatır, beni motive eder o iş için. Aynı şekilde başardığım işle ilgili olumlu geri dönütler beni motive eder. (K30).

4.3.1.3.1.2.1.1. Arkadaş

Katılımcı cevaplarından elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır ki, olumlu ve destekleyici arkadaşların başarıda önemli bir rolleri bulunmaktadır. Bir katılımcı arkadaşlarının verdiği desteğin motive olmada etkili olduğunu söylemiş, diğer bir katılımcı ise arkadaşlarının kendisine olan güvenlerinin başarıya ulaşmada önemli olduğunu söylemiştir.

Arkadaşlarımdan verdiği destek beni motive eder. Kendi kendime yazarak, konuşarak kararımı gerekçelerini kendime hatırlatır ve eyleminin gerekliliğini, umulan güzel sonuçlarını hatırlarım. (K21).

Verdiğim kararların arkasında ailemin ve arkadaşımın bana olan güvenleri de etkiliyor. (K24).

4.3.1.3.1.2.1.2. Aile

İradeli kişinin harekete geçmesinde yardımcı olan dışsal etmenlerden sosyal çevrenin diğer bir alt teması ailedir. Bir katılımcı kendisini en çok mutlu eden şeyin ailesinin mutlu olması olduğunu söylemiş ve akabinde onların mutluluğunu bilmenin adım atmasında çok etkili olduğunu da eklemiştir. Diğer bir katılımcı ise arkadaşlarının yanında ailesinin de desteklerinin motive olmada işlevsel olduğunu dile getirmiştir.

Beni en çok motive eden durum ailemin memnuniyetidir. Onlar mutluyorsa adım atarım ve ilerlemekten çekinmem. (K4).

Aile ve arkadaşlarımdan verdiği destek beni motive eder. Ancak ailemin özellikle desteği beni daha fazla o işe iter. (K25).

4.3.1.3.1.2.2. Maddi Faktörler

Bir katılımcı maddi imkânlarının el vermesinin başarısında önemli bir nokta olduğunu söylemiştir. Başarmak istediği durum için maddi imkânlarında elverişli olması gerektiğini ayrıca cevabına eklemiştir.

Dışsal olarak verdiğim karara göre maddi imkânımın el verilebilirliği etkileyebiliyor. Mesela çalışmak için kitap almak gerekiyorsa ve param da varsa o zaman daha çok çalışabilirim. (K24).

4.3.1.3.1.2.3. Yararcılık

İradeli kişiyi harekete geçiren diğer önemli bir tema ise yararcılık temasıdır. Buna göre katılımcılar yararına olan şeylerin harekete geçmede etkili olduğunu belirtmiştir. Bir katılımcı kendisine zarar veren durumları değiştirmenin ve yararına olan şeylerin kendisi tarafından yapılması gerektiğini belirtmiştir. Diğer bir katılımcı var olan durumu neticelendirmek için öncelikle iyi bir muhakeme süzgecinden geçirdikten sonra kendisine olan yararına göre kendisini konumlandığını ifade etmiştir. Diğer bir katılımcı yapacağı işin hem kendisine hem de çevresine yararlı olması durumunda başarılı olmanın daha kolay olabileceğini söylemiştir.

Çevre şartlarının değerlendirilerek ve ona uygun hareket ederim. (K14).

Uzun süreli zarara uğradığımı fark etmek. Bunu değiştirmek zorundayım çünkü artık sağlığıma sosyal yaşamıma vb. zarar veriyor farkındalığı...(K16).

Dışsal olarak ise çevreden gelen uyarıları kendi düşüncemle harmanlamaya çalışırım. Bana ne tür yararları olduğuna bakarım. (K19).

Dışsal faktörler ise o hedefe ulaşmak için yapmam gerekenleri ara hedef koyarak belirli plana koyarım ve hepsini zamanında yapmak için çabalarım. Genelde de başarı konusunda tertipliyimdir. (K22).

Yapacağımı şeyin hem kendime hem de etrafımdaki insanlara fayda sayladığına inandığım zaman beni motive ediyor. (K24).

4.3.1.3.2. İradesiz Kişi Hareket Eylem Süreci

Araştırma kapsamında sadece iradelerini güçlü kullanma durumları sorulmamış, aynı zamanda hareket ve eylem sürecinde iradelerinin zayıf kullanılması ile ilgili de sorular yöneltilmiş ve cevaplar alınmıştır. Katılımcı cevaplarına göre oluşan tema ve alt temalar bu başlık altında

kategorilerine ayrılarak sunulmuştur. Yapılan analizler sonucunda katılımcıların harekete geçme ve eylem sürecinde engelleyici iki faktörün olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunlardan birisi içsel faktörler iken diğeri de dışsal faktörlerdir.

4.3.1.3.2.1. İçsel Faktörler

Katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda oluşan iki faktörden ilki içsel faktörlerdir. Bu faktörler de kendi içerisinde tema ve alt temalara ayrılmıştır. Bu temalara ve alt temalara ilişkin bulgular sistematik bir şekilde işlenmiştir.

4.3.1.3.2.1.1. Sorumsuzluk

Katılımcı cevaplarından ortaya çıkan ve iradeyi olumsuz yönde etkileyen içsel faktörlerin ilkinin sorumsuzluk teması oluşturmaktadır. Bir katılımcı karar verilen işin başarıya ulaşmamasında sonucu inanmamanın yanında özellikle sorumsuzca davranmanın önemli bir etki olduğunu söylemiştir.

Sonuca inanmama, sorumsuz davranma, ilgisizlik gibi sebeplerle başarısız bir süreç yaşamım. (K26).

4.3.1.3.2.1.2. Ümitsizlik

Diğer bir katılımcı harekete geçme sürecinin başarısızlıkla sonuçlanmasında ümitsizliğin önemli bir etken olduğunu belirtmiş ve özellikle dış âlemde meydana gelen olayların ya da söylemlerin tesiriyle ümitsizliğe kapılmanın önemli bir etkisinin olduğunu vurgulamıştır.

Ümitsizliğe kapılarak dış âlemde herkesten etkilenip herkesin fikrine kendi âlemimizde haddinden fazla kıymet vermek. (K22).

4.3.1.3.2.1.3. Bahane

Bir katılımcı hareket sürecindeki başarısızlığın nedenlerinden birisinin bahane olduğunu belirtmiştir. Bu katılımcı mücadele etmenin ya da yapılması gereken işin zor geldiğini düşündüğü durumlarda bahanelerin devreye girdiğini ve dolayısıyla başarısızlığın kaçınılmaz bir son olduğunu ifade etmiştir.

Mücadele etmek zor gelirse kendi içimde o işi ertelemek için bahane üretirim ve sonucu başarısızlık olur. (K21).

4.3.1.3.2.1.4. Yetersizlik Duygusu

Başka bir katılımcı başarmak istenen ancak başarısızlıkla sonuçlanan durumların sebeplerinden birisinin yetersizlik duygusu olduğunu söylemiş ve planladığı şeyleri devam ettirememesinde tutarsızlık duygusuyla birlikte gelişen yetersizlik duygusunun etkili olduğunu belirtmiştir.

Kafamda kurduğum plana uyma noktasında tutarsız ve yetersiz olmam yetersizim düşüncesinin olmasına sebep olabilir. (K15).

4.3.1.3.2.1.5. Tembellik

Harekete geçme sürecinde iradesini etkili kullanamayan bireyler için elde edilen diğer bir kategori ise, tembelliktir. Katılımcılardan biri başarıya ulaşmanın önündeki en büyük engelin tembellik olduğunu söylerken, diğer bir katılımcı ise hedeflerinden uzaklaşmasının arkasında yatan belki de en önemli etkenin yine tembellik olduğunu vurgulamıştır. Gayretsizlik alt teması tembellikle ilişkili olduğu için bu başlık altında işlenmiştir.

Tembellik göstermek başarıya ulaşmamın önündeki en büyük engeldir bence. (K14).

Beni hedeflerimden uzaklaştıran ve iradesiz yapan en önemli durumlardan birisi belki de en önemlisi tembelliktir (K20).

4.3.1.3.2.1.5.1. Gayretsizlik

Bazı katılımcılar karar verilen durum için harekete geçilmeme sebebi olarak gayretsizliği işaret etmişlerdir. Bir katılımcı birkaç neden sıraladıktan sonra yetersiz gayretin de başarısız olmada etkili olduğunu vurgulamıştır. Diğer katılımcılar ise genel olarak bazı zamanlarda gösterilen gayretsizliğin başarıyı engellediğini ve dolayısıyla yapılması gereken iş için pes etmeye yol açtığını ifade etmişlerdir.

Bu durum da içsel olarak yapabilirim düşüncesine ket vurmama, isteğimi yitirme ve gayret gösterme noktasında yetersiz kalmama sebep olur. (K15).

Bazense benim gayretsizliğim başarısızlığa sebep olur. (K21).

Çabuk pes etmiş olabilirim, bu kadar çabaya değmez diye düşünmüş olabilirim. Bu yüzden de gerekli gayreti göstermemiş olabilirim. (K30).

4.3.1.3.2.1.6. Başarısızlık Korkusu

Katılımcıların irade zafiyetine sebep olarak gördükleri ve dolayısıyla dile getirdikleri diğer bir durum ise başarısızlık korkusudur. Bir katılımcı başarısızlık korkusunun harekete geçme noktasında yolunu kestiğini belirtmiştir. Diğer bir katılımcı en büyük korkusu olarak başaramama korkusunu dile getirmiş ve bu durumun tabiri caizse elini kolunu bağladığını söylemiştir.

Başarısızlık korkusu çoğu zaman benim yolumu keser. (K13).

Başarıya olan inancın yitirilmesi ile artık kolay kolay motive olmak mümkün olmaz. (K14).

Benim en büyük korkum başaramama korkusu. Bu durum elimi ayağımı bazen bağlıyor. Yanlış olduğunu bildiğim halde kendimi bazen kontrol edemiyorum. (K17).

4.3.1.3.2.1.7. Kendine İnanmama

Bazı katılımcılar ise, karar verilen ancak bu karar için harekete geçilmeme sebebi olarak kendine inanmamayı göstermişlerdir. Bir katılımcı iradesiz dönemlerde genellikle başarı noktasında kendine olan inancının olmadığını söylemiştir. Diğer bir katılımcı yetersiz bir inanç ile birlikte çevrenin de bu yöndeki telkinatlarının da etkili olduğunu ifade etmiştir. Diğer bir katılımcı ya kaybedersem korkusuyla kendine olan inancını yitirdiğini ve dolayısıyla yeni bir başlangıç için cesaret gösteremediğini dile getirmiştir.

Bir şeyler yapabileceğime dair inancım yoktu. O dönemlerde kendime inancım olmadığı için de suyun üzerindeki çer çöp gibi her tarafa yönlendiriliyordum. (K13).

Yetersiz inanç, çevremdekilerin yapamayacağıma ilişkin olumsuz görüşleri, sonuca ulaşma konusunda devamlı ve düzenli çalışmam sonucu gelen öz güven eksikliği. (K15).

Çıkacağım yolun çok fazla fedakârlık istemesi. Eğer yenilirsem, tekrar başlamam daha güç olacak. Yenilme hissindense hiç başlamamayı tercih edebiliyor insan. (K16).

4.3.1.3.2.1.8. Kendine Yabancılaşma

İradesi zayıf kişilerin harekete geçmesini engelleyen içsel faktörlerden birisi de kendine yabancılaşma ya da kendini tanıyamamadır. Bir katılımcı iradesiz birinin aslında kendini tam olarak tanıyamamasından dolayı başarıya ulaşamadığını ifade etmiş ve aynı zamanda bunu kendine yabancılaşma kavramıyla da dile getirmiştir.

Düşünüyorum da birisi gerçekten kendisini tam tanıyamamasından dolayı da kaynaklandığını düşünüyorum. Aslında o kişi kendine yabancılaşmıştır biraz da. (K11).

4.3.1.3.2.1.9. İsteksizlik

Zayıf iradeli bireylerin harekete geçme sürecini kısıtlayan ya da engel olan diğer bir durum ise isteksizliktir. Bir katılımcı iradeli zamanları ile iradesiz zamanlarını karşılaştırırken istek ya da isteksizlik durumunu ifade etmiştir. Ona göre bir şeyin başarıya ulaşmasına engel olan durum isteksizlik durumudur. Diğer bir katılımcı ise, eğer ki yapılması gereken bir durum yapılmamış ise orada isteksizliğin olduğunu belirtmiştir.

Aslında kuvvetli irade gösterdiğim zaman ki ile aynı şekilde oluyor. Sadece bu şeyde istekler biraz daha sönüyor zamanla. Kuvvetli irade göstermediğim zaman da istekler biraz daha sönüyor. (K10).

Eğer ki bir başarısızlık söz konusuysa muhtemelen o işi gerçekten içten bir şekilde istememişimdir. Bu isteksizlik de neticede kararlı durmamayı, disiplinle çalışmamamı doğurmuştur. (K19).

4.3.1.3.2.1.10. Samimiyetsizlik

Harekete geçme sürecinin önünde engel olarak görülen başka bir durum ise samimiyetsizliktir. Bir katılımcı iradesiz kişinin kendini tanımlayamadığını dolayısıyla samimiyet noktasında da bir eksikliklerinin olmasından kaynaklı olarak başarısız olduklarını ifade etmiştir. Bir başka katılımcı ise kişinin hedefe karşı samimiyetsiz olması başarısızlık sonucunun doğmasını kaçınılmaz kılmaktadır demiştir.

Kendini tanımlama noktasında bir sıkıntıları vardır diye düşünüyorum. Ben bu hayatta neredeyim ne olmak istiyorum konusunda bir sıkıntıları vardır. Biraz da kendilerinden de bir problemleri vardır yani ben kendime ne katıyorum, ne kadar samimiyim? Bu da çok önemli. Çünkü artık belli bir yaştan sonra ailenize size bir şey katmıyor. (K8).

Hedefin samimiyetsiz oluşu. Beni mutlu etmeyeceğine ve hiç kimseye faydası olmayacağını hissedersen dururum. (K22).

4.3.1.3.2.1.11. Duygu

Araştırma kapsamında görüşülen iki katılımcı ise harekete geçilmemesinin dolayısıyla başarısız olmanın arkasında duyguların olduğunu söylemişlerdir. Bir katılımcı duyguların yoğun yaşanılması durumunda akıl ve düşüncenin devre dışı kalacağını ve dolayısıyla bu durumun genellikle başarısızlığa sebep olduğunu ifade etmiştir.

Eğer duyguyla çok fazla oynanırsa düşünceye yer kalmayabiliyor. O kadar duygular yoğun bir şekilde yaşatılırsa insanlara düşünmeye çok da fırsat kalmaz. (K7).

İrade gösteremediğim zaman aslında kendimi çok daha başarısız hissediyorum diğer insanlara göre, başarısız hissediyorum yani kendimden bazen utanıyorum pişman oluyorum. (K10).

4.3.1.3.2.1.12. Kararsızlık

Bazı katılımcılar yapılmasına karar verilen ancak sonucu getirilmeyen durumlara sebep olarak kararsızlığı göstermişlerdir. Bir katılımcı kararsız olmanın başarıyı geciktirdiğini, diğer bir katılımcı karar verilen şeyde kararsız kalmanın diğer bir ifadeyle sebat edememenin başarısızlığı doğurduğunu, başka bir katılımcı ise kararsızlık yaşamanın nihayetinde bu durumun ortaya çıktığını belirtmiştir.

Kararsız biri olduğumu kabul ediyorum. Bu ayrıntılar üzerinde fazla durmamdan kaynaklanıyor diye düşünüyorum. Bu durum süreçleri geciktirebilir ve başarısızlıkla sonuçlandırabilir. (K4).

Karar verdikten sonra uygulamaya koymak için sebat edemem. (K21).

Verilen kararın arkasında tam bir irade ile durulamaması, şüphe ile yaklaşılması içsel olarak başarısızlığa sebep olabiliyor. (K24).

4.3.1.3.2.1.13. Korkaklık

İki katılımcı harekete geçme sürecindeki zafiyetin sebebi olarak korkaklığı gördüklerini söylemişlerdir. Bir katılımcı aynı durumu farklı şekillerde ifade etse bile nihayetinde korkaklığın başarısızlıkta önemli rol oynadığını ifade etmiştir. Başka bir katılımcı ise yapabilecek potansiyele sahip olunduğu halde korkaklığın başarıyı olumsuz yönde etkilediğini ifade etmiştir.

Ondan sonra buna korkaklık ta denebilir. Bu korkaklık sıfatında getirebiliriz. Ya da cesaret edememek cesaretsizlik denebilir. Çekinme denir. Yani geri durma hadisesi oluyor ki bu geri durma oluyor. (K2).

İçsel olarak yapabilecek potansiyelimiz olmasına rağmen, yapamayacağım korkusu kişinin gerçekten başarısız olmasına neden olabiliyor. (K22).

4.3.1.3.2.1.14. Çıkarıcılık

Bir katılımcı ise çıkarıcılık düşüncesinin bazı durumlarda başarısızlık durumunu doğurduğunu ifade etmiştir. Bu tarz kişilerin kendi çıkarları dışında hiçbir şeye dokunmadıklarından dolayı başarısızlıkla yüz yüze kalmalarının doğal olduğunu ifade etmiştir.

Etilye sütlüye bulaşmama fikri. Hani bir ucundan da ben tutayım demekten ziyade bana bir şey olmasın. Bana dokunmayan yılan bin yaşasın düşüncesi. (K2).

4.3.1.3.2.1.15. Zafiyet

Harekete geçmeyi engelleyen bir diğer içsel faktör ise zafiyettir. Bazı katılımcılar insanın sahip oldukları zafiyet durumlarının iradesizliği tetiklediklerini söylemişlerdir. Bir katılımcı sigaranın zararlı olduğunu bile kullanmanın zafiyetten başka bir şey olmadığını söylemiştir. Bir diğer katılımcı da plansızlığın yanında gösterilen zafiyetin de başarı durumunu önemli ölçüde engellediğini ifade etmiştir.

Burada da tabii insanların zafiyetleri de var. Kişilik olarak o eğer ki bu irade göstermemiz gereken konu bizim zaafımız olan bir nokta ise maalesef iradeli davranamıyoruz. Ama tam tersi ise yani zaafımız yoksa o noktada iradeli olabiliyoruz. Kilo ile ilgili örnek verdim. Mesela sigara kullanmak, sağlığa zararlı bir şey. Ben sigara kullanıyorum. (K1).

Süreci etkili bir şekilde planlayamamak, dolayısıyla bu konuda zafiyet göstermek de insanı yolundan döndürebiliyor. (K29).

4.3.1.3.2.2. Dışsal Faktörler

Kişilerin muhakeme sürecinden geçirip, karar verdikleri durumlar için harekete geçememelerinin altında yatan faktörlerden biri de dışsal faktörlerdir. Bu dışsal faktörler kendi içlerinde tema ve alt temalara ayrılmış ve sistemli bir şekilde sunulmuştur.

4.3.1.3.2.2.1. Zamanı Yönetememe

Bir katılımcı harekete geçmeye engel olan ve dolayısıyla başarısızlığa sebep olan durumun zamanı yönetememe olduğunu ifade etmiştir. Bu katılımcıya göre çoğu zaman insanın başarısız olmasına sebep olan durumun bu olduğunu belirtmiştir.

Zaman algısının gelişmemesi “daha vakit var” düşüncesi maalesef çoğu zaman insanın iradesiz olmasına sebep oluyor. Çünkü istediği şeye ulaşamıyor. (K29).

4.3.1.3.2.2.2. Gerçekçi Olmayan Hedefler

Diğer bir katılımcı ise başarısızlıkta önemli bir nedenin gerçekçi olmayan hedeflerin koyulması olduğunu dile getirmiştir. Ona göre kişi üzerine düşen sorumlulukları yerine getiremediği halde büyük hedefleri önüne koyduğunu ve haliyle bu durumun başarısızlığa neden olduğunu ifade etmiştir.

Koyduğum hedeflerin gerçekçi olmaması etkili olabilir. Yeterince çalışmamış veya bazen hayatta insanın kontrolü dışında gerçekleşen olaylar meydana gelmiş olabilir ve bu başarısızlık olarak kodladığımız şeye sebep olabilir. (K22).

4.3.1.3.2.2.3. Kıyaslanma

Harekete geçmede engel olan bir başka faktör ise kıyaslanmadır. Bir katılımcı başkasıyla kıyaslanmanın başlanması durumunda artık başarısızlığın kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir.

Başkalarıyla kıyaslanmaya başladığımda ne kadar çok bir işi yapmak istesem de artık o işi yapamam. Bu durum resmen altımı üstüme getiriyor. (K20).

4.3.1.3.2.2.4. Maddiyat

Bazı katılımcılar karar verilen bir durumun başarısızlıkla sonuçlanmasında etkili diğer önemli bir dışsal faktörün maddiyat olduğunu ifade etmişlerdir. Bir katılımcı maddi imkânsızlıklardan dolayı bazen yapmak istediklerinden vazgeçmek zorunda kaldığını belirtmiştir. Bir katılımcı ise

kimi zaman maddi imkânların yapılması gereken iş için yeterli olmadığı düşüncesinin de başarıyı olumsuz yönde etkilediğini söylemiştir.

Maddi imkânsızlık ve çalışamama yüzünden bazen yapmak istediklerimizden vazgeçebiliyoruz. (K17).

Kimi zaman imkân yetersizliği düşüncesi de insanın inancını kırıyor. Bakıyorsun başkası seninle aynı yarışa girmiş ama imkânları daha fazla. Bu otomatik olarak olumsuz etkiliyor. (K27).

4.3.1.3.2.2.5. Teknoloji

Yine katılımcıların iradenin önünde engel olarak gördükleri diğer bir faktör ise teknoloji faktörüdür. Bir katılımcı kesinlikle kişilerin başarısız sonuçlar elde etmede teknolojinin çok önemli bir faktör olduğunu söylemiştir. Buna sebep olarak da teknolojinin çok fazla uyaranla insanı sürekli cezbetmesi olarak ifade etmiştir. Başka bir katılımcı ise teknolojinin kendisini yapması gereken işlerden alıkoyduğu gibi aynı zamanda başkalarıyla olan münasebetlerini de olumsuz yönde etkilediğini söylemiştir.

Bence kesinlikle teknoloji. Şu an çünkü kafamızı nereye çevirsek çok başka bir uyaranla karşılaşıyoruz. Ve burada bir şey konuşurken kafanızı şuradaki tabelaya çevirdiniz ama konuşmadan uzaklaşıyorsunuz. Yani bu bile aslında o ana tutunamadığınızı gösteriyor. O karşınızdaki kişinin konuşmasına odaklanamadığınızı gösteriyor, andan uzaklaştırıyor sizi. Kesinlikle öyle yani bu billboardlarda oluyor televizyonda oluyor. Yani mesajlaşırken bile yukarıda sizin internet açıkken sesinizi duyan telefon size bir reklam gösteriyor ve siz o an konuşmayı bırakıp ya gördün mü şu markada şöyle bir indirim varmış diyorsunuz. Hâlbuki siz orada çok hayati bir şey tartışıyorsunuz ama konu birden topuklu ayakkabıya dönüyor mesela. Yani hiç olmayacak bir şey oluyor. (K8).

Kendi iç dünyama dalıp teknolojiyle, şahsi menfaatlerimle ilgilenmek ve insanlarla olan münasebetimi koparmak benim onlarla olan bağımlı koparıyor ve başkaları için yaşamayı bir kenara bırakıp kendim için yaşamaya başlıyorum. (K23).

4.3.1.3.2.2.6. Sosyal Yapılar/Toplumsal Baskı

Katılımcı cevaplarından elde edilen ve irade edilen şeyin neticesini akim bırakan diğer önemli bir faktörün sosyal yapılar/toplumsal baskı olduğu anlaşılmaktadır. Bir katılımcı sosyal

yapıların, toplum yargılamasının önemli bir faktör olduğunu ifade etmiştir. Bir katılımcı ise ne kadar uğraşırsak uğraşalım toplumsa baskının bir şekilde başarılı olmayı engellediğini ifade etmiş ve yapılan bazı haksız müdahalelerin motivasyonu düşürerek başarısız olmaya sebep olduğunu belirtmiştir.

Sosyal yapılar. Toplumun yargısı. Mesele biz dört kişiyiz kendi aramızda. Üç kişi gidiyorsa Sen ders çalışman gerekiyorsa bile üç kişi gittiği için yarın dışlanmamak için sen de gidiyorsan bu kesinlikle iradene engel oluyordur. (K6).

Yani çevresi bence oldukça önemli bence içsel süreçler dışsal süreçlerden daha az önemli bu durumda yani çevresinde ne görüyorsa bir insan biliyor yani davranışlarının düşündüğün gibi. (K10).

Ve ne kadar harekete geçersen geçeyim üstten herhangi bir kurum, kuruluşun, kişinin haksız müdahalesiyle elimden alınacağını görürsem durma ihtimalim fazlaca yüksek. (k16).

4.3.1.3.2.2.7. Özenti

Bir katılımcı kişilerin farklı yaşantılar görüp onlara özenmesinden dolayı çoğu zaman başarısızlığa uğradığını söylemiştir. Başkaları bu kadar rahat iken ben neden çalıştığım halde başaramıyorum düşüncesinden dolayı yapılmayan işlerin neticesinin başarısızlıktan başka bir şey olmadığını ayrıca belirtmiştir.

Ve insanların hani farklı yaşantıları görüp hani onlar öyleyse biz de hani bir rehavete kapılmak şeklinde hani geliyor aklıma. Çünkü işte insanların hani bir kısmı güllük gülistanlık yaşarken, bir eli yağda bir eli balda şeklinde yaşarken diğerleri biz neden öyle değiliz diye düşünmek hani şey yapıyor. Daha da kendini salıyor diyeyim. Ve neticesinde çalışmak yerine kısa yoldan nasıl buna ulaşabilirim kafa yormaya başladığı için potansiyelini de oraya harcamaya başlıyor. (K3).

4.3.1.3.2.2.8. Çevre

Kişinin iradesini olumsuz yönde etkileyen ve dolayısıyla harekete geçmesini engelleyerek başarısız olmasına sebep olan önemli bir faktör olarak çevre görülmüştür. Katılımcılar dışsal faktör olarak çevrenin başarısız olmada önemli etkilerinin olduğunu sıklıkla dile getirmişlerdir. Bir katılımcı bazen ne kadar başarılı olmak istense de çevrenin bunu engelleyebildiğini

söylemiştir. Başka bir katılımcı çevreden gelen baskıların başarılı olma durumunu önemli derecede tetiklediğini ifade etmiş, bir başka katılımcı ise, çevrenin olumsuz telkin ve sözlerinin kendisini olumsuz manada etkileyebileceğini söylemiştir. Katılımcılar tarafından çevre faktörünün genellikle üç durumla dile getirildiği görülmektedir. Bunlar; *sosyal medya, aile ve arkadaş* olarak belirtilmiştir.

Yani iradenin kullanılmasının önünde birçok engel vardır. Daha çok aslında zaman zaman da bir kişi her ne kadar iradeli olmak isterse, o davranışı sonuçlandırmak istese de zaman zaman bu onun elinde olmayan nedenlerden dolayı da gerçekleşmeye biliyor. Burada tabii çevrenin etkisinin çok olduğunu söyleyebilirim. (K1).

Bunlar önünde irade hani irade göstermenin önünde en büyük engel. Çünkü iradede bireysellik de var. İradeyi bireysel kendi fikrini kendi özelliğin olarak ortaya koyarken toplumsal baskı da bunu ortaya koyamamış oluyor. Bu da büyük engel teşkil ediyor. Hani irade ortaya koymak. (K2).

Çevremdeki insanlara itimat ettiğimden onların tutumlarından ve sözlerinden etkileneceğimden olumsuz düşünceler beni başarısızlığa götürebilir. (K15).

4.3.1.3.2.2.8.1. Sosyal Medya

Harekete geçmenin önündeki engellerden dışsal faktörler içerisinde yer alan çevre temasının alt temalarından ilki sosyal medyadır. Katılımcılar sosyal medyanın iradeyi etkili kullanma önünde ciddi bir engel olduğunu ifade etmişlerdir. Bir katılımcı iradeyi olumsuz yönde etkileyen çevreden kastının sosyal medya olduğunu söylerken, diğer bir katılımcı günümüzde iradenin önündeki başlıca engelin aynı şekilde sosyal medya olduğunu vurgulamıştır. Bir katılımcı ise ne zaman bir işe koyulmaya karar vermeye kalkışsa sosyal medyayı düşünmenin ve onunla ilgilenmenin kendisini engellediğini belirtmiştir.

Tabi çevreden kasıt sosyal medya olabilir televizyon olabilir diğer yayın organları olabilir. (K1).

Günümüz toplumunda iradenin önündeki engellerden başlıdasın sosyal olarak başımız ağrımazın düşüncesi. (K2).

Çünkü çok fazla uyarın var. İnsanların zamanını iyi yönetmesini engelleyen birçok şey var. İşte en basitinden sosyal medya. Telefonların bu kadar yaygın olması sosyal medyanın bu kadar sık kullanılması. En basta o geliyor aklıma. (K3).

İlk başta yani sosyal medyayı kendi açımdan düşünürsem. Ders çalışmaya karar verdiğim anda beni engellemiş olarak sosyal medya düşünebilirim. Bu günümüzde iradenin kullanılmasını engelliyor bireylerde. (K5).

4.3.1.3.2.2.8.2. Aile

Çevresel faktörlerin alt kategorisinde yer alan diğer önemli bir nokta ise ailedir. Bazı katılımcılar aile faktörünün bazı durumlarda yapılmak istenen durumu engelleyebileceğini söylemişlerdir. Bir katılımcı yapmak istediği işin ailesini memnun etmediğini bilmesi durumunda o işten vazgeçebileceğini söylemiştir. Bir başka katılımcı özellikle aile isteklerinin direk olarak başarısızlık durumunu etkilediğini belirtmiştir. Bir diğer katılımcı ise almış olduğu kararın uygulamamasında ailesinin ya da arkadaşlarının olumsuz telkinlerinin etkili olduğunu vurgulamıştır.

Dışsal faktör ise kararımın sevdiğilerimi yani ailemi mutlu etmeyeceğine inandıysam yahut sezdiysem kararımda değişiklik yapmam gerekir. (K4).

Ümitsizliğe kapılarak dış âlemde herkesten etkilenip herkesin fikrine kendi âlemimizde haddinden fazla kıymet vermek. Özellikle ailemin baskıları ya da istekleri beni fazlasıyla etkileyebilir. (K23).

Ayrıca verilen kararı ailem ve yakın arkadaşlarım istemiyorsa onların negatif enerjileri de başarısızlığa sebep olabiliyor. (K24).

4.3.1.3.2.2.8.3. Arkadaş

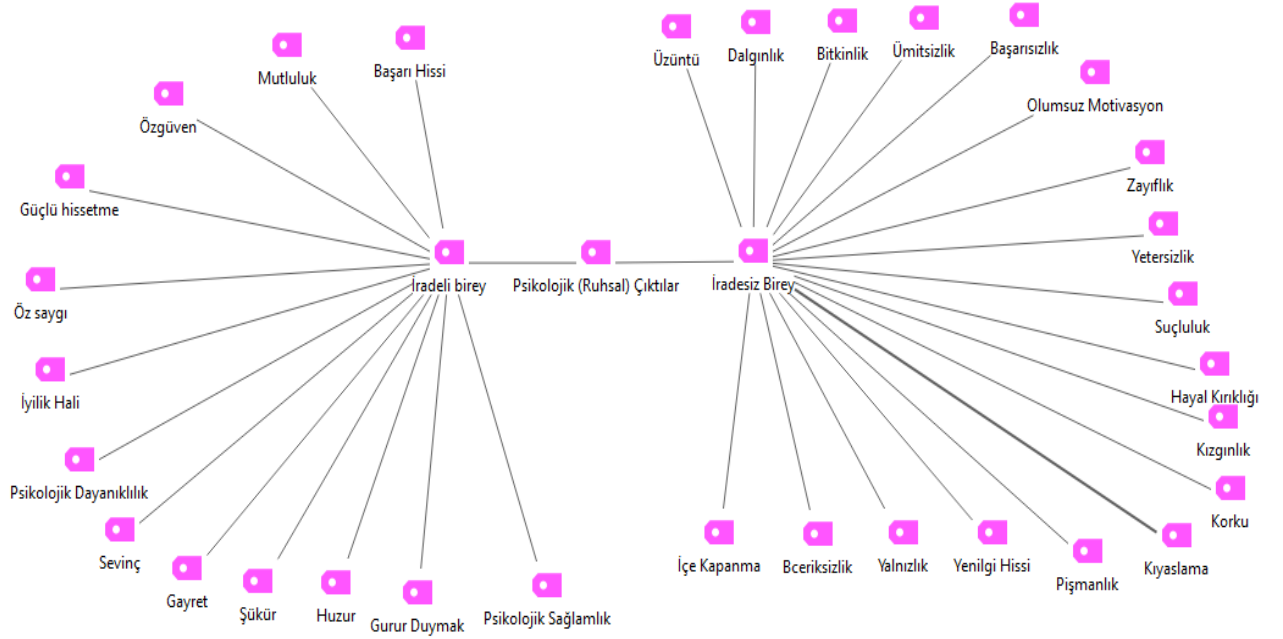
Harekete geçme sürecini olumsuz yönde etkileyen ve dolayısıyla irade sürecinin başarıya ulaşmasının önünde engel olan faktörlerden biri olan çevre faktörünün diğer bir alt kategorisi ise arkadaş kategorisidir. Katılımcılar arkadaşlarının karar verilen durumu değiştirme gibi etkilerinin olduğunu farklı şekillerde dile getirmişlerdir. Bir katılımcı sigarayı bırakmaya çalıştığı dönemlerde arkadaşlarından dolayı bu durumu başarıya kavuşturamadığını söylemiştir. Bir başka katılımcı yapması gerekenler olduğu halde sırf arkadaşlarından ayrı kalmamak için ya da gönülleri kalmaması için yaptıklarından vazgeçebileceğini söylemiştir. Bir başka katılımcı ise almış olduğu kararında ailesinin ya da arkadaşlarının istemediğini anlaması durumunda o şeyden vazgeçebileceğini belirtmiştir.

Mesela sigarayı bırakmaya çalıştığım zamanlarda okula geldiğimde arkadaşların sigara içtiğini gördüğünde insanın canı çekiyor ve sigara içiyorum. Ya da işte yolun uzunluğu beni yoruyor bu da bir dışsal süreç İşte bu da benim çalışmamı zayıflatıyor. (K1).

Üç kişi gidiyorsa senin ders çalışman gerekiyorsa bile üç kişi gittiği için yarın dışlanmamak için sen de gidiyorsan bu kesinlikle iradene engel oluyordur. (K6).

Ayrıca verilen kararı ailem ve yakın arkadaşlarım istemiyorsa onların negatif enerjileri de başarısızlığa sebep olabiliyor. (K24).

4.1.1.4. Dördüncü Kısım: Psikolojik Çıktılar Süreci

Şekil 39. Psikolojik Çıktılara İlişkin Sonuçlar

Gömülü görüşmeler neticesinde katılımcılara psikolojik çıktılar bağlamında yöneltilen sorulara verilen cevaplar dikkate alındığında iradeli ve iradesiz kişi için elde edilen psikolojik çıktılar yukarıdaki şekilde görülmektedir. Elde edilen bu temalara ilişkin bulgular bu bölüm altında işlenmiştir. Aynı şekilde bulguların işleniş biçimi de yine iradeli kişinin psikolojik çıktıları ve iradesiz kişinin psikolojik çıktıları şeklinde ele alınmıştır.

4.1.1.4.1. İradeli Kişi Psikolojik Çıktılar

Araştırmaya katılan katılımcılara yöneltilen “*Yapmaya karar verdiğiniz ve sonuca ulaşana kadar kararlık gösterdiğiniz bir durumun neticesinde hangi his ve duygular içerisinde olursunuz?*” sorusuna katılımcıların verdiği cevaplar incelenmiş ve bu cevaplar doğrultusunda çeşitli kavramlara ulaşılmıştır. Bu kavramlara ilişkin katılımcı cevapları da her bir kavramın altında ayrıca gösterilmiştir.

4.1.1.4.1.1. Psikolojik Sağlamlık

Bazı katılımcılar iradeli davranıp karar verilen durumu bir neticeye erdirmenin oluşturduğu durumun neticesinde psikolojik sağlamlıklarında bir iyileşme olduğunu belirtmişlerdir. Bu durumun aynı zamanda gelecek adına yapmaya karar verdikleri durumları da olumlu yönde etkilediklerini ifade etmişlerdir. Buna ilişkin iki katılımcının ifadelerine yer verilmiştir.

İstedğim bir durumu başarıya ulaştırmışsam bir kere kendimi daha güçlü hissederim. Yani psikolojik olarak daha sağlam olurum. (K16).

Başarının psikolojiyi olumlu yönde etkileyeceği şüphesiz aşîkârdır ve ben de daha sağlam bir psikolojik yapı ile geleceğe daha iyi hazırlanabilirim. (K17).

4.1.1.4.1.2. Gurur Duymak

Bazı katılımcılar aynı soruya verdikleri cevaplarda kendileriyle gurur duyduklarını ifade etmişlerdir. Burada asıl olan kibir ile karıştırılma durumudur. Kibirlenmek ve gururlanmak ayrı iki kavramdır. Burada kararlı bir şekilde devam ettirilen ve nihayetinde başarıya eriştirilen bir durumun haklı gururunu yaşama söz konusudur. İki katılımcı bununla ilişkili olarak şu cümleleri kullanmışlardır:

Başardığım şey için gururlanırım. Sonuçta o işi başından itibaren kararlı bir şekilde bitirmişim. (K16).

Sanırım biraz da kendimle gurur duyarım. (K22).

4.1.1.4.1.3. Huzur

Araştırma kapsamında görüşme soruları yöneltilen bazı katılımcılar ise, başarılı bir durumun neticesinde huzurlu olma halinin gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Genellikle huzur ve şükür kavramları beraber kullanılmaktadırlar. K24'ün de ifade ettiği gibi sonuçta başarılı bir işin verdiği huzur yaşanır. Buna ilişkin bir katılımcının verdiği cevap şu şekildedir.

Hiç şüphesiz şükürle birlikte büyük bir huzur oluşur bende. Sonuçta bir işi başarmış olmanın verdiği huzuru yaşıyorum. (K24).

4.1.1.4.1.4. Şükür

Aynı soruya bazı katılımcılar şükür cevabını vermişlerdir. Şükretme duygusu daha çok manevi bir varlığa yönelik şükür duygusu olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifade ile kararlılıkla devam ettirilen bir sürecin nihayetinde başarıya ulaşmış ya da ulaştırılmış olanın verdiği bir şükür durumudur bu. Nitekim bir katılımcı başarılı her işinin arkasında Rabbinin desteğini hissettiğini ve bu başarıları ona borçlu olduğunu belirtmiştir. Aşağıda üç katılımcının cevapları görülmektedir.

İnsan bir defa şükretmeyi unutmamalı. Tamam, irade önemli ama o başarıya ulaşmada sana yardımcı olana da şükretmen gerekir. (K21).

Ve bu ulaştığım sonucu birileriyle paylaşma hissi bana sanki nefes aldırır ormandaymışım gibi bir his verir. Son dönemde kendimi tebrik etmeyi ve şükretmeyi öğrenmeye çalıştığım için bol miktarda şükrederim. (K22).

Genellikle ilk olarak şükretme duygusunu yaşıyorum. Rabbim bu kararımda yardımcı olmasaydı ben tek başıma sonuna kadar gelemedim. (K24).

4.1.1.4.1.5. Gayret

Psikolojik çıktılar kapsamında katılımcılara yöneltilen sorular neticesinde ortaya çıkan diğer önemli bir kavram ise, gayrettir. Gayretten kasıt başarmış olma hissinin neticesinde gelecekteki durumlar için daha fazla gayret gösterme olarak ifade edilebilir. Bir katılımcının belirttiğine göre başarılı olmak onu gelecekte yapmayı planladığı durumlar için kamçılar. Diğer bir katılımcı ise bu durumun kendisini hayata bağlamada daha gayretli kıldığını söylemiştir. Aşağıda buna ilişkin üç katılımcının düşüncelerine yer verilmiştir.

İster istemez strese girerdim galiba bu sebeple aldığım karara ulaşırsam şayet olacak güzel şeylerin hayalini daima kurar ve karara ulaşma yolunda yıpranmamak için yaptığım işi severek yapmaya ve psikolojimi de bu yöne iterek zevkle yapma gayreti içerisinde olmaya çalışırım. (K15).

Psikolojik olarak kararlı olarak ilerlemem bana güç verir. Başarıya ulaşırsam da bu motivasyonumu oldukça etkiler. Yapacağım işler için beni kamçılar. (K19).

Bir sonra yapacaklarım için gayretim artarak daha şevkli bir hal alıyorum. İç motivasyonumu arttırarak daha olumlu şeyler düşünerek geçmiş okumalarımın bağdaştırdığım bir hal oluyor. Bu da gayretimi arttırarak hayat ile olan bağlarımı güçlendiriyor (K23).

4.1.1.4.1.6. Sevinç

Aynı sorulara bazı katılımcılar sevinç cevabını vermişlerdir. Bir katılımcı başarmış olmanın heyecan ve sevincini yaşayacağını ifade ederken, diğer bir katılımcı ise bu sevinç durumunun çevresine de yansıdığını belirtmiştir. Bu durumu cevaplarında ifade etmiş olan iki katılımcıya ilişkin cevaplar aşağıda görülmektedir.

Heyecanlı ve sevinçli olurum sanırım. (K15).

İşin sonuna gelene kadar sabırla devam edebildiğim için bana destek olan çevreme olan sevgim daha da anlam kazanıyor. Ve tabi sevincim de artar. (K24).

4.1.1.4.1.7. Psikolojik Dayanıklılık

Psikolojik çıktılar için yöneltilen sorulara verilen katılımcı cevaplarından elde edilen diğer bir kavram ise psikolojik dayanıklılık kavramıdır. Katılımcılar başarmışlık duygusunun yılgınlığı ortadan kaldırarak yerine psikolojik dayanıklılık durumunu getirdiğini ifade etmişlerdir. Psikolojik dayanıklılık kavramının daha çok güçlü olma kavramıyla birlikte kullanıldığı da görülmektedir.

Başarının psikolojiyi olumlu yönde etkileyeceği şüphesiz aşikârdır ve ben de daha sağlam bir psikolojik yapı ile geleceğe daha iyi hazırlanabilirim. (K17).

Hayata karşı duruşumu güçlendirir bir sonraki karar alma sürecimi olumlu etkiler ve daha hızlı ve kendimden emin kararlar alırım. (K22).

Yılgınlık psikolojisine düşmem. Psikolojik dayanıklılığım artar. İradeli bir insan olma yolunda büyük bir adım atmış olurum. (K27).

4.1.1.4.1.8. İyilik Hali

Bazı katılımcılar verilen soruya kendini iyi hissetme cevabını vermişlerdir. Diğer bir ifadeyle başarmışlık hissi bazı kişilerde iyi olma halini meydana getirmektedir.

Kendimi iyi hissederim. Aslında bir iyilik durumu oluşuyor bende. Yani bir süreliğine belirgin bir şekilde daha iyi gibi oluyorum. (K27).

4.1.1.4.1.9. Öz Saygı

Bazı katılımcılar ise başarılı olmanın akabinde özsaygı durumunun oluştuğunu söylemişlerdir. Bir katılımcının belirttiği gibi kişinin kendisine olan inancı neticesinde özsaygı durumu meydana gelir.

Bir kere insanın kendine öz saygısı artar. Mesela benim kendime olan öz saygım hani nasıl diyeyim? Sonuçta bir şey başarmışsın. Hani öz saygın artar kendine. (K28).

4.1.1.4.1.10. Güçlü Hissetme

İki katılımcı verdikleri cevaplarda kendilerini daha güçlü hissettiklerini söylemişlerdir. Bunun sebebi yapmaya karar verilen bir işin başarı ile neticelenmesidir. Aynı şekilde güçlü hissetme ve psikolojik dayanıklılık kavramları bazı katılımcılar tarafından birlikte kullanılmıştır.

Beni daha güçlü hissettirir. (K22).

Yeni bir şeyler yapmak konusunda kendimi güçlü hissederim. (K28).

4.1.1.4.1.11. Özgüven

Katılımcılar tarafından belirtilen diğer bir kavram ise özgüven kavramıdır. Bir katılımcı başarmış olanın verdiği özgüvenle kontrolün kendisinde olduğu hissine kapıldığını söylemiştir. Bazı katılımcılar ise özgüven ile birlikte kendine inanmanın da arttığını söylemişlerdir.

Özgüven verir ve kontrolün bende olduğunu hatırlatır. Özgür hissettirir. (K16).

Psikolojimi olumlu etkiler. Yapabileceğime dair inancım artar. Ve tabi özgüvenimi de etkiler. (K22).

Özgüvenimi ve kendime olan inancımı arttırır. (K26).

Azimli ve kararlı bir insan olduğumu fark eder, başka işleri de aynı kararlılıkta yerine getirebileceğim inancına varırım. (K27).

4.1.1.4.1.12. Mutluluk

Katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirilen diğer bir kavram ise mutluluk kavramıdır. Buna göre bir işi başarmış olmanın akabinde bir mutluluk hissini oluşturduğu katılımcı cevaplarından anlaşılmaktadır. Bazı katılımcılar ise özellikle yapmış oldukları işin başkalarına da faydası olmuşsa mutluluk hallerinin daha da arttığını söylemişlerdir. Üç katılımcının verdikleri cevaplar bu durumu daha güzel bir şekilde ifade etmektedir.

Eğer başarılı olmuşsam başarının vermiş olacağı mutluluk ve azmimin neticesinde elde edeceğim kazanımdan dolayı keyifli hissetmek...(K17).

Sonuca ulaşmak dahi beni mutlu eder. Bu süreçte öğrendiğim şeylerin zevkini yaşamış olurum. (K19).

Yaptığım işin sonucunda diğer insanlara faydam dokunabildiyse yaşadığım mutluluk ve huzur daha değerli olabiliyor. Bu durumda da mutluluk hissi yaşayabiliyorum. (K24).

4.1.1.4.1.13. Başarı Hissi

Katılımcıların psikolojik çıktılar sorularına verdikleri cevaplardan elde edilen son kavram ise başarı hissi kavramıdır. Bazı katılımcılar işi sonuca erdirmenin oluşturduğu başarılı olma hissini ifade etmişlerdir. Diğer bir ifade ile aslında katılımcılar başarmanın getirdiği başarılı olma hissini ve duygusunu ifade etmektedirler.

Bir işi sonuna kadar getirdiğim için başarıma hissi oluşur. (K21).

Yani nasıl söylenir bilmiyorum. Ama başardığımı biliyorum. İşte o başarmayı bilmek hissetmek anlatılmaz ki. (K25).

Tatmin olurum, başardım hissi oluşur. (K30).

4.1.1.4.2. İradesiz Kişi Psikolojik Çıktılar

Katılımcılara yöneltilen başarısız olmaları durumunda ya da karar aldıkları halde sonuna kadar devam ettirilmeyen bir olay karşısında ne tür psikolojik durumlar yaşadıklarına ilişkin soruya verdikleri cevaplar ve bu cevaplardan elde edilen temalar aşağıda sıralanmıştır.

4.1.1.4.2.1. Yalnızlık

Bazı katılımcılar başarısızlık sürecinden sonra bir süreliğine yalnız kalmayı tercih ettiklerini söylemişlerdir. İradeli davranışı nihayete erdirememenin bir sonucu olarak kişilerde yalnızlık durumunun ortaya çıkmasının beklenen bir durum olduğu düşünülmektedir.

İç âlemimde kendimle baş başa kalmak isteyeceğimden bir süre sessiz ve yalnız kalmayı tercih eder ancak bu süreci uzun tutup içine kapanma haline gelmemeye çalışırım. (K15).

4.1.1.4.2.2. İç Kapanma

Bazı katılımcılar ise iradesiz davranmaktan dolayı içe kapanma durumunun yaşanabileceğini belirtmişlerdir. Bu durum alınan kararın uygulanmamasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bir katılımcı bununla ilgili aşağıdaki ifadeyi kullanmıştır.

Verdiğim kararı kendi içimde büyütmemeye gayret gösterir, "olmadan yapamam" psikolojisinden uzak durmaya fazlasıyla özen gösteririm. Fakat bir süreliğine içe kapanma durumu yaşayabilirim. (K15).

4.1.1.4.2.3. Beceriksizlik

Yine iradeli davranamamanın bir sonucu olarak bazı katılımcılar beceriksiz olma halini yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle benzer durumu başarmış olanları düşününce

beceriksizlik hissinin daha bir perçinleştigi de ifade edilmiştir. Aşağıda bir katılımcının ifadesine yer verilmiştir.

Bu da aciz hissettirir ve benim aksime bunu başarabilenler varsa beceriksiz de hissederim. Diğerleri yaptı ben yapamadım. (K16).

4.1.1.4.2.4. Yenilgi Hissi

Diğer bir katılımcı ise, diğerleri yaptı ise ve ben yapamadıysam yenilmişlik hissi yaşadığını söylemiştir. Bu durumun elbette kıyas ile de ilişkili olduğu düşünülebilir. Katılımcının ifadesi aşağıda sunulmuştur.

Diğerleri yaptı ben yapamadım. Yani yenilmişlik hissi. Bunun sebebini bilmiyorum. Ama böyle hissediyorum. (K16).

4.1.1.4.2.5. Pişmanlık

Yine iradesiz davranışın neticesinde katılımcıların bazıları pişmanlık duygusu yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Pişmanlık duymanın çok fazla sebebi olduğu vurgulanırken, özellikle bir katılımcı kendisinden beklenti içinde olanları mahcup etmenin vermiş olduğu pişmanlıktan bahsetmiştir. Diğer bir katılımcı ise sorumluluklarını yerine getiremediği için pişmanlık duyacağını söylemiştir. Bu ifadelere ilişkin katılımcı cevaplarından ikisi aşağıda gösterilmektedir.

Bu durumun vermiş olduğu pişmanlık hissini anlatmak ya da söylemek gerçekten çok zor. Sizden bir şeyler bekleyenler var sonuçta. (K17).

Sonuç ne olursa olsun kararlı bir şekilde, işin gerekenlerini yerine getirdiysem, pişman olmam. Çünkü yapmam gerekeni yapmışımdır. Ama yapmamışsam işte o zaman gerçekten çok kötü pişmanlık hissederim. (K20).

4.1.1.4.2.6. Kıyaslama

Bazı katılımcılar başarısız bir irade sonucunda kendisini başkalarıyla kıyaslamanın başladığını söylemişlerdir. Buna gerekçe olarak ise, o başardı ben başaramadım, o yaptı ben yapamadım gibi söylemler kullanılmıştır. Buna ilişkin bir katılımcının söyledikleri gösterilmektedir.

Başarısız olunca bende kıyaslama başlar. Kendimi başkalarıyla kıyaslamaya başlarım. O başardı neden ben başaramadım. Ya da o yaptı neden ben yapamadım gibi. (K16).

4.1.1.4.2.7. Korku

Bir katılımcı ise, başarısız bir iradenin neticesinde korku durumunun ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu korkunun türlü çeşitleri olduğunu vurgulamış ve özellikle aile ve sevdiklerini üzme korkusunun daha ağır bastığını ifade etmiştir. Bununla ilgili kullanmış olduğu ifadelere yer verilmiştir.

Korku oluşur. Sanki korkunun birçok tonu oluşur. Sevdiklerimi üzme korkusu, mutsuz olmaktan korku ve buna benzer durumlar işte. (K20).

4.1.1.4.2.8. Kızgınlık

Diğer bir katılımcı ise başarısız olma durumunun bir tezahürü olarak kızgınlık durumunun oluştuğunu ifade etmiştir. Bu duruma ilişkin K22 kodlu katılımcının ifadesi aşağıda sunulmuştur.

Çünkü haksızlığa tahammülüm yok. Kendimle ilgili bir süreçse suçluluk, biraz kendine kızgınlık süreçlerini yaşarım. (K22).

4.1.1.4.2.9. Hayal Kırıklığı

Yine iradesiz davranmanın getirmiş olduğu başarısızlık neticesinde oluşan durumlardan birisi de hayal kırıklığı durumudur. Bazı katılımcılar başarısız olma durumunun getirmiş olduğu hayal kırıklığını değişik şekillerde belirtmişlerdir. Bazısı başarısız olma durumu sonucunda hayal kırıklığına uğradığını söylerken, bazıları ise başarısız olmalarında bir haksızlığın olması

durumunda hayal kırıklığı yaşadıklarını söylemişlerdir. İki katılımcının cevapları aşağıda gösterilmektedir.

Elbette hayal kırıklığına uğrarım lakin aldığım karara ulaşmada alternatif yolları arama sürecine girerim. (K15).

Ama eğer benden kaynaklanmayan ve haksızlığa uğradığım bir durum varsa o zaman hayal kırıklığına uğrarım ve bir sonraki sefere bir şey yapmaya karar verme sürecimi olumsuz etkiler. (K22).

4.1.1.4.2.10. Suçluluk

Bir katılımcı iradesiz davranışın neticesinde meydana gelen başarısızlık durumunun kendisinde bir suçluluğa yol açtığını vurgulamıştır. Özellikle bu başarısızlıkta kendisiyle ilgili bir sürecin olması durumunda suçluluğun şiddetinin daha da artacağını belirtmiştir. Katılımcının ifadesi aşağıda sunulmuştur.

Kendimle ilgili bir süreçse suçluluk, biraz kendine kızgınlık süreçlerini yaşarım. (K22).

4.1.1.4.2.11. Yetersizlik

Yine aynı durumla ilgili bazı katılımcılar yetersizlik duygusu yaşadıklarını söylemişlerdir. Bu katılımcıların söylemlerinin ortak paydası ise başarısızlık durumunda kendilerinden kaynaklanan hatalardan ötürü gelen durumun bir tezahürü olarak yetersizlik duygusunu yaşadıkları söylenmektedir. Bu ifadelerden üçüne ilişkin cevaplar gösterilmektedir.

Kendimi yetersiz hissedebilirim. Hatta yetersiz hissederim. Hani insan bir şeyi yapmalı sonuçta. Ama yapılmadığında zaten bazen kendi kendini yetersiz hisseder. (K22).

Kendime karşı olan özgüvenim azalıyor ve kendime unutturmak için başka uğraşlar arıyorum. Yine de bir süreliğine yetersizmişim gibi bir his oluşuyor tabi. (K23).

Nasip der Allah'ın bu durumda bir maksadı olduğunu düşünürüm. Kendimi nerede eksik bıraktım diye sorgularım, eksik yaptığım bir şey varsa yetersizlik hissederim. (K25).

4.1.1.4.2.12. Zayıflık

Katılımcıların kullandıkları diğer bir ifade ise zayıflık durumudur. Buna göre katılımcılar başarısız bir durumun akabinde zayıflık hissine kapıldıklarını söylemişlerdir. Bununla ilgili iki katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

Güçsüzlük ya da zayıflık hissederim. (K16).

Başarıya olan inanç zayıflar, zayıflık hissi oluşturur. (K26).

4.1.1.4.2.13. Olumsuz Motivasyon

Katılımcılardan bazıları ise iradesiz olmanın getirmiş olduğu başarısızlık sonucunda olumsuz bir motivasyon durumu yaşadıklarını söylemişlerdir. Başarısız davranışın önce moral bozduğunu akabinde ise motivasyon durumunu olumsuz yönde etkilediğini belirten katılımcılar, aynı zamanda bu durumla birlikte özgüvenin de azaldığını söylemişlerdir. Dört katılımcının buna ilişkin düşünceleri şu şekildedir:

Başaramama durumu insanın psikolojik yapısını olumsuz yönde etkileyecektir ve başka işler için gerekli olan motivasyonu da götürecektir. (K17).

Motivasyonumu bir miktar düşürse de bu olayın benim için bir deneyim olduğunu düşünerek kendimi rahatlatmaya çalışırım.(K19).

İç motivasyonum azalıyor. Özgüvenimde azalma olup hayatta diğer meşguliyetlerimde olumsuz bir bakış açısı oluşturuyor. (K23).

İlkin psikolojik olarak iyi hissetmemsem de sonrasında yol arayışına girdikten sonra psikolojik dayanıklılığım ve kararlılığım artar. (K27).

4.1.1.4.2.14. Başarısızlık

Yine iradesiz bir davranışın neticesinde bazı katılımcılar başarısızlık hissini yaşadıklarını söylemişlerdir. Bu ifadelere göre ortaya çıkan başarısızlık hissi aynı zamanda umutsuzluğa da sevk etmektedir. Buna ilişkin şu açıklamalara yer verilmiştir:

Başarısız olmuş olmanın vermiş olduğu his. (K17).

Başarısızlık hissi kesinlikle oluşur. Hatta bazen neredeyse tamamen umutsuzluğa sürükler. (K26).

4.1.1.4.2.15. Ümitsizlik

Bazı katılımcılar iradesiz olmanın bir yansıması olarak umutsuzluk duygusunu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Özellikle denenmiş ve başarısızlıkla sonuçlanmış bir durumda bu umutsuzluk hissinin daha fazla olduğu da ifadelerden anlaşılmaktadır. Bu duruma ilişkin bazı katılımcı görüşleri şu şekilde olmuştur:

Daha kaderci hissederim. Hiçbir şeyi değiştiremiyorum, gücüm yetmiyor hissi. Sanırım ümitsizce bir duruma düşerim. (K16).

Daha çok ümitsizlik kaplıyor. Bu da diğer yapabileceğim şeylere bile olumsuz etki ediyor. (K23).

Eğer sürekli tekrarlanıyorsa bu durum, bir süre ümitsizliğe de sevk edebilir. (K25).

Hem fiziksel hem de psikolojik açıdan bu durum beni yavaşlatır. Ümitsizliğe düşürür. (K29).

4.1.1.4.2.16. Bitkinlik

Bir katılımcı iradesiz davranmış olmanın sonucunda kendisinde bitkinlik halinin oluştuğunu vurgulamıştır. Bunun yanında bir de yorgunluk halinin de oluştuğunu ifade etmiştir. Buna yönelik cevabı aşağıda gösterilmektedir.

Ayrıca yorgunluk ve bitkinlik hissi oluşuyor. (K29).

4.1.1.4.2.16.1. Yılgınlık

Bir katılımcı bitkinlik halinin bir tezahürü olarak ortaya yılgınlık durumunun çıktığını söylemiştir. Yılgınlıktan kastın ise hiçbir şey yapmama isteği olarak belirtilmiştir. Buna ilişkin katılımcı cevabı şu şekildedir:

Ne yaparsam yapayım bir şey olmayacak hissi sarar beni. Tamamen bir yılgınlık hali oluşur. (K22).

4.1.1.4.2.17. Dalgınlık

Diğer bir katılımcı tamamlanmayan yani başarısız bir irade girişiminin neticesinde ortaya dalgınlık durumunun çıktığını belirtmiştir. Buna ilişkin ifadesi aşağıda gösterilmektedir:

Tamamlanamayan bin bir türlü faaliyet unutkanlık ve dalgınlığa sebep oluyor. (K29).

4.1.1.4.2.17.1. Unutkanlık

Dalgınlık davranışının bir alt kodu olan unutkanlık kavramı da bazı katılımcılar tarafından kullanılmıştır. Bu unutkanlığı bir katılımcı başarısızlığı unutmaya bağlıyor. Buna ilişkin ifadesi aşağıda sunulmuştur.

Çoğu zaman unutkanlık başlıyor bende. Belki de başarısızlığımı unutmak içindir de. (K21).

4.1.1.4.2.18. Üzüntü

Yine katılımcı cevaplarından elde edilen diğer bir kavram ise üzüntü. Çoğu katılımcı başarısız bir irade neticesinde üzüldüklerini belirtmişlerdir. Kimi katılımcı başarısızlıktan dolayı üzüldüğünü ifade etmişken, kimi katılımcı ise verilen emeğin heba olmasından dolayı gelen bir üzüntü olduğunu vurgulamışlardır. Üzüntü ile ilgili katılımcı ifadeleri aşağıda sunulmuştur.

Derin bir üzüntü duyarım. Hani üzölmek insani bir şey ama... Galiba fazla üzölüyorum. (K17).

Elbette bir miktar üzüntü yaşarım. (K19).

Eğer çok emek vermişsem ve çok çaba sarf etmişsem çok üzölürüm. (K22).

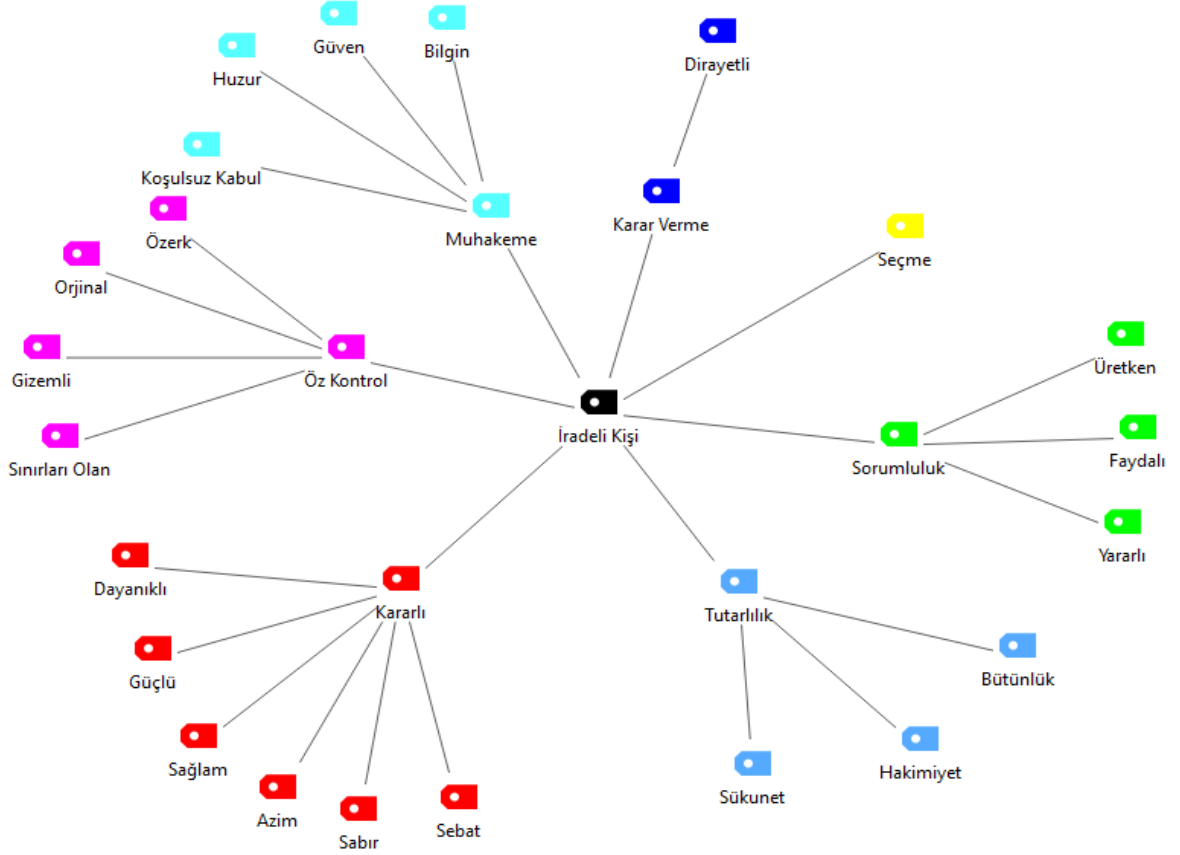
Yapmaya karar verip ısrarla, planlı bir şekilde çalışıp sonuç alamadıysam, ilkin üzölürüm fakat bu durum uzun sürmez. (K29).

Moralim bozulur ama kısa sürelidir, motivasyonum düşer ama toparlarım yeni işlere karşı önyargılı olurum. (K30).

4.1.2. Metafor Analizine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında, gömölü teoriden elde edilen bulguları desteklemek amacıyla katılımcıların irade ile ilgili metaforları ele alınmış ve bunlar tablolaştırılarak sunulmuştur. Araştırmada katılımcılara iki yönlü soru yöneltilmiştir. Birinci kısımda iradenin neye ve niçin benzediğı, ikinci kısımda ise iradesizliğin neye ve niçin benzediğı sorulmuştur. Bu kapsamda 109

katılımcının cevapları dikkate alınmış ve kategorilere ayrılmıştır. Aynı zamanda toplanan metaforlar ilk önce MS Word programına alınmış daha sonra Max Qda 12 paket programına aktararak kategorize edilmiştir. Metafor analizine ihtiyaç duyulmasının sebebi, gömülü görüşmelerden elde edilecek bulguları desteklemek ve bunları karşılaştırarak irade ile ilgili en doğru sonucu elde etmektir.

Şekil 40. Metafor Analizi Sonucu Çıkan Kavramsal Çerçeve

Şekil incelendiğinde elde edilen temaların gömülü görüşmeler sonucunda elde edilen temalara benzer olduğu ve yine benzer şekilde alt temaların da olduğu görülmektedir. Bu durum üniversite öğrencilerinin irade ile ilgili algılarının genel bir çerçevesini çizmek noktasında önemli bir durumdur.

4.1.2.1. İradeli İnsana İlişkin Metafor Sonuçları

Bu başlık altında katılımcılara yöneltilen “İradeli insan.....benzer, çünkü.....” soruya, katılımcıların verdikleri cevaplar incelenmiştir. Aşağıdaki tabloda katılımcıların iradeli insanı neye benzedikleri ve hangi özelliğinden dolayı benzedikleri gösterilmektedir.

Tablo 4. İradeli İnsan Metafor Sonuçları

İradeli İnsan		Benzerlik	Özelikler
Frekans	2	Toprak	Koşulsuz Kabul, yararlıdır,
	1	Karınca	Sebat ve azim
	7	Kaya	Kararlıdır, Sağlam, Kararlı, sağlamlık, sağlam, sağlam, kararlı, dayanıklı, dayanıklı,
	3	Demir	Sağlamlık, sağlamlık,
	1	Buz	Sağlamlık
	1	Duvar	Sınırları bellidir
	25	Çınar (Ağaç)	Özerk, Kararlı, sağlam, sebat, kararlı, sağlamlık, sağlamlık, sağlamlık, sebat, yararlı, sebat, sağlam, azimli, sağlam, sebat, güçlü, sebat, Sabır, sağlamlık, dayanıklı, sağlam, bilgin, dayanıklıdır, sebat, sağlam ve dirayetli, sağlam,
	3	Çelik	Kararlıdır, güçlüdür, dayanıklı,
	1	Yüzücü	Karar verir,
	1	Aile	Güven, huzur,
	1	Elektrik Direği	Faydalıdır,
	1	Ansiklopedi	Faydalıdır,
	1	Başak	Kararlıdır,
	4	Dağ	Sarsılmaz sağlamlık, sağlam, kararlı, kararlı, sebat,
	1	Yağmur	Faydalıdır
	1	Anne	Faydalıdır,
	6	Güneş	Aydınlatıcı, yararlı, sebat, aydınlatıcı, aydınlatıcı, aydınlatır, sebat,
	3	Su	Muhakeme ile doğruyu seçer, sabır, sebat,
	4	Kale	Sağlamdır, sağlamdır, sağlam, sabır,
	1	Mum	Aydınlatır
	2	Çiçek	Özerk, orijinal,
	1	Deniz	Özerk
	1	Ay	Aydınlatıcı,
	1	Direk	Azimli,
	2	Kalem	Güven, üretir,
	1	Ağaçkakan	Azim
	1	Kum	Sabır
	1	Deniz	Sükûnet,
	2	Şelale	Kararlılık, azimli,
	2	Saat	Sebat, kararlılık, kararlılık,
1	Beyin	Seçme,	
1	Bulut	Yararlıdır,	

1	Terazi	Muhakeme,
1	Kas	Sağlamlık,
1	Deve	Azimlidir
2	Sandal	Güven, Karar verme,
2	Lider	Karar verme, seçme, karar verme,
1	Dinamit	Güçlü,
1	Kaptan	Sorumluluk
1	Arı	Yararlı,
1	Emanetçi	Güven
1	Nar	Üretkenlik,
1	Kilit	Gizemli,
1	Bilgisayar	Bilir,
1	Asker	Azimlidir,
2	Araba	Hâkimiyet, hâkimiyet,
1	Bahçıvan	Seçme,
1	Tren	Azimlidir,
1	Göçmen Kuşlar	Azimlidir,
1	Heykel	Sağlamdır,
1	Sanat eseri	Orijinaldir,
1	Zincir	Bütünlük,
1	Tekne Zinciri	Azimlidir,
1	Kuş	Hâkimiyet
109		

Tablo 4 incelendiğinde, katılımcılarca üretilen metaforlarda en çok tekrar edilen çınar (ağaç) (f=25) olduğu görülmektedir. Ağaç metaforunu takiben sıklıkla kaya (f=7) ve güneş (f=6) metaforlarının da kullanıldığı görülmektedir. Birkaç öğrenci tarafından kullanılan bazı metaforlar da şu şekildedir: kale (f=4), dağ (f=4), demir (f=3), su (f=3), çelik (f=3), toprak (f=2), çiçek (f=2), şelale (f=2), saat (f=2), sandal (f=2), ve lider (f=2) metaforları kullanılmıştır. Diğer metaforlar ise birer defa kullanılmıştır. Bu kullanımlara ilişkin birkaç katılımcı ifadesi aşağıda gösterilmektedir.

Ö3: “İradeli insan karıncaya benzer, çünkü iradeli insan da karınca gibi sebatkâr ve azimlidir.”

Ö9: “İradeli insan kökleri sağlam güçlü bir ağaca benzer. Çünkü kendi düşünceleriyle hareket eder. Başkaları onu etkileyemez.”

Ö13: “Güçlü bir kayaya benzer. Çünkü her konuda sağlamca durmayı başarır.”

Ö17: “İradeli insan basak gibidir, eğilir, kalkar ama kırılıp, parçalanmaz.”

Ö18: “Dağ gibidir çünkü kendi içinde sarsılmaz bir bütünlüğü vardır.”

Ö23: “İradeli insan suya benzer, çünkü her koşula karşı dayanıklıdır, çözümler üretir, devam etmenin bir yolunu bulur.”

Ö28: “Ağaca benzer çünkü fırtınalara karşı ayakta kalır.”

Ö42: “Ağaca benzer. Çünkü ağacın etrafında rüzgârlar esse de bulunduğu çizgiden ayrılmaz ayrıca boyu uzar.”

Ö70: “İradeli insan kaptana benzer, çünkü taşıdığı yükün farkındadır, sorumluluk sahibidir.”

Ö81: “İradeli insan dağa benzer. Çünkü her zaman dimdik ayakta durur.”

Ö92: “İradeli insan büyük bir çınar ağacına benzer. Çünkü rüzgâr ne kadar sert eserse essin onun bir duruşu vardır ve bunu bozmaz. Duruşu bozulduğunda zaten yıkılmış ve ölmüştür.”

Ö103: “İradeli insan zincire benzer çünkü birbirine bağlı değerlerle bir bütündür ve hiç kopmaz.”

Metaforlardan da anlaşıldığı üzere katılımcılar iradeli insan için genellikle güçlü ifadeler kullanmışlardır. Katılımcıların iradeyi benzettikleri kavram ile o kavrama ilişkin özellikler, gömülü teoriye ilişkin bulgularla karşılaştırılmış ve Max Qda 12 programı yardımıyla yine temalara ve alt temalara ayrılmıştır.

4.1.2.2. İradesiz İnsana İlişkin Metafor Sonuçları

Bu başlık altında katılımcılara yöneltilen “İradesiz insan.....benzer, çünkü.....” soruya, katılımcıların verdikleri cevaplar incelenmiştir. Aşağıdaki tabloda katılımcıların iradesiz kişiyi neye benzedikleri ve hangi özelliğinden dolayı benzedikleri gösterilmektedir.

Tablo 5. İradesiz İnsan Metafor Sonuçları

İradesiz İnsan	Benzerlik	Özelikler	
Frekans	2	Çamur	Kişiliksiz, her şekli alır,
	4	Kumdaki yazı	Devamı yoktur, dirençsiz, her şekli alır, devamı yoktur,
	1	Yosun	Sınırı Yoktur,
	1	Kardan adam	Erir,
	4	Su	Sebatsız, her şekli alır, başkasına göre şekil alır, yönü belirsizdir,
	1	Çürük ağaç	Çabuk yıkılır,
	19	Yaprak	Dirençsiz, her yere savrulur, savrulur, Dirençsiz, Dirençsiz, Pes eder, her yere savrulur, dirençsiz, savrulur, savrulur, sarsılır, savrulur, Savrulur, sarsılır, savrulur, dirençsiz, savrulur, güçsüz, savrulur,
	5	Yelkenli	Rüzgâra göre yol alır, Kontrol başkasında, bağımlıdır, bağımlıdır, Yönünü başkası belirler, bağımlıdır, balon
	2	Çocuk	Kandırılmaya müsait, yanlışla doğruyu ayırt edemez,
	1	Pimi çekilmiş bomba	Zarar verir,
	1	Yıkılmış mum	Faydasız
	1	Roman	Gerçeğe uzaktır
	4	Cam (Biblo)	Dirençsiz, kırılğan, kırılğan, kırılğan,
	1	Sağanak yağmur	Faydasız
	1	Hırsız	Çıkarcıdır
	1	Çorak	Verimsiz
	2	Çiçek	Bağımlı, kurumaya mahkûm
	1	Taş	Zararlıdır,
	1	Domino taşı	Başkasına da zarar verir,
	2	Boş teneke	Rahatsız edici, başkasından etkilenir,
	2	Bulut	Geçici, rüzgâra göre şekil alır,
	1	Plastik	Her şekli alır,
	5	Maymun	Doyumsuz, doyumsuz, doyumsuz, Keyfine düşkün, doyumsuz,
	1	Karga	Nefsine düşkün,
	2	Teknoloji	Yararlarından çok zararı var, Kontrolü kaybeder,
	3	Hava	Değişkendir, belirsizdir, belirsiz,
	1	Metal tel	Bükülür,
	1	Tuz	Suda erir,
	5	Balon	Yönü yoktur, her tarafa uçar, bağımlı, belirsiz, Dirençsiz,
	1	Atlıkarınca	Bağımlıdır,

1	Beyaz peynir	Şaşalı fakat tuzludur,
1	Çingene	Sebatsızdır,
1	Fırtına	Zararlıdır
1	Papağan	Taklitçidir,
1	Lastik	Her yere çekilir,
1	Islak kâğıt	Yırtılır,
1	Mahpus	Bağımlıdır,
1	Kazak İlmeği	Duracak gücü yoktur,
1	Şehir	Kalabalık ve hata dolu,
1	Kukla	Bağımlıdır,
1	Tek durağı olan hat	Aynı yerde dönüp durmak,
1	Dönme dolap	Aynı yerde dönüp dolaşır,
1	Ağustos böceği	Plansız,
1	Bozuk saat	Aldatır,
2	Çöp	Faydasız, pis kokar
1	İçi boş ceviz	Aldatıcı faydasızlık,
2	Oyun hamuru	Her şekli alır, başkasına göre şekillenir,
2	Bozuk Pusula	Yönü belirsizdir, Yanlış yön
1	Domuz	Kendini kandıran,
1	Silahsız asker	Savunmasızdır,
1	Patlamış fren	Kontrolü yoktur,
1	Koyun	Nereye güdersen,
1	Silgi	Zararlıdır,
1	Temelsiz bina,	Çabuk yıkılır,
1	Köpük	Boştur,
1	Çürük meyve	Zararlı,
1	Boncuklu ip	Kopunca tüm ipler savrulur,
1	Yılan	Zararlıdır,
1	Harabe ev	Kendini geliştirmemiştir

Tablo 5 incelendiğinde, katılımcılarca üretilen metaforlarda en çok tekrar edilen yaprak (f=19) olduğu görülmektedir. Ağaç metaforunu takiben sıklıkla yelkenli (f=5), balon (f=5) ve maymun (f=5) metaforlarının da kullanıldığı görülmektedir. Birkaç öğrenci tarafından kullanılan bazı metaforlar da şu şekildedir: kumdaki yazı (f=4), su (f=4), cam (f=4), hava (f=3), çamur (f=2), çocuk (f=2), boş teneke (f=2), çiçek (f=2), bulut (f=2), oyun hamuru (f=2), bozuk pusula (f=2) ve çöp (f=2) metaforları kullanılmıştır. Diğer metaforlar ise birer defa kullanılmıştır. Bu kullanımlara ilişkin birkaç katılımcı ifadesi aşağıda sunulmuştur.

Ö3: “İradesiz insan kumda yazılan yazıya benzer, çünkü kumdaki yazı gibi iradesiz insanın da devamlılığı yoktur.”

Ö9: “İradesiz insan bir yaprağa benzer. Çünkü karşısındaki insanlar nereye üflerse oraya

gider.”

Ö15: “İradesiz insan yelkensiz gemiye benzer, rüzgâr nereye eserse oraya doğru gider, kendi istekleri için sapasağlam duramaz.”

Ö20: “Hırsıza benzer çünkü kendi çıkarı uğruna başkasının hakkını ihlal edebilir. Kendi çıkarı için her şeyi mübah görmesi özelliği ile benzeşebilirler.”

Ö37: “İradesiz insan kargaya benzer. Sırf istekleri uğruna çöplüğe gitmeyi umursamaz.”

Ö54: “1 kuruşa benzer, yapımı 2,64 kuruştur vatana millete zarardır.”

Ö59: “İradesiz insan papağana benzer sadece başkalarını taklit eder kendi düşüncesi ve kararı yoktur.”

Ö68: “Kuklaya benzer çünkü başkasına bağlıdır ve bağlı olduğu kişilerin istediklerini yapmayı daha çok tercih eder, kendi için iyi olmasa bile.”

Ö83: “İradesiz insan kaptansız yelkenliye benzer rüzgâra göre yön değiştirir.”

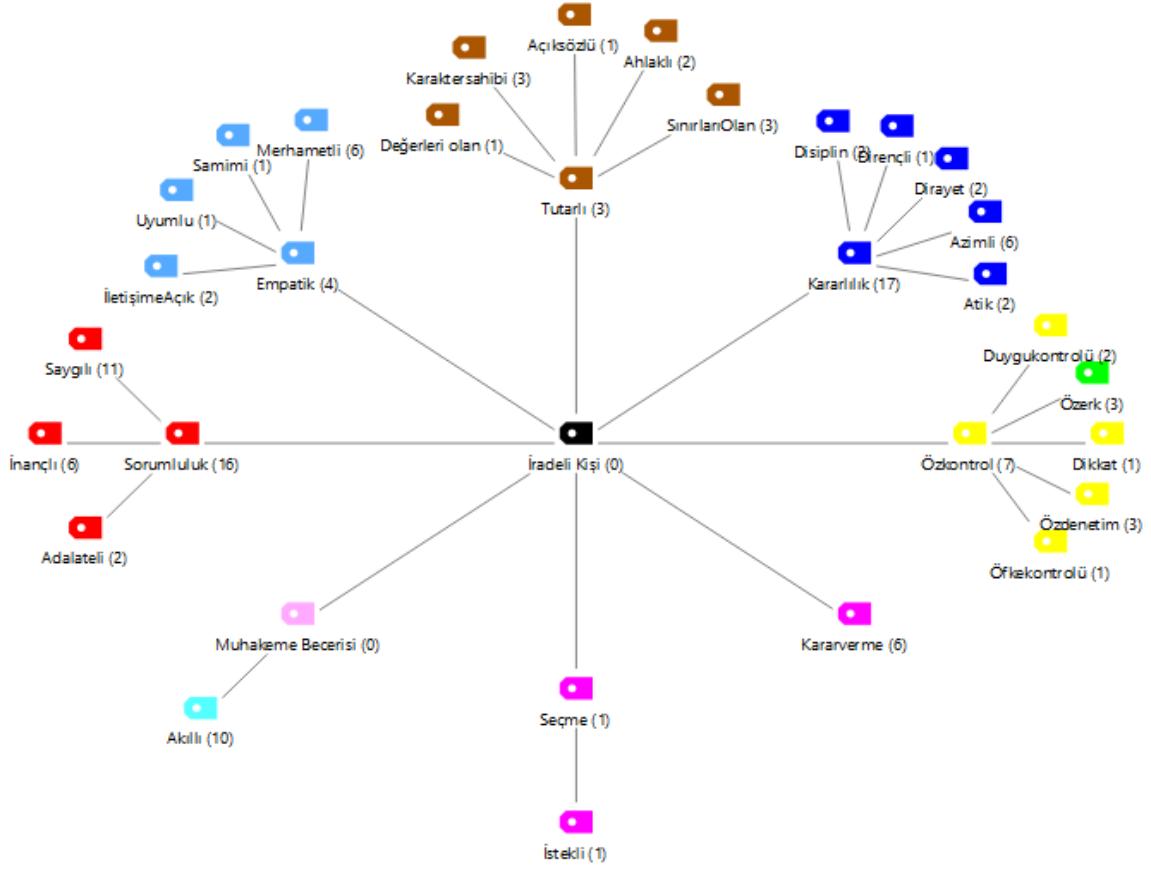
Ö87: “Koyuna benzer. Çünkü koyunun sürüden etkilendiği gibi bireyde toplumdan ve çevresinden etkilenir.”

Ö96: “İradesiz insan köpüğe benzer çünkü çok bilgiliymiş gibi görünse de sönmeye muhtaçtır. Anı kurtarır.”

Ö103: “İradesiz insan ipten yapılmış boncuk bileziğe benzer çünkü tek bir tavizde bilezik kopar ve diğer boncuklarda teker teker düşer.”

4.1.3. Kavram Çalışmasına İlişkin Bulgular

Bu kısımda metafor analizi neticesinde iradenin en çok benzetildiği ağaç metaforu ve dalları kullanılarak, elde edilmiş olan bulgulara ilişkin sonuçlar verilmiştir. Elde edilen veriler MaxQda 12 paket programı yardımıyla in vivo kodlama yapılarak kategorize edilmiştir. Daha sonra yine aynı program tarafından şekillendirilerek sunulmuştur. Kavram çalışması da hem metafor analizi ile elde edilen verileri desteklemek ve karşılaştırmak hem de gömülü teori ve metafor analizi ile birlikte varsa gözden kaçırılmış kavram ve temaları da elde etmek amacıyla yapılmıştır.

Şekil 41. Kavram Çalışmasına İlişkin İrade Temaları ve Alt Temaları Haritası

Şekil 40 incelendiğinde öğrencilerin “irade eğer bir ağaçsa dallarında hangi kavramlar olmalı?” sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde, gömülü teori sonucundan farklı olarak empati teması bulunmuştur. Aynı şekilde alt temalara ait çok sayıda alt kod bulunmuştur. Buna ilişkin harita şekil 41’de gösterilmektedir. Bu durum gömülü görüşmelerdeki bulguları ve metafor analizi neticesinde elde edilen bulguları desteklemektedir.

Tablo 6. Kavram Çalışması Sonucunda Elde Edilen Tüm Kodlara İlişkin Tablo

Akıllı	Ferasetli	8
Akıllı	Olgun	3
Akıllı	Bilinçli	4
Amaçlı	Üretkenlik	1
Amaçlı	Verimli	2
Amaçlı	Planlı	5
Anlayışlı	Yeniliğe Açık	1
Atik	Girişimci	1
Atik	Mücadeleci	1
Azimli	Motivasyon	2
Bilinçli	İdealist	1
Bilinçli	Dikkatli	1
Bilinçli	Farkında olan	2
Bilinçli	Amaçlı	3
Çalışkan	Başarılı	2
Dirençli	Dayanıklı	1
Dirençli	Cesur	2
Dirençli	Güçlü	4
Disiplin	Kurallı	1
Disiplin	Çalışkan	6
Dürüst	Sözünde duran	3
Dürüst	Sadakat	2
Dürüst	Güvenilir	3
Empatik	İletişime Açık	2
Empatik	Uyumlu	1
Empatik	Merhametli	6
Empatik	Samimi	1
Ferasetli	Öngörülü	2
Ferasetli	Farklı bakan	2
Ferasetli	Mantıklı	7
Ferasetli	Sezgili	1
Ferasetli	Krizyöneten	1
Ferasetli	Düşünceli	4
Ferasetli	Zeki	2
Ferasetli	Aklıselim	1
Ferasetli	Aranılan	1
İnançlı	Umutlu	1
İradeli Kişi	Tutarlı	3

İradeli Kişi	Sorumluluk	16
İradeli Kişi	Öz kontrol	7
İradeli Kişi	Kararlılık	17
İradeli Kişi	Karar verme	6
İradeli Kişi	Empatik	4
İradeli Kişi	Muhakeme Becerisi	0
İradeli Kişi	Seçme	1
Kararlılık	Disiplin	2
Kararlılık	Atik	2
Kararlılık	Sebatkâr	0
Kararlılık	Dirençli	1
Kararlılık	Dirayet	2
Kararlılık	Azimli	6
Kararlılık	Sabırlı	11
Kararlılık	İstikrarlı	1
Mantıklı	Eleştirel	1
Mantıklı	Analiz eden	2
Mantıklı	Ders çıkaran	1
Merhametli	Yardımsever	6
Merhametli	Fedakâr	1
Merhametli	Diğerkâm	1
Muhakeme Becerisi	Akıllı	10
Olgun	Özsaygı	2
Olgun	Hoşgörü	4
Olgun	Sevecen	1
Olgun	Düzenli	2
Olgun	Ölçülü	1
Olgun	Anlayışlı	2
Olgun	Kişilik sahibi	1
Özerk	Özgür	1
Özerk	Otantik	2
Özerk	Özgüven	4
Özerk	YansiticiDüşünme	1
Özerk	Lider	2
Özerk	İlkeli	1
Öz kontrol	Özdenetim	3
Öz kontrol	Zaman yönetimi	3
Öz kontrol	Tutumlu	2
Öz kontrol	Duygu kontrolü	2
Öz kontrol	Dürüst	8

Öz kontrol	Kendine hâkim	7
Öz kontrol	Özerk	3
Öz kontrol	Tevazu	2
Öz kontrol	Dikkat	1
Öz kontrol	Öfke kontrolü	1
Özsaygı	Huzurlu	2
Özsaygı	Barışık	1
Sabırlı	Tahammüllü	2
Sabırlı	Sakin	6
Sabırlı	İtidalli	1
Saygılı	Nazik	2
Saygılı	Saygın	2
Seçme	İstekli	1
Sorumluluk	Adaletli	2
Sorumluluk	Saygılı	11
Sorumluluk	İnançlı	6
Tutarlı	Sınırları olan	3
Tutarlı	Değerleri olan	1
Tutarlı	Ahlaklı	2
Tutarlı	Açık sözlü	1
Tutarlı	Karakter sahibi	3
Tutumlu	Kanaatkâr	1
Uyumlu	Sosyal	3
Zaman yönetimi	Dakik	3

Tablo detaylı bir şekilde incelendiğinde hangi kodların daha sıklıkla tekrar edildiği anlaşılmaktadır. Katılımcılardan elde edilen kavramların Max Qda 12 Paket Programı yardımıyla yapılan analizler sonucu, katılımcıların irade ile ilgili kavramsal çerçevelerinin gömülü görüşmeler sonucu elde edilen bulgularla örtüştüğü anlaşılmaktadır. Bu durum verilerin birbirlerini doğrulaması açısından oldukça değerli ve kıymetli bir durumdur. Bütün bu bulgulardan sonra araştırmanın nicel kısmına ilişkin bulgulara geçilmiştir.

4.2. Nicel Bulgular

Bu bölümde araştırmanın amaçları kapsamında toplanan nicel verilerden elde edilen analizlere ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bulgular SPSS 22 ve AMOS 24 Paket Programları yardımıyla yapılan analizlerden elde edilmiştir. Sırasıyla ölçek geliştirmeye ilişkin bulgular, ölçek

uyarlamaya ilişkin bulgular ile betimsel istatistik ve yapısal modellere ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

4.2.1. Ölçek Geliştirmeye İlişkin Bulgular

Bu başlık altında, nitel görüşmeler neticesinde geliştirilen irade yedilisi ölçeğinin geliştirilmesi ve psikometrik yönden incelenmesi ile ilgili analiz sonuçları verilmiştir. Elde edilen bulgular ölçek geliştirme aşamaları dikkate alınarak sıralanmıştır. İrade Yedilisi Ölçeği gömülü görüşmeler, metafor analizi ve kavram çalışması sonucunda derlenen verilerin işlenmesi sonucu oluşturulmuştur.

4.2.1.1. “İrade Yedilisi Ölçeği”nin Geliştirilmesi İle Alakalı Bulgular

Bu bölüm içinde İrade Yedilisi Ölçeği (İYÖ)‘nin geliştirilmesi ile ilgili elde edilen bulgulara ilişkin geçerlik ve güvenirlik analizleri bulunmaktadır. Bu noktada literatürde genel kabul gören prosedürlerin işlenmesine dikkat edilerek, yapılan çalışmanın bilimselliğine dikkat edilmeye gayret gösterilmiştir.

4.2.1.1.1. Geçerlik Analizlerine Ait Bulgular

Geliştirilen “İrade Yedilisi Ölçeği” ilk önce maddelerin birbirleriyle ve varsa alt boyutlarla olan ilişkilerini belirlemek için ilk önce Açıklayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Bu aşamada Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett değerlerine bakılmış, bu değerlerin uygunluğundan sonra ölçek geliştirmenin diğer analizlerine geçilmiş ve nihayetinde dik döndürme (varimax rotation) yapılarak çıkan maddeler sunulmuştur.

Açıklayıcı faktör analizinde maddeler yük değerlerine göre ya tek boyutta ya da farklı alt boyutlarda toplanmaktadır. Maddelerin yük değerleri ne kadar yüksek ise, o maddelerin o boyutu iyi açıkladıkları sonucu çıkmaktadır. Aynı şekilde maddelerin yük değerinin yüksekliği ölçeğe ilişkin güvenirlik değerini de yükseltmektedir. Büyüköztürk (2002) , 0,60 ve üstü yük değerini yüksek; 0,30-0,59 arasını ise orta düzey olarak görmektedir. Bu durum dikkate alınarak her bir maddenin ,45 ve üstü olması analizlerde dikkate alınmış ve geri kalan maddeler ölçekten

ıkarılmıştır. Bu bağlamda ilk analize ilişkin KMO ve Balett's Testi değerleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 7. KMO ve Bartlett's Testi Değerleri

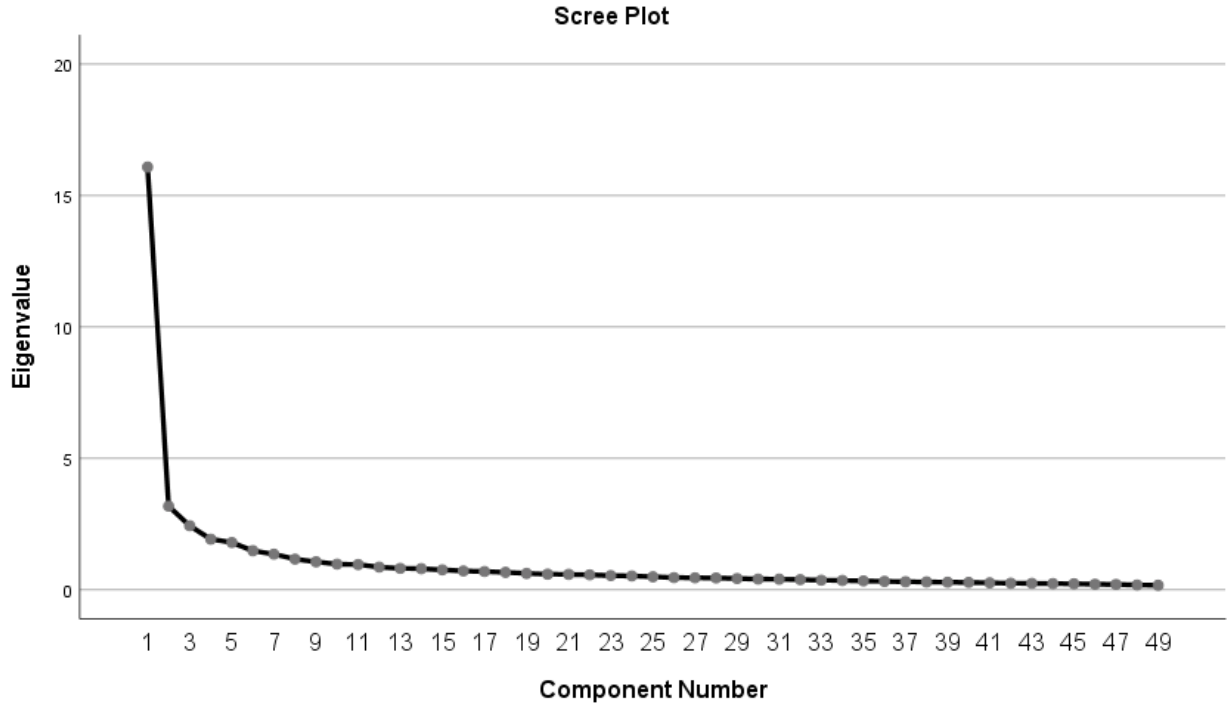
Kaiser-Meyer-Olkin rneklem Yeterliliği		.941
Bartlett's Test of Sphericity	Ki-kare Değeri	12165,710
	S.Derecesi	1176
	P	,000

Yukarıdaki izelge incelendiğinde KMO değeri ,941 olarak bulunmuştur. KMO testi, hem dağılımın faktör analizi yapmak için yeterli olup olmadığını hem de kısmi korelasyonların küçük olup olmadığını test etmek için önemlidir. KMO değeri 1'e yaklaşıkça mükemmel, 0,50'nin altında ise kabul edilemez olarak değerlendirilir. Tavşancıl'a (2010) göre 0,90 ve üstü mükemmel, 0,80 ve üstü çok iyi, 0,70 ve 0,60'ların vasat ve 0,50 ve üstünün ise kötü olduğunu belirtmiştir. Bu araştırma neticesinde elde edilen KMO değeri mükemmel (,941) olarak bulunmuştur. Bununla birlikte yapılmış olan Bartlett's testine göre ise; 12165,710 ($p < ,000$) değerleri bulunmuştur. Bu durum değerlerin anlamlı olduğunu ve kullanılan verilerin çok değişkenli normal dağıldıklarını göstermektedir.

Tablo. 8. İrade Yedili Ölçeği İlk Hali Açıklanan Toplam Varyans Miktarları
Toplam Açıklanan Varyans

Faktörler	Başlangıç Özdeğerleri			Toplam Faktör Yük Değerleri		
	Toplam	%	Kümülatif %	Toplam	%	Kümülatif %
1	16,080	32,816	32,816	5,276	10,768	10,768
2	3,176	6,482	39,298	5,217	10,648	21,415
3	2,431	4,961	44,259	4,871	9,941	31,357
4	1,922	3,922	48,181	4,295	8,765	40,122
5	1,794	3,662	51,843	3,551	7,246	47,368
6	1,480	3,021	54,864	2,528	5,160	52,528
7	1,351	2,757	57,621	2,496	5,093	57,621
8	1,163	2,373	59,994	2,471	5,044	59,706
9	1,060	2,163	62,157	1,201	2,451	62,157
10	,971	1,982	64,139			

Garafik 1. Scree Plot Grafiği

Çizelgeden ve scree plot grafiğinden de görüleceği üzere eigen değeri 1 olarak alındığında ortaya dokuz faktörlü bir yapı çıkmaktadır. Oluşan bu dokuz faktörün toplam varyansın %62,154'ini açıklamaktadır. Yine çizelgeden de anlaşılacağı üzere eigen değeri 1 ve üzeri olan faktörlerin toplam varyansı %62,157 açıkladıkları görölmektedir. Sosyal bilimler için açıklanan varyansın % 40 ile % 60 arasında olması yeterli olarak görölmektedir (Akdağ, 2011). Yapılan ilk analizde bazı maddelerin düşük yük değerlerine sahip oldukları, bazı maddelerin ise farklı alt boyutlardan da yük aldıkları ve bazı maddelerin ise hiçbir boyutta yer almadıkları görölmüştür. Bu durumdaki maddeler sırasıyla atılarak, kalan maddelerin tümünün tek alt boyutta ve yeterli yüke sahip olduğu durumu ortaya çıkana kadar işlemlere devam edilmiştir. Burada maddelerin hangi faktörlere dağıldıklarını görmek amacıyla varimax dik döndürme analizleri yapılmıştır. Daha iyi yük değerlere sahip boyutların oluşması için (<,45) altı maddeler de elenmiştir. Bu durumun bir neticesi olarak 11 madde (7, 10, 11, 13, 20, 21, 32, 36, 43, 45,48) ölçek dışında kalmıştır. Tüm bu işlemler sonucunda oluşan alt boyutlar ve maddelere ilişkin değerler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9. Faktör Analizi Neticesinde Dönüştürülmüş Bileşenler Matrixi

Maddeler	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7
m24	,816						
m25	,802						
m27	,741						
m23	,734						
m22	,732						
m28	,699						
m26	,510						
m3		,769					
m5		,742					
m4		,718					
m6		,687					
m1		,675					
m2		,640					
m41			,781				
m39			,751				
m42			,747				
m37			,630				
m40			,628				
m38			,628				
m33				,697			
m35				,686			
m34				,611			
m31				,594			
m29				,579			
m30				,549			
m15					,818		
m14					,816		
m9					,625		
m8					,495		
m12					,472		
m16						,716	
m19						,633	
m17						,628	
m18						,585	
m49							,691
m47							,639
m44							,596
m46							,548

Yapılan nihai işlemler neticesinde, ölçeğin yedi faktörden meydana geldiği ve her faktöre ait maddelerin de kabul edilebilir yük değerlerine sahip olduğu görülmektedir (En düşük:472; En

yüksek:818). Aynı zamanda herhangi bir madde diğer faktörlerden yük de almamaktadır. Ölçeğin nihai haline ilişkin veriler aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 10. KMO ve Bartlett's Testi Değerleri

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği			.941
Bartlett's Test of Sphericity	Ki-kare Değeri		9414,751
	S.Derecesi		703
	P		,000

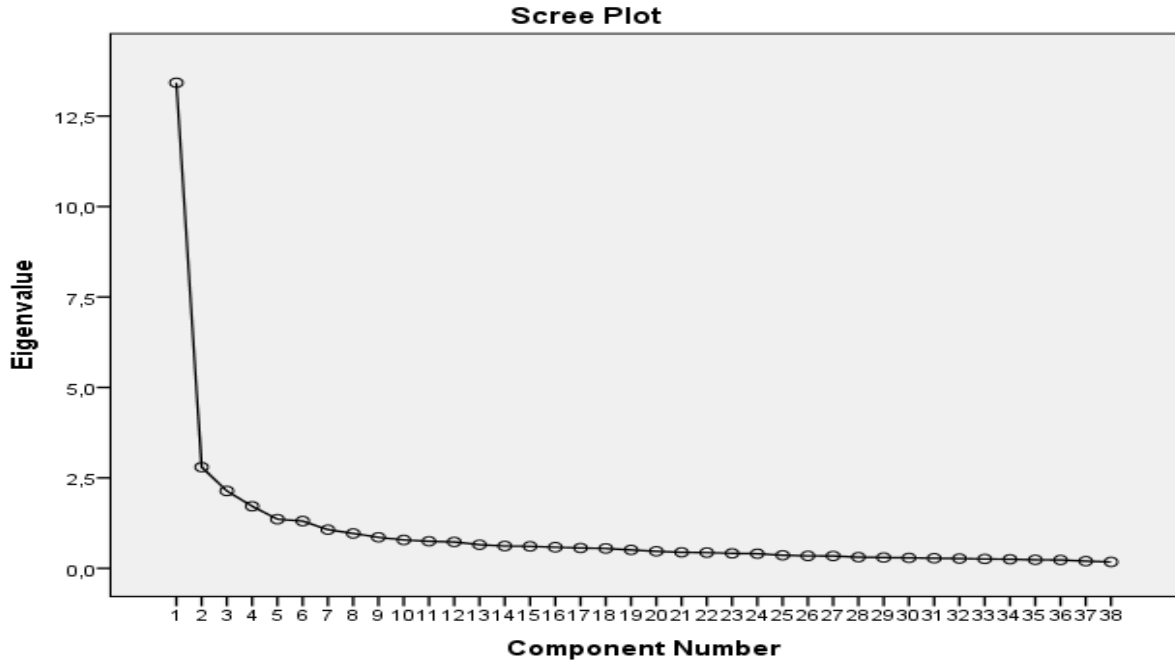
KMO değerleri incelendiğinde, seçilen örneklemin büyüklüğünün ve elde edilmiş olan verilerin analizler için uygun ve kabul edilebilir bir düzeyde olduğunu görülmektedir (,.941). Bartlett's testi değerleri de aynı şekilde anlamlı ($p<,000$) neticeleri göstermektedir. Bu durum verilerin normal dağıldıkları hipotezini desteklemektedir.

Tablo 11. İrade Yedilisi Ölçeği Açıklanan Toplam Varyans Miktarları

Faktörler	Başlangıç Özdeğerleri			Toplam Faktör Yük Değerleri		
	Toplam	%	Kümülatif %	Toplam	%	Kümülatif %
1	13,421	35,319	35,319	5,014	13,195	13,195
2	2,798	7,363	42,682	3,977	10,467	23,662
3	2,138	5,627	48,309	3,937	10,361	34,023
4	1,716	4,516	52,825	3,408	8,969	42,992
5	1,359	3,577	56,402	2,801	7,371	50,364
6	1,306	3,436	59,839	2,635	6,933	57,297
7	1,069	2,812	62,651	2,034	5,354	62,651
8	,964	2,537	65,187			

9	,857	2,256	67,444			
10	,785	2,066	69,509			

Garfik 2. İrade Yedilisi Ölçeği Scree Plot Grafiği

Tablo ve grafik incelendiğinde eigen (özdeğer) 1 olarak alındığında ve ard arda yapılan analizler sonucunda irade yedilisi ölçeğinin yedi alt boyutlu yapısı ortaya çıkmıştır. Sonuçlar neticesinde oluşan yedi faktörün toplam varyansı açıklama miktarı %62,651 olarak bulunmuştur. Sırasıyla faktörlerin toplam varyansa katkıları şu şekilde olmuştur: birinci faktör=%13,195; ikinci faktör=%10,467; üçüncü faktör=%10,361; dördüncü faktör=%8,969; beşinci faktör=%7,371; altıncı faktör=%6,933 ve yedinci faktör=%5,354 şeklinde sıralanmaktadır. Sosyal Bilimler özelinde geliştirilen ölçeklerin toplam varyansa katkısı %40 ve %60 arası kabul edilebilir olarak ifade edilmekte; bunun üstü ise iyi olarak değerlendirilmektedir (Tavşancıl, 2010).

Bu aşamadan sonra alt boyutlarda toplanan maddelerin yordadıkları özelliğe göre irade yedilisi alt boyutlarına isimler verilmiştir. Ölçek maddeleri yapılan gömülü teoriden elde edilen temalara göre yazılmış ve bu temalardan isimlerini alan alt boyutlar ve maddeler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 12. Faktör Analizi Sonucunda Belirlenen Alt Boyutlar ve Bu Boyutlardan Yük Alan Maddeler

Faktörler	Madde Sayısı	Maddeler Numarası
Kararlılık	7	22, 23, 24, 25, 26, 27, 28
Muhakeme	6	1, 2, 3, 4, 5, 6
Sorumluluk	6	37, 38, 39, 40, 41, 42
Tutarlılık	6	29, 30, 31, 33, 34, 35
Karar Verme	5	8, 9, 12, 14, 15
Seçme	4	16, 17, 18, 19
Öz Kontrol	4	44, 46, 47, 49

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere; birinci faktör 7 maddeden; ikinci faktör 6 maddeden; üçüncü faktör 6 maddeden; dördüncü faktör 6 maddeden; beşinci faktör 5 maddeden; altıncı faktör 4 maddeden ve yedinci faktör 4 maddeden oluşmaktadır. Maddelerin dağılımları da ayrıca tablo da görünmektedir. Ölçeğin toplam madde sayısı 38 olarak elde edilmiştir. Ölçek alt boyutlarına sırasıyla; kararlılık, muhakeme, sorumluluk, tutarlılık, karar verme, seçme ve öz kontrol isimleri verilmiştir. Ölçeğin yazılan ilk maddelerinde ters maddeler olmasına rağmen açımlayıcı faktör analizi neticesinde herhangi bir ters madde ölçeğe yer alamamıştır. Her alt boyutun kendi puanı olmakla birlikte, tüm alt boyutların toplam boyutları güçlü bir iradeyi göstermektedir.

4.2.1.1.2. Güvenirlilik Analizleri ile İlgili Bulgular

Geliştirilen bir ölçme aracının güvenirlik analizini yapmak için değişik analizler önerilmiştir. Bunlardan en önemlisi Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısının hesaplanmasıdır. Zira Kalaycı

(2010) ölçme aracındaki maddeler ne denli kendi aralarında tutarlı ise, o denli istenen yapıyı test ettiğini belirtmiştir. İç tutarlık katsayısı genellikle ,70 ve üstü olarak kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2015; Kalaycı, 2010; Liu, 2003). Ancak 1' yaklaşıldıkça da iç tutarlılığın daha da arttığını belirtmek gerekmektedir. İrade yedilisi bağlamında yapılan analizler neticesinde ölçeğin toplam ve alt boyut iç tutarlık katsayıları hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 13. Faktör Analizi Sonucunda Belirlenen Alt Boyutlar ve Bu Boyutlara Ait Güvenirlik Katsayıları

Faktör	Cronbach's Alpha Değeri
1. Kararlılık	,919
2. Muhakeme	,871
3. Sorumluluk	,885
4. Tutarlılık	,810
5. Karar Verme	,806
6. Seçme	,823
7. Öz Kontrol	,812
TOPLAM	.947

Tablodan da anlaşılacağı üzere İrade Yedilisi Ölçeğinin (İYÖ) iç tutarlık katsayılarının iyi değerlerde olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Tüm alt boyutlarda Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı ,80'in üzerinde bulunmuş ve toplam iç tutarlık katsayısı ise ,947 olarak bulunmuştur. Yapılan bu işlemlerden sonra ölçekten elde edilen toplam puan ve alt boyutlarına ilişkin ayırt edici işlemlere başvurulmuş ve testin üst ve alt çeyreklerine ilişkin bağımsız gruplar t testine geçilmiştir. Testin alt ve üst gruplar için ayırt ediciliğini belirlemek için yapılan analizler bir noktada geliştirilen ölçeğin ayırt etme gücü açısından oldukça önemlidir. Bu kapsamda ölçek toplam puanı ve tüm alt boyutlarına ilişkin bağımsız gruplar t testi yapılmış ve sonuçları tablo 14'te gösterilmiştir.

Tablo 14. Ölçek Alt Boyut ve Toplam Puanlarının Ayırt Ediciliklerini Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	X	ss	Sh _x	t	p
İrade Toplam	Üst	120	245,11	10,74	,98	36,77	,000
	Alt	120	129,95	32,57	2,97		
Kararlılık	Üst	120	45,37	3,56	,32	21,58	,000
	Alt	120	26,28	9,00	,82		
Muhakeme	Üst	120	39,10	3,18	,29	15,88	,000
	Alt	120	27,41	7,40	,67		
Sorumluluk	Üst	120	40,65	1,93	,17	18,28	,000
	Alt	120	27,22	7,80	,71		
Tutarlılık	Üst	120	38,13	3,99	,36	19,85	,000
	Alt	120	22,54	7,62	,69		
Karar Verme	Üst	120	30,08	4,10	,37	20,08	,000
	Alt	120	16,27	6,31	,57		
Seçme	Üst	120	25,80	2,13	,19	21,94	,000
	Alt	120	14,66	5,13	,46		
Öz Kontrol	Üst	120	25,95	2,19	,19	23,05	,000
	Alt	120	14,53	4,96	,45		

Tablo 14 incelendiğinde ölçek toplam puan ve alt boyutlarının ayırt ediciliğini belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t testi sonucunda ölçeğin hem toplam puanı hem de tüm alt boyutları için alt ve üst gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p < ,001$). Tüm gruplar için aritmetik ortalamalara bakıldığında hepsinde de üst ve alt grup ortalamaları arasında önemli bir farklılık olduğu yine tablodan anlaşılmaktadır.

Tablo 15. Madde Toplam (Item-Total) ve Madde Kalan (Item-Reminder) Korelasyon Sonuçları

	Ölçek Ortalaması	Ölçek Varyansı	Madde-Toplam Korelasyonu	Cronbach's Alpha Madde Silinirse
m1	184,70	750,963	,618*	,945
m2	184,94	761,244	,457*	,946
m3	184,56	756,344	,572*	,946
m4	184,82	756,698	,517*	,946
m5	184,63	753,410	,634*	,945
m6	184,54	758,946	,519*	,946
m8	185,53	753,917	,537*	,946
m9	185,74	752,110	,550*	,946
m12	185,59	754,974	,494*	,946
m14	186,29	761,158	,390*	,947
m15	186,51	759,992	,349*	,948
m16	185,36	747,896	,657*	,945
m17	185,62	753,570	,538*	,946
m18	185,57	752,280	,584*	,946
m19	185,35	751,562	,619*	,945
m22	185,30	745,789	,646*	,945
m23	185,31	745,452	,640*	,945
m24	185,27	743,590	,662*	,945
m25	185,19	740,843	,684*	,945
m26	185,25	743,704	,644*	,945
m27	185,13	743,896	,687*	,945
m28	185,13	745,110	,640*	,945
m29	185,40	755,101	,456*	,947
m30	185,27	747,536	,584*	,945
m31	185,08	747,281	,575*	,946
m33	185,39	747,653	,554*	,946
m34	185,44	757,601	,444*	,947
m35	185,37	755,628	,514*	,946
m37	184,64	752,452	,635*	,945
m38	184,64	753,635	,546*	,946
m39	184,37	746,811	,655*	,945
m40	184,61	752,377	,619*	,945
m41	184,60	754,134	,576*	,946

m42	184,35	756,371	,512*	,946
m44	185,10	758,358	,368*	,947
m46	185,09	747,268	,527*	,946
m47	185,26	750,697	,502*	,946
m49	185,13	754,401	,463*	,946

*P<,000

Tablo incelendiğinde madde toplam ve madde kalan korelasyon değerleri tüm maddeler için anlamlı bulunmuştur ($p<,000$). Bu durum ölçekteki tüm maddelerin bir yapı içinde yer aldıklarını göstermektedir. Maddelerin bir yapı içinde olması ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği açısından oldukça önemlidir. Bu analizlerden sonra ölçek alt boyutlarının birbirleriyle olan korelasyon katsayılarına bakılmıştır. Aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 16. Faktörler Arası İlişkileri Belirlemek için Yapılan Pearson Çarpım Moment Korelasyon Analizi Sonuçları

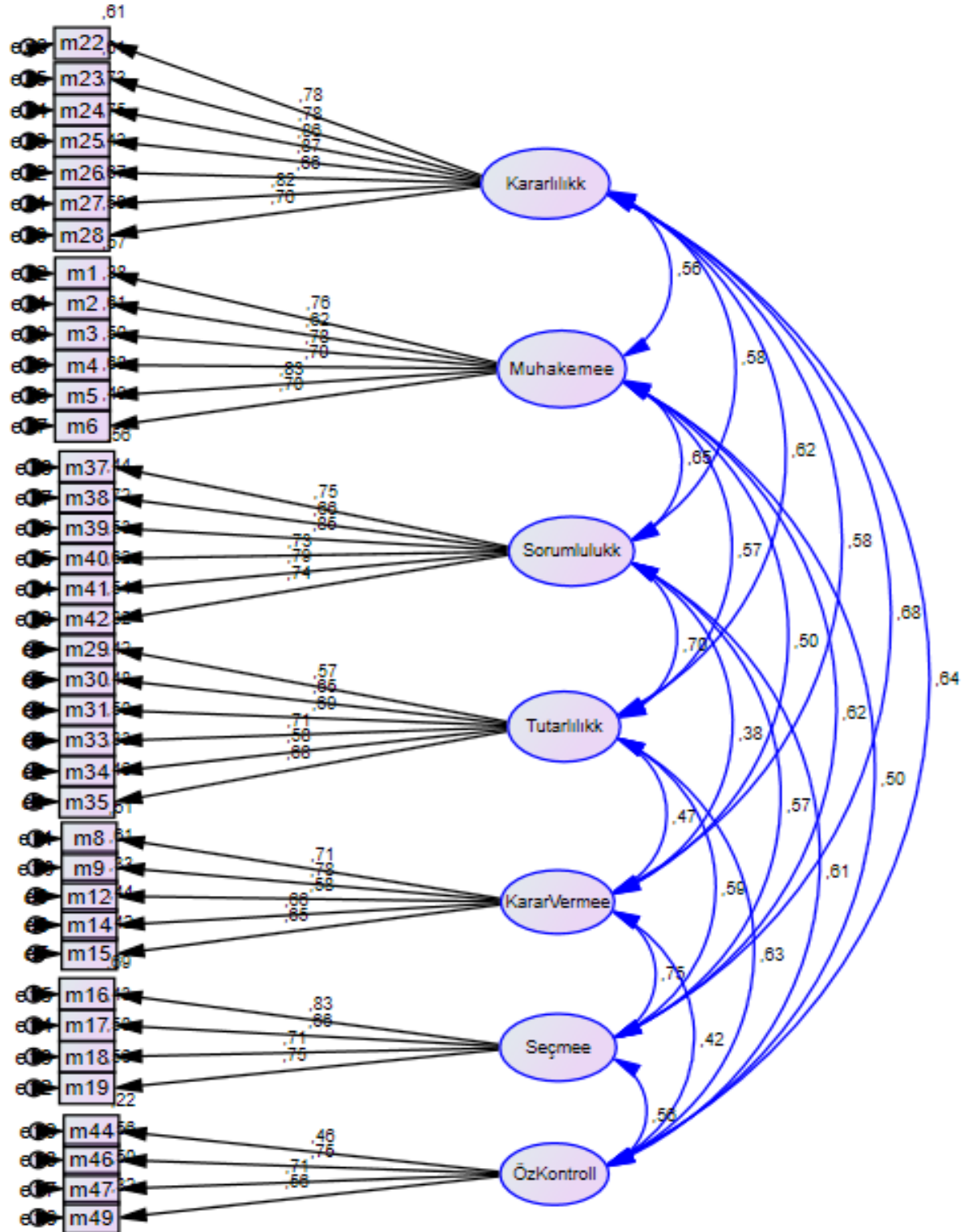
Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8
İrade	1	,833**	,743**	,773**	,775* *	,658**	,773**	,687**
Kararlılık		1	,510**	,543**	,557* *	,510**	,602**	,509**
Muhakeme		,510**	1	,576**	,478* *	,399**	,524**	,421**
Sorumluluk		,543**	,576**	1	,599* *	,304**	,489**	,512**
Tutarlılık		,557**	,478**	,599**	1	,389**	,497**	,502**
Karar Verme		,510**	,399**	,304**	,389* *	1	,614**	,299**
Seçme		,602**	,524**	,489**	,497* *	,614**	1	,461**
Öz kontrol		,509**	,421**	,512**	,502* *	,299**	,461**	1

Tablodan da görüldüğü üzere, ölçek için elde edilen alt boyutlar arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını belirlemek için yapılan Pearson Çarpım Korelasyon analizleri sonucunda, faktörlerin hem toplam puanla hem de kendi aralarında pozitif ve anlamlı bir ilişki içinde oldukları görülmektedir ($p<,001$). Bu sonuç alt boyutların hem irade yedilisi ile hem de

birbirleriyle iyi bir ilişki içinde olduklarını göstermektedir. Yine bu durumun bir neticesi olarak tüm alt boyutların bir yapının içinde oldukları sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.1.2.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Geliştirilen bir ölçeğin önerilen parametreler arasında uyum gösterip göstermediğini test etmek amacıyla doğrulayıcı faktör analizi kullanılır. RMSEA ve SRMR hata karelerinin ortalamaları ve standardize edilmiş ortalama hataların kareköküdür (Özabacı, 2011). RMSEA değerinin 0,05'in altında olması beklenir. Ancak 0,08'in altı da kabul edilebilir bir değerdir. SRMR'de de esasında durum aynıdır. Fakat bazı durumlarda 0,10'un altı da kabul edilebilmektedir. CFI değeri karşılaştırılmış uyum indeksini verir. Yani model için tahmin edilen kovaryans matrisi ve sıfır hipotezli kovaryans matrisini karşılaştıran bir değerdir (Ayyıldız ve Cengiz, 2006). Bu değer için 0,90 ve üstü kabul edilebilir değerdir ve 0,97 ve üstü ise mükemmel değeri belirtir. NFI'de normlaştırılmış uyum indeksini verir onun da kabul edilebilir değeri CFI ile aynıdır. Fakat NFI'de 0,95 üstü modelin iyi bir uyum gösterdiğinin kanıtıdır. NNFI değerleri ise 0,95 üstünde olması beklenmektedir.

Şekil. 43. İrade Yedilisi Ölçeği Doğrulamalı Faktör Analizi Path Diyagramı

Yapılan doğrulayıcı faktör analizi neticesinde elde edilen sonuçlar yukarıdaki şekilde görülmektedir. Bu şekle göre İrade Yedili Ölçeği ile tüm alt boyutları arasında ve aynı şekilde tüm alt boyutlarının da birbirleriyle ilişkileri anlamlı düzeyde bulunmuştur. Elde edilen bu sonuç daha önce yapılmış olan açımlayıcı faktör analizini teyit etmekte ve ölçek alt boyutlarının hepsinin bir yapının elemanları olarak ele alınabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda İrade Yedili Ölçeği'nin (İYÖ) 38 maddeli ve yedi alt boyutlu yapısı Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonucunda test edilmiş ve doğrulanmıştır. DFA sonucunda yapılan analizlere bakıldığında, tüm madde yük değerlerinin ,45 üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durum ölçekte bulunan tüm maddelerin yeterli düzeyde yüke sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 17. Standart Uyum İyilik Ölçütleriyle Araştırma Verilerinin Kıyaslanması

Uyum Ölçüleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Araştırmada Elde Edilen Uyum Değerleri
c2/df	$0 \leq c2 \leq 2df$	$2df \leq c2 \leq 3df$	2.037
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$	0.049
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0.05$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$	0.08
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$	0.901
NNFI	$0.95 \leq NNFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NNFI \leq 0.95$	0.939
CFI	$0.95 \leq CFI \leq 1.00$	$0.90 \leq CFI \leq 0.97$	0.939
RFI	$0.90 < RFI < 1.00$	$0.85 < RFI < 0.90$	0.896

Yukarıdaki tabloya bakıldığında, yapılan doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen değerler genel olarak iyi bir uyumu gösteriyor. Bunlara bakılacak olursa, ki-kare (χ^2/sd)= 2,037 olarak bulunmuştur. RMSEA değeri=0,049; ve SRMR değeri= 0,08 olarak elde edilmiştir. NFI= 0,901; NNFI= 0,939; CFI= 0,939; RFI= 0,896 olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar ışığında denilebilir ki; elde edilen veriler bize geliştirilmiş olan ölçeğin kabul edilebilir düzeyde olduğunu gösteriyor.

4.1.2.4. İrade Ölçeği Ve Huzur Ölçeği Korelasyonu

İlk defa geliştirilen bir ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini test etmek için daha önce geçerlik ve güvenilirliği yapılmış olan benzer ölçeklerle benzer örneklem gruplarına uygulamak, geliştirilen ölçek açısından olumlu bir durumdur. Bundan dolayı da İrade Yedilisi Ölçeğini benzer bir ölçek ile kıyaslamak, geçerlik ve güvenilirliğini test etmek amacıyla huzur ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçeğin kullanılmasının sebebi, gömülü görüşmelerde elde edilen verilerde iradeli kişinin psikolojik çıktıları arasında huzur kavramının da bulunmasıdır. Bu durum hem gömülü görüşmelerin doğruluğunu artırmak hem de geliştirilen ölçekte kullanılan maddelerin benzer özellikteki ölçeklerle olan benzerliklerini karşılaştırmak amacıyla önemli bir husustur. Dolayısıyla irade yedilisi ölçeği ve alt boyutları huzur ölçeğiyle birlikte analiz edilmiş ve aşağıdaki tabloda gösterilen sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 18. İrade Ölçeği Toplam Puanı ve Alt Boyutlarının Huzur Ölçeği İle Korelasyon Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.Huzur	1	,660*	,582*	,459*	,527*	,602*	,511*	,554*	,617*
2. İrade Toplam	,660*	1	,782*	,569*	,674*	,736*	,581*	,638*	,714*
3.Kararlılık	,582*	,782*	1	,691*	,745*	,747*	,593*	,582*	,655*
4.Muhakeme	,459*	,569*	,691*	1	,774*	,550*	,303*	,439*	,467*
5.Sorumluluk	,527*	,674*	,745*	,774*	1	,676*	,532*	,593*	,583*
6.Tutarlılık	,602*	,736*	,747*	,550*	,676*	1	,750*	,785*	,638*
7.Karar Verme	,511*	,581*	,593*	,303*	,532*	,750*	1	,855*	,691*
8.Seçme	,554*	,638*	,582*	,439*	,593*	,785*	,855*	1	,647*
9.Öz kontrol	,617*	,714*	,655*	,467*	,583*	,638*	,691*	,647*	1

***P<,001**

Araştırma kapsamında geliştirilen İrade Yedilisi Ölçeğinin (İYÖ) ve alt boyutlarının huzur ölçeğiyle olan ilişkilerini belirlemek amacıyla Pearson korelasyonu analizi yapılmış ve yukarıdaki sonuçlar elde edilmiştir. Huzur ölçeği toplam puan olarak hesaplandığından, toplam puanı alınmış, irade yedilisi ölçeği toplam puanı ve alt boyutları da birlikte analizlere dâhil edilmiştir. Yapılan analiz sonuçları incelendiğinde, huzur ölçeğinin hem irade toplam puanıyla hem de irade yedilisi ölçeği alt boyutlarının tümüyle anlamlı bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. En düşük korelasyonun karar verme alt boyutuyla ($r=,511$; $p<,001$) ve en yüksek korelasyonun ise irade toplam puanıyla olduğu görülmektedir ($r=,660$; $p<,001$). Bu analizler

neticesinde elde edilen sonuçlardan da anlaşıldığı üzere, irade yedilisi ölçeği ve alt boyutları benzer özellikteki ölçeklerle iyi bir ilişki göstermektedir.

4.2.2. Ölçek Uyarlamaya İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırma kapsamında uyarlanan Ahlaki Bütünlük Ölçeği'nin uyarlama süreci ele alınmıştır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması için yapılan işlemler ve istatistiki bilgiler belli bir düzen içerisinde sunulmuştur.

Dilsel Eşdeğerliğe İlişkin Bulgular

Tablo 19. Ahlaki Bütünlük Ölçeği Maddelerinin Türkçe ve İngilizce Formları Benzerlikleri

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması sürecinde ölçeğin uygulandığı 36 kişilik İngilizce bilen öğrencelerin iki hafta arayla verdikleri cevaplara ilişkin madde korelasyonlarına ilişkin bulgular tabloda görülmektedir.

Tablo 20. Ahlaki Bütünlük Ölçeğinin Türkçe ve İngilizce Formlarına İlişkin Korelasyon Analizi Sonuçları

Tr&Ing	N	Korelasyon	p
M1	36	,83	,000
M2	36	,81	,000
M3	36	,76	,000
M4	36	,75	,000
M5	36	,73	,000
M6	36	,76	,000
M7	36	,83	,000
M8	36	,78	,000
M9	36	,77	,000
M10	36	,86	,000
M11	36	,78	,000
M12	36	,82	,000
M13	36	,83	,000
M14	36	,86	,000
M15	36	,85	,000
M16	36	,88	,000
M17	36	,82	,000
M18	36	,72	,000

Tablo 21. Ahlaki Bütünlük Ölçeği'nin Türkçe ve İngilizce Verilerinin Karşılaştırılması

	ABÖ Türkçe	ABÖ İngilizce
Pearson Korelasyon	1	,798**
X	58,83	61,16
ss	7,91	11,27
N	36	36

**p<,001

Tablo 21 incelendiğinde iki hafta arayla uygulanan Türkçe ve İngilizce formları arasındaki korelasyonun güçlü ve anlamlı olduğu görülmektedir ($r=,798$; $p<,001$). Bu ilişki Türkçe formu ile İngilizce formun öğrencilerde benzer düzeylerde anlaşıldığını göstermektedir.

Geçerlilik

Bir ölçek uyarlanırken hiç şüphesiz geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarının yapılması o ölçeği güvenilir bir duruma getirdiği gibi, bilimsel bir perspektiften bakmaya da yardımcı olacaktır. Bu bağlamda uyarlanan ölçeğe ilişkin geçerlik sonuçları bu başlık altında sunulmuştur.

Yapı Geçerliliği

Uyarlanan ölçeğin yapı geçerliliği kapsamında hem açıklayıcı faktör analiz hem de doğrulayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Bu kapsamda ilk önce ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) kullanılmıştır.

Tablo 22. AFA Sonucunda Ahlaki Bütünlüğe İlişkin Açıklanan Varyans

Faktör	Toplam Açıklanan Varyans
Ahlaki Bütünlük	% 52,127

Yapılan açıklayıcı faktör analizi sonucunda ahlaki bütünlük ölçeğinin tek boyut olarak varyansın %52,127'sini açıkladığı görülmektedir. Bu değer Sosyal Bilimler 'de kabul edilebilir değerler içerisinde yer almaktadır. Sosyal bilimler için açıklanan varyansın % 40 ile % 60 arasında olması yeterli olarak görülmektedir (Akdağ, 2011).

Tablo 23. KMO ve Bartlett's Testi Değerleri

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği		,964
Bartlett's Test of Sphericity	Ki-kare Değeri	5096,801
	S.Derecesi	153
	P	,000

Yukarıdaki çizelge incelendiğinde KMO değeri ,964 olarak bulunmuştur. KMO testi, hem dağılımın faktör analizi yapmak için yeterli olup olmadığını hem de kısmi korelasyonların küçük olup olmadığını test etmek için önemlidir. KMO değeri 1'e yaklaştıkça mükemmel, 0,50'nin altında ise kabul edilemez olarak değerlendirilir. Tavşancıl (2010)'a göre 0,90 ve üstü mükemmel, 0,80 ve üstü çok iyi, 0,70 ve 0,60'ların vasat ve 0,50 ve üstünün ise kötü olduğunu belirtmiştir. Bu araştırma neticesinde elde edilen KMO değeri mükemmel (,964) olarak bulunmuştur. Bununla birlikte yapılmış olan Bartlett's testine göre ise; 5096,801 ($p < ,000$) değerleri bulunmuştur. Bu durum değerlerin anlamlı olduğunu ve kullanılan verilerin çok değişkenli normal dağıldıklarını göstermektedir.

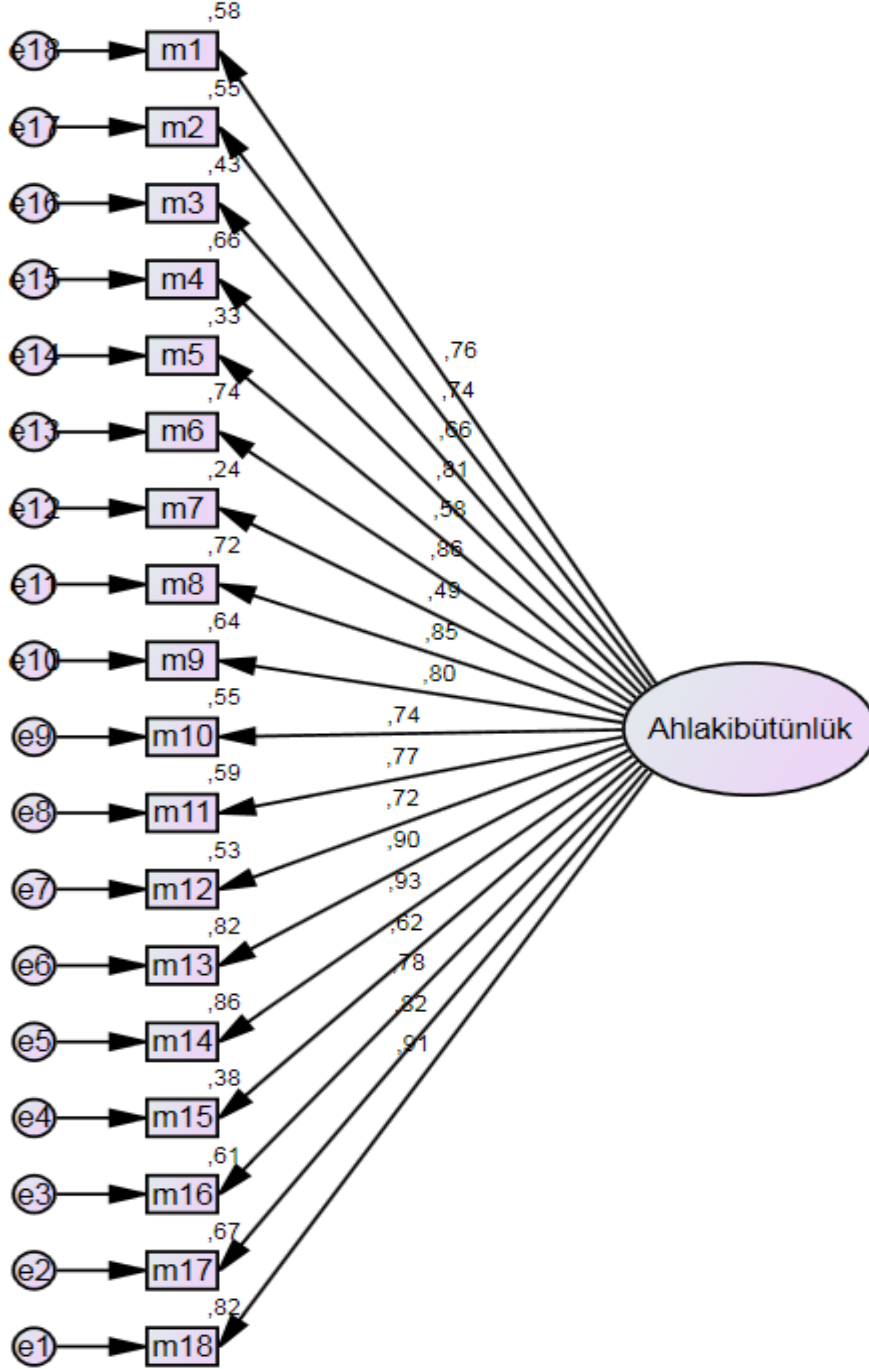
Tablo 24. Ahlaki Kimlik Ölçeği Maddelerinin Yük Değerleri

Maddeler	Yük Değerleri
m14	,877
m6	,835
m8	,814
m13	,809
m17	,807
m18	,806
m4	,776
m9	,743
m16	,705
m1*	,698
m2	,687
m11	,684
m12*	,681
m10	,645

m15*	,621
m3*	,601
m5*	,556
m7*	,533

*Ters Maddeler

Yapılan işlemler neticesinde ölçeğin tek faktörlü yapısı ortaya çıkmış ve bu ölçekte yer alan maddelerin yüksek değerlere sahip oldukları görülmektedir (en düşük madde yük değeri 0,533; en yüksek ise 0,877). Ölçekte altı ters madde (m1, m3, m5, m7, m12, ve m15) bulunmaktadır. Ölçekten elde edilen toplam puan kişinin ahlaki bütünlük puanını vermektedir. Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla daha sonra doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. DFA'ya ilişkin bulgular aşağıda sunulmuştur.

Şekil 44. Ahlaki Bütünlük Ölçeği 'ne İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı

Ahlaki Bütünlük Ölçeği'nin tek boyutlu ve 18 maddeli yapısı DFA ile analiz edilmiş ve kabul gören uyum indeksleri elde edilmiştir ($\chi^2/sd=2.745$; $p<.001$; $RMSEA=0.061$; $S-RMR=0.051$; $NFI=0.929$; $CFI=0.954$; $GFI=0.915$; $RFI=0.919$). Schermelleh-Engel ve arkadaşlarının (2003) uygun gördükleri değerler ve çalışmanın uyum indeksleri aşağıdaki tabloda listelenmektedir.

Tablo 25. Standart Uyum İyiliği Ölçütleri ve Araştırma Sonuçlarının Karşılaştırılması

Uyum Ölçüleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Araştırmada Elde Edilen Uyum Değerleri
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df \leq 2$	$2 \leq \chi^2/df \leq 3$	2.745
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$	0.061
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0.05$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$	0.51
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$	0.929
CFI	$0.95 \leq CFI \leq 1.00$	$0.90 \leq CFI \leq 0.95$	0.954
GFI	$0.90 \leq GFI \leq 1.00$	$0.85 \leq GFI \leq 0.90$	0.915
RFI	$0.90 < RFI < 1.00$	$0.85 < RFI < 0.90$	0.919

Ölçeğe İlişkin Ölçüt Geçerliliği

Ahlaki Bütünlük Ölçeği'nin ölçüt geçerliliğinin belirlenmesi maksadıyla Ahlaki Kimlik Ölçeği (AKÖ) toplamda 100 üniversite öğrencisine uygulanmıştır. Ahlaki Kimlik Ölçeğinin kullanılma sebebi ise, ahlaki bütünlük ve ahlaki kimliğin literatürde ortak bazı durumlara sahip olmasıdır. Ahlaki Bütünlük ve Ahlaki Kimlik arasındaki ilişkiye ait veriler alttaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 26. Ahlaki Bütünlük ve Ahlaki Kimlik Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki İlişki

Değişkenler	1	2	3
1. Ahlaki Bütünlük	1,00		
2. İçselleştirme	,669**	1,00	
3. Sembolleştirme	,419**	,448**	1

**P<,001

Yapılan analizler neticesinde, ahlaki bütünlük ve ahlaki kimlik alt boyutları arasındaki ilişki pozitif yönlü ve anlamlı çıkmaktadır (,669**; ,419; p<,001).

Güvenirlilik

Ölçek güvenirliğini hesaplamak için Cronbach Alpha (α) iç tutarlılık katsayılarına ve %27'lik alt ve üst puanları arasındaki farka bakılmıştır. Bunlara ilişkin bulgular bu başlık altında sunulmuştur.

Tablo 27. Ahlaki Bütünlük Ölçeği İç Tutarlılık Katsayısı

Ölçek	Cronbach's Alpha Değeri
Ahlaki Bütünlük	,961

Tabloya bakıldığında, Ahlaki Bütünlük Ölçeği (ABÖ) için iç tutarlılık katsayısı Cronbach's Alpha değeri ,961 olarak tespit edilmiştir. Sosyal Bilimlerde genel olarak kabul edilen değer ,70 ve üstü olarak beklenmektedir (Büyüköztürk, 2015). Bu durum ahlaki bütünlük ölçeği maddelerinin Türkçe'ye uyarlanmış maddelerinin güvenilirlikleri noktasında iyi bir sonucu göstermektedir.

Tablo 28. Ahlaki Bütünlük Ölçeği Puanının %27'lik Alt ve Üst Gruplara İlişkin T-Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	X	ss	Sh _x	t	p
Ahlaki	Üst	125	82,4640	3,90728	,34948	235,964	,000
Bütünlük	Alt	125	52,3520	15,84107	1,41687		

Ahlaki bütünlük ölçeği üst ve alt gruplar arasındaki farkı belirlemek için yapılan bağımsız gruplar t testi sonucuna göre; alt ve üst gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p<,000$). Böyle bir sonuç, ölçek maddelerinin bireyleri ayırt etme konusunda başarılı olduğunu göstermektedir.

4.2.3. Yapısal Model ve Fark Testlerine İlişkin Bulgular

Bu başlık altında araştırma kapsamında geliştirilen irade yedilisi ölçeği, ahlaki bütünlük ölçeği, kısa psikolojik sağlamlık ölçeği, huzur ölçeği ve psikolojik iyi oluş ölçeğine ilişkin elde edilen veriler kapsamında yapılan analizlere yer verilmiştir. İlk aşamada parametrik testlere ilişkin analizlere yer verilmiş ve ikinci aşamada ise yapısal modele ilişkin analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

4.2.3.1. Fark Testlerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde katılımcılardan elde edilen verilerin analizi sonucunda elde edilen fark testlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bu kapsamda araştırmada kullanılan ölçekler ve demografik değişkenlere göre yapılan t testlerine yer verilmiştir. Analizler tablolastırılmadan önce normallik testi yapılmış ve verilerin normal dağıldığı sonucuna ulaşılmıştır. İlk önce bağımsız gruplar T testi yapılmış ve akabinde ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testlerine geçilmiştir. Buna ilişkin bulgular tablolastırılarak sunulmuştur.

Tablo 29. İrade Yedilisi Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Huzur Ölçeği, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Ahlaki Bütünlük Ölçeğinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu İle İlgili Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
İrade Toplam	Kadın	435	195,09	36,99	1,77	-,662	860	,508
	Erkek	427	196,75	36,27	1,75			
Psikolojik İyi Oluş	Kadın	435	40,36	9,02	,432	,184	860	,854
	Erkek	427	40,25	9,32	,451			
Huzur	Kadın	435	27,41	5,97	,286	,309	860	,757
	Erkek	427	27,29	5,96	,288			
Psikolojik Sağlamlık	Kadın	435	18,46	5,51	,264	,048	860	,962
	Erkek	427	18,45	4,94	,239			
Ahlaki Bütünlük	Kadın	435	70,22	11,72	,562	,554	860	,580
	Erkek	427	69,81	10,34	,500			

Tablo 29 incelendiğinde araştırma kapsamında kullanılan beş ölçeğin de aritmetik ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t testi sonucuna göre, cinsiyet değişkeni için herhangi bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 30. İrade Yedilisi Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Huzur Ölçeği, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Ahlaki Bütünlük Ölçeğinin Ebeveyn Birliktelik Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu İle İlgili Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
İrade Toplam	Birlikte	753	197,08	34,90	1,27	2,458	860	,014
	Ayrı	109	187,88	46,23	4,42			
	Birlikte	753	40,70	8,68	,31	3,336	860	,001

Psikolojik İyi Oluş	Ayrı	109	37,58	11,68	1,11			
Huzur	Birlikte	753	27,69	5,79	,21	4,476	860	,000
	Ayrı	109	24,99	6,58	,63			
Psikolojik Sağlamlık	Birlikte	753	18,62	5,10	,18	2,418	860	,016
	Ayrı	109	17,33	5,96	,57			
Ahlaki Bütünlük	Birlikte	753	70,83	9,70	,35371	5,810	860	,000
	Ayrı	109	64,37	16,79	1,60840			

Tablo 30 incelendiğinde araştırma kapsamında kullanılan beş ölçeğin de aritmetik ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t testi sonucuna göre, ebeveyn birliktelik durumu değişkeni için tüm ölçekler için anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Grupların aritmetik ortalamaları incelendiğinde; ebeveynleri birlikte olan bireylerin irade puanlarının, psikolojik iyi oluş puanlarının, huzur puanlarının, psikolojik sağlamlık puanlarının ve ahlaki bütünlük puanlarının ebeveynleri ayrı olan bireylere göre daha yüksek olduğu analizler neticesinde elde edilmiştir. Diğer bir şekilde ifade edilecek olursa, ebeveynleri ayrı olan katılımcıların beş ölçekten elde edilen puanları diğer katılımcılara göre daha düşük bulunmuştur.

Tablo 31. İrade Yedilisi Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Huzur Ölçeği, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Ahlaki Bütünlük Ölçeğinin Üniversite Türü Değişkenine Göre Farklılaşma Durumu İle İlgili Yapılan Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}$	ss	Sh $_{\bar{x}}$	t Testi		
						t	Sd	p
İrade Toplam	Devlet	717	196,68	37,95	1,41	1,37	860	,170
	Vakıf	145	192,11	29,00	2,40			
Psikolojik İyi Oluş	Devlet	717	40,04	9,28	,346	-1,9	860	,057
	Vakıf	145	41,62	8,44	,701			
Huzur	Devlet	717	27,08	6,01	,22	-3,01	860	,003
	Vakıf	145	28,71	5,56	,46			
Psikolojik Sağlamlık	Devlet	717	18,28	5,24	,19	-2,14	860	,032
	Vakıf	145	19,31	5,11	,42			
Ahlaki Bütünlük	Devlet	717	70,09	11,39	,42	,420	860	,675
	Vakıf	145	69,66	9,25	,76			

Tablo 31 incelendiğinde araştırma kapsamında kullanılan beş ölçeğin de aritmetik ortalamaları arasındaki farkı belirlemek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t testi sonucuna göre, üniversite türü değişkeni için üç ölçekte herhangi bir farklılık tespit edilmemişken iki ölçek için anlamlı

farklılık bulunmuştur. Grupların irade, psikolojik iyi oluş ve ahlaki bütünlük puanları arasında bir fark bulunmadığı tablodan da anlaşılmaktadır. Huzur ve psikolojik sağlamlık puanlarının ise üniversitenin türüne göre farklılaştığı analizlerden anlaşılmaktadır. Huzur değişkeni puanlarına bakıldığında vakıf üniversitelerinde öğrenci olanların devlet üniversitelerinde öğrenci olanlara göre daha yüksek huzur puanlarına sahip olduğu görülmektedir. Aynı şekilde psikolojik sağlamlık puanları da incelendiğinde yine vakıf üniversitelerinde eğitim gören katılımcıların puanlarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 32. İrade Yedilisi Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Huzur Ölçeği, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Ahlaki Bütünlük Ölçeği Puanlarının Bölüm Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>f</i> , $\bar{x}$ ve SS Değerleri			ANOVA Sonuçları							
Puan	Grup	N	$\bar{x}$	SS	Var. K.	KT	Sd	KO	F	Fark
Bölüm Psikolojik İyi Oluş	1.Sözel	311	38,86	10,04	G.Arası	1098,529	2	549,264		3>2
	2.Sayısal	194	40,60	8,176	G.İçi	71253,388	859	82,949	6,62*	3>1
	3.Eşit Ağırlık	357	41,40	8,72	Toplam	72351,916	861			2>1
	Toplam	862	40,30	9,16						
Bölüm Huzur	1.Sözel	311	26,49	6,016	G.Arası	400,051	2	200,026		
	2.Sayısal	194	27,47	5,63	G.İçi	30263,611	859	35,231	5,67*	3>1
	3.Eşit Ağırlık	357	28,03	6,02	Toplam	30663,662	861			
	Toplam	862	27,35	5,96						

Araştırma kapsamında kullanılan beş ölçek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda bölüm değişkenine göre sadece psikolojik iyi oluş ve huzur ölçekleri puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bundan dolayı da bu iki ölçeğin puanları tablolastırılmıştır. İrade puanları, psikolojik sağlamlık puanları ve ahlaki bütünlük puanları arasında herhangi bir farklılık bulunmamıştır. Psikolojik iyi oluş ve huzur puanları için bulunan farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek maksadıyla ANOVA sonrası Post Hoc LSD testi analizi kullanılmıştır. Analiz sonucu incelendiğinde, psikolojik iyi oluş puanı bağlamında en yüksek puanın eşit ağırlık bölümü öğrencilerinde ve en düşük puanın da sözel bölümü öğrencilerinde olduğu saptanmıştır. Huzur ölçeği puanlarına bakıldığında farklılığın eşit ağırlık ve sözel puanları arasında olduğu ve eşit ağırlık puanlarının sözel puanlarından anlamlı bir şekilde ayrıştığı görülmektedir.

Tablo 33. İrade Yedilisi Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Huzur Ölçeği, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Ahlaki Bütünlük Ölçeği Puanlarının Sınıf Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>f</i> , $\bar{X}$ ve <i>SS</i> Değerleri					ANOVA Sonuçları					
Puan	Grup	<i>N</i>	$\bar{X}$	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	Fark
Sınıf İrade	1. sınıf	390	198,1	39,73	G.Arası	19801,12	4	4950,28		1>3
	2. sınıf	194	198,8	33,51	G.İçi	1135526,03	857	5120,77	3,74*	1>4
	3. sınıf	126	188,3	32,67	Toplam	1155327,15	861			2>3
	4. sınıf	114	188,7	35,28						2>4
	Diğer	38	205,0	28,58						
	Toplam	862	195,9	36,63						
Sınıf Huzur	1. sınıf	390	26,57	6,20	G.Arası	502,87	4	125,71		4>1
	2. sınıf	194	27,99	5,76	G.İçi	30160,78	857	35,19	3,57*	2>1
	3. sınıf	126	27,63	5,76	Toplam	30663,66	861			
	4. sınıf	114	28,58	5,28						
	Diğer	38	27,52	6,23						
	Toplam	862	27,35	5,96						

Araştırma kapsamında kullanılan beş ölçek için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda sınıf değişkenine göre sadece irade ve huzur ölçekleri puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bundan dolayı da bu iki ölçeğin puanları tablolaştırılmıştır. Psikolojik iyi oluş, psikolojik sağlamlık puanları ve ahlaki bütünlük puanları arasında herhangi bir farklılık bulunmamıştır. İrade ve huzur puanları için bulunan farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek maksadıyla ANOVA sonrası Post Hoc LSD testi analizi kullanılmıştır. Analiz sonucu incelendiğinde, ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin irade puanlarının üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerine nazara daha yüksek olduğu analizlerden elde edilmiştir. Huzur ölçeği puanlarına bakıldığında dördüncü sınıflar ve birinci sınıflar ile ikinci sınıflar ve birinci sınıflar arasında olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile dördüncü ve ikinci sınıf öğrencilerinin huzur puanları birinci sınıf öğrencilerinden daha yüksek bulunmuştur. Diğer gruplar arasında bir farklılığa ulaşılmamıştır.

Tablo 34. İrade Yedilisi Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Huzur Ölçeği, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Ahlaki Bütünlük Ölçeği Puanlarının Dünya Görüşü Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

f , $\bar{x}$ ve SS Değerleri			ANOVA Sonuçları							
Puan	Grup	N	$\bar{x}$	SS	Var. K.	KT	Sd	KO	F	Fark
Dünya Görüşü İrade	1.Muhafazakâr	42	200,64	34,98	G.Arası	22766,25	3	7588,75		1>2
	2.Seküler	36	192,82	37,22		1132560,90	858	1320,00	5,74*	1>3 1>4
	3.Agnostik	42	183,52	33,78	G.İçi					
	4.İnançsız	34	185,91	45,10						
	Toplam	86	195,91	36,63	Toplam	1155327,15	861			
		2								
Dünya Görüşü Psikolojik İyi Oluş	1.Muhafazakâr	42	41,16	9,36	G.Arası	1899,41	3	633,13		1>3
	2.Seküler	36	40,25	8,79		70452,50	858	82,11	7,71*	1>4 2>3 2>4
	3.Agnostik	42	35,11	7,83	G.İçi					
	4.İnançsız	34	36,64	9,50						
	Toplam	86	40,30	9,16	Toplam	72351,91	861			
		2								
Dünya Görüşü Huzur	1.Muhafazakâr	42	28,11	5,79	G.Arası	708,067	3	236,02		1>3
	2.Seküler	36	26,96	5,80		29955,59	858	34,91	6,76*	1>4 2>4
	3.Agnostik	42	25,26	6,32	G.İçi					
	4.İnançsız	34	24,76	7,66						
	Toplam	86	27,35	5,96	Toplam	30663,66	861			
		2								
Dünya Görüşü Ahlaki Bütünlük	1.Muhafazakâr	42	72,15	10,31	G.Arası	4627,03	3	1542,34		1>2
	2.Seküler	36	68,53	11,19		100646,59	858	117,30	13,48*	1>3 1>4 2>4
	3.Agnostik	42	66,97	10,00	G.İçi					
	4.İnançsız	34	63,35	13,71						
	Toplam	86	70,02	11,05	Toplam	105273,62	861			
		2								

Yukarıdaki tablo dört değişken için hazırlanmıştır. Yapılan analizlerde psikolojik sağlamlık puanları arasında her hangi bir fark tespit edilmediğinden tablolaştırılmamıştır. Diğer dört değişken için ise, gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu farklılığın hangi gruplar

arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla ANOVA sonrası Post Hoc LSD testi analizi kullanılmıştır. Yapılan analizler neticesinde kendini muhafazakâr olarak tanımlayan öğrencilerin irade puanlarının diğer üç gruba göre farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılaşma muhafazakâr öğrenciler lehinedir. Katılımcıların psikolojik iyi oluş değişkeni puanlarına bakıldığında, kendilerini muhafazakâr ve seküler olarak belirleyen katılımcıların psikolojik iyi oluş puanlarının agnostik ve inançsız katılımcılara göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir değişken olan huzur puanları için tablo incelendiğinde kendilerini muhafazakâr olarak tanımlayan öğrencilerin puanlarının, kendilerini agnostik ve inançsız olarak tanımlayanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Aynı şekilde kendilerini seküler olarak tanımlayan öğrencilerin de puanları kendilerini inançsız olarak tanımlayanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Ahlaki bütünlük puanları incelendiğinde ise, muhafazakâr katılımcıların ahlaki bütünlük puanlarının kendilerini agnostik ve inançsız olarak tanımlayan katılımcılara göre daha yüksek olduğu ve yine kendilerini seküler olarak tanımlayan katılımcıların da ahlaki bütünlük puanlarının kendilerini inançsız olarak tanımlayan katılımcılara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle her dört değişken içi de kendilerini muhafazakâr olarak tanımlayan katılımcıların puanları daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 35. İrade Yedilisi Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Huzur Ölçeği, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Ahlaki Bütünlük Ölçeği Puanlarının Akademik Başarı Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>f</i> , $\bar{x}$ ve SS Değerleri			ANOVA Sonuçları							
Puan	Grup	N	$\bar{x}$	SS	Var. K.	KT	Sd	KO	F	Fark
Akademik Başarı İrade	1.Düşük	38	175,52	53,80	G.Arası	33307,18	2	16653,5		3>1
	2.Orta	519	193,39	36,35	G.İçi	1122019,9	859	1306,1	12,75*	3>2
	3.İyi	305	202,74	32,95	Toplam	1155327,1	861			2>1
	Toplam	862	195,91	36,631						
Akademik Başarı Psikolojik İyi Oluş	1.Düşük	38	36,28	11,04	G.Arası	2499,58	2	1249,79		3>1
	2.Orta	519	39,34	9,08	G.İçi	69852,32	859	81,31	15,36*	3>2
	3.İyi	305	42,45	8,61	Toplam	72351,91	861			2>1
	Toplam	862	40,30	9,16						
Akademik Başarı Huzur	1.Düşük	38	24,34	7,56	G.Arası	795,83	2	397,91		3>1
	2.Orta	519	26,93	5,62	G.İçi	29867,82	859	34,77	11,44*	3>2
	3.İyi	305	28,44	6,11	Toplam	30663,66	861			2>1
	Toplam	862	27,35	5,96						
	1.Düşük	38	16,52	6,87	G.Arası	415,36	2	207,68		3>1

Akademik Başarı Psikolojik Sağlamlık	2.Orta	519	18,11	5,07	G.İçi	23188,79	859	26,99	7,69*	3>2
	3.İyi	305	19,29	5,16	Toplam	23604,15	861			
	Toplam	862	18,46	5,23						
Akademik Başarı Ahlaki Bütünlük	1.Düşük	38	60,10	17,11	G.Arası	4223,86	2	2111,93		
	2.Orta	519	70,00	10,50	G.İçi	101049,75	859	117,63	17,95*	3>1
	3.İyi	305	71,28	10,431	Toplam	105273,62	861			2>1
	Toplam	862	70,02	11,05						

Tablo 35 incelendiğinde araştırma kapsamında kullanılan beş ölçeğe ait puanlar akademik başarı değişkenine göre incelendiğinde gruplar arasında farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Bulunan farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla ANOVA sonrası Post Hoc LSD testi analizi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin irade puanları da akademik başarısı düşük olan öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Aynı şekilde akademik başarıları orta olan öğrencilerin de irade puanları düşük olan öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin irade puanları akademik başarısı orta olanlara göre de daha yüksek bulunmuştur. Psikolojik iyi oluş değişkeni için tablo incelendiğinde, akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin psikolojik iyi oluş puanlarının orta ve düşük öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir. Aynı şekilde akademik başarısı orta olan öğrencilerin de akademik başarısı düşük olan öğrenciye göre daha yüksek psikolojik iyi puanına sahip olduğu analizler neticesinde elde edilmiştir. Huzur değişkeni için tablo incelendiğinde, akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin huzur puanlarının orta ve düşük öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı şekilde akademik başarısı orta olan öğrencilerin de akademik başarısı düşük olan öğrenciye göre daha yüksek huzur puanına sahip olduğu analizler sonucunda elde edilmiştir. Psikolojik sağlamlık değişkeni için analizler incelendiğinde, akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin psikolojik sağlamlık puanlarının orta ve düşük öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir değişken olan ahlaki bütünlük puanları incelendiğinde, akademik başarısı yüksek olan öğrencilerin ahlaki bütünlük puanlarının akademik başarısı düşük öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı şekilde akademik başarısı orta olan öğrencilerin de ahlaki bütünlük puanlarının akademik başarı değişkenine göre daha yüksek puanlara sahip olduğu ulaşılan diğer bir sonuçtur.

Tablo 36. İrade Yedilisi Ölçeği, Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, Huzur Ölçeği, Psikolojik Sağlamlık Ölçeği ve Ahlaki Bütünlük Ölçeği Puanlarının Ekonomik Durum Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

<i>f</i> , $\bar{X}$ ve <i>SS</i> Değerleri			ANOVA Sonuçları							
Puan	Grup	<i>N</i>	$\bar{X}$	<i>SS</i>	Var. K.	<i>KT</i>	<i>Sd</i>	<i>KO</i>	<i>F</i>	Fark
Ekonomik Durum İrade	1.Düşük	115	197,31	48,19	G.Arası	2258,23	2	1129,11		
	2.Orta	648	195,06	34,63	G.İçi	1153068,91	859	1342,33	841	
	3.İyi	99	199,88	33,82	Toplam	1155327,15	861			
	Toplam	862	195,91	36,63						
Ekonomik Durum Psikolojik İyi Oluş	1.Düşük	115	39,57	10,73	G.Arası	772,01	2	386,00		3>1
	2.Orta	648	40,04	8,90	G.İçi	71579,90	859	83,32	4,63*	3>2
	3.İyi	99	42,89	8,56	Toplam	72351,91	861			
	Toplam	862	40,30	9,16						
Ekonomik Durum Huzur	1.Düşük	115	25,80	6,35	G.Arası	832,05	2	416,02		3>1
	2.Orta	648	27,27	5,78	G.İçi	29831,61	859	34,72	11,98*	3>2
	3.İyi	99	29,71	6,05	Toplam	30663,66	861			2>1
	Toplam	862	27,35	5,96						
Ekonomik Durum Psikolojik Sağlamlık	1.Düşük	115	17,90	5,44	G.Arası	234,60	2	117,30		3>1
	2.Orta	648	18,34	5,12	G.İçi	23369,55	859	27,20	4,32*	3>2
	3.İyi	99	19,84	5,51	Toplam	23604,15	861			
	Toplam	862	18,46	5,23						
Ekonomik Durum Ahlaki Bütünlük	1.Düşük	115	69,31	13,52	G.Arası	469,95	2	234,98		
	2.Orta	648	69,84	10,61	G.İçi	104803,66	859	122,00	1,93	
	3.İyi	99	72,01	10,64	Toplam	105273,62	861			
	Toplam	862	70,02	11,05						

Tablo 36 incelendiğinde araştırma kapsamında kullanılan beş ölçeğe ait puanların algılanan ekonomik durum değişkenine göre farklılaşmasını tespit etmek amacıyla yapılan ANOVA testi sonucunda, irade ve ahlaki bütünlük değişkenleri için herhangi bir farklılık gruplar arasında bulunmamıştır. Ancak psikolojik iyi oluş, huzur ve psikolojik sağlamlık değişkenleri için gruplar arasında anlamlı bir farklılığa ulaşılmıştır. Bulunan farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla ANOVA sonrası Post Hoc LSD testi analizi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda sosyo ekonomik durumu yüksek olan öğrencilerin psikolojik iyi oluş puanları sosyo ekonomik durumu orta ve düşük olanlara göre daha yüksek ve anlamlı bulunmuştur. Diğer iki grup arasında bir farklılık tespit edilmemiştir. Huzur değişkeni için tablo incelendiğinde, sosyo ekonomik durumları yüksek olan öğrencilerin huzur puanlarının orta ve düşük öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sosyo ekonomik durumları

orta olan öğrencilerin de huzur puanları sosyo ekonomik durumu düşük olan öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Psikolojik sağlamlık değişkeni için analizler incelendiğinde, sosyo ekonomik durumu yüksek olan öğrencilerin psikolojik sağlamlık puanlarının orta ve düşük öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu verilere ilişkin sonuçlar tartışma kısmında ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

4.2.3.2. Betimsel İstatistik ve Modellere İlişkin Bulgular

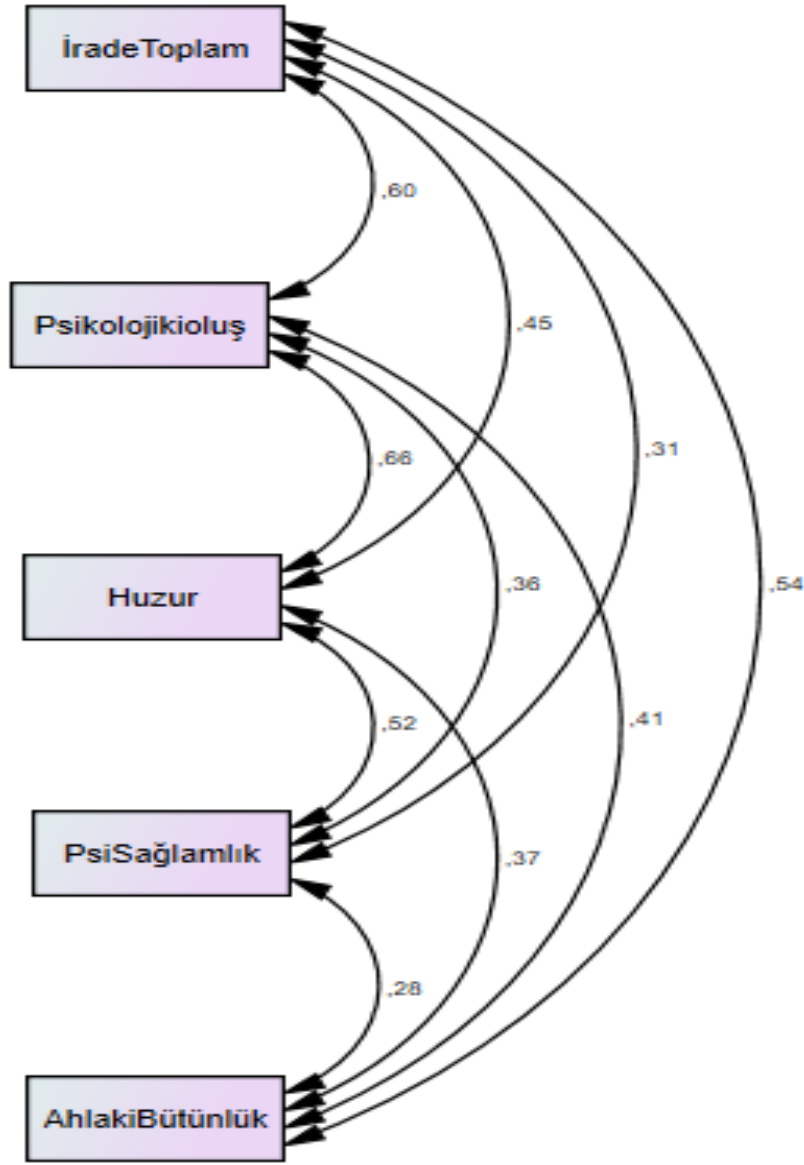
Bu bölümde araştırmacı tarafından araştırma kapsamında test edilecek modeller test edilmeden önce değişkenlere ait betimsel istatistiklere bakılmış ve bunlara ilişkin bilgiler tablo 37’de gösterilmektedir.

Tablo 37. Değişkenler Arası Korelasyon Tablosu, Aritmetik Ortalamaları ve Değişkenlere İlişkin İç Tutarlık Katsayıları Tablosu

Değişkenler	N	X	Cronbach's Alpha	1	2	3	4	5
1.İrade	862	195,9	,949	1	,598**	,445**	,315**	,535**
2.İyi Oluş	862	40,30	,718	,598**	1	,655**	,362**	,407**
3.Huzur	862	27,35	,813	,445**	,655**	1	,520**	,372**
4.P. Sağlamlık	862	18,46	,826	,315**	,362**	,520**	1	,280**
5.Ahlaki Bütünlük	862	70,02	,887	,535**	,407**	,372**	,280**	1

**P<,001

Tablo 37’ye bakıldığında değişkenlere ilişkin aritmetik ortalamalar, Cronbach’s Alpha iç tutarlık katsayıları ve değişkenlerin birbirleriyle ilişkilerini gösteren korelasyon katsayıları görülmektedir. İç tutarlık katsayıları incelendiğinde tüm değişkenler için iç tutarlık katsayılarının Kalaycı’nın belirttiği gibi (2010) sosyal bilimlerde istenen değerlerin üzerinde olduğu anlaşılmaktadır ($\alpha > ,70$). Değişkenler arası korelasyon değerleri incelendiğinde tüm değişkenlerin birbirleriyle anlamlı ve pozitif bir ilişki içinde oldukları analizler neticesinde görülmektedir. Bu ilişkinin yapısal model için yeterli ve uygun olup olmadığını test etmek için ölçme modelinin doğrulanması amacıyla AMOS 24 Paket Programında gerekli analizler yapılmıştır. Buna ilişkin sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Şekil 45. Yapısal Modeli Test Etmek Amacıyla Yapılan Ölçme Model (N=862; $p<,001$).

Değişkenlerin bir bütün halinde yapısal model için uygun olup olmadığını test etmek amacıyla ölçüm modeli için yapılan analizler neticesinde ulaşılan sonuçlar incelenmiştir. Tüm değişkenlerin anlamlı bir ilişki içinde olduğu, en düşük korelasyon katsayısının (,28 ile ,66) arasında değiştiği görülmektedir. Ölçme modelinin yapısal modele uygunluğu için ayrıca standardize edilmiş regresyon katsayılarına, çarpıklık ve basıklıklarına bakılmış buna ilişkin sonuçlar aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 38. Ölçme Modeline İlişkin Standardize Edilmiş Katsayılar, Varyans Açıklıkları, Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Değişken	λ	R ²	Çarpıklık	Basıklık
İrade			-,984	1,016
<i>P. İyi Oluş</i>	,598	,357		
<i>Huzur</i>	,445	,198		
<i>P. Sağlamlık</i>	,315	,10		
<i>Ahlaki Bütünlük</i>	,535	,286		
Psikolojik İyi Oluş			-,551	,281
<i>İrade</i>	,598	,357		
<i>Huzur</i>	,655	,43		
<i>Psikolojik Sağlamlık</i>	,362	,131		
<i>Ahlaki Bütünlük</i>	,407	,165		
Huzur			-,433	,007
<i>İrade</i>	,445	,198		
<i>P. İyi Oluş</i>	,655	,43		
<i>Psikolojik Sağlamlık</i>	,520	,27		
<i>Ahlaki Bütünlük</i>	,372	,138		
Psikolojik Sağlamlık			-,197	-,017
<i>İrade</i>	,315	,10		
<i>P İyi Oluş</i>	,362	,131		
<i>Huzur</i>	,520	,27		
<i>Ahlaki Bütünlük</i>	,280	,08		
Ahlaki Bütünlük			-,862	1,008
<i>İrade</i>	,535	,286		
<i>P. İyi Oluş</i>	,407	,165		
<i>Huzur</i>	,372	,138		
<i>Psikolojik Sağlamlık</i>	,280	,08		

Tablo 38’de gösterilen analizler incelendiğinde, ölçme modeline ilişkin standardize edilmiş katsayılar arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu görülmektedir. Çarpıklık ve basıklık değerleri George ve Malery’in (2010) belirttiği gibi kabul edilebilir değerler içerisinde yer almaktadır (+2, -2). Ölçme modeline ilişkin uyum iyilik indeksleri de incelendiğinde, değerlerin kabul edilebilir değerler içerisinde yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla tüm bu veriler gösteriyor ki elde edilen veriler yapısal modelleri test etmek için uygundur.

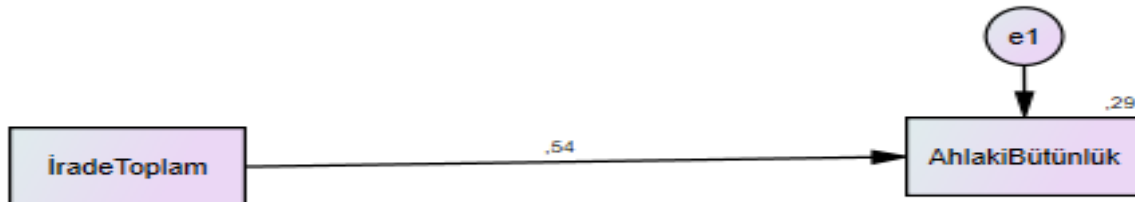
Tablo 39. Ölçüm Modeline İlişkin Uyum İndeksleri Değerleri

İndeksler	Model Değerleri	Kabul Edilebilir Sınırlar
χ^2/sd	,000	≤ 5 Kabul edilebilir uyum, ≤ 3 mükemmel uyum < 0
RMSEA	.041	$\leq .10$ zayıf uyum, $\leq .08$ iyi uyum, $\leq .05$ mükemmel uyum
GFI	1.000	.85-.89 arası kabul edilebilir uyum, $\geq .90$ iyi uyum
AGFI	1.000	.85-.89 arası kabul edilebilir uyum, $\geq .90$ iyi uyum
CFI	1.000	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum, $\geq .97$ mükemmel uyum
IFI	1.000	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum, $\geq .97$ mükemmel uyum
TLI (NNFI)	1.000	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum

Test Edilen Modellere İlişkin Bulgular

Araştırmanın amacı doğrultusunda irade ve ahlaki bütünlük arasındaki ilişki incelenmiştir. Aradaki ilişkinin kapsamlı ve detaylı bir şekilde ortaya konulması maksadıyla şu modeller test edilmiştir:

1. Model: İrade ve ahlaki bütünlük arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Model: İradenin; psikolojik iyi oluş, huzur, psikolojik sağlamlık ve ahlaki bütünlük ile birlikte anlamlı bir ilişkisi var mıdır?
3. Model: İrade ve ahlaki bütünlük arasındaki ilişkide psikolojik iyi oluş, huzur ve psikolojik sağlamlık değişkenlerinin aracı rol etkisi var mıdır?
4. Model: İrade psikolojik iyi oluş, huzur ve psikolojik sağlamlık değişkenlerini ahlaki bütünlük üzerinden açıklamakta mıdır?

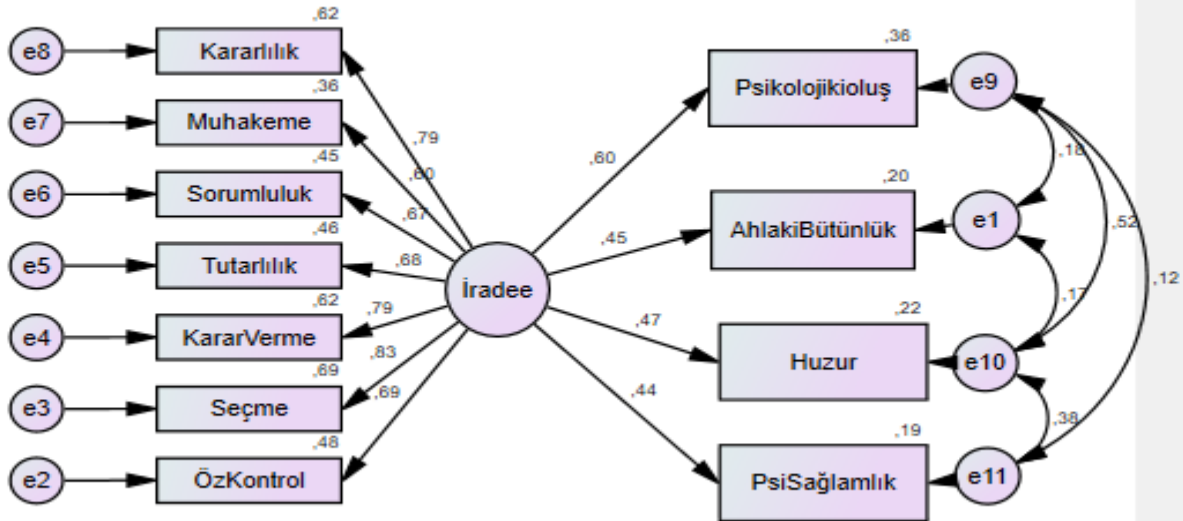

Şekil 46. İrade ve Ahlaki Bütünlük Arasındaki İlişkiye İlişkin Yapısal Model

Şekil 46 incelendiğinde irade ile ahlaki bütünlük arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=.59$; $p<.001$). Toplam açıklanan varyans ise %29 olarak bulunmuştur. Ayrıca modele ilişkin uyum iyilik indekslerinin de kabul edilebilir değerler arasındadır. Buna ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 40. Model 1'e İlişkin Uyum İyilik İndeksleri

İndeksler	Model Değerleri	Kabul Edilebilir Sınırlar
χ^2/sd	,000	≤ 5 Kabul edilebilir uyum, ≤ 3 mükemmel uyum < 0
RMSEA	.056	$\leq .10$ zayıf uyum, $\leq .08$ iyi uyum, $\leq .05$ mükemmel uyum
GFI	1.000	.85-.89 arası kabul edilebilir uyum, $\geq .90$ iyi uyum
AGFI	1.000	.85-.89 arası kabul edilebilir uyum, $\geq .90$ iyi uyum
CFI	1.000	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum, $\geq .97$ mükemmel uyum
IFI	1.000	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum, $\geq .97$ mükemmel uyum
TLI (NNFI)	1.000	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum

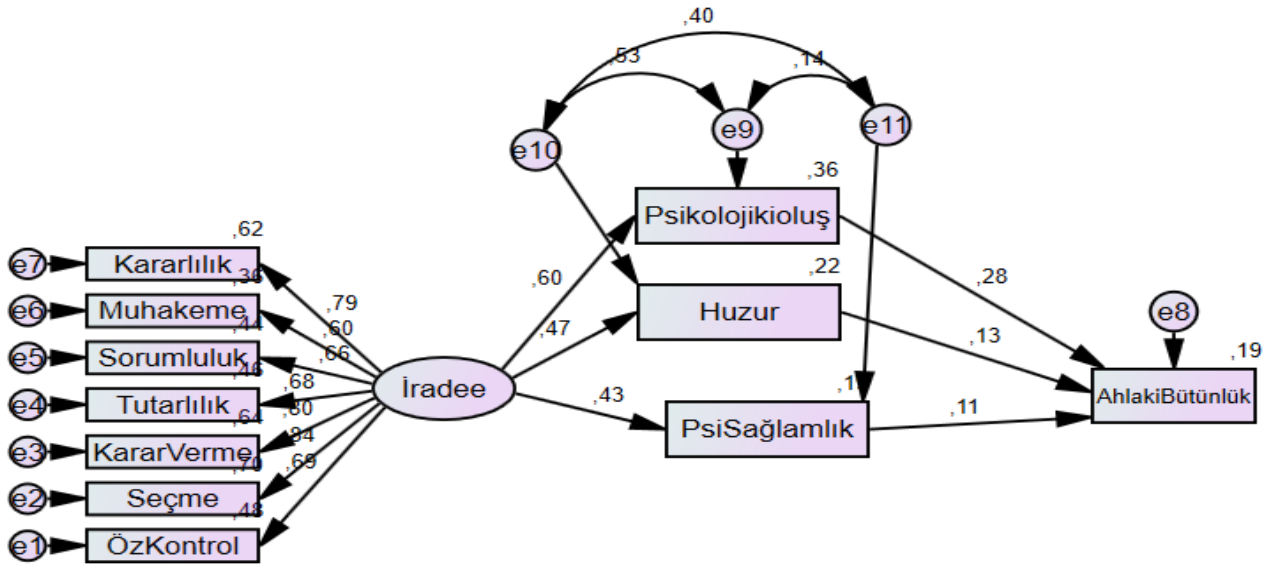

Şekil 47. İrade İle Psikolojik Sağlamlık, Ahlaki Bütünlük, Huzur ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkiye Yönelik Model

Şekil 47’de gösterilen irade ile psikolojik sağlamlık, ahlaki bütünlük, huzur ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiyi test etmek amacıyla yapılan yapısal eşitlik modeli incelendiğinde yol katsayılarının tamamının anlamlı olduğu görülmektedir. Yapısal eşitlik modeli sonuçlarına bakıldığında iradenin psikolojik iyi oluş ile pozitif ve anlamlı bir ilişki içinde olduğu görülmektedir ($r=.60$; $p<.001$). İradenin ahlaki bütünlük ile olan ilişkisi de pozitif yönlü ve anlamlıdır ($r=.45$; $p<.001$). İrade ile huzur ($r=.47$; $p<.001$) ve irade ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkinin de ($r=.44$; $p<.001$) aynı şekilde pozitif yönlü ve anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Modelde iradenin yordadığı dört değişkeninin birbirleriyle olan ilişkisine de bakılmıştır. Modele ilişkin uyum iyiliği indeksleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur. Tüm değerlerin kabul edilebilir değerler arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 41. Model 2’ye İlişkin Uyum İyilik İndeksleri

İndeksler	Model Değerleri	Kabul Edilebilir Sınırlar
χ^2/sd	2,023	≤ 5 Kabul edilebilir uyum, ≤ 3 mükemmel uyum < 0
RMSEA	.076	$\leq .10$ zayıf uyum, $\leq .08$ iyi uyum, $\leq .05$ mükemmel uyum
GFI	.963	.85-.89 arası kabul edilebilir uyum, $\geq .90$ iyi uyum
AGFI	.926	.85-.89 arası kabul edilebilir uyum, $\geq .90$ iyi uyum
CFI	.964	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum, $\geq .97$ mükemmel uyum
IFI	.964	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum, $\geq .97$ mükemmel uyum
TLI (NNFI)	.940	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum

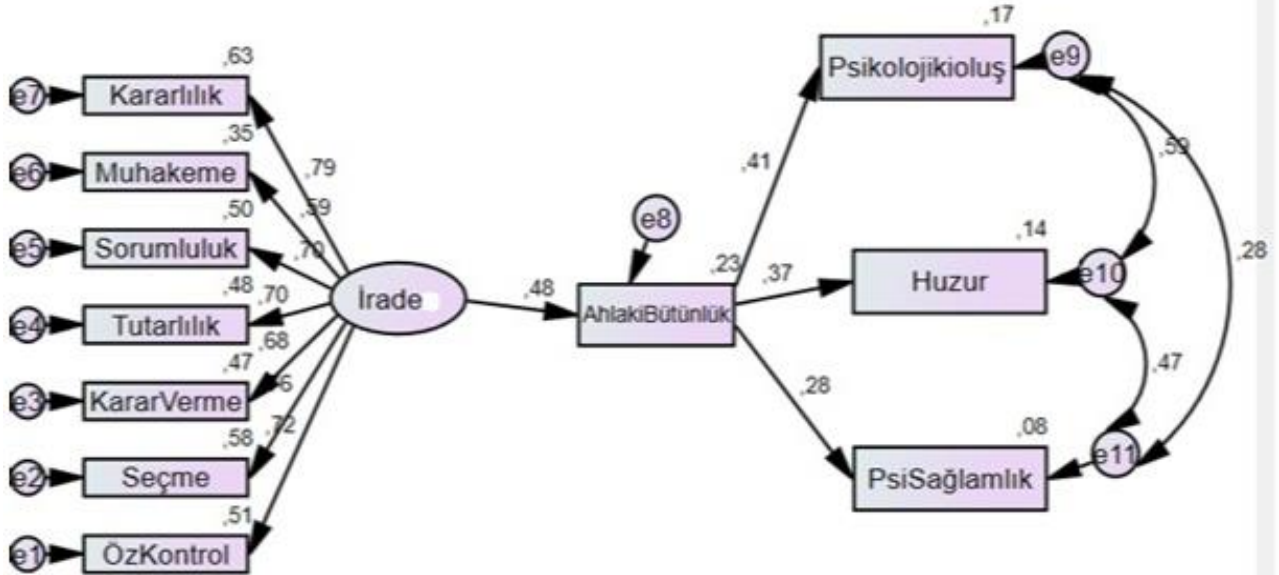

Şekil 48. İrade İle Ahlaki Bütünlük Arasındaki İlişkide Üçüncü Modele İlişkin Yapısal Model

Şekil 48’de gösterilen irade ile ahlaki bütünlük arasındaki ilişkide psikolojik sağlamlık, huzur ve psikolojik iyi oluş değişkenlerinin aradaki fonksiyonları incelendiğinde, iradenin, psikolojik iyi oluş, psikolojik sağlamlık ve huzur değişkenlerini anlamlı bir şekilde açıkladıkları görülmektedir. Aynı şekilde psikolojik iyi oluş, huzur ve psikolojik sağlamlık değişkenlerinin ahlaki bütünlüğü toplamda %19 oranında açıkladıkları da yine yapısal model sonucu görülmektedir. Bu modele göre irade psikolojik iyi oluş, huzur ve psikolojik sağlamlık değişkenlerini, bu değişkenler de ahlaki bütünlük değişkenini açıklamaktadır. Modele ilişkin uyum iyilik indeksleri de tablodan anlaşılacağı üzere kabul edilebilir değerler içerisinde yer almaktadır.

Tablo 42. Model 3'e İlişkin Uyum İyilik İndeksleri

İndeksler	Model Değerleri	Kabul Edilebilir Sınırlar
χ^2/sd	3,226	≤ 5 Kabul edilebilir uyum, ≤ 3 mükemmel uyum < 0
RMSEA	.086	$\leq .10$ zayıf uyum, $\leq .08$ iyi uyum, $\leq .05$ mükemmel uyum
GFI	.944	.85-.89 arası kabul edilebilir uyum, $\geq .90$ iyi uyum
AGFI	.898	.85-.89 arası kabul edilebilir uyum, $\geq .90$ iyi uyum
CFI	.951	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum, $\geq .97$ mükemmel uyum
IFI	.951	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum, $\geq .97$ mükemmel uyum
TLI (NNFI)	.925	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum

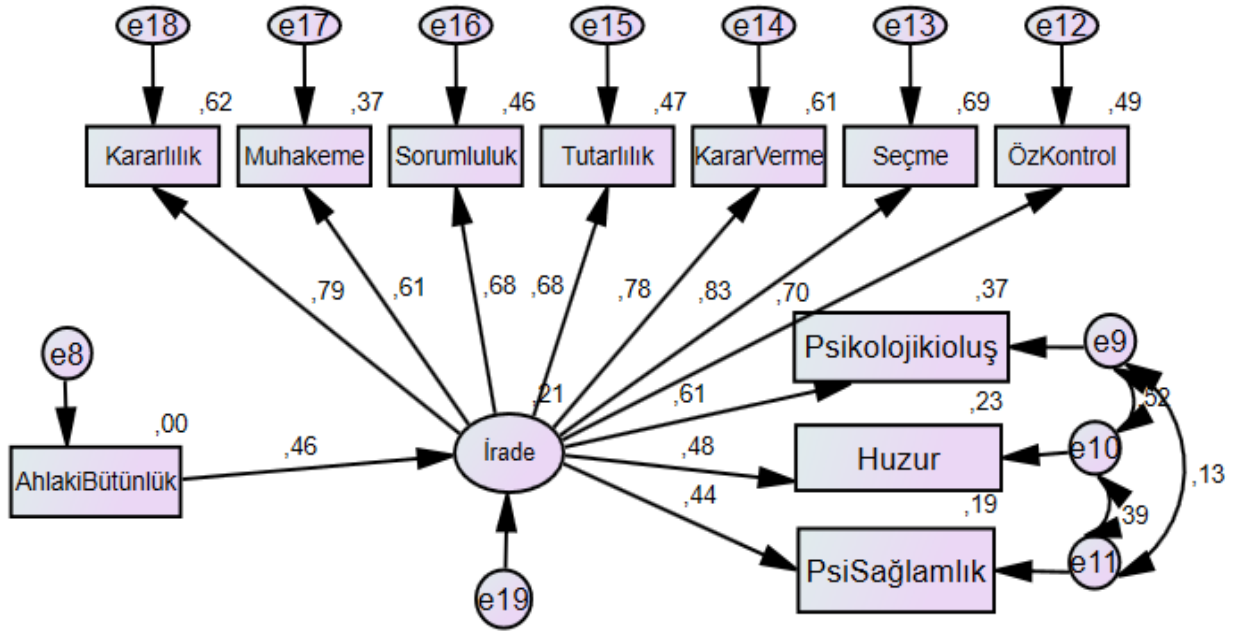
Şekil 49. İrade ve Ahlaki Bütünlük Arasındaki İlişkide Dördüncü Modele Yönelik Yapısal Model

İrade ve ahlaki bütünlük arasındaki ilişkiyi incelen diğer bir yapısal model ele alındığında; iradenin ahlaki bütünlüğü anlamlı bir şekilde açıkladığı ve ahlaki bütünlüğün de psikolojik iyi oluş, huzur ve psikolojik sağlamlık değişkenlerini anlamlı bir şekilde açıkladığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile irade ahlaki bütünlüğü açıklamaktadır. Yani irade arttıkça ahlaki bütünlük de artmaktadır. Ahlaki bütünlük arttıkça da psikolojik iyi oluş, huzur ve psikolojik sağlamlık da

artmaktadır. Modele ilişkin uyum iyilikleri indeksleri de incelendiğinde, değerlerin kabul edilebilir düzeyler içerisinde yer aldıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 43. Model 4'e İlişkin Uyum İyilik İndeksleri

İndeksler	Model Değerleri	Kabul Edilebilir Sınırlar
χ^2/sd	2,816	≤ 5 Kabul edilebilir uyum, ≤ 3 mükemmel uyum < 0
RMSEA	.079	$\leq .10$ zayıf uyum, $\leq .08$ iyi uyum, $\leq .05$ mükemmel uyum
GFI	.956	.85-.89 arası kabul edilebilir uyum, $\geq .90$ iyi uyum
AGFI	.902	.85-.89 arası kabul edilebilir uyum, $\geq .90$ iyi uyum
CFI	.960	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum, $\geq .97$ mükemmel uyum
IFI	.960	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum, $\geq .97$ mükemmel uyum
TLI (NNFI)	.934	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum

Şekil 50. İrade ve Ahlaki Bütünlük Arasındaki İlişkide Dördüncü Modele Yönelik Yapısal Model

İrade ve ahlaki bütünlük arasındaki ilişkiyi incelen diğer bir yapısal model ele alındığında; ahlaki bütünlüğün iradeyi anlamlı bir şekilde açıkladığı ve iradenin de psikolojik iyi oluş, huzur ve psikolojik sağlamlık değişkenlerini anlamlı bir şekilde açıkladığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile ahlaki bütünlük iradeyi açıklamaktadır. Yani ahlaki bütünlük arttıkça irade de artmaktadır. İrade arttıkça da psikolojik iyi oluş, huzur ve psikolojik sağlamlık da artmaktadır. Modele ilişkin uyum iyilikleri indeksleri de incelendiğinde, değerlerin kabul edilebilir düzeyler içerisinde yer aldıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 44. Model 4'e İlişkin Uyum İyilik İndeksleri

İndeksler	Model Değerleri	Kabul Edilebilir Sınırlar
χ^2/sd	3,100	≤ 5 Kabul edilebilir uyum, ≤ 3 mükemmel uyum < 0
RMSEA	.083	$\leq .10$ zayıf uyum, $\leq .08$ iyi uyum, $\leq .05$ mükemmel uyum
GFI	.951	.85-.89 arası kabul edilebilir uyum, $\geq .90$ iyi uyum
AGFI	.917	.85-.89 arası kabul edilebilir uyum, $\geq .90$ iyi uyum
CFI	.950	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum, $\geq .97$ mükemmel uyum
IFI	.950	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum, $\geq .97$ mükemmel uyum
TLI (NNFI)	.930	$\geq .90$ kabul edilebilir uyum, $\geq .95$ iyi uyum

BÖLÜM V: SONUÇ, TARTIŞMA, ÖNERİLER

Bilimsel araştırmaların tamama ermesi hiç şüphesiz, çalışmaların bir bütünlük içinde ele alınması, incelenmesi, yorumlanması ve tartışılması ile mümkün olmaktadır. Her ne kadar araştırmaların en dikkat çeken noktaları bulgular kısmı görünse de, esasında araştırmayı başarılı ve etkili kılan şey; araştırmanın başından sonuna aynı titizlikle ele alınmasıdır. Bu düşünceden hareketle, başından beri büyük titizlikle ele alınan bu çalışmanın amaçları doğrultusunda elde edilen verilere ilişkin yargılara yer verilmiştir. Akabinde bu yargılar literatürde var olan diğer araştırmalarla birlikte tartışılmıştır. En sonunda da, araştırma kapsamında varılan sonuç ve yargılara ilişkin araştırmacı ve araştırmacılara yönelik önerilerde bulunulmuştur. Araştırmanın sonuç, tartışma ve öneriler kısmı nitel ve nicel yargılara göre sırasıyla yapılmıştır.

5.1. Yargı

Bu bölümde araştırma amaçları doğrultusunda gerçekleştirilen uygulamalar neticesinde elde edilen yargılara yer verilmiştir. Yargılar araştırmanın amaçları ve bulguları doğrultusunda belli bir düzen içerisinde sunulmuştur.

5.1.1. Nitel Bulgulara İlişkin Yargılar

Araştırmaya ilişkin veriler toplanırken belli bir sıralama yapmaya özen gösterilmiştir. Bu sebepten dolayı araştırma kapsamında takip edilen düzen bu süreçte de devam ettirilmiş, ilk önce nitel verilere ilişkin yargılara yer verilmiştir. Nitel yargılar da üç bölümden meydana gelmekte olup; ilk aşamasını gömülü görüşmeler, ikinci aşamasında metafor kısmı ve üçüncü aşamada ise kavram çalışması yer almaktadır. Dolayısıyla nitel yargılar da sunulurken bu sıralamaya dikkat edilmiştir.

5.1.1.4. Gömülü Görüşmelere İlişkin Yargılar: İrade İşleyiş Süreci

Gömülü görüşmelerden önce yapılan odak grup görüşmeleri neticesinde ilk etabı oluşturulan görüşme sorularının, katılımcılara yöneltilmesiyle birlikte irade işleyişinin dört başlık altında toplanması uygun görülmüştür. İlk başlıkta iradenin ilişkili olduğu kavramlara ilişkin yargılara; ikinci başlıkta iradedeki bilişsel/zihinsel sürece ilişkin yargılara; üçüncü başlıkta irade hareket/eylem sürecine ilişkin yargılara ve dördüncü başlıkta ise, iradeli ve iradesiz davranmanın psikolojik çıktılarına yer verilmiştir. Şunu da belirtmekte fayda vardır ki; araştırmacı görüşmelere ilk başladığında sadece iradenin öğrencilerin zihnindeki yapısını ortaya

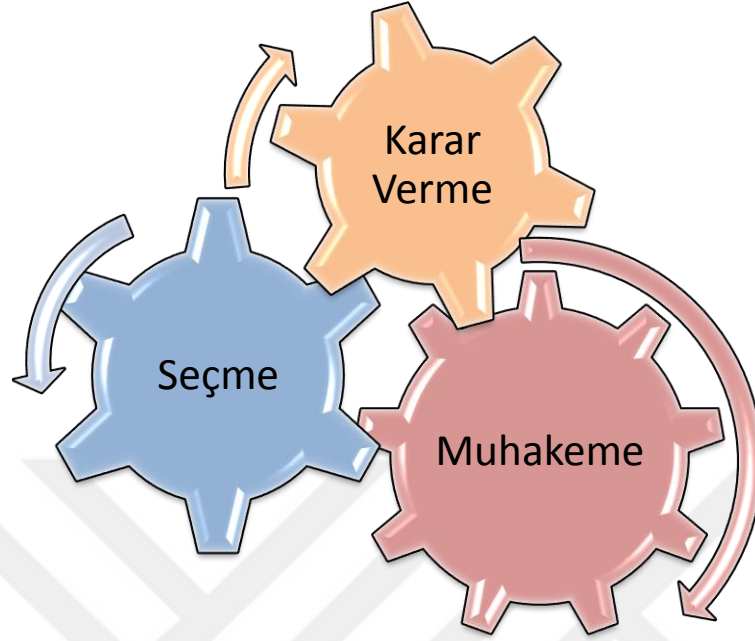
çıkarmak amacıyla görüşmelere başlamıştır. Fakat süreç içerisinde araştırmacı, katılımcıların iradeyi bir işleyiş süreci olarak algıladıkları ve ifade ettiklerini fark etmiş ve süreç bu tarafa doğru bir yön almıştır.

5.1.1.1.1. İradenin Kavramları

İradenin ilişkili olduğu kavramları belirlemek için yarı yapılandırılmış görüşme formunun ilk kısmında, araştırma kapsamında geliştirilen senaryo ve sorular katılımcılara sorulmuş ve onlardan gelen cevaplar doğrultusunda temalar oluşturulmuştur. Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda genellikle iradeyi yedi temayla bağdaştırdıkları görülmektedir. Katılımcılara göre bu kavramsal temalar; muhakeme, karar verme, seçme, kararlılık, sorumluluk, tutarlılık ve öz kontroldür. Katılımcılar iradenin bir durum, bir olayla başladığını ve iradenin o andan itibaren devreye girdiğini ifade etmişlerdir. Bu cevaplara göre karşılaşılan bir durumla ilgili, kişi ilk önce muhakeme yapar. Bu durumun kendisi için getirisi ve götürüsü nedir? Bu işin olası yararları ve zararları nelerdir? Aile, arkadaş ve toplumun bu duruma ilişkin ne tür pozitif ve negatif tepkileri olur? Bütün bu sorulardan sonra kişinin karar verme sürecinin başladığı ifade edilmiştir. Kişinin seçenekleri göz önünde bulundurarak kendisi için en doğru kararı vermek için çaba gösterdiği katılımcı cevaplarından anlaşılmaktadır. Var olan durumu yapma konusunda bir karara varan kişi artık seçme sürecine geçmektedir. Burada muhakeme yaptığı ve karar verdiği durumu seçme işlemi başlamaktadır. Örneğin; bir öğrenci KPSS sınavına girme durumuyla karşı karşıya olsun. Bu kişi önce KPSS sınavına girip girmeme konusunda bir muhakeme süreci başlatır. Daha sonra sınava girme noktasında bir karar alır. Akabinde ise, bireysel mi, yoksa dershaneye giderek mi çalışacak bunun seçimini yapar. Bu süreç ileriki aşamalarda da anlatılacağı üzere iradenin bilişsel sürecini oluşturan kavramsal aşamayla ilgili temaları oluşturur. Ancak bu üç kavram sürekli bir alışveriş içerisinde. Bu temalardan sonra iradenin kavramsal sürecini oluşturan dört tema daha bulunmaktadır. Bunlar aynı zamanda iradenin harekete geçme/eylem süreci içerisinde de yer almaktadır. Bunlardan birincisi, kararlılık, ikincisi tutarlılık, üçüncüsü sorumluluk ve dördüncüsü ise öz kontroldür. Her bir temanın da çok sayıda alt temasının olduğu görüşmeler sonucu elde edilmiştir.

5.1.1.1.2. İradenin Bilişsel Süreci

Yapılan görüşmelerde iradenin kavramsal çerçevesinin yanında bilişsel/zihinsel sürecinin de olduğu anlaşılmaktadır. Bu aşamada sadece iradeli kişinin değil, aynı zamanda iradesiz kişinin de bilişsel/zihinsel süreci ele alınmış ve bu sürecin daha detaylı bir şekilde anlaşılmasına gayret gösterilmiştir. İradenin bilişsel sürecinin hem iradeli hem de iradesiz kişi için üç birbiriyle ilişkili süreçten meydana geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu üç sürecin iradeli ve iradesiz kişide farklı işlediği araştırma verilerinden anlaşılmaktadır. Bu yüzden de iradenin bilişsel süreci, iradeli kişinin bilişsel süreci ve iradesiz kişinin bilişsel süreci olarak ikiye ayrılmış ve her bir sürece ilişkin muhakeme, karar verme ve seçme süreçleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Veri sonuçlarına göre, iradeli kişilerin muhakeme süreçlerinde, istişare ettikleri, mantıklı sorguladıkları ve akli ve vicdani bir muhasebe yaptıkları görülmüştür. İradesiz zayıf kişide ise, muhakeme sürecinde, mantıksız düşünmenin, etkilenecek düşünmenin ve çıkar üzerine düşünmenin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. İradeli kişinin karar verme sürecine bakıldığında; özgür bir şekilde, etkili bir şekilde ve danışarak karar verdikleri görülmektedir. İradesi zayıf kişilerin karar verme süreçlerine bakıldığında, etkilenecek yanlış kararlar verdikleri görülmektedir. Yine bilişsel sürecin son aşaması olan seçme sürecine bakıldığında iradeli kişinin, mantıklı, yararcı, doğru ve inanarak tercih yaptıkları görülmektedir. Aynı süreç iradesiz kişide farklı işlemekte ve genellikle çıkarıcı, mantıksız ve yanlış seçim yaptıkları anlaşılmaktadır. İradenin bilişsel/zihinsel süreci kişinin henüz harekete/eyleme geçmediği süreci ifade etmektedir. Bu süreçte kişi daha çok zihinsel bir sürecin içerisinde ve harekete geçme sürecini başlatan durum ise seçme sürecidir. Katılımcı görüşmelerinden elde edilen verilere göre bilişsel süreç şekildeki gibi formüle edilmiştir.

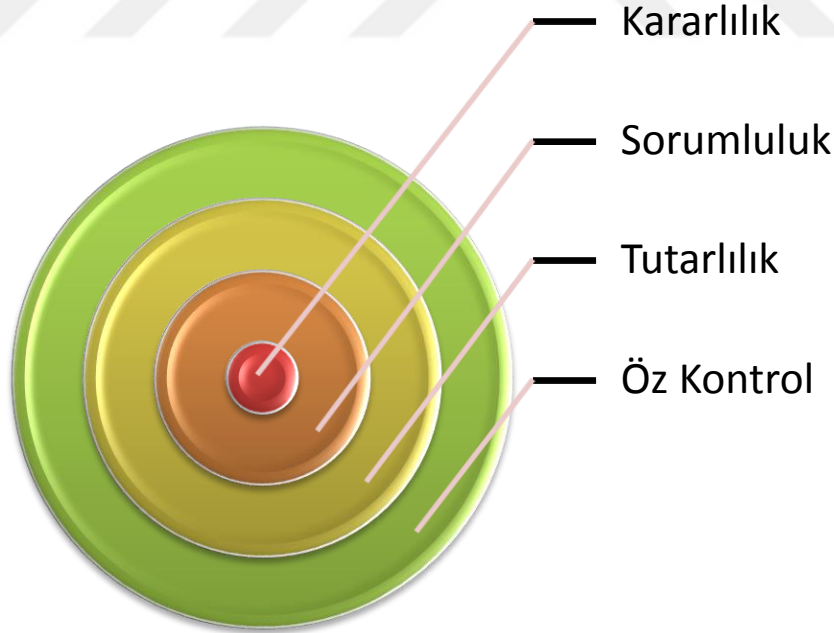

Şekil 51. İrade Bilişsel Süreç İşleyiş Modeli

5.1.1.1.3. İradenin Hareket/Eylem Süreci

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde ortaya çıkan kavramlar aşamasındaki dört temanın da harekete geçme/eylem süreci içinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu kısımda da araştırmacı hazırladığı soruları hem iradeli birey için hem de iradesiz birey için sormuştur. Buradaki amaç sürecin her iki durumda da nasıl işlediği daha iyi görmektir. Yöneltilen sorularda kişinin kararlılık, sorumluluk, tutarlılık ve öz kontrol durumları her iki durum için ele alınmıştır. Diğer bir ifadeyle iradeli ve iradesiz kişilerde bu dört sürecin nasıl işlediği ele alınmıştır. Yapılan görüşmelerde hem iradeli bireylerde hem de iradesiz bireylerde harekete geçme sürecini iki durumun etkilediği anlaşılmaktadır. Bunlar; içsel ve dışsal faktörler temaları altında incelenmiştir. İradeli kişide çok sayıda içsel ve dışsal faktörler dile getirilmiştir. Bunlar kategorilere ayrılmıştır. İradeli kişiyi harekete geçiren içsel faktörlere bakıldığında bunların; azim, gayret, özgüven, sorumluluk bilinci, inanç ve planlı olma gibi kategoriler olduğu anlaşılmaktadır. Yine iradeli kişinin harekete geçme sürecindeki dışsal faktörlerine bakıldığında bunların; sosyal çevre, maddi imkânlar ve yararlı olma durumu gibi kategoriler altında olduğu görülmektedir. İradesiz kişinin harekete geçme/eylem sürecine bakıldığında iradeli kişide

olduğu gibi yine içsel ve dışsal faktörlerin olduğu görölmektedir. İradesiz kişinin hareket sürecindeki içsel faktörlere bakıldığında, korkaklık, tembellik, bahane, kararsızlık, ümitsizlik ve yetersizlik duygusu gibi çok sayıda kategorinin olduğu katılımcı cevaplarından ortaya çıkmaktadır. Yine iradesiz kişinin harekete geçme/eylem sürecindeki dışsal faktörlerine bakıldığında, çevre, sosyal yapılar, kıyaslanma, özentî ve teknoloji gibi kategorilerin oluştuğu görölmektedir. Bu sonuçlara göre iradesiz kişinin ve iradeli kişinin harekete geçme süreci her ne kadar aynı faktörlerden etkileniyor olsa da, hem içsel süreçlerin hem dışsal süreçlerin kategorileri birbirinden farklılaşmaktadır. Şunu da ifade etmek gerekir ki, iradenin harekete geçme/eylem süreci değişkenleri birbirlerinden etkilenmekte ve bir bütün olarak hareket etmektedir. Yani kararlılıkta oluşan bir zafiyet sorumluluk ya da tutarlılık değişkenlerini de olumsuz yönde etkilemekte ve irade sürecinin akim kalmasına sebebiyet vermektedir. Bu yargı araştırmacının kişisel yargısı değil, görüşmecilerden elde edilen verilere göre bazı katılımcıların dile getirdikleri ifadelerin cümleye dökülmüş halidir. İradenin harekete geçme/eylem süreci şekildeki gibi formüle edilmiştir.

Şekil 52. Harekete Geçme Süreci

5.1.1.1.5. İradenin Psikolojik Çıktıları

İlk görüşmelerden sonra katılımcıların iradeli kişi ve iradesiz kişilerle ilgili bazı psikolojik çıktılarından bahsettikleri fark edilince, araştırmacı iradeli kişilerde ve iradesiz kişilerde ne tür psikolojik çıktıların olduğunu merak etmeye başlamıştır. Bu merakın neticesinde yarı yapılandırılmış sorulara psikolojik çıktılar adlı bir bölüm eklenmiş ve iradeli kişi ile iradesiz kişide ne tür psikolojik çıktıların ortaya çıktığını belirlemek amacıyla çeşitli sorular sorulmuştur. Bu sorular doğrudan katılımcıların iradeli oldukları durumlardaki psikolojik çıktılar ile iradesiz davrandıkları durumlardaki psikolojik çıktılarına ilişkin deneyimlerini ortaya çıkarmaya yöneliktir. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre; iradeli davrandıklarında çıkan psikolojik çıktılarından şu kategorilere ulaşılmıştır. İradeli davranışın sonucunda kişi; başarı hissi, mutluluk, öz güven, öz saygı, huzur, iyilik hali, psikolojik sağlamlık, sevinç ve şükür gibi psikolojik çıktılar yaşamaktadır. İradesiz kişi ise; üzüntü, ümitsizlik, başarısızlık hissi, zayıflık, yetersizlik, mutsuzluk, umutsuzluk, hayal kırıklığı, kızgınlık, korku ve pişmanlık gibi çok sayıda psikolojik çıktılarına sahip olmaktadır. Diğer bir şekilde ifade edilecek olursa; irade sürecinin başarılı bir şekilde nihayete ermesiyle, başarısız bir şekilde nihayete ermesi durumlarında farklı psikolojik çıktılar oluşmaktadır. Bu psikolojik çıktılar irade sürecinin son aşamasını meydana getirmektedir. Bu basamakların tümü irade sürecini formüle etmektedirler.

5.1.2. Nicel Bulgulara İlişkin Yargılar

Araştırmanın nicel kısmında; nitel verilerden elde edilen bulgular sonucu geliştirilmiş olan İrade Yedilisi Ölçeği' ne (İYÖ), Türkçe'ye uyarlaması yapılan Ahlaki Bütünlük Ölçeği' ne (ABÖ) ve bu ölçeklerle birlikte yine nitel verilerden elde edilen sonuçlar doğrultusunda kullanılan; psikolojik sağlamlık, huzur ve psikolojik iyi oluş ölçeklerine ilişkin yargılar yer almaktadır. Bu bağlamda yapılan üç çalışmaya ilişkin yargılara bu başlık altında ayrı ayrı yer verilecek ve tartışma kısmında da bu şekilde tartışılacaktır.

5.1.2.1. İrade Yedilisi Ölçeği'ne (İYÖ) İlişkin Yargılar

- Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerden, metafor analizinden ve kavram çalışmasından elde edilen bulgulardan yola çıkarak geliştirilen İrade Yedilisi Ölçeği (İYÖ) gerekli geçerlik ve güvenirlik değerlerine sahip bir ölçme aracıdır.
- İrade Yedilisi Ölçeği (İYÖ) yedi alt boyuttan meydana gelen ve her alt boyutu o özelliği ölçen, aynı şekilde tüm alt boyutlarının da birleşmesiyle toplam puanı veren bir ölçme aracıdır.

5.1.2.2. Ahlaki Bütünlük Ölçeği'ne (ABÖ) İlişkin Yargılar

- Türkçe'ye uyarlaması yapılan Ahlaki Bütünlük Ölçeği (ABÖ) gerekli güvenirlik ve geçerlik değerlerine sahip bir ölçme aracıdır.
- Yapılan doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonucunda ahlaki bütünlük ölçeğinin tek boyutlu yapısı doğrulanmıştır.

5.1.2.3. Betimsel İstatistiklere İlişkin Yargılar

Bu başlık altında araştırma kapsamında kullanılan demografik değişkenler ve araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin yapılan analizler neticesinde elde edilen yargılara yer verilmektedir. Sırasıyla demografik değişkenlerle yapılan analizlere ilişkin yargılar ve kullanılan ölçeklerden elde edilen modellere ilişkin yargılar yer almaktadır.

5.1.2.3.1. Fark Testlerine İlişkin Yargılar

- Cinsiyet değişkeni için yapılan bağımsız gruplar t testi sonucunda, araştırma kapsamında kullanılan beş ölçek için de kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir farklılığa ulaşılmamıştır.
- Ebeveyn birliktelik durumu değişkenine göre yapılan bağımsız gruplar t testi sonucuna göre, anne-babaları ayrı olan katılımcıların beş ölçekten de aldıkları toplam puan anne-babaları birlikte olanlara göre düşük çıkmıştır. Diğer bir deyişle; anne-babaları ayrı olan katılımcıların, irade puanları, ahlaki bütünlük puanları, psikolojik sağlamlık puanları, huzur puanları ve psikolojik iyi oluş puanları diğer katılımcılara göre daha düşük bulunmuştur.
- Üniversite türü değişkeni için yapılan bağımsız gruplar t testi sonuçlarına göre; devlet ve vakıf üniversitelerinde okuyan öğrencilerin irade puanları, ahlaki bütünlük puanları ve psikolojik sağlamlık puanları arasında anlamlı bir farklılığa ulaşılmamıştır. Ancak huzur ve psikolojik iyi oluş değişkenlerinde farklılığa ulaşılmış ve bu farklılık vakıf üniversiteleri lehinedir.
- Sınıf değişkeni için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasındaki farklılıklara irade ve huzur puanları için ulaşılmış, diğer üç değişken için herhangi anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. İrade değişkeni için birinci ve ikinci sınıfta okuyan öğrencilerin irade puanları daha yüksek bulunmuştur. Huzur değişkeni için dördüncü ve ikinci sınıflarda okuyan öğrencilerin puanları birinci sınıflara göre daha yüksek bulunmuştur.
- Dünya görüşü değişkeni için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, psikolojik sağlamlık dışında diğer tüm değişken puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Kendilerini muhafazakâr olarak tanımlayanların irade, psikolojik iyi oluş, huzur ve ahlaki bütünlük puanları en yüksek olarak bulunmuş ve kendilerini inançsız olarak tanımlayanların aynı dört değişken için puanları en düşük bulunmuştur.
- Akademik başarı değişkeni için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, tüm değişken puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Akademik başarıları düşük olan katılımcıların beş değişken için de puanları düşük bulunmuştur. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa; akademik başarı puanları düşük

olan katılımcıların, irade, psikolojik sağlamlık, huzur, psikolojik iyi oluş ve ahlaki bütünlük puanları diğer katılımcılardan farklılık göstermiş ve düşük bulunmuştur.

- Sosyo ekonomik değişkeni için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, irade ve ahlaki bütünlük dışında diğer üç değişken puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Kendi sosyo ekonomik durumlarını düşük olarak tanımlayanların psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş ve huzur puanları diğer gruplara göre düşük bulunmuştur.

5.1.2.4. Modellere İlişkin Yargılar

- Araştırmanın yapısal modeli için kullanılan değişkenler için yapılan Pearson korelasyon analizi sonucu, tüm değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.
- Araştırmanın yapısal modelini test etmek için kullanılan tüm değişkenler için yapılan yapı analizi sonucunda, tüm değişkenlerin aynı yapı içerisinde yer aldıkları ve dolayısıyla yapısal tüm değişkenlerin yapısal model çerçevesinde analize dâhil edilmesinin uygun olduğu anlaşılmıştır.
- İrade ve ahlaki bütünlük için yapılan model denemesinde, iki değişken arasında anlamlı yol kat sayısı bulunmuş ve iradenin ahlaki bütünlüğü yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle irade ve ahlaki bütünlük değişkenleri birbirlerini açıklamaktadırlar.
- İrade değişkeninin; psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş, huzur ve ahlaki bütünlük değişkenlerini birlikte yordayıp yordamadığına ilişkin yapılan yapısal modelde, iradenin dört değişkeni de anlamlı bir şekilde yordadığı, başka bir deyişle açıkladığı görülmektedir.
- İrade; psikolojik iyi oluş, huzur ve psikolojik sağlamlık üzerinden ahlaki bütünlüğü açıklamaktadır.
- İrade; ahlaki bütünlük üzerinden, psikolojik sağlamlık, huzur ve psikolojik iyi oluş değişkenlerini açıklamaktadır.
- Ahlaki bütünlük; irade üzerinden, psikolojik iyi oluş, huzur ve psikolojik sağlamlık değişkenlerini açıklamaktadır.

5.2. Tartışma

Bu başlık altında araştırmanın amaçları doğrultusunda gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen sonuçların, yapılan diğer araştırmalar ve alan yazındaki bilgiler eşliğinde tartışılmasına yer verilmiştir.

5.2.1. Nitel Yargılara İlişkin Tartışma

Bu kısımda araştırmanın nitel kısmına elde edilmiş verilerden elde edilen yargılara ilişkin tartışmaya yer verilmiştir. Tartışma, irade süreci basamakları dikkate alınarak yapılmaya çalışılmıştır.

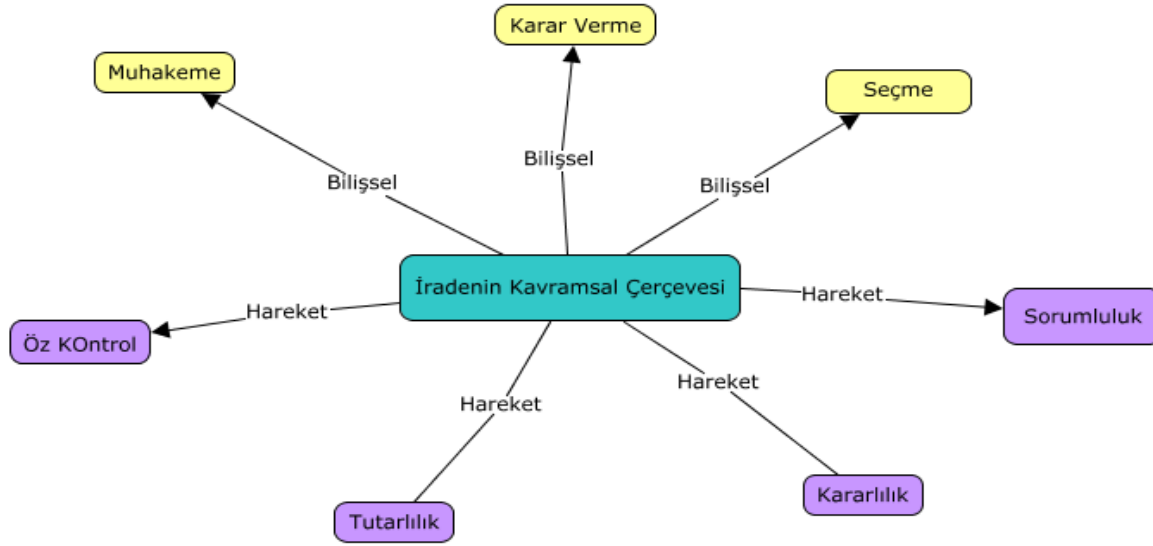
5.2.1.1. Gömülü Görüşmelere İlişkin Tartışma

İradeye İlişkin Kavramsal Tartışma:

İradenin ilişkili olduğu kavramları belirlemek için yarı yapılandırılmış görüşme formunun ilk kısmında, araştırma kapsamında geliştirilen senaryo ve sorular katılımcılara sorulmuş ve onlardan gelen cevaplar doğrultusunda temalar oluşturulmuştur. Bu amaç esasında irade sürecini anlamanın birinci basamağını meydana getirmektedir ve belki de en önemli sürecidir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda genellikle iradeyi yedi temayla bağdaştırdıkları görülmektedir. Katılımcılara göre bu kavramsal temalar; muhakeme, karar verme, seçme, kararlılık, sorumluluk, tutarlılık ve öz kontroldür. McGonigal (2012) kitabının girişinde Amerika'daki insanların birinci sorununun irade yetersizliği olduğunu ifade etmiş ve insanların öz kontrol becerilerini, muhakeme ve karar verme becerilerini geliştirmek için irade seminerleri aldığını belirtmiştir. McGonigal (2012) Standford üniversitesinde irade eğitimi vermeye başladığının dördüncü haftasından itibaren; öğrencilerin yüzde 97'sinin kendi davranışlarını daha iyi anladıklarını düşündükleri ve yüzde 84'ünün öğretilen stratejilerinin onlara daha fazla irade verdiğini bildirmişlerdir. Bu eğitimle birlikte otuz yıllık bağımlılıklarının üstesinden nasıl geldiklerini, nihayet vergi borçlarını ödeyebildiklerini, çocuklarına bağırmaı bıraktıklarını, bir egzersiz programına başladıklarını ve genellikle kendilerini daha iyi hissettiklerini söylemişlerdir. Bu başarının temelinde de kişilerin bilişsel süreçlerini güçlendirme ve akabinde harekete geçmeleri için cesaretlendirme yatmaktadır. Bazı araştırmacılar yorucu zihinsel süreçlerden sonra, psikolojik olarak kendilerini yorgun hissettiklerini, bundan dolayı da düşündükleri şeyleri yapmak için fazla çaba göstermedikleri sonuçlarına ulaşmışlardır (Hagger,

Wood, Stiff ve Chatzisarantis, 2010; Hagger ve diğerleri, 2016). Bu durum için bazı araştırmacılar modeller geliştirmeye çalışmışlar ve kişilerin kendilerini kontrol edebilmeleri (bazı yerlerde irade olarak kullanılmış) için sınırlı kaynaklarının olduğu tezini ileri sürmüşlerdir (Baumeister, Bratslavsky, Muraven ve Tice, 1998; Baumeister, Vohs. Tice, 2007). Bu durum için “ego tükenmişliği” kavramını kullanmaktadırlar. Kişi deneyip ulaşamadığı durum için pes etmeye başlar ve daha düşüğüne yönelir. Ancak bazı teorisyenler de yorucu zihinsel aktivitelerin her zaman öz kontrol kapasitesinin azalmasına neden olmadığını söylemişlerdir. Buna göre, insanlar zor zihinsel işlerle meşgul olduklarında ve ödüllendirildiklerinde, daha sonra kendi kendilerini kontrol altına aldıklarını ifade etmektedir (Converse & Deshon, 2009; Eisenberger, 1992; Hickman, Stromme ve Lippman, 1998). İrade etrafında yapılan araştırmalar genellikle iradenin sınırlı mı sınırsız mı olduğu üzerinde döner ve hemfikir olunan bir noktaya gelinmemiştir (Cunningham & Baumeister, 2016; Hagger ve diğerleri, 2016; Inzlicht, Schmeichel and Macrae, 2014). Bütün bu tartışmalar içinde, iradenin genel olarak birlikte kullanıldığı kavramlar bilişsel süreç (muhakeme, karar verme ve seçme), kararlılık, öz kontrol, tutarlılık ve sorumluluk kavramlarıdır (Dweck, Chiu ve Hong, 1995). Bu araştırmada katılımcılar iradenin bir durum, bir olayla başladığını ve iradenin o andan itibaren devreye girdiğini ifade etmişlerdir. Bu cevaplara göre karşılaşılan bir durumla ilgili, kişi ilk önce muhakeme yapar. Bu durumun kendisi için getirisi ve götürüsü nedir? Bu işin olası yararları ve zararları nelerdir? Aile, arkadaş ve toplumun bu duruma ilişkin ne tür pozitif ve negatif tepkileri olur? Bütün bu sorulardan sonra kişinin karar verme sürecinin başladığı ifade edilmiştir. Var olan durumu yapma konusunda bir karara varan kişi artık seçme sürecine geçmektedir. Burada muhakeme yaptığı ve karar verdiği durumu seçme işlemi başlamaktadır. Kişinin seçenekleri göz önünde bulundurarak kendisi için en doğru kararı vermek için çaba gösterdiği katılımcı cevaplarından anlaşılmaktadır. Martijn, Tenbült, Merckelbach, Dreezens ve de Vries (2002) tarafından yapılan deneysel bir çalışmada, katılımcılara duygularını kontrol etmenin bilişsel süreci anlatılmış ve bu durumun başarılı bir neticeyle sonlandığı görülmüştür. Bu çalışmada dikkat çeken konu ise; bilişsel süreçte olumsuz telkinlerde bulunanların daha kötü öz kontrol gösterdikleri görülmüştür. Tüm bu tartışmalar göstermektedir ki, irade ile ilgili tartışmalar sürekli yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Araştırmamızda iradenin ilişkili olduğu kavramlar yedi tema etrafında toplanmıştır. Bu temaların hepsinin birlikte ele alındığı bir çalışma olmamakla birlikte; farklı araştırmalarda iradenin bazı temalarının kullanıldığı

görülmektedir. Özellikle bazı araştırmalarda iradenin öz kontrolle bir tutmaya çalışıldığı görülmektedir (Ho, 2019; McAndrew, 2018). Araştırmamızda öz kontrol harekete geçme sürecinin bir teması olarak ele alınmıştır. Bu yönüyle araştırmamızın kavramsal çerçevesinin iradeyi geniş bir zemine çektiğini ve ileriye dönük daha sağlıklı tartışmaların yapılmasına olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

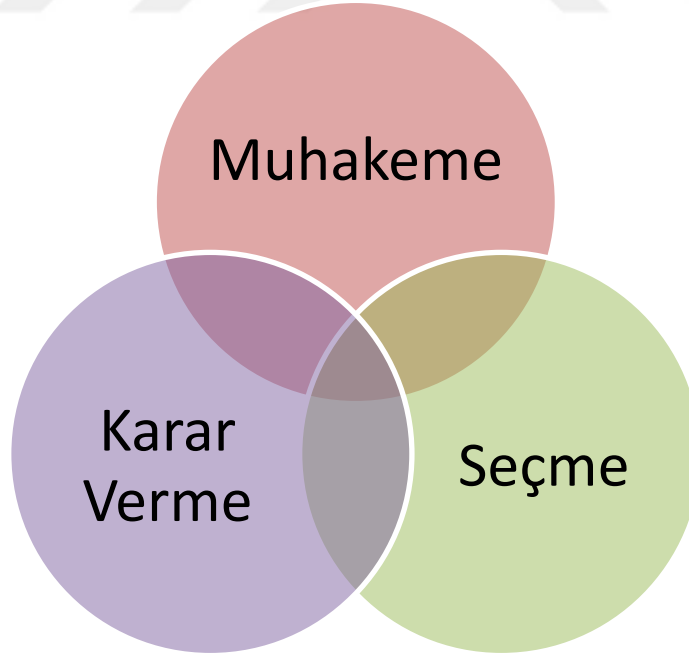

Şekil 54. İradenin Temel Yapıları ve Süreçleri

Bilişsel/Zihinsel Sürece İlişkin Tartışma:

Yapılan görüşmelerde iradenin kavramsal çerçevesinin yanında bilişsel/zihinsel sürecinin de olduğu anlaşılmaktadır. Bu aşamada sadece iradeli kişinin değil, aynı zamanda iradesiz kişinin de bilişsel/zihinsel süreci ele alınmış ve bu sürecin daha detaylı bir şekilde anlaşılmasına gayret gösterilmiştir. Bu durum irade sürecinin ikinci amacını oluşturmaktadır. İradenin bilişsel sürecinin hem iradeli hem de iradesiz kişi için birbiriyle ilişkili üç süreçten meydana geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu üç sürecin iradeli ve iradesiz kişide farklı işlediği araştırma verilerinden anlaşılmaktadır. Bu yüzden de iradenin bilişsel süreci, iradeli kişinin bilişsel süreci ve iradesiz kişinin bilişsel süreci olarak ikiye ayrılmış ve her bir sürece ilişkin muhakeme, karar verme ve seçme süreçleri ayrı ayrı ele alınmıştır. İradenin bilişsel sürecinde ortaya çıkan üç önemli tema olan; muhakeme, karar verme ve seçme temalarının çok sayıda alt temaları da araştırma kapsamında elde edilmiştir. Bilişsel/zihinsel süreçle ilgili literatür incelendiğinde;

muhakeme, karar verme ve seçme kavramlarının iç içe geçtiği görülmektedir. Bazı araştırmacılar karar verme ile seçmeyi, bazıları da her üç kavramı karar verme olarak değerlendirmişlerdir (Kuzgun, 1993; Budak, 2000). Bazı araştırmacılar ise, bilişsel sürecin birkaç süreçten meydana geldiğini ve bu sürecin iradeye dayandığını ifade etmişlerdir (Köse, 2002; Huitt, 1992). Bu bulgularla birlikte, bilişsel süreç dile getirilirken araştırmacıların yapılan çalışmamıza paralel sonuçlar buldukları ancak farklı kavramlaştırdıkları görülmektedir. Örneğin; Jonassen (2012) ve Malakooti (2012) karar verme süreçlerini basamaklandırırken; problemi tanımlama, alternatif yollar üretme ve kararı gerçekleştirme şeklinde tanımlamışlardır. Ancak Carroll (1980) karar vermenin bilişsel sürecin bir parçası olduğu; durum değerlendirmenin, seçenekleri belirlemenin ve sorgulamaların yapılmasından sonra karar vermenin gerçekleştiğini ifade etmiştir. Bu durum araştırmamızda kategorileştirilen temalarla örtüşmektedir. Zira katılımcılardan elde edilen verilere göre, bir durum karşısında bireylerin bilişsel ve zihinsel süreçleri üç mekanizma ile çalışmaya başlar. Karar vermek için, seçmek için muhakeme etmeye başlar. Yani üç mekanizma da birbirleriyle kesişmekte ve alışveriş yapmaktadır.

Şekil 55. İradenin Bilişsel Süreç Bileşenleri

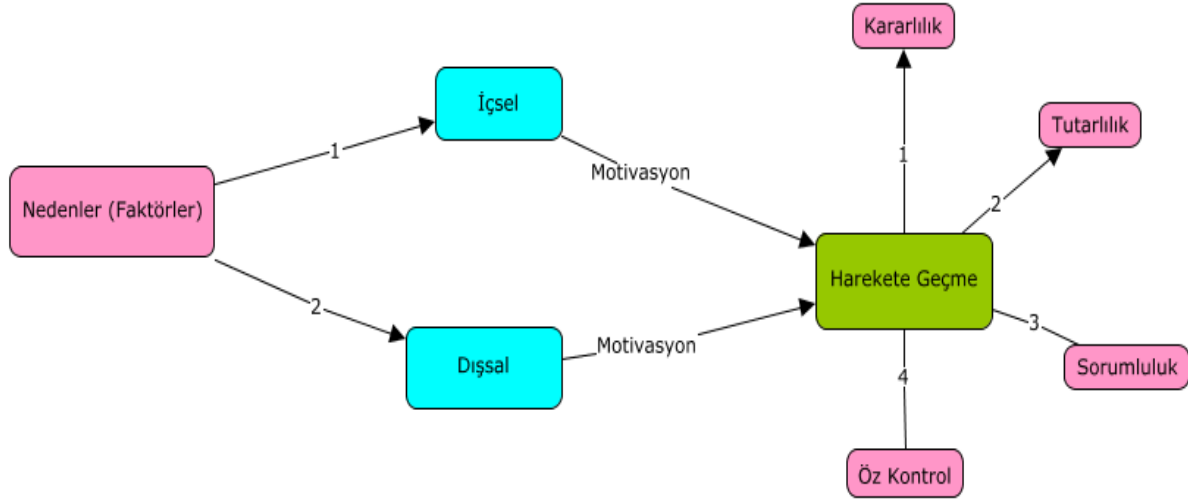
Veri sonuçlarına göre, iradeli kişilerin muhakeme süreçlerinde, istişare ettikleri, mantıklı sorguladıkları ve akli ve vicdani bir muhasebe yaptıkları görülmüştür. İradesiz zayıf kişide ise, muhakeme sürecinde, mantıksız düşünmenin, etkilenecek düşünmenin ve çıkar üzerine düşünmenin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. İradeli kişinin karar verme sürecine bakıldığında; özgür bir şekilde, etkili bir şekilde ve danışarak karar verdikleri görülmektedir. İradesi zayıf kişilerin karar verme süreçlerine bakıldığında, etkilenecek yanlış kararlar verdikleri görülmektedir. Yine bilişsel sürecin son aşaması olan seçme sürecine bakıldığında iradeli kişinin, mantıklı, yararlı, doğru ve inanarak tercih yaptıkları görülmektedir. Aynı süreç iradesiz kişide farklı işlemekte ve genellikle çıkarıcı, mantıksız ve yanlış seçim yaptıkları anlaşılmaktadır. İradenin bilişsel/zihinsel süreci kişinin henüz harekete/eyleme geçmediği süreci ifade etmektedir. Bu süreçte kişi daha çok zihinsel bir sürecin içerisinde ve seçme işlemiyle birlikte harekete geçme süreci başlamaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki; her bilişsel sürecin sonunda harekete geçme süreci yoktur. Genellikle iradesi güçlü bireyler harekete geçip karar verdikleri doğrultuda hareket ederlerken; iradesi zayıf bireyler bilişsel süreç süzgecinden geçirdikleri durumları maalesef harekete geçirememektedirler. Genellikle doğru olduğu bilinen durum için sürekli işletilen bir bilişsel süreç olmakla birlikte, yılgınlık, tembellik ve bahane gibi nedenlerle bir türlü harekete geçememektedirler. Bu çalışma ile birlikte iradenin bilişsel sürecinin detaylı bir şekilde çıkarıldığı literatürle de örtüşmektedir. Özellikle hem iradeli kişilerin hem de iradesiz kişilerin bilişsel süreçleri kategorize edildiğinden dolayı; bilişsel süreçlerle ilgili farklı alanlarda çalışanlara yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Harekete Geçme/Eylem Sürecine İlişkin Tartışma:

Gömülü görüşmelerin üçüncü amacı, iradenin harekete geçme/eylem sürecini ortaya çıkartmaktır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde ortaya çıkan kavramlar aşamasındaki dört temanın da (kararlılık, tutarlılık, sorumluluk ve öz kontrol) harekete geçme/eylem süreci içinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu kısımda da araştırmacı hazırladığı soruları hem iradeli birey için hem de iradesiz birey için sormuştur. Buradaki amaç sürecin her iki durumda da nasıl işlediği daha iyi görmektir. Yöneltilen sorularda kişinin kararlılık, sorumluluk, tutarlılık ve öz kontrol durumları her iki durum için ele alınmıştır. Diğer bir ifadeyle iradeli ve iradesiz kişilerde bu dört sürecin nasıl işlediği ele alınmıştır. Yapılan görüşmelerde hem iradeli bireylerde hem de iradesiz bireylerde harekete geçme sürecini iki durumun etkilediği anlaşılmaktadır. Bunlar; içsel

ve dışsal faktörler temaları altında incelenmiştir. Berkman, Hutcherson, Livingston, Kahn & Inzlicht (2017) insanın harekete geömek için nedenlere ihtiyaö olduğunu söylemiş ve nedenlerin basit ya da karmaşık olabileceğini söylediği gibi; bunların bazen içsel ve bazen de dışsal neden ve faktörlerden etkilendiğini ifade etmiştir. Daha basit bir ifadeyle; insan harekete geömek için içsel ya da dışsal olması fark etmez, nedenlere ihtiyaö duyar. Bu nedenler esasında harekete geöme sürecimizin bir noktada belirleyicisi durumundadırlar. Akbaba (2006) harekete geömenin nedeninin güdülenme olduğunu söylemiştir. Yani kişinin bir duruma karşı iştiyak duyması olarak ifade edilebilir. Dörnyei (2019) organizmanın harekete geömesi için, onu motive eden durumların olması gerektiğini ifade etmiştir. Sabuncuoğlu (1998) motivasyonla birlikte zihinsel sürecin algı ve kapasitesini artırıp harekete geöirdiğini ifade etmiştir. İnsanın bir amaö doğrultusunda harekete geöip kararlılık göstermesi beklenmektedir (Robbins, 2003). Kılıö ve Yılmaz (2019) durgun bir şeyin hareket edebilmesi için bazı faktörlerin olması gerekmektedir. Bunların bazıları iç kaynaklıdır ve bazıları da dış kaynaklıdır. Harekete geöen bireyin sahip olması gereken dört önemli özellik bulunmaktadır. Bunlardan ilki kararlılıktır. Kararlılık bireyin harekete geötiği eylem doğrultusunda sebat etmesi olarak değerlendirilebilir. Bramwell ve Hardy (2018) başarılmak istenen hedefe takılmak yerine, onda kararlık göstermenin başarıya götüreceğini ifade etmiştir. Harris (2016) durum ne olursa olsun, kişinin hedeflerine ulaşmada karşısına çıkan tüm engellere rağmen gereğini yapmasının kararlılık olduğunu vurgulamıştır. Bu noktada harekete geömenin tek başına yeterli olmayacağı, o durum üzerinde kararlılık göstermenin, başka bir deyişle sebat etmenin önemli bir husus olduğu anlaşılmaktadır. Harekete geömenin başarıyla ulaşması için gerekli olan bir diğer önemli nokta ise tutarlılıktır. Kişisel tutarlılık, kişinin içinde bulunduğu benzer durumlarda çelişki göstermemesi yani güvenilirliğinin olması gerekmektedir (Baird, Le ve Lucas, 2006). Kişilerin tutarlılıklarıyla ilgili tartışmalarda ya tutarlılığın durağan olup olmadığı üzerine yoğunlaşmış (Costa ve McCrae, 2006) ya da öngörülebilir kalıplardaki değişiklikler üzerine yoğunlaşmıştır (Roberts, Walton ve Viechtbauer, 2006). Tutarlılık davranışların çelişkisiyle ilgilidir ve düşük kişilik durumlarında esnek bir tutarlılık görölmektedir. Bizim alışmamızda harekete geöme sürecinde tutarlılık daha çok verilen karar için benzer davranışları sergilemek olarak ifade edilmiştir. Buna ilişkin bir örneğe bakıldığında aslında tutarlılığın güzel bir ifadesini görmek mümkündür. “*Ali öğretmenin tutarlı davranmış olması gerekiyor. Öğrencilere karşı başka okul idaresine karşı başka değil. Fikri neyse zikri de odur. Tamamen başkalarından bağımsız kendi düşünerek kendi atfederek*

oluşturup bu verdiği fikrin arkasında durması gerekiyor. Yani bir öyle bir böyle değil. Tutarlılık olması lazım kısacası.” Bu cümleden de anlaşıldığı üzere tutarlılık söz ve eylemlerin birbiriyle çelişmemesi, aksine örtüşmesi durumu olarak ifade edilmektedir. İradenin hareket sürecinde tutarlılık bulunmazsa kişinin başladığı işi bitirmesi beklenemez. Çünkü aynı durum karşısında farklı tavırlar sergilemek bir süre sonra o işe karşı bir soğumaya ve haliyle terkedilmesine sebebiyet verecektir.

Şekil 56. Harekete Geçme/Eylem Süreci

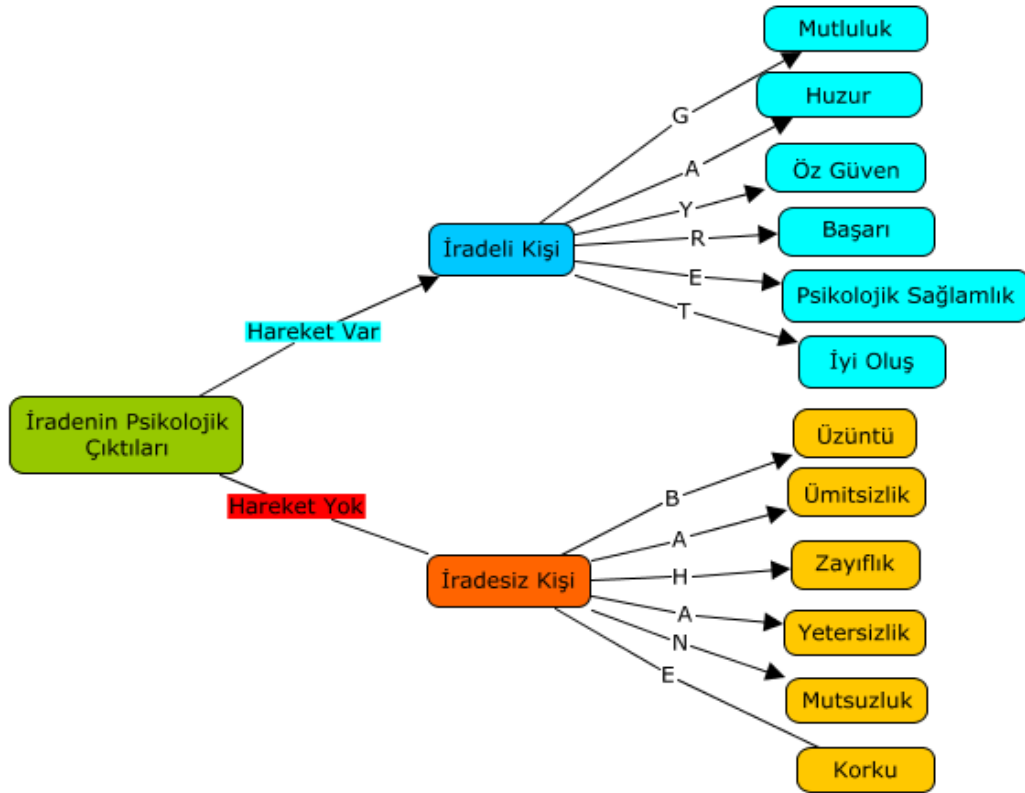
İradeli kişide çok sayıda içsel ve dışsal faktörler dile getirilmiştir. Bunlar kategorilere ayrılmıştır. İradeli kişiyi harekete geçiren içsel faktörlere bakıldığında bunların; azim, gayret, özgüven, sorumluluk bilinci, inanç ve planlı olma gibi kategoriler olduğu anlaşılmaktadır. Harekete geçme sürecinin önemli bir noktası da sorumluluktur. Koç (2013) sorumluluğun akıl ve özgürlük olmadan olmayacağını söylemiştir. Şirin (2005) ise sorumluluğun; bireylerin yaptıkları veya yapacakları davranışların kendilerini ve çevrelerini etkileme düzeylerinin fark edilmesi olarak ifade etmektedir. Kişinin sorumlu tutulabilmesi için karar verme becerisinin ve muhakeme becerisinin olması gerekmektedir (Lewis ve diğ., 2003). Aynı şekilde özgür irade sahibi de olması gerekmektedir (Torlak, 2003). Hareket sürecinin diğer bir teması ise öz kontroldür. Öz kontrol kişinin, çevresi ve kendisi arasındaki uyumu yakalayabilme ve gerektiğinde davranışlarını değiştirme becerisidir (Rothbaum, Weisz, ve Snyder, 1982). Başka

bir tanımda ise, bireyin içten gelen tepkileri değiştirme ya da reddetme becerisi gösterebilmesi ve istenmeyen durumları engelleme becerisi olarak tanımlanmıştır (Tangney vd. 2004). Başka bir ifadeyle öz kontrol, kişinin kendisi için zararlı olan şeylerden kendini koruyabilme becerisi göstermesi ve yararlı olana yönelebileme becerisi olarak tanımlanabilir. Şunu da ifade etmek gerekir ki, iradenin harekete geçme/eylem süreci değişkenleri birbirlerinden etkilenmekte ve bir bütün olarak hareket etmektedir. Yani kararlılıkta oluşan bir zafiyet sorumluluk ya da tutarlılık değişkenlerini de olumsuz yönde etkilemekte ve irade sürecinin akim kalmasına sebebiyet vermektedir. Bu yargı araştırmacının kişisel yargısı değil, görüşmecilerden elde edilen verilere göre bazı katılımcıların dile getirdikleri ifadelerin cümleye dökülmüş halidir. İradenin harekete geçme/eylem süreci şekildeki gibi formüle edilmiştir.

Psikolojik Çıktılara İlişkin Tartışma:

İlk görüşmelerden sonra katılımcıların iradeli kişi ve iradesiz kişilerle ilgili bazı psikolojik çıktılarından bahsettikleri fark edilince, araştırmacı iradeli kişilerde ve iradesiz kişilerde ne tür psikolojik çıktıların olduğunu merak etmeye başlamıştır. Bu merakın neticesinde yarı yapılandırılmış sorulara psikolojik çıktılar adlı bir bölüm eklenmiş ve iradeli kişi ile iradesiz kişide ne tür psikolojik çıktıların ortaya çıktığını belirlemek amacıyla çeşitli sorular sorulmuştur. Bu sorular doğrudan katılımcıların iradeli oldukları durumlardaki psikolojik çıktılar ile iradesiz davrandıkları durumlardaki psikolojik çıktılarına ilişkin deneyimlerini ortaya çıkarmaya yöneliktir. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre; iradeli davrandıklarında çıkan psikolojik çıktılarından şu kategorilere ulaşılmıştır. İradeli davranışın sonucunda kişi; başarı hissi, mutluluk, öz güven, öz saygı, huzur, iyilik hali, psikolojik sağlamlık, sevinç ve şükür gibi psikolojik çıktılar yaşamaktadır. Şiraz Üniversitesinde bir grup araştırmanın yaptıkları çalışmada, iradenin depresyon, anksiyete ve kaygı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu çalışmada Tabei vd. (2019) iradenin depresyon, anksiyete ve kaygı üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Benzer sonuçlar Niu vd. (2017) ile Talaei- Khoe vd. (2017) yaptıkları çalışmalarda da rastlanmıştır. Bu durum iradenin insan psikolojisi üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu göstermektedir. Bernecker ve Job (2015) ile Job, Walton vd. (2015) iradenin öz kontrolü sağlamanın da etkisiyle çok daha yararlı sonuçlara sebep olduğunu söylemişlerdir. Literatürde tartışılacak olan önemli bir husus iradenin sınırlı mı yoksa sınırsız mı olduğudur. Bu durumu araştırmak için çalışmalara başlayan bazı araştırmacılar ilginç sonuçlara ulaşmışlardır. Başarılı sonuçların elde edilmesi tutarlı bir öz kontrol sürecine bağlıdır. Bu süreci başarı ile

devam ettirenler diğer insanlara göre daha başarılı duruma gelmektedirler (de Ridder, Lensvelt - Mulders, Finkenauer, Stok and Baumeister, 2012). Sınırsız irade teorisyenleri iradenin gücünü test etmek için rastgele öğrenci grupları seçtiler. Bazılarına iradelerinin sınırlı ve bazılarına da sınırsız olduklarını söylediler. Yapılan çalışmanın sonucunda, iradelerinin sınırlı olduğuna inandırılan öğrencilerin daha düşük bir performans ve başarı elde ettikleri görülmüştür (Job ve diğerleri, 2010; Job, Walton ve diğerleri, 2015). Bunun temelinde öğrencilerin yapmaları gerekenleri sürekli ertelemeleri ve zamanlarını daha kötü bir şekilde değerlendirmeleri olarak gösterilmiştir. Benzer şekilde bu öğrencilerin dikkatlerini uzun süre devam ettiremedikleri de görülmüştür. Benzer bir çalışmayı; Miller ve diğ. (2012) öğrencileri rastgele sınırlı ya da sınırsız irade teorisi koşuluna atadılar, ardından 20 dakikalık sürekli öğrenme görevini tamamladılar. Her katılımcının performansı görevin başlangıcında benzer olmasına rağmen, sınırsız teori katılımcıları performanslarını sürekli olarak geliştirdiler ve sınırlı teorideki katılımcıların ikinci çalışmanın yarısında yorgunluğa düştükleri görülmüştür.

Şekil 57. İradede Psikolojik Çıktılar

Bu durumların en dikkat çekici özellikleri ise, irade gücünün psikolojik inanç ya da inançsızlığı ne ölçüde etkilediğidir. Çalışmamızda katılımcıların iradeli süreçler için ifade ettikleri olumlu çıktılar ile iradesiz duruma ilişkin ifade ettikleri olumsuz psikolojik çıktıların alan yazınla paralellik göstermesi beklenen bir durumdur. Zira iradesiz kişi; üzüntü, ümitsizlik, başarısızlık hissi, zayıflık, yetersizlik, mutsuzluk, umutsuzluk, hayal kırıklığı, kızgınlık, korku ve pişmanlık gibi çok sayıda psikolojik çıktılara sahip olmaktadır. Diğer bir şekilde ifade edilecek olursa; irade sürecinin başarılı bir şekilde nihayete ermesiyle, başarısız bir şekilde nihayete ermesi durumlarında farklı psikolojik çıktılar oluşmaktadır. Bu psikolojik çıktılar irade sürecinin son aşamasını meydana getirmektedir. Bu basamakların tümü irade sürecini formüle etmektedirler.

5.2.1.2. Metafor Analizine İlişkin Tartışma

Araştırmanın nitel kısmında yapılan metafor analizi sonuçlarından elde edilen veriler, gömülü görüşmelerden elde edilen verilerle örtüştüğünden ayrıca uzun uzadıya tartışılmamıştır. Thibodeu (2016) metaforların kişilerin bir konu hakkındaki düşüncelerini açıklamada kolaylaştırıcı etkisi olduğunu söylemiştir. Metaforların başarılı yönleri; anlaşılması zor olan kavram, durum ve olayların tanıdık bildik ortamlara çekilerek görünür hale getirilmesi işlemidir (Krippendorff, 1993; Lakoff ve Johnson, 1980). Bunun sonucunda da anlaşılması zor olan kavram ve olgular daha basit hale gelmiş olur. İrade gibi anlatılması ve ifade edilmesi zor olan bir kavramın, anlaşılır alana getirilmesinde metafor kullanmanın şüphesiz önemli faydaları vardır. Bu çalışmada en dikkat çekici durum ise, çalışmacılara irade nedir diye sorulduğunda hemen cevap verememeleri, ancak iradeyi neye benzettikleri sorusu yöneltildiğinde hemen cevap verebilmeleridir. Bu da araştırmamızda iradenin anlaşılabilirliğini artırmak için metafor yönteminin kullanılmasının isabetli olmasını göstermektedir.

5.2.1.3. Kavram Çalışmasına İlişkin Tartışma

Kavram çalışması kısmı, metafor çalışmasından elde edilen veriler neticesinde, araştırmacının özellikle Türk Dili Edebiyatı Öğrencilerine uygulanarak elde edilen verilere dayanmaktadır. Bu bölüm dördüncü sınıf öğrencilerinin bazı kavramlara daha iyi hâkim olabileceği düşünüldüğünden böyle bir yol izlenmiştir. Yapılan çalışmada öğrencilerin iradeyi ilişkilendirdikleri kavramların daha önce yapılmış olan; gömülü görüşmelere ve metafor

çalışmasıyla benzer sonuçlar verdiği görülmüştür. Tüm bu sonuçların ve durumların ortaya çıkardığı sonuç, iradenin anlaşılmasında önemli bir mesafe ve yolun kat edildiğidir. Bu itibarla yapılmış olan bu çalışmaların alan yazına önemli katkılarda bulunacağı öngörülmektedir.

5.2.2. Nicel Yargılara İlişkin Tartışma

Araştırma kapsamında elde edilen verilere ilişkin sonuçlardan elde edilen yargılar, araştırmanın sonuçlarına ilişkin bilgi vermektedir. Bu bölüm altında araştırmanın nicel bölümünde elde edilen yargılara yönelik tartışmalar yer almaktadır.

5.2.2.1. İrade Yedilisi Ölçeğine İlişkin Tartışma

Araştırmanın amaçları doğrultusunda irade ile ilgili geliştirilmesi düşünülen ölçek için; ilk önce gömülü görüşmeler, daha sonra metafor analizi ve akabinde de kavram çalışması yapılmıştır. Bu çalışmalardan elde edilen bulgular doğrultusunda irade için yedi alt boyutlu olacak şekilde madde yazımına başlanmıştır. Ölçek geliştirme aşamalarının tümü yapıldıktan sonra, ölçeğin psikometrik özelliklerinin incelenmesi amacıyla, SPSS 22 ve AMOS 24 Paket Programları yardımıyla geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Geliştirilen “İrade Yedilisi Ölçeği” ilk önce maddelerin birbirleriyle ve varsa alt boyutlarla olan ilişkilerini belirlemek için ilk önce Açıklayıcı Faktör Analizi yapılmıştır. Bu aşamada Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett değerlerine bakılmış, bu değerlerin uygunluğundan sonra ölçek geliştirmenin diğer analizlerine geçilmiş ve nihayetinde dik döndürme (varimax rotation) yapılarak çıkan maddeler sunulmuştur. Büyüköztürk (2002) 0,60 ve üstü yük değerini yüksek; 0,30-0,59 arasını ise orta düzey olarak görmektedir. Bu durum dikkate alınarak her bir maddenin ,45 ve üstü olması analizlerde dikkate alınmış ve geri kalan maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Yapılan analizler neticesinde, KMO değeri ,941 olarak bulunmuştur. KMO testi, hem dağılımın faktör analizi yapmak için yeterli olup olmadığını hem de kısmi korelasyonların küçük olup olmadığını test etmek için önemlidir. KMO değeri 1’e yaklaştıkça mükemmel, 0,50’nin altında ise kabul edilemez olarak değerlendirilir. Tavşancıl (2010)’a göre 0,90 ve üstü mükemmel, 0,80 ve üstü çok iyi, 0,70 ve 0,60’ların vasat ve 0,50 ve üstünün ise kötü olduğunu belirtmiştir. Bu araştırma neticesinde elde edilen KMO değeri mükemmel (,941) olarak bulunmuştur. Yapılan nihai işlemler neticesinde, ölçeğin yedi faktörden meydana geldiği ve her faktöre ait maddelerin de

kabul edilebilir yük değerlerine sahip olduğu görülmektedir (En düşük:472; En yüksek:818). Aynı zamanda herhangi bir madde diğer faktörlerden yük de almamaktadır. Sonuçlar neticesinde oluşan yedi faktörün toplam varyansı açıklama miktarı %62,651 olarak bulunmuştur. Sosyal Bilimler özelinde geliştirilen ölçeklerin toplam varyansa katkısı %40 ve %60 arası kabul edilebilir olarak ifade edilmekte; bunun üstü ise iyi olarak değerlendirilmektedir (Tavşancıl, 2010). Ölçeğin toplam madde sayısı 38 olarak elde edilmiştir. Ölçek alt boyutlarına sırasıyla; kararlılık, muhakeme, sorumluluk, tutarlılık, karar verme, seçme ve öz kontrol isimleri verilmiştir. Ölçeğin yazılan ilk maddelerinde ters maddeler olmasına rağmen açımlayıcı faktör analizi neticesinde herhangi bir ters madde ölçekte yer alamamıştır. Her alt boyutun kendi puanı olmakla birlikte, tüm alt boyutların toplam boyutları güçlü bir iradeyi göstermektedir. Tüm alt boyutlarda Cronbach alpha iç tutarlık katsayısı ,80'in üzerinde bulunmuş ve toplam iç tutarlık katsayısı ise ,947 olarak bulunmuştur. Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısının hesaplanması önemlidir. Zira Kalaycı (2010) ölçme aracındaki maddeler ne denli kendi aralarında tutarlı ise, o denli istenen yapıyı test ettiğini belirtmiştir. İç tutarlık katsayısı genellikle ,70 ve üstü olarak kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2015; Kalyacı, 2010; Pedersen and Lui, 2003). Ancak 1' yaklaşıldıkça da iç tutarlılığın daha da arttığını belirtmek gerekmektedir.

Yapılan doğrulayıcı faktör analizi neticesinde elde edilen sonuçlar dikkate alındığında İrade Yedilisi Ölçeği ile tüm alt boyutları arasında ve aynı şekilde tüm alt boyutlarının da birbirleriyle ilişkileri anlamlı düzeyde bulunmuştur. Elde edilen bu sonuç daha önce yapılmış olan açımlayıcı faktör analizini teyit etmekte ve ölçek alt boyutlarının hepsinin bir yapının elemanları olarak ele alınabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda İrade Yedilisi Ölçeği'nin (İYÖ) 38 maddeli ve yedi alt boyutlu yapısı Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonucunda test edilmiş ve doğrulanmıştır. DFA sonucunda yapılan analizlere bakıldığında, tüm madde yük değerlerinin ,45 üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durum ölçekte bulunan tüm maddelerin yeterli düzeyde yüke sahip olduklarını göstermektedir. Yine yapılan doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen değerler genel olarak iyi bir uyumu gösteriyor. Bunlara bakılacak olursa, ki-kare (χ^2/sd)= 2,037 olarak bulunmuştur. RMSEA değeri=0,049; ve SRMR değeri= 0,08 olarak elde edilmiştir. NFI= 0,901; NNFI= 0,939; CFI= 0,939; RFI= 0,896 olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar ışığında denilebilir ki; elde edilen veriler bize geliştirilmiş olan ölçeğin kabul edilebilir düzeyde olduğunu gösteriyor.

5.2.2.2. Ahlaki Bütünlük Ölçeğine İlişkin Tartışma

Araştırmanın nicel kısmının diğer amaçlarından biri ise, Ahlaki Bütünlük Ölçeğini (ABÖ) Türkçe'ye uyarlamaktır. Uyarlama kapsamında çevirisi yapılan ölçek için ilk önce dilsel eşdeğerlik çalışması yapılmış, daha sonra ölçek için uygulamaya geçilmiş ve analizler neticesinde bu ölçeğin Türkçe'ye uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Uyarlanan ölçeğin yapı geçerliliği kapsamında hem açımlayıcı faktör analiz (AFA) hem de doğrulayıcı faktör analizi (DFA) kullanılmıştır. Bu kapsamda ilk önce ölçeğin yapı geçerliğini test etmek amacıyla Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) kullanılmıştır. Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda ahlaki bütünlük ölçeğinin tek boyut olarak varyansın %52,127'sini açıkladığı görülmektedir. Bu değer Sosyal Bilimler 'de kabul edilebilir değerler içerisinde yer almaktadır. Sosyal bilimler için açıklanan varyansın % 40 ile % 60 arasında olması yeterli olarak görülmektedir (Akdağ, 2011). KMO değeri ,964 olarak bulunmuştur. KMO testi, hem dağılımın faktör analizi yapmak için yeterli olup olmadığını hem de kısmi korelasyonların küçük olup olmadığını test etmek için önemlidir. KMO değeri 1'e yaklaştıkça mükemmel, 0,50'nin altında ise kabul edilemez olarak değerlendirilir. Tavşancıl (2010)'a göre 0,90 ve üstü mükemmel, 0,80 ve üstü çok iyi, 0,70 ve 0,60'ların vasat ve 0,50 ve üstünün ise kötü olduğunu belirtmiştir. Bu araştırma neticesinde elde edilen KMO değeri mükemmel (,964) olarak bulunmuştur. Bununla birlikte yapılmış olan Barlett's testine göre ise; 5096,801 ($p < ,000$) değerleri bulunmuştur. Yapılan işlemler neticesinde ölçeğin tek faktörlü yapısı ortaya çıkmış ve bu ölçekte yer alan maddelerin yüksek değerlere sahip oldukları görülmektedir (en düşük madde yük değeri 0,533; en yüksek ise 0,877). Ölçekte altı ters madde (m1, m3, m5, m7, m12, ve m15) bulunmaktadır. Ölçekten elde edilen toplam puan kişinin ahlaki bütünlük puanını vermektedir. Ahlaki Bütünlük Ölçeği'nin tek boyutlu ve 18 maddeli yapısı DFA ile analiz edilmiş ve kabul gören uyum indeksleri elde edilmiştir ($X^2/sd=2.745$; $p<.001$; $RMSEA=0.061$; $S-RMR=0.051$; $NFI=0.929$; $CFI=0.954$; $GFI=0.915$; $RFI=0.919$). Schermelleh-Engel ve arkadaşlarının (2003) uygun gördükleri değerler ve çalışmanın uyum indeksleri aşağıdaki tabloda listelenmektedir.

5.2.2.3. Fark Testleri, Betimsel İstatistik ve Yapısal Modellere İlişkin Tartışma

Araştırmanın nicel kısmının ilk iki amacını oluşturan İrade Yedilisi Ölçeğini geliştirme ve Ahlaki Bütünlük Ölçeğini uyarlama çalışmaları sonucunda her iki ölçek için de geçerlik ve

güvenirlilik analizleri yapılmıştır. Daha sonraki amaç olan; değişkenlere ilişkin fark testleri ve yapısal model analizlerine ilişkin sonuçlarına bakıldığında; Cinsiyet değişkeni için yapılan bağımsız gruplar t testi sonucunda, araştırma kapsamında kullanılan beş değişken (irade, ahlaki bütünlük, huzur, psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş) için de kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir farklılığa ulaşılmamıştır. Schlenker (2008) üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmada cinsiyetler arası bir farklılığa ulaşılmamıştır. Coşkun (2017) kadın ve erkeklerin ahlaki kimlik puanlarını karşılaştırmış ve herhangi bir farklılığa ulaşamamıştır. Diğer bir değişken olan irade yedilisi ölçeği için yapılan analizlerde de herhangi bir farka ulaşamamıştır. Bu sonuç Napolitano ve Job'un (2018) irade gücü teorileri kapsamında yaptıkları çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Huzur ölçeği için yapılan analizde de cinsiyet değişkeni için gruplarda herhangi bir farklılık bulunmamıştır. Demirci (2017) yaptığı çalışmada huzurun cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı sonucunu elde etmiş ancak evlilerin ve bir ilişkisi olanların daha huzurlu olduğu sonucunu elde etmiştir. Psikolojik sağlamlık değişkenine bakıldığında diğer değişkenlerde olduğu gibi herhangi bir farklılığa ulaşamamıştır. Kına (2019) yaptığı çalışmada benzer bir sonuç elde etmiştir. Yine benzer bir sonucu Yüksel (2019) çalışmasında elde etmiştir. Psikolojik iyi oluş değişkeni için de cinsiyetler arası farka ulaşamamıştır. Kilit (2019) üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmada cinsiyetler arası bir farklılık elde etmemiştir. Bu sonuç yapılan çalışmanın sonucunu desteklemektedir. Üniversite öğrencileri bağlamında yapılmış olan bu çalışmada her beş değişken için de cinsiyetler arası herhangi bir farka ulaşılmağı olması literatür ile benzer özellikler göstermesi açısından önemlidir.

Ebeveyn birliktelik durumu değişkenine göre yapılan bağımsız gruplar t testi sonucuna göre, anne-babaları ayrı olan katılımcıların beş ölçekten de aldıkları toplam puan anne-babaları birlikte olanlara göre düşük çıkmıştır. Diğer bir deyişle; anne-babaları ayrı olan katılımcıların, irade puanları, ahlaki bütünlük puanları, psikolojik sağlamlık puanları, huzur puanları ve psikolojik iyi oluş puanları diğer katılımcılara göre daha düşük bulunmuştur. Saka ve Ceylan (2018) yaptıkları çalışmada çekirdek ailede yaşayan ergenler ile parçalanmış aile çocuklarının psikolojik dayanıklılıklarına bakmış ve çekirdek ailede yaşayan ergenlerin aritmetik ortalama puanlarının parçalanmış aileye sahip ergenlere nazaran daha yüksek bulunmuştur. Gaulier, Margerum, Price and Windell (2007) boşanmanın çocuklara huzur getirmediğini ve psikolojik olarak daha kötü bir duruma götürdüğünü ifade etmiştir. Tanner (2002) yaptığı araştırmada

boşanmanın çocuğun fizyolojik ve psikolojik sağılığı üzerinde ciddi risklere sebep olduğu sonucuna ulaşmıştır. Akyol (2013) yaptığı çalışmada ailesi boşanmış olan gençlerin, boşanmamış olanlara göre daha düşük bir yaşam doyumuna sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Zullig, Valois, Huebner, and Drane, (2005) yaptıkları bir araştırmada, anne-babaları ayrı olan ergenlerin yaşam doyumunu ve psikolojik durumlarının daha düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Wallerstein ve Lewis, (2004) yaptıkları araştırmada boşanmış aile çocuklarının mutluluklarının, birlikte yaşayan velev ki kalitesiz bir evlilik içinde olsalar dahi çocuklardan daha düşük olduğu sonucunu ifade etmiştir. Bilici (2003) ise, ailede oluşan boşanma stresinin çocuğun psikolojik sağılığını olumsuz yönde etkilediğini ifade etmiştir. O'Connor vd. (2000) boşanmayla birlikte çok sayıda psikolojik ve fizyolojik sorunların meydana geldiğini belirtmiştir. Yapılan araştırmalara göre, boşanmanın çocukların yaşayabileceği en olumsuz olay olduğunu ileri sürmüşlerdir. Hatta Wallerstein ve Kelly (2008) bu çıtayı daha da yükselterek, boşanmanın çocuk üzerindeki olumsuz etkisinin, anne-babadan birinin ölmesinden daha sarsıcı olduğunu dile getirmiştir. Bilici (2014) aile sistemi içerisinde aniden veya gönüllü olarak gerçekleşen boşanmanın, çocuklarda anne ve babaya yönelik öfkeye neden olduğunu söylemiştir. Tüm bu sonuçlar yapılan araştırmanın sonuçlarını destekliyor olmakla birlikte, boşanma davranışın çocuklar üzerindeki etkisini gösterme açısından oldukça dikkat çekici bir durum oluşturmaktadır. Yaşam hakkını anne ve babalarının bir yuva kurmaları ile elde eden çocukların, evlilik içerisinde en çok dikkat edilmesi gereken konu olduğu tüm bu sonuçlarla birlikte görülmektedir.

Üniversite türü değişkeni kapsamında devlet ve vakıf üniversitelerinde eğitim gören öğrencilere ulaşılmıştır. Yapılan bağımsız gruplar t testi sonuçlarına göre; devlet ve vakıf üniversitelerinde okuyan öğrencilerin irade puanları, ahlaki bütünlük puanları ve psikolojik sağıamlık puanları arasında anlamlı bir farklılığa ulaşılmamıştır. Ancak huzur ve psikolojik iyi oluş değişkenlerinde farklılığa ulaşılmış ve bu farklılık vakıf üniversitelerinde eğitim gören öğrenciler lehinedir. İrade, ahlaki bütünlük ve psikolojik sağıamlık puanlarında herhangi bir fark olmadığı halde huzur ve psikolojik iyi oluş puanlarının devlet üniversitelerinde okuyan öğrencilere nazaran daha iyi olmasının sebebi, maddi noktalarda daha rahat olmaları olarak düşünülebilir. Zira bu araştırmanın diğeri bir demografik değişkeni olan, sosyo ekonomik durum incelendiğinde, sosyo ekonomik durumları yüksek olan öğrencilerin psikolojik iyi oluş ve huzur

puanları daha yüksek bulunmuştur. Bu iki durumun birbirlerini desteklediği düşünülmektedir. Tayfur (2018) yüksek lisans tezi kapsamında devlet ve vakıf üniversitelerinde okuyan öğrenciler ile yaptığı çalışmada devlet üniversitelerinde eğitim gören öğrencilerin daha yüksek düzeyde depresyon puanına sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Araştırma kapsamında yapılan analizlerde vakıf üniversitesi öğrencilerinin daha yüksek psikolojik iyi oluş ve huzur puanlarına sahip olduğu elde edilmiştir. Bilindiği üzere psikolojik iyi oluş ile depresyon ters orantılıdır.

Sınıf değişkeni için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, gruplar arasındaki farklılıklara irade ve huzur puanları için ulaşılmış, diğer üç değişken için herhangi anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. İrade değişkeni için birinci ve ikinci sınıfta okuyan öğrencilerin irade puanları daha yüksek bulunmuştur. Huzur değişkeni için dördüncü ve ikinci sınıflarda okuyan öğrencilerin puanları birinci sınıflara göre daha yüksek bulunmuştur. Sınıf değişkenine göre puanlar incelendiğinde, sadece irade ve huzur puanlarında farklılığın olduğu görülmektedir. İrade puanlarında bir ve ikinci sınıflar daha yüksek puana sahipken, huzur puanında ise dört ve ikinci sınıfta okuyan öğrencilerin puanları daha yüksek bulunmuştur. Diğer değişkenler için herhangi bir farklılık tespit edilmemiştir. Psikolojik sağlamlık değişkeni için yapılan bir çalışmada sınıf değişkenine göre herhangi bir farka ulaşılmamıştır (Aydın, 2018). Aynı sonucu veren benzer çalışmalar da literatürde bulunmaktadır (Aslan, 2018; Özer, 2013). Lisans öğrencileriyle yapılan bir çalışmada sınıf düzeyi değişkenine göre herhangi bir farka ulaşılmamıştır (Alabucak, 2019).

Dünya görüşü değişkeni için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, psikolojik sağlamlık dışında diğer tüm değişken puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Kendilerini muhafazakâr olarak tanımlayanların irade, psikolojik iyi oluş, huzur ve ahlaki bütünlük puanları en yüksek olarak bulunmuş ve kendilerini inançsız olarak tanımlayanların aynı dört değişken için puanları en düşük bulunmuştur. Literatürde çok sayıda benzer sonuçlar veren çalışmalar elde edilmiştir. Kafalı (2005) yaptığı çalışmada, muhafazakâr kişilerin hem toplumla olan ilişkilerinde hem de iletişimde daha sağlıklı ve sağlam bir psikolojilerinin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öğretmenlerle yapılan bir çalışmada, muhafazakârlığın artmasıyla birlikte yaşam doyumunun, iyilikseverliğin ve özyenilimin de arttığı sonucu elde edilmiştir (Arslan, 2006). Üniversite öğrencileriyle yapılan bir çalışmada ise, muhafazakarlık ve empati arasında

pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Özcan, 2007). Kıraç, (2007) ise üniversite öğrencileri örnekleminde yaptığı bir çalışmada, muhafazakârlık ile psikolojik sağlık arasında pozitif yönlü bir ilişki elde etmiştir. Bir başka çalışmada Güven, (2008) depresyon ile dindarlık arasındaki ilişkiye bakılmış, araştırma sonucunda muhafazakârlık düzeyi ile depresyon arasında ters orantılı bir ilişki elde edilmiştir. Muhafazakârlık ile psikolojik sağlık arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada, muhafazakârlığın psikolojik sağlığa olumlu etkilerinin olduğu görülmüştür (Gürsu, 2011). Sezgin (2016) psikolojik sağlık ile dindarlık arasındaki ilişkiyi incelemiş ve pozitif yönlü bir ilişki belirlemiştir. Bu bulgulardan yola çıkarak, öğrencilerin dini ve manevi değerlere sahip olması, onların irade, ahlaki bütünlük, psikolojik sağlık, psikolojik iyi oluş ve huzur puanlarını olumlu yönde etkilemeleri literatürle uyum göstermektedir.

Akademik başarı değişkeni için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, tüm değişken puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Akademik başarıları düşük olan katılımcıların beş değişken için de puanları düşük bulunmuştur. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa; akademik başarı puanları düşük olan katılımcıların, irade, psikolojik sağlık, huzur, psikolojik iyi oluş ve ahlaki bütünlük puanları diğer katılımcılardan farklılık göstermiş ve düşük bulunmuştur. Alan yazın incelendiğinde, akademik başarının çok sayıda faktörden olumsuz etkilendiği görüldüğü gibi (Bezci ve Sungur Vural, 2013; Yıldırım, 2000) akademik başarının da bazı noktalarda olumsuz etkiye sahip olduğu araştırmalardan anlaşılmaktadır. Akademik başarıları yüksek olan öğrencilerin, uyum ve motivasyonlarının daha yüksek düzeyde olduğu söylenmiştir (Aktan, 2012). Akademik başarıları yüksek olan öğrencilerin, akademik güdülenme ve arkadaşlarla olan ilişkilerinin daha iyi olduğu ve psikolojik olarak da daha iyi bir durumda olduğu yapılan araştırmalarla elde edilmiştir (Çelik, 2006; Yılmaz, 2007; Aydın, 2010). Aynı şekilde akademik başarıları yüksek olan, yani öğrenme amaçları daha belirgin olan öğrencilerin hem gelişimsel olarak hem psikolojik olarak hem de uyum olarak daha iyi düzeyde oldukları araştırmalar neticesinde ulaşılmıştır (Schunk, 1990). Yapılan bu çalışmalara göre akademik başarı değişkeninin önemli etkilere sahip olduğu görülmektedir. Gerek iyi oluşa gerek psikolojik olarak sağlığa ve gerek daha huzurlu hissetmeye sebep olması da beklenmektedir. Sarier (2016) son 15 yılda akademik başarının etkileri üzerine yapılmış olan çok sayıda çalışmayı incelemiş, öz yeterlik ve motivasyon değişkenlerinin akademik başarı ile ciddi bir

ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı zamanda Ayotola ve Adedeji'nin (2009) ile Liu ve Koirala (2009), yaptıkları çalışmalarda özyeterlik değişkeninin akademik başarıyla ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Aynı şekilde Aydın (2010) benzer sonuçlara ulaşmıştır. Tüm bu sonuçlar hiç şüphesiz akademik başarı durumunun öğrenciler arasındaki farklılıklara önemli bir şekilde etki ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla akademik başarısı düşük öğrencilerin irade, ahlaki bütünlük, psikolojik sağlamlık, huzur ve psikolojik iyi oluş puanlarının da düşük olması alan yazınla paralellik göstermektedir.

Sosyo ekonomik değişkeni için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, irade ve ahlaki bütünlük dışında diğer üç değişken puanları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Kendi sosyo ekonomik durumlarını düşük olarak tanımlayanların psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş ve huzur puanları diğer gruplara göre düşük bulunmuştur. Bu sonuçlara göre sosyo ekonomik durum ile psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş ve huzur değişkenleri arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Alan yazın incelendiğinde sosyo ekonomik değişkenin çok sayıda çalışmada incelendiği görülmektedir. Taşdibi-Ünlü (2019) yaptığı çalışmada sosyo ekonomik durumu yüksek olan öğrencilerin kendi sosyo ekonomik durumlarını düşük olarak gören öğrencilere göre daha yüksek mutluluk puanlarına sahip oldukları görülmektedir. Aluş ve Selçukkaya (2015), kişilerin ekonomik olarak rahat olmalarının hem fizyolojik hem psikolojik sağlık üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda maddi gelirin iyi olması bir noktaya kadar insanı manevi olarak doyurduğu için kendilerini daha huzurlu hissedecekleri de belirtilmiştir. Bazı çalışmalarda da, mutluluk, yaşam memnuniyeti ve huzur gibi değişkenlerin ekonomik durumun iyi olmasıyla doğru orantılı olduğu sonucu elde edilmiştir (Asıcı ve İkiz, 2015). Şunu da ifade etmek gerekir ki, sosyo ekonomik durumun psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş ve huzur değişkenlerini olumlu yönde etkilediği görülsede, bu durumun göreceli olduğu düşünülmektedir. Zira ekonomik durumun belli bir seviyeye kadar etkisinin olması beklenir. Daha sonra birey yine içsel sorunlarıyla yüzleşmek zorundadır. Kangal (2013) sosyo ekonomik durumun iyi oluş değişkenlerini göreceli bir şekilde iyileştirdiğini ifade etmiştir. Akın ve Şentürk'ün (2012) yapmış oldukları bir çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Her ne kadar alan yazın çalışmamızda bulunan sonuçları desteklese de, sosyo ekonomik durumun etkisinin sınırlarının

izilmesi için çok iyi kurgulanmış ve nedenleri, niinleriyle birlikte ele alınan nitel çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Çalışmanın en son amacı olan irade ve ahlaki bütünlük arasındaki ilişkinin incelenmesi için yapılan analizlerden elde edilen sonuçlara göre; araştırmanın yapısal modeli için kullanılan değişkenler arasındaki görmek amacıyla yapılan Pearson korelasyon analizi sonucunda, tüm değişkenlerin birbirleriyle anlamlı bir ilişki içinde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre; irade, ahlaki bütünlük, psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş ve huzur değişkenlerinin tümü birbirleriyle ilişkilidir. Bu durumun; tüm değişkenlerin birlikte kullanıldığı modellerin test edilmesinin mümkün olduğu sonucunu doğurmaktadır. Anderson ve Gerbing. (1988) yapısal modellerin test edilebilmesi için genel olarak iki aşamalı modelin gerekli olduğunu söylemiştir. Birinci aşama ölçme modelinin test edilmesi aşamasıdır ki; model için kullanılan değişkenlerin ölçmek istenilen yapıları yeteri düzeyde test edip etmediğine bakılır. Bu aşamadan sonra yapısal modellerin test edilmesine geçilir ki; bu da ikinci aşamayı meydana getirmektedir (Huchting, vd. 2008). Eğer araştırmacı doğru ölçüm araçlarını kullanmamışsa, bu ölçme araçları ölçülmek istenen değişkenleri yeterince ölemiyorsa, yapısal modellere geçmeye ve analiz yapmaya gerek yoktur (Dursun ve Kocagöz, 2010). Bilindiği üzere, yapısal eşitlik modeli, birinci nesil değil, ikinci nesil veri analiz yöntemi olarak bilinmektedir (Bagozzi ve Fornell, 1982). Birinci nesil istatistik yöntemleriyle yapılan çok sayıda problem durumunu tek bir kapsam içinde ele alır ve analiz eder (Anderson ve Gerbing, 1988). Dursun ve Kocagöz, (2010) yapısal eşitlik modelinin, karmaşık modelleri test etmesi, birçok analizi tek defada yapması ve ölçme işlemleri sonuçlarında ortaya çıkan çok sayıda hataları hesaba katmasından dolayı oldukça başarılı olduğunu söylemişlerdir. Bu özelliklerinden dolayı yapısal modellerin kullanılması, araştırma kapsamında kullanılan verilerin geçerlik ve güvenilirliklerini daha da artıracaktır. Bu bilgiler doğrultusunda, araştırmanın yapısal modelini test etmek için kullanılan tüm değişkenler için yapılan yapı analizi sonucunda, tüm değişkenlerin aynı yapı içerisinde yer aldıkları ve dolayısıyla tüm değişkenlerin yapısal model çerçevesinde analize dâhil edilmesinin uygun olduğu anlaşılmıştır. Çok sayıda değişkenin kullanıldığı ve test edildiği modellerde, asıl amaç bağımlı ve bağımsız değişkenlerdeki değişim miktarlarının birbirlerini ne kadar etkiledikleri ve aynı zamanda birbirlerini ne kadar açıkladıkları sonucuna ulaşmaktır. Bu araştırma kapsamında da asıl amaç; irade ve ahlaki bütünlük değişkenleri arasındaki ilişkiyi test etmek ve nitel

verilerden elde edilen psikolojik çıktıların, bu iki değişken arasındaki ilişkide ne denli etkili olduğunu görmektir. Dursun ve Kocagöz (2010) yapısal eşitlik modellemesinde bazı basamakların genel olarak izlendiğini belirtmiş ve şu şekilde sıralamışlardır:

- ✓ Ölçme modeli testi; buradaki amaç model için kullanılan değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek.
- ✓ Değişkenlere ilişkin yol katsayılarının bulunması.
- ✓ Yapılan modele ilişkin uyum iyiliği değerlerinin incelenmesi.
- ✓ Yapısal modelin bulgular ışığında incelenip yorumlanması.

Bu çalışma için de, benzer sıralama takip edilmiş; ilk önce ölçme modeli analizi yapılmış; yol katsayıları belirlenmiş; uyum iyilik indekslerine bakılmış ve nihayetinde modellere ilişkin bulgular incelenerek yorumlanmıştır.

Araştırma kapsamında irade ve ahlaki bütünlük arasındaki ilişkinin incelenmesi için birkaç model denemesi yapılmış ve bu modellerin tümünün yapıyla eşitlik modellemesi için genel olarak istenen durumları karşıladıkları görülmüştür. Bu modellere ilişkin tartışmalar sırasıyla yapılmıştır.

İrade ve ahlaki bütünlük için yapılan ilk model denemesinde, iki değişken arasındaki ilişkiye bakılmış, anlamlı yol kat sayısı elde edilmiş ve iradenin ahlaki bütünlüğü yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle irade ve ahlaki bütünlük değişkenleri birbirlerini açıklamaktadırlar. Daha açık bir ifadeyle irade arttıkça ahlaki bütünlüğün de artması beklenmektedir. Bu durum aynı zamanda ahlaki bütünlük arttıkça irade de artar şeklinde de okunabilir. Harvard Üniversitesi'nde yapılan bir çalışmada Gary. (2018) ahlaki eylemleri, başka bir ifadeyle ahlaki davranışların hem iradeyi hem de fiziksel dayanıklılığı artırdığı sonucu elde etmiştir. Bu çalışmada Gray (2018) katılımcılara iyi şeyler yaptırmış ve daha sonra dayanıklılıklarını test etmiştir. Üstelik bunu korkak kişilerle de yapmış ve sonucun aynı neticeyi verdiğini görmüştür. Bu durum, ahlaki gelişmenin iradi ve dayanıklılık noktalarında da güçlenmeyi birlikte getirdiği sonucunu doğurmaktadır. Yapılan bir çalışmada sadece iradesi yüksek bireylerin ahlaki durumlarının yükselmediğini, aksine yetiştirilmesi durumunda her insanın ahlaki bir seviyeye gelebileceği vurgulanmıştır. Dünya'da ahlaki değerler noktasında ileri olarak kabul edilen kişilerin hepsinin normal bir insan olarak doğduklarını ancak iradelerini kullanarak ahlaki olanı tercih ettiklerini ve bu itibarla da daha ahlaklı bir duruma geldikleri

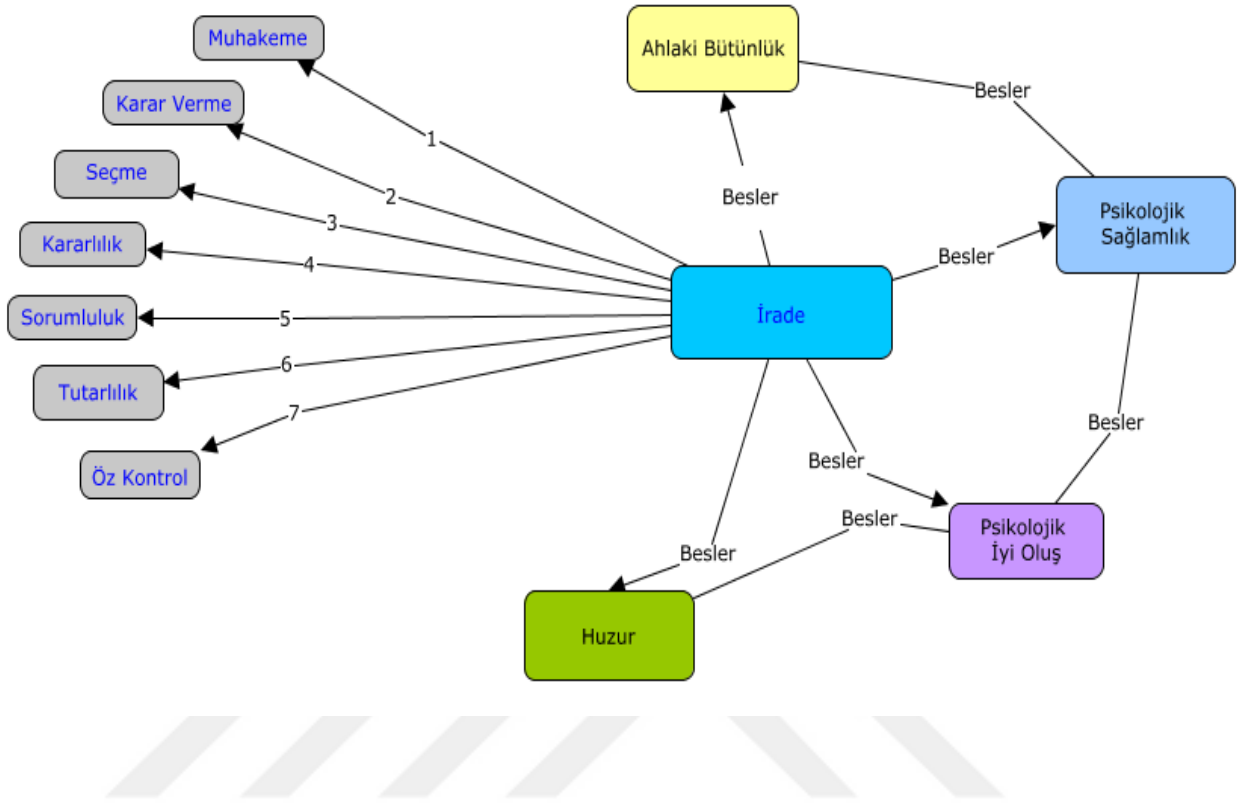
vurgulanmaktadır (Schein and Gray, 2018). Zaten insanlığın tarihsel süreci incelendiğinde, ahlaki bir yargılamanın yapılabilmesi için akıl ve iradenin olması şartı hep olmuştur. Kant ve Hume, ahlaki kararlar alabilmenin gerekli olduğunu savunmuşlar ve Locke, ahlaki yargı ve kararlarda bulunabilmek için insanların düşünebilme ve irade sahibi olması gerektiğini savunmuştur (Locke, 1836). Modern dünyada ise gerek hukuk, gerek bilginler ve gerekse devletler; ahlaki yargılama yapabilmek için kişinin iradi seçme becerisinin olması lazım olduğu (Clarke, 1992; Frankfurt, 1969); ve yaptığı eylemlerin sorumluluğunu alabilme iradesine sahip olması ayrıca bunun idrak edilebilmesinin gerektiğini belirtmişlerdir (Mele & Sverdlik, 1996). Çocukların ve akli melekeler noktasında daha geride olanların işlediği suçların ahlaki sorumluluklarından dolayı aldıkları cezalar ya yoktur ya da diğer insanlara nazaran daha azdır (Gray ve Wegner, 2009). Tüm bu sonuçlar birlikte ele alındığında; ahlaki bir davranıştan bahsedebilmek için iradenin olması gereklidir ve şarttır. Aynı şekilde araştırma verilerinden elde edilen iradenin yedi alt boyutunun da ahlaki bir yargılamanın ön şartı olarak alan yazında karşılaşılan bir durumdur.

Araştırma kapsamında denenen ikinci model ise; irade değişkeninin; psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş, huzur ve ahlaki bütünlük değişkenlerini birlikte yordayıp yordamadığına bakmaktır. Buna ilişkin yapılan yapısal modelde, iradenin dört değişkeni de anlamlı bir şekilde yordadığı, başka bir deyişle açıkladığı görülmektedir. Dolayısıyla iradenin artmasıyla birlikte; psikolojik sağlamlığın, psikolojik iyi oluşun, huzurun ve ahlaki bütünlüğün artması beklenmektedir.

Araştırma kapsamında denenen üçüncü model ise; iradenin; psikolojik iyi oluş, huzur ve psikolojik sağlamlık değişkenleri üzerinden ahlaki bütünlüğü açıklayıp açıklamadığını test etmektir. Bu amaç için yapılan analizler sonucunda iradenin her üç değişkeni açıkladığı ve bu değişkenlerin de ahlaki bütünlüğü açıkladıkları görülmüştür.

Araştırma kapsamında test edilen diğer modeller ise; iradenin; ahlaki bütünlük üzerinden, psikolojik sağlamlık, huzur ve psikolojik iyi oluş değişkenlerini açıklayıp açıklamadığını incelemektir. Aynı model kapsamında irade ve ahlaki bütünlük değişkenlerinin yerleri değiştirilerek de ahlaki bütünlük değişkeninin; irade üzerinden, psikolojik iyi oluş, huzur ve psikolojik sağlamlık değişkenlerini açıklayıp açıklamadıklarına da bakılmıştır. Bu modeller neticesinde hem iradenin ahlaki bütünlük üzerinden, psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş ve

huzur değişkenlerini açıkladığı görülmüştür. Aynı şekilde irade değişkeni üzerinden ahlaki bütünlüğün psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş ve huzur değişkenlerini açıkladıkları sonucu da ayrıca elde edilmiştir. Tüm bu modellere ilişkin alan yazın incelendiğinde bu modelleri destekleyen sonuçlar elde edilmiştir. Grotberg (1995) psikolojik sağlamlığın ya da dayanıklılığın; hayattaki zorluklar karşısında sağlam bir şekilde çıkmayı başarmak şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Hayattaki olumsuz olaylar karşısında sağlam bir şekilde durabilmek için kişinin uyum sağlama becerisine ve iradi yeteneklerine bağlıdır (Garmezzy, 1993). Zira iradi olarak güçlü olan bireylerin baş etme becerileri ve psikolojik sağlamlıklarının daha iyi olması beklenmektedir. Li ve arkadaşları (2012) yaptıkları bir çalışmada 2008 yılı içerisinde meydana gelmiş olan depremin ardından yaptığı çalışmada psikolojik olarak sağlam sağlam ve iyi olan bireylerin daha kolay bir şekilde duruma uyum sağladığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu durum, kişilerin iradelerinin yükseltilmesiyle birlikte psikolojik sağlamlıklarının da daha yüksek bir duruma geleceğini göstermektedir. Aynı şekilde bazı çalışmalarda, psikolojik sağlamlık ve psikolojik iyi oluşu olumsuz yönde etkileyen faktörlerin; öz güven eksikliği, kaygı, iyi bir bilişsel sürecin olmamasından ve öz kontrol becerisinin eksikliği gibi nedenler olduğu alan yazından anlaşılmaktadır (Tümlü ve Recepoğlu, 2013; Sipahioğlu, 2008). Görüldüğü üzere sıralanan özelliklerin çoğunun iradenin bileşenleri olduğu görülmektedir. Araştırmada çıkan sonuca göre irade; ahlaki bütünlüğü, psikolojik sağlamlığı, psikolojik iyi oluşu ve huzuru açıklar. Ya da bu değişkenlerin yerlerinin değişmesiyle birlikte denenen farklı modellerde de benzer sonuçlar araştırma kapsamında bulunmuştur. Yine alan yazında psikolojik olarak sağlam denilebilecek bireylerin başa çıkma becerilerinin ve öz kontrollerinin yüksek olduğu görülmektedir. Bireyin psikolojik olarak güçlü olmasının ilişkili olduğu etmenleri sıralayan Henderson ve Milstein'e (2003) göre; kişinin ahlaki sorumluluklarının olması, öz kontrolünün olması, özerk bir iradesinin olması, iletişim becerilerinin iyi olması kişiyi psikolojik olarak daha güçlü yapacaktır. Başka bir ifadeyle irade ve diğer değişkenlerin bir araya gelmesi bireylerin hayatındaki iyi oluşu ve huzuru artırmaktadır. Aşağıdaki şekil bunu temsilen yapılmıştır.

Şekil 58. İrade Bileşenleri ve Etkileme Alanı

Tüm bu araştırma verilerinden elde edilen bulgular gösteriyor ki; psikolojik olarak sağlam bireylerin yetiştirilmesinde akıl sahibi (muhakeme, karar verme ve seçme becerisi), iradeli, sorumluluklarının farkında olan ve ahlaki bütünlük sahibi bireylerin yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu sonuçlar yapılan araştırmanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Alan yazında belirtildiği gibi; hukuki olarak kişilerin yaptıkları davranışların ahlaki sorumluluklarını almaları akla ve özgür iradeye bağlıdır (Monroe, Dillon ve Malle, 2014; Nahmias, Shepard ve Reuter, 2014; O'Connor, 2000; Robinson, 1996; Rosati, 2016). Eski Yunanlılardan, Romalılarından ve dini kaynaklardan beri; akıl sahibi olmayan, dolayısıyla özgür iradesiyle hareket etmemiş olan kişiler ahlaken sorumlu olmamışlardır (Robinson, 1996). Psikoloji alanında yapılan çoğu çalışmada; ahlaki yargılamaların ön koşulunun, özgür iradesiyle seçme ve bilişsel işlevlerin sağlamlığı olduğu vurgulanmıştır (Fischer, 2005; Harris, 2012; Monroe, Brady ve Malle, 2017; Nahmias ve diğerleri, 2014) ve elbette yaptığı eylemlerinin sorumluluğunu alabilme becerisinin de olması gerekmektedir (Cushman, 2008). Hayvanların davranışlarından sorumlu olmamalarının temel nedeni de hayvanlarda iradenin

bulunmuyor olmasıdır ki, bu yüzden onlara ahlaki sorumluluklar da yüklenilmemiştir (Bastian ve diğerleri, 2012; Gray, Gray ve Wegner, 2007). İradenin, bilişsel olgunluğun ve ahlakın ölçülmesi oldukça zordur (Chalmers, 1997). Bu yüzden de ölçme araçlarının kalitesi bu olguların davranışlara yansıma biçimlerini ortaya çıkarmada faydalı işlevler görmektedir. Bu kapsamda geliştirilmiş olan irade yedilisi ölçeği, hem bilişsel hem de hareket sürecini ölçmesi noktasında alan yazına olumlu bir katkı sağlayacaktır. Aynı şekilde uyarlanmış olan ahlaki bütünlük ölçeğinin de önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte geliştirilmiş ve uyarlanmış olan ölçeklerin yanında; iradenin psikolojik çıktılarından üçünün modele dâhil edilmesiyle birlikte irade işleyiş modelinin güvenilirliği test edilmiştir. Bu testin sonunda nitel ve nicel verilerin bir uyum içinde oldukları görülmekte ve araştırmanın amaçlarının genel olarak gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

5.3. Öneriler

Araştırma kapsamında elde edilen veriler sonucunda varılan yargılara ve yargılara ilişkin yapılan tartışmalardan sonra; uygulayıcı ve araştırmacılara araştırmanın sınırlılıkları da dikkate alınarak bazı önerilerde bulunulmuştur.

5.3.1. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

- Araştırmanın nitel kısmında iradeli birey için olumlu psikolojik çıktılar bulunurken, iradesiz bireyler için olumsuz psikolojik çıktılarından bahsedilmiştir. Üniversiteler öğrencilere yönelik irade eğitim programları geliştirerek öğrencilerinin daha sağlıklı psikolojik çıktılar elde etmelerine yardımcı olabilir.
- İradesi zayıf bireylerin iradenin hem bilişsel hem de harekete geçme aşamalarında sağlıklı düşünme formları ve dolayısıyla harekete geçebilme becerileri geliştiremediği anlaşılmaktadır. Bu içeriklerle donatılmış psiko eğitimlerle öğrencilerin daha sağlıklı bir bilişsel süreç kazanmaları sağlanabilir.
- Ebeveynleri ayrı olan katılımcıların; hem irade, hem ahlaki bütünlük, hem psikolojik sağlık, hem psikolojik iyi oluş ve hem de huzur puanları aileleri birlikte olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde düşük çıkmıştır. Ebeveynleri ayrı olan öğrencilere bu konularda yardımcı olacak destekleyici programların yapılması yararlı olacaktır.

- Vakıf üniversitelerinde eğitim gören öğrencilerin psikolojik sağlamlık ve huzur puanları, devlet üniversitelerinde eğitim gören öğrencilere nazaran daha yüksek bulunmuştur. Devlet üniversiteleri, öğrencilere yönelik psikolojik sağlamlık ve huzuru destekleyici psiko eğitim programları geliştirebilirler.
- Sözel bölümlerde okuyan öğrencilerin, psikolojik iyi oluş ve huzur puanları diğer alanlara göre daha düşük bulunmuştur. Sözel bölümlerde okuyan öğrencilere yönelik bazı çalışmaların (psikolojik iyi oluş eğitimleri) yapılması faydalı olacaktır.
- Kendilerini inançsız olarak niteleyen öğrencilerin, irade, ahlaki bütünlük, psikolojik iyi oluş ve huzur puanları, kendilerini farklı kategorilerde nitelendiren öğrencilere göre oldukça düşük bulunmuştur. Bu öğrencilerin sorunlarına yönelik psiko eğitimlerin gerçekleştirilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.
- Akademik başarıları düşük öğrencilerin, irade, ahlaki bütünlük, psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş ve huzur puanları diğer kategorilerdeki öğrencilere nazaran düşük bulunmuştur. Üniversiteler akademik başarıları düşük bulunan öğrencilere yönelik zenginleştirilmiş içerikli psiko eğitimler düzenleyerek öğrencilere yardımda bulunabilirler.
- Sosyo ekonomik durumlarını düşük olarak belirten öğrencilerin; psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş ve huzur puanları diğer kategorilere göre daha düşük bulunmuştur. Sosyo ekonomik durumlarını düşük olarak belirten öğrencilere yönelik destekleyici çalışmalar düzenleyerek bu durumlarına yardımcı olunabilir.

5.3.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Araştırmanın nitel kısmındaki görüşmeciler üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Farklı örneklemeler ile yapılacak kesitsel çalışmalar, bu çalışmanın sonuçlarıyla karşılaştırılabilir.
- Aynı şekilde bu çalışmadaki her bir görüşmeciyle tek sefer görüşülmüştür. Aynı çalışma için boylamsal çalışmaların yapılması, elde edilen verilerin geçerlik ve güvenilirliğini test etme noktasında faydalı olacaktır.

- İrade sürecinin her bir aşaması (İrade Öncesi, Bilişsel, Harekete geçme ve psikolojik çıktılar) ayrı birer nitel çalışma şeklinde araştırılabilir ve var olan alan yazınla karşılaştırılabilir.
- Araştırmanın nitel kısmındaki metafor çalışması ve kavram çalışması hem daha fazla örnekleme hem de farklı örneklem gruplarıyla yapılabilir. Bu durum iradeyle ilgili araştırma kapsamında ulaşılamamış olan kavramları keşfetme noktasında faydalı olacaktır.
- Araştırma kapsamında geliştirilen İrade Yedilisi Ölçeği (İYÖ), farklı ilişkisel tarama çalışmalarında kullanılarak test edilebilir. Bu durum geçerlik ve güvenilirliğine olumlu anlamda katkı sağlayacaktır.
- Araştırma kapsamında Türkçe'ye uyarlaması yapılan Ahlaki Bütünlük Ölçeği'nin (ABÖ), kullanıldığı araştırmalar yapılarak ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğine katkıda bulunulabilir. Ayrıca daha kapsamlı bir ahlaki bütünlük ölçeği geliştirilirse ve bunun öncesinde nitel araştırmalardan yararlanırsa çok faydalı bir sonuç çıkacağı düşünülmektedir.
- Araştırma kapsamında ebeveynleri ayrı olan bireylerin; irade, ahlaki bütünlük, psikolojik sağlık, psikolojik iyi oluş ve huzur puanları, ebeveynleri birlikte olan katılımcılara göre düşük çıkmıştır. Bunun sebeplerine ilişkin nitel görüşmeler yoluyla nedenleri ve niçinleri sorgulanırsa elde edilen veriler daha anlamlı bir hale gelecektir.
- Araştırma kapsamında vakıf üniversitelerinde eğitim gören katılımcıların, psikolojik sağlık ve huzur puanları devlet üniversitelerinde okuyan öğrencilere nazaran daha yüksek bulunmuştur. Bunun nedenlerinin sorgulandığı nitel çalışmaların yapılması yararlı olacaktır.
- Eşit ağırlık bölümlerinde eğitim gören katılımcıların psikolojik iyi oluş ve huzur puanları sözel bölümlerde okuyan öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Sözel bölümü öğrencilerinin bu iki duruma ilişkin düşük puan almalarının sebepleri araştırılabilir.
- Birinci ve ikinci sınıfta eğitim gören katılımcıların irade puanları üçüncü ve dördüncü sınıfta eğitim gören katılımcılara göre daha yüksek bulunmuştur. Ancak birinci sınıfta eğitim görenlerin huzur puanları dördüncü sınıftakilere göre daha düşük çıkmıştır. Bu duruma ilişkin yapılacak nedenleriyle birlikte yapılacak sorgulayıcı araştırmalar sebeplerini anlamak noktasında faydalı olacaktır.

- Araştırmada dikkat çeken önemli bir husus muhafazakâr ve inançsız katılımcılara ilişkin elde edilen bulgulardır. Bu bulgulara göre inançsız bireylerin irade, ahlaki bütünlük, psikolojik iyi oluş ve huzur puanları, kendilerini muhafazakâr olarak tanımlayan katılımcılara göre belirgin bir şekilde düşük çıkmıştır. Aynı şekilde kendilerini seküler olarak tanımlayan katılımcılardan da anlamlı bir şekilde düşük puanlara sahiptir. Bu durumun sebeplerinin ve nedenlerinin ortaya çıkmasında yararı olacak farklı nitel çalışmalar yapılabilir.
- Araştırmanın dikkat çeken diğer bir sonucu ise; akademik başarıları düşük olan katılımcıların, irade, ahlaki bütünlük, psikolojik sağlamlık, psikolojik iyi oluş ve huzur puanlarının da diğer katılımcılara göre düşük çıkmasıdır. Bu durumun nedenlerinin detaylı bir şekilde araştırıldığı nitel çalışmalar yapılabilir.
- Sosyo ekonomik durumları düşük olan katılımcıların; psikolojik iyi oluş, psikolojik sağlamlık ve huzur puanları, sosyo ekonomik durumu yüksek olan bireylere göre düşük çıkmıştır. Bu duruma ilişkin sebep ve nedenlerin sorgulandığı çalışmalar yapılabilir.
- Araştırma kapsamında denenen modellerde; ilk defa geliştirilen irade ölçeği ve ahlaki bütünlük ölçekleri kullanıldığından, birebir benzer çalışmalara ulaşılammıştır. Farklı değişkenlerin de bu değişkenlerle birlikte kullanıldığı ve modellerin test edildiği nicel çalışmaların yapılması yararlı olacaktır.
- Araştırma kapsamında test edilen modeller için üniversite öğrencilerinden veriler toplanarak test edilmiştir. Aynı modeller farklı örneklem gruplarında da yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Ada, S. ve Baysal, Z., N. (2015). *Türk eğitim sistemi ve etkili okul yönetimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Adair (2017). *Karar verme ve problem çözme* (3. baskıdan çeviri editörü: Nurdan Kalaycı). Ankara: Pegem Akademi.
- Ahmad F., Rai, N., Petrovic, B., Erickson, P. E., Stewart, D. E. (2013). Resilience and resources among South Asian immigrant women as survivors of partner violence. *J. Immigrant Minority Health*. 15:1057–1064.
- Ahmad, F., Rai, N., Petrovic, B, Erickson, P., E. and Stewart, D., E. (2013). Resilience and Resources Among South Asian Immigrant Women as Survivors of Partner Violence. *J Immigrant Minority Health*, 15:1057–1064.
- Ak, Ç. (2016). *Ortaokul öğrencilerinin duygusal zekaları ve psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi. İstanbul.
- Akalın, H., Ş. (2010). *Türkçe sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınevi.
- Akbaba, S. (2006). Eğitimde motivasyon. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13-343-361.
- Akdağ, M. (2011). *SPSS’de İstatistiksel Analizler*.
<https://cms.inonu.edu.tr/uploads/old/5/1328/spss-testleri.doc> (23.08.2019).
- Akın, H. B. ve Şentürk, E. (2012). Bireylerin mutluluk düzeylerinin ordinal lojistik regresyon analizi ile incelenmesi. *Öneri Dergisi*, 10(37), 183-193.
- Aktepe, O. (2012). Kaza-kader’in mahiyeti ve değişip değişmemesi problemi. *Kelam araştırmaları*. 10:2, 69-90.
- Alabucak, E. (2019). *Beliren yetişkinlerin psikolojik iyi oluşlarını açıklamada yalnızlık, sosyal destek, kardeş ilişkileri ve bazı demografik değişkenlerin rolü*,

(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Altıparmak, K., Öziş, T. (2005). Matematiksel ispat ve matematiksel muhakemenin gelişimi üzerine bir inceleme, *Ege Eğitim Dergisi*, (6) 1: 25–37.

Aluş, Y., Selçukkaya, S. (2015). Türk ailesin de mutluluk algısı ve değerleri. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 151-175.

Anderson, J. C., Gerbing, D. W. (1988), “Structural Equation Modeling in Practice: A Review and Recommended Two-Step Approach”, *Psychological Bulletin*, 103, ss. 411-423.

APA, (2012). *What americans think of willpower?* Copyright American Psychological Association.

Aquino, Karl, & REED, Americus. (2002), “The selfimportance of moral identity”, *Journal of Personality and Social Psychology*, C: 83, S: 6, ss. 1423-1440.

Arslan, Z. (2006). *Öğretmenlerde Dindarlık, Değerler ve İş Doyumu Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Asıcı, E. ve İkiz, F. E. (2015). Mutluluğa giden bir yol: bilişsel esneklik. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35, 191-211.

Aslan, E. (2018). *Üniversite öğrencilerinde psikolojik sağlamlık düzeyinin kişinin mizaç özellikleri, çocukluk dönemi travma durumları, ebeveyn tutumları ve demografik özelliklerine göre incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.

Atsan, N. (2006). *Farklı kültürlerde karar verme davranışı: türk ve japon yöneticiler arasında bir karşılaştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- Aydın, E. (2018). *Çocukluk Çağı Travmatik Yaşantılarının Psikolojik Sağlık Ve Depresyon Belirtileri Üzerine Etkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Aydın, F. (2010). *Akademik başarının yordayıcısı olarak akademik güdülenme, özyeterlilik ve sınav kaygısı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Aydın, F. (2011). Üniversite öğrencilerinin “çevre” kavramına ilişkin metaforik algıları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 26, 25-44.
- Aydın, M. ve Egemberdiyeva, A. (2018). Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlık düzeylerinin incelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(1), 37-53.
- Aydın, Ö. (2007). *Kuran-ı Kerim’de İman-Ahlak İlişkisi*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Aydoğan, İ. (2016). *Kültür Temelli Eğitim*. Ankara: Harf Yayınları.
- Ayotola, A., Adediji, T. (2009). The relationship between mathematics self-efficacy and achievement in mathematics. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 1 (1), 953-957.
- Ayyıldız, H. ve Ekrem, C. (2006). Pazarlama modellerinin testinde kullanılabilecek yapısal eşitlik modeli (YEM) üzerine kavramsal bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11 (1) : 63-84.
- Bagozzi, R. P., Fornell, C. (1982). “*Theoretical Concepts, Measurement, and Meaning*,” in, Vol. 2, C. Fornell (Ed.) *A Second Generation of Multivariate Analysis*, Praeger, ss. 5-23.
- Baird, B. M., Le, K., & Lucas, R. E. (2006). On the nature of intraindividual personality variability: Reliability, validity, and associations with well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 512-527.

- Baird, B. M., Le, K., & Lucas, R. E. (2006). On the nature of intraindividual personality variability: Reliability, validity, and associations with well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(3), 512–527. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.3.512>.
- Bardakoğlu, A. (2017). Ahlâkın fıkıh kuralları arasında buharlaşması. *Eskiyeşi*, 35/Güz, 51-94.
- Bargh, J. (2008). Free will is un-natural. In J. Baer, J. Kaufmann, & R. Baumeister (Eds.), *Are we free? Psychology and free will* (pp. 128 – 154). New York: Oxford University Press.
- Bastian, B., Loughnan, S., Haslam, N., and Radke, H., R. (2012). Don't mind meat? The denial of mind to animals used for human consumption. *Pers. Social Psychol. Bull.* Feb;38(2):247-56.
- Başgil, A. F. (2009). *Gençlerle baş başa*. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Batson, C., Daniel, P.J., Cochran, M. F., Biederman, J. L., Blosser, M. J. and Ryan, B. V. (1978). Failure to Help When in a Hurry: Callousness or Conflict, *Personality and Social Psychology Bulletin*, (4) 1, 97-101.
- Batson, C.D., Thompson, E.R., Seufferling, G., Whitney, H., & Strongman, J.A. (1999). Moral hypocrisy: Appearing moral to oneself without being so. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(3), 525-537.
- Baumeister, R. F., & Tierney, J. (2011). *Willpower: Rediscovering the greatest human strength*. Londra: Penguin Press.
- Baumeister, R. F., & Vohs, K. D. (2007). Self-regulation, ego depletion, and motivation. *Social and Personality Psychology Compass* (1)1: 115–128.
- Baumeister, R. F., Bratslavsky, E., Muraven, M., & Tice, D. M. (1998). Ego depletion: Is the active self a limited resource? *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(5), 1252–1265.

- Baumeister, R. F., Vohs, K. D. ve Tice, D. M. (2007). The Strength Model of Self-Control. *Current Directions in Psychological Science*. 16(6), 351–355.
- Baumeister, R.F., (2007). Self-Regulation, Ego Depletion, and Motivation, *Social and Personality Psychology Compass*. 1/1. 115–128.
- Bayraklı, B. (2011). *Kur'an Ahlakı* (1. Baskı). İstanbul: Bayraklı Yayınları.
- Berkman, E. T.,Hutcherson,C. A., Livingston, J.L., Kahn, L. E.,& Inzlicht, M.(2017). Self-control as value- based choice. *Current Directions in Psychological Science*, 26(5), 422–428.
- Bernecker K and Job V (2015) Beliefs about willpower moderate the effect of previous day demands on next day's expectations and effective goal striving. *Front. Psychol.* 6:1496; 1-10.
- Beyerbach, B., A. & Smith, J., M. (1990). Using a computerized concept mapping program to assess preservice teachers. About effective teaching. *Journal Of Research In Science Teaching*. (27): 10; 961-971.
- Bilici, A., B. (2014). Boşanma sürecinin çocuklar üzerindeki psiko-sosyal etkileri, *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: XVIII, Sayı: 2 Sayfa: 79-110.
- Block, J. ve Kremen, A. (1996). IQ And Ego Resiliency: Conceptual And Empirical Connections And Separateness. *Journal Of Personality & Social Psychology*, 70, 349-361.
- Bode S., Murawski C., Soon C. S., Bode P., Stahl J., Smith P. L. (2014). Demystifying “free will”: the role of contextual information and evidence accumulation for predictive brain activity. *Neurosci. Biobehav. Rev.* 47, 636–645. 10.1016/j.neubiorev.2014.10.017.
- Boghossian, P. (2014). What is inference? *Philos. Stud.* 169, 1–18.

- Bolay, S. H. (2013). *Felsefe doktrinleri ve terimleri sözlüğü*. Ankara: Nobel Akademi Yayınları.
- Bowling, A. (2002). *Research Methods in Health: Investigating Health and Health Services*. Philadelphia, PA: McGraw-Hill House.
- Bowling, A. (2002). *Research methods in health: investigating health and health services*. Philadelphia: McGraw-Hill House.
- Breuer, F., Muckel, P. and Dieris, B. (2019). *Reflexive grounded theory: Eine einföhrung für die forshungspraxis*. Wiesbaden: Springer.
- Brislin, R., Lonner, W. and Thorndike, R. (1973). *Cross-cultural research methods*. New York: John Wiley.
- Broome, J. (2014). Comments on Boghossian. *Philos. Stud.* 169, 19–25.
- Bryne, B., M. (2010). “*Structural Equation Modeling with AMOS: Basic Concepts, Applications, and Programming*”, 2nd Ed.: Routledge Taylor, Francis Group, New York, 396 p, ISBN: 978-0-8058-6372-7.
- Budak, S. (2000). “*Psikoloji Sözlüğü*.”. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2002) Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32, 470-483.
- Büyüköztürk, Ş. (2015). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (21. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (24. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Byrne, B. M. (2010). *Multivariate applications series. Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming (2nd ed.)*. Routledge/Taylor & Francis Group.

- Caroll, H., W. (1980). Knowledge creep and decision accretion, *Knowledge*, Volume: 1 issue: 3, page(s): 381-404. <https://doi.org/10.1177/107554708000100303>.
- Cashmore A. R. (2010). The lucretian swerve: the biological basis of human behavior and the criminal justice system. *Proc. Natl. Acad. Sci. USA*. 107, 4499–4504. 10.1073/pnas.0915161107.
- Cashmore, A. (2010). The Lucretian swerve: The biological basis of human behavior and the criminal justice system. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 107 (10), 4499 – 4504.
- Cha, E. S., Kim, K. H., & Erlen, J. A. (2007). Translation of scales in cross-cultural research: Issues and techniques. *Journal of Advanced Nursing*, 58(4), 386–395.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory*. London: Sage.
- Charmaz, K. (2014a). *Constructing Grounded Theory. A practical guide through qualitative analysis* (2. Aufl.). London: Sage.
- Christian, L. J. (1986). *Philosophy an introduction of wondering*. New York: College Publishing.
- Chivers, T. (2011). *Neuroscience, free will, and determinism: “ I ’ m just a machine. ”* London: Telegraph.
- Clarke, R. (1992). Free will and the conditions of moral responsibility. Retrieved from *Philosophical Studies: An International. Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, 66(1), 53–74.
- Conklin, E., M. (2013). *An empirical examination of the relationship between selfregulation and self-control*. Georgia Institute of Technology, Georgia.
- Converse, P. D., & Deshon, R. P. (2009). A tale of two tasks: Reversing the self- regulatory resource depletion effect. *The Journal of Applied Psychology*, 94(5), 1318–1324. <https://doi.org/10.1037/a0014604>.

- Corbin, J., & Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. California: Sage.
- Corbin, Juliet, und Anselm L. Strauss. (2008). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. 3. Aufl. Los Angeles u. A.: Sage.
- Costa, P. T., Jr., & McCrae, R. R. (2006). Age changes in personality and their origins: Comment on Roberts, Walton, and Viechtbauer (2006). *Psychological Bulletin*, 132, 28 –30.
- Costa, P. T., Jr., & McCrae, R. R. (2006). Age changes in personality and their origins: Comment on Roberts, Walton, and Viechtbauer (2006). *Psychological Bulletin*, 132, 28 –30.
- Coşkun, A. (2017). *Ahlaki kimlik ve makyavelizmin örgüt yararına ahlaki olmayan davranış üzerinde etkisi: Ahlaki iklimin düzenleyici rolü*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Coyne, J. (2015). This idea must die, In John Brockman (Ed.) *Free will*. New York: Herper Perennial.
- Cresswell, J.W. (2013b). *Araştırma deseni: nitel, nicel, karma yöntem ve yaklaşımları*. (4. Baskıdan çeviri) .(S. B. Demir, Çev. Ed.). İstanbul: Eğiten Kitap.
- Creswell, J. W. & Clark, V. L. P. (2016). *Designing and conducting mixed methods research*. New York: Sage.
- Creswell, J. W. (2003). *Research design: A qualitative, quantitative, and mixed method approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. (4th edition). Boston: Pearson.
- Creswell, J. W. (2013). *Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (M. Bütün & S. B. Demir, Eds. ve Çev.). Ankara: Siyasal Basım.

- Creswell, J. W. (2016). *Eğitim araştırmaları: Nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi*. (H. Ekşi, Çev. Ed.). İstanbul: Edam.
- Creswell, J. W., & Clark, P. L. (2008). *Mixed methods reader*. California: Sage Publication.
- Creswell, J., W. & Plano, Clark, V., L. (2013). *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi*. (Çev. Ed. Yüksel DEDE, Selçuk Beşir DEMİR). Ankara: Anı.
- Crick F. (1994). *The Astonishing Hypothesis: The Science Search for the Soul*. New York: Scribner's.
- Crick, F. (1994). *The astonishing hypothesis: The scientific search for the soul*. New York: Scribner and Sons.
- Crick, F.(1994). *The astonishing hypothesis*. New York: Scribner's.
- Cunningham, M. R., & Baumeister, R. F. (2016). How to make nothing out of something: Analyses of interpretation in misleading meta- analytic conclusions. *Frontiers in Psychology*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01639>.
- Cushman, F. (2008). Crime and punishment: distinguishing the roles of causal and intentional analyses in moral judgment. *Cognition*. 108: 2; 353-38.
- Cze'zowski, T. (2000). The classification of reasonings and its consequences in the theory of science. In: Cze'zowski, T., *Knowledge, Science, and Values. A Program for Scientific Philosophy*, pp. 119– 133. Rodopi, Amsterdam, Atlanta, GA.
- Çağrııcı, M. (2019). *Anahatlarıyla İslam ahlakı*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Çam, Ş., B. (2009). *İbn Hazm'da irade ve insanın hürriyeti problemi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çelik, Z. (2006). *İlköğretim öğrencilerinin başarı güdülleri ve anne baba beklentilerine ilişkin algıları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Çepni, S. (2007). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.

Davidson, D. (1980). *Essays on actions and events*. Oxford: Clarendon Press.

de Ridder, D., T., Lensvelt - Mulders, G., Finkenauer, C., Stok, F., M. & Baumeister, R., F. (2012). Taking stock of self-control: a meta-analysis of how trait self-control relates to a wide range of behaviors. *Pers Soc Psychol Rev.* 16(1):76-99. doi: 10.1177/1088868311418749.

Demirci, İ. & Ekşi. H. (2018). Keep calm and be happy: A mixed method study from character strengths to well-being. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 18(29), 303–354. <http://dx.doi.org/10.12738/estp.2018.2.0799>.

Demirci, İ. (2017). *Huzurlu ve mutlu yaşamın değerler ve karakter güçleri bağlamında karma bir araştırmayla incelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Demirci, İ.,& Şar, A. H. (2017). Kendini Bilme ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(5). 2710-2728.

Dessler, G. (2004). *Management*. New Jersey: Pearson Education Ltd.

Dewall, C.N., Gilman, R., Sharif, V., Carboni, I., Rice, K.G. (2012) Left Out, Sluggary and Blue: Low Self-control Mediates the Relationship Between Ostracism and Depression. *Personality and Individual Differences*. 53, 832-837.

DeWall, C.N., Twenge J.M., Gitter, S.A., Baumeister, R.F. (2009). It's The Thought That Counts: The Role Hostile Cognitions in Shaping Aggression Following Rejection. *Journal of Personality and social Psychology*. 96, 45-59. DOI: 10.1037/a0013196.

Diener, E., Scollon, C. N., & Lucas, R. E. (2009). The evolving concept of subjective well-being: The multifaceted nature of happiness. *Social Indicators Research Series*, 39, 67-100.

Doğan, T. (2015). Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 93-102.

- Doğan, T., & Eryılmaz, A. (2014). The Role of Social Intelligence in Happiness. *Croatian Journal of Education*, 16 (3), 863-878.
- Dökmen, Ü. (2006). *Varolmak gelişmek uzlaşmak*. İzmir: Sistem.
- Dörnyei, Z. (2019). Psychology and language learning: The past, the present and the future. *Journal for the Psychology of Language Learning*, 1(1), 27-41.
- Duckwoerth, A., Peterson, C., Matthews, M. ve Kelly, D. (2007). Grit: Perseverance and passion for long term goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92, 6, 1087- 1101.
- Duckworth, A. L., Grant, H., Loew, B., Oettingen, G., & Gollwitzer, P. M. (2011). Self-regulation strategies improve self-discipline in adolescents: Benefits of mental contrasting and implementation intentions. *Educational Psychology*, 31(1), 17-26.
- Duckworth, A.L., Peterson, C., Matthews, Md. & Kelly, D., R. (2007). Grit: perseverance and passion for long-term goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(6), 1087-101.
- Dunn, C. (2009). Integrity matters. *international journal of leadership studies*, Vol. 5 Iss. 2; 102-125.
- Dursun, Y., Kocagöz, E. (2010). Yapısal eşitlik modellemesi ve regresyon: karşılaştırmalı bir analiz, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 35, Ocak-Temmuz; ss.1-17.
- Dweck, C. S., Chiu, C., & Hong, Y. (1995). Theories and their role in judgments implicit and reactions: A world from two perspectives. *Psychological Inquiries*, 6(4), 267–285. <https://doi.org/10.1207/s15327965pli0604>.
- Eilan, N. (2003). The explanatory role of consciousness in action«. In S. Maasen, W. Prinz, and G. Roth (eds.), *Voluntary Action: Brains, Minds, and Sociality* (188–201). Oxford: Oxford University Press.

- El-Matüridi, E., M. (2015). *Kitabüt-tevhid açıklamalı tercüme*, (Çev. Bekir Toplaoğlu). İstanbul: İsam yayınları.
- Evertsz, R, Thangarajah, J and Ly, T. (2019). *Practical Modelling of Dynamic Decision Making*, Springer, Cham, Switzerland.
- Farrington, C., A., Roderick, M., Allensworth, E., Nagaoka, J, Keyes, T., S., Johnson, D., W. and Beechum, N., O. (2012). “*Teaching Adolescents to Become Learners. The role of noncognitive factors in shaping school performance: A Critical Literature Review*” Chicago: University of Chicago Consortium on Chicago School Research.
- Fischer, E. (2003). *Wahrnehmungsförderung: Handeln und sinnliche erkenntnis bei kindern und jugendlichen*. Dortmund: Borgmann.
- Frankfurt, H. G. (1969). Alternate possibilities and moral responsibility. *The Journal of Philosophy*, 66(23), 829. <https://doi.org/10.2307/2023833>.
- Furrow, D. (2005). *Ethics: Key concepts in philosophy*. New York: Continuum International Publishing Group.
- Gallagher, S. (2005). Intentionality and intentional action. *Synthesis philosophica*. 40: (2). 319–326.
- Gallagher, S., Marcel, A. J. (1999). The self in contextualized action. *Journal of Consciousness Studies* 6 (4): 4–30.
- Garmezy, N. (1993). Children in poverty: Resilience despite risk. *Psychiatry*, 56(1), 127-136.
- Garmezy, N. (1993). Children in Poverty: Resilience Despite Risk. *Psychiatry*, 56, 127- 136.
- Gaulier, B., Margerum, J., Price, A. J. and Windell, J., (2007) *Defusing The High-Conflict Divorce*, California: Impact Publishers.
- Gay, L. R., Mills, G. E. and Airasian, P. (2012). *Educational research: Competencies for analysis and application*. (10th ed.). River: Pearson.

- George, D. & Mallery, P. (2010). *SPSS for windows a step by step: A Simple Guide and Reference*, Allyn and Bacon.
- George, D. ve Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update* (10a ed.) Boston: Pearson.
- Girmen, P. (2007). *İlköğretim öğrencilerinin konuşma ve yazma sürecinde metaforlardan yararlanma durumları* (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Gizir, C. A. (2007). Psikolojik Sağlamlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Üzerine Bir Derleme Çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 28(3), 113-128.
- Glannon W. (Ed.). (2015). *Free will and the brain: neuroscientific, philosophical and legal perspectives*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Glaser, B., G. und Strauss. A., L. (2005). *Grounded theory. strategien qualitativer forschung*. 2, korr. Aufl. Bern: Huber.
- Goldman, A. (1970). *A Theory of human action*. New York: Prentice Hall.
- Goulding, C. (2002). *Grounded theory a practical guide for management, business and market researchers*. London: Sage.
- Gökberk, M. (1961). *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (1984). *Mesnevî tercemesi ve şerhi*, II. Basım. İstanbul: İnkılap ve Aka.
- Gray, H. M., Gray, K., & Wegner, D. M. (2007). Dimensions of mind perception. *Science*, 315(5812), 619.
- Gray, K., & Wegner, D. M. (2009). Moral typecasting: Divergent perceptions of moral agents and moral patients. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(3), 505–520.

- Green, B. L., Lindy, J. D., Grace, M. C., & Gleser, G. C. (1989). Multiple diagnosis in posttraumatic stress disorder. The role of war stressors. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 177(6), 329-335.
- Greene J., Cohen J. (2004). For the law, neuroscience changes nothing and everything. *Philos. Trans. R. Soc. Lond. B Biol. Sci.* 359, 1775–1785. 10.1098/rstb.2004.1546.
- Greene, J. , & Cohen, J. (2004). For the law, neuroscience changes nothing and everything. Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B, *Biological Sciences*, 359, 1775 – 1778.
- Greene, J., & Cohen , J. (2004). For the law, neuroscience changes nothing and everything. Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B, *Biological Sciences*, 359, 1775 – 1778.
- Greene, R. (2002). Human Behavior Theory: A Resilience Orientation. R. Greene(Eds). *Resiliency: An Integrated Approach to Practice, Policy, and Research* (s. 1-28). Washington: NASW Press.
- Grix, J. (2010). *The foundations of research*. London: Palgrave Macmillan.
- Grotberg, E. H. (1995). *The international resilience project: research and application*. UAB: Civitan International Research Center.
- Güçray, S. (1998). Bazı kişisel değişkenler, algılanan sosyal destek ve atılğanlığın karar verme stilleri ile ilişkisi. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(9), 7-16.
- Gültekin, T., Yıldız E. ve Bahadır, A. (2016). Hedef kavramın metaforik incelenmesi: Zühre yıldızı örneği. *İdil*. 05: 26-13.
- Gürsu, O. (2011). *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

- Güven, H. (2008). *Depresyon ve Dindarlık İlişkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hacking, I. (1995). The looping effects of human kinds«. In D. Sperber, D. Premack and A. J. Premack (eds.), *Causal Cognition: A Multidisciplinary Debate* (pp. 351–383). New York: Oxford University Press.
- Hadley, G. (2017). *Grounded theory in applied linguistics research*. London and New York: Routledge.
- Haggard P. (2008). Human volition: towards a neuroscience of will. *Nat. Rev. Neurosci.* 9, 934–946. 10.1038/nrn2497.
- Hagger, M. S., Chatzisarantis, N. L. D., Alberts, H., Anggono, C. O., Batailler, C., Birt, A., ... Zweinenberg, M. (2016). A multi- lab pre- registered replication of the ego-depletion effect. *Perspectives on Psychological Science*. <https://doi.org/10.1177/0956797614526415>.Data.
- Hagger, M., S., Wood, C., Stiff, C. and Chatzisarantis, N., L. (2010). Ego depletion and the strength model of self-control: a meta-analysis. *Psychol Bull.* Jul;136(4):495-525. doi: 10.1037/a0019486.
- Halfon, M. S. (1989). *Integrity: A philosophical inquiry*. philadelphia: Temple University Press.
- Hallett, M. (2007). Volitional control of movement: The physiology of free will. *Clinical Neurophysiology*, 118, 1179 – 1192.
- Hansson, S., O. & Helgesson, G. (2003). What is Stability? *Synthese* 136(2):219-235.
- Harcourt, E. (1998, April). Integrity, practical deliberation and utilitarianism. *The Philosophical Quarterly*, 48(191), 189-198.
- Hardy, B. (2018). *Willpower doesn't work: Discover the hidden keys to succes*. New York: Hachete Bokks.

- Harris, C., R. (2012). Feelings of dread and intertemporal choice. *Journal of behavioral decision making*, (25): 1, 13-28.
- Harris, K.R. (2016). *Self-regulated strategy development for writing: Confessions of an evidence-based practice*. Division 15 Presidential Address, American Psychological Association Conference, Denver, USA.
- Harris, S. (2012). *Free will*. New York: Free Press.
- Haynes, J. D. (2011). Decoding and predicting intentions. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1224, 9- 21. doi: 10.1111/j.1749- 6632.2011.05994.x.
- Helson, R., & Wink, P. (1992). Personality change in women from the early 40s to the early 50s. *Psychology and Aging*, 7, 46-55.
- Henderson, N., Milstein, M., M. (2003). *Resiliency in schools: making it happen for students and educators*, Corwin Press.
- Heppner, P. P., Wampold, B. E. ve Kivlighan, D. M. (2013). *Psikolojik danışmada araştırma yöntemleri* (Çev. Ed. D. M. Siyez). Ankara: Mentis Yayınları.
- Hesse-Biber, S. (2015). Mixed methods research: The “Thing-ness” Problem. *Qualitative Health Research*, 25 (6), 775-788.
- Hickman, K. L., Stromme, C., & Lippman, L. G. (1998). Learned industriousness: Replication in principle. *The Journal of General Psychology*, 125(3), 213–217. <https://doi.org/10.1080/00221309809595545>.
- Higonett, M., R. (1994). *Borderwork*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Hooper, D., Coughlan, J., & Mullen, M. R. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *The Electronic Journal of Business Research Methods*, 6, 53-60.
- Howitt, D. (2010). *Introduction to qualitative methods in psychology*. Harlow: Prentice Hall.

https://www.umassd.edu/media/umassdartmouth/fycm/decision_making_process.pdf.

13/11/2019 Tarihinde erişilmiştir.

Huchting, K. K., LAC, A., Labrie, L. W. (2008), “An Application of the Theory of Planned Behavior to Sorority Alcohol Consumption”, *Addictive Behaviors*, 33, ss. 538–551.

Huitt, W. (1992). Problem Solving and Decision-Making: Consideration of Individual Differences Using the Myers-Briggs Type Indicator. *Journal of Psychological Type*, 24, 33-44.

Hume, D. (1751). *An enquiry concerning the principles of morals*. Oxford: Clarendon Press.

Ibnü'l-Arabî, M. (1990). *Mu'cemu Islahâtu's-sûfiyye*, Bessam Abdülvehhab el Câbî (thk.), Beyrut: Darü'l-İmam Müslim.

Inzlicht, M., Schmeichel, B. J., & Macrae, C. N. (2014). Why self- control seems (but may not be) limited. *Trends in Cognitive Sciences*, 18(3), 127–133. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2013.12.009>.

İslamansiklopedisi, (2019). <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahlak>, 10/11/2019 Tarihinde erişilmiştir.

Job, V., Dweck, C. S., and Walton, G. M. (2010). Ego depletion—is it all in your head? Implicit theories about willpower affect self-regulation. *Psychol. Sci.* 21, 1686–1693. doi: 10.1177/0956797610384745.

Job, V., Walton, G. M., Bernecker, K., and Dweck, C. S. (2015b). Implicit theories about willpower predict self-regulation and grades in everyday life. *J. Pers. Soc. Psychol.* 108, 637–647. doi: 10.1037/pspp0000014.

Job, V., Walton, G.M., Bernecker, K., Dweck, C.S., (2013). *Beliefs about willpower determine the impact of glucose on self-control*. *PNAS*, vol. 110, no. 37, 14837–14842.

- Jonassen, D. (2012). Designing for decision making. *Educational Technology Research & Development*, 60(2), 341-359. doi:10.1007/s11423-011-9230-5.
- Kafalı, H. (2005). *Lise Öğrencilerinde Dini İnanç ve Tutumların Sosyal İlişkilere Etkisi: Ergani Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kalayci, S. (2010). *SPSS Applied Multivariate Statistical Techniques* (5th ed.). Ankara: Asil Publication.
- Kane R. (2005). *A Contemporary introduction to free will*. New York: Oxford University Press.
- Kane R. (Ed.). (2011). *The Oxford Handbook of Free Will*. New York, NY: Oxford University Press.
- Kanfer, F. H., & Karoly, P. (1972). Self-control: A behavioristic excursion into the lion's den. *Behavior Therapy*, 3(3), 398-416. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(72\)80140-0](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(72)80140-0).
- Kangal, A. (2013). Mutluluk üzerine kavramsal bir değerlendirme ve Türk hane halkı için bazı sonuçlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 214-233.
- Kant, I. (1785). *Groundwork of the metaphysics of morals*. New York, NY: Harperand Row Publishers.
- Kaya, M. (2002). *Kindî felsefi risaleler*, İstanbul: Klasik.
- Kemal, M. (2003). *Budhist Türk çevresi eserlerinde metafor*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Keyes, C. L. M., Shmotkin, D., & Ryff, C. D. (2002). Optimizing well-being: the empirical encounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6), 1007-1022.
- Keyes, C., L., M. (2005). Mental İllness and/or mental health? İncvestigating axioms of the complete state model of health. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. Vol. 73, No. 3, 539 –548.
- Kılıç, Y., Yılmaz, E. (2019). İçsel, dışsal ve yönetsel faktörler bağlamında Öğretmen Motivasyon Ölçeği'nin geliştirilmesi, *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 77-91.
- Kıral, E. (2014). Yönetimde karar ve etik karar verme sorunsalı. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 73-89.
- Kıral, E. (2015), “Yönetimde Karar ve Etik Karar Verme Sorunsalı”, *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6 (2), ss.73-89.
- Kline, R.B. (2011) *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: Guilford Press,
- Koç, E. (2013). Bilim ve teknoloji çağında insan olma sorumluluğu (Etik Bilinç). *Journal of Graduate School of Social Sciences*. (17) 2; 1-13.
- Kogan, N. (1990). Personality and aging. In J. E. Birren & S. W. Schaie (Eds.), *Handbook of the psychology of aging* (pp. 330 –346). San Diego: Academic Press.
- Konnikova, M., (2016). *How People Learn to Become Resilient*, The New Yorker: Retrieved from <https://www.newyorker.com/science/maria-konnikova/the-secret-formula-for-resilience> on 10/12/19.
- Kornblith, H. (1995). *Inductive inference and its natural ground. an essay in naturalistic epistemology*. London: Cambridge, MA. Bradford Book/MIT.

- Köse, A. (2002). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Birinci Sınıf Öğrencilerinin Cinsiyet ve Algılanan Sosyo-ekonomik Düzey Açısından Psikolojik İhtiyaçları ve Karar Verme Stratejilerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Köymen, Ü. (1994). Öğrenme ve ders çalışma stratejileri envanteri: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (5) , 19-28.
- Krueger, R.A. (1994). *Focus groups: A practical guide for applied research*. London: SAGE.
- Kublikowski, R. (2018). The Ivov-warsaw school. past and present. (Ed.) Ángel Garrido, Urszula Wybraniec-Skardowska, *What is reasoning?* Cham: Birkhaeuser.
- Kuhl, J. (2000). *A functional-design approach to motivation and self-regulation: The dynamics of personality systems and interactions. Handbook of self-regulation*. San Diego: Academic Press.
- Kuzgun, Y. (1993). *Karar Stratejileri Ölçeği: Geliştirilmesi ve Standardizasyonu. VII.Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları*. (Ed.) Rüveyde Bayraktar Ve İhsan Dağ. Türk Psikologlar Derneği Yayını.
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı-kuramlar uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Lakoff, G. Johnson, M. (2005). *Metaforlar: hayat, anlam ve dil* (Çeviren: G. Y. Demir). İstanbul: Paradigma Yayınevi.
- Lavazza A., Inglese S. (2015). Operationalizing and measuring (a kind of) free will (and responsibility). Towards a new framework for psychology, ethics and law. *Riv. Int. di Filos. e Psicol.* 6, 37–55. 10.4453/rifp.2015.0004.
- Lavazza, A. (2016). Free will and neuroscience: From explaining freedom away to new ways of operationalizing and measuring it. *Front Hum Neurosci.* 10: 262. doi: [10.3389/fnhum.2016.00262](https://doi.org/10.3389/fnhum.2016.00262).

- Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel Psychology*, 28(4), 563–575.
- Leotti, L., A, Iyengar, S., S, Ochsner, K., N. (2010). Born to choose: the origins and value of the need for control. *Trends in Cognitive Sciences*. Oct;14(10):457-63.
- Lewis, P. S.; Goodman, S. H. & Fandt P. M. (2004). *Management Challenges in The 21st Century*. St.Paul: West Publishing Company.
- Li, M., Xu, J., He, Y., Wu, Z. (2012). The analysis of the resilience of adults one year after the 2008 wenchuan earthquake. *Journal of community psychology*, Vol. 40, No. 7, 860–870.
- Li, X., Chi, P., Sherr, L., Cluver, L., Stanton, B. (2015). Psychological Resilience among children affected by parental HIV/ AIDS: a conceptual framework, *Health Psychology and Behavioal Medicine*, 3:1, 217-235.
- Libet B. (1985). Unconscious cerebral initiative and the role of conscious will involuntary action. *Behav. Brain Sci.* 8, 529–566. 10.1017/s0140525x00044903.
- Libet B., Gleason C. A., Wright E. W., Pearl D. K. (1983). Time of conscious intention to act in relation to onset of cerebral activities (readiness-potential): theunconscious initiation of a freely voluntary act. *Brain* 106, 623–642. 10.1093/brain/106.3.623.
- Libet, B. (1999). Do we have free will? In B. Libet, A. Freeman &K. Sutherland (Eds.), *The volitional brain* (pp. 47 – 57). Exeter: Imprint Academic.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. London: Sage. <https://books.google.com.tr/> adresinden 11.06.2019 tarihinde edinilmiştir.
- List, C. (2019). *Why free will is real?* London: Harward University Press.
- Liu, X., & Koirala, H. (2009). *The effect of mathematics self-efficacy on mathematics achievement of high school students*. Paper presented at the annual conference of the

Northeastern Educational Research Association, University of Connecticut, Connecticut.

Liu-Thompkins, Y. (2003). Developing a scale to measure the interactivity of websites, *Journal of Advertising Research*, 43(02):207-216.

Locke, J. (1836). *An essay concerning human understanding book II: Ideas*. T. Tegg and Son. Retrieved from < <http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/locke1690book1.pdf> >.

Luthar, S. S., & Cicchetti, D. (2000). The Construct of Resilience: Implications for Interventions and Social Policies. *Development and Psychopathology*, 12(4), 857-885.

Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The Construct of Resilience: A Critical Evaluation and Guidelines for Future Work. *Child Development*, 71, 543-562.

Malakooti, B. (2012). Decision making process: Typology, intelligence, and optimization. *Journal of Intelligent Manufacturing*, 23(3), 733-746.

Marczyk, G., DeMatteo, D., & Festinger, D. (2005). *Essentials Of Research Design And Methodology*. New York: John Wiley & Sons Inc.

Martijn, C., Tenbült, P., Merckelbach, H., Dreezens, E., & de Vries, N. K. (2002). Getting agrip on ourselves: Challenging expectancies about loss of energy after self- control. *Social Cognition*, 20(6), 441–460. <https://doi.org/10.1521/soco.20.6.441.22978>.

Martinez, M. A., Sauleda, N., & Huber, G. L. (2001). Metaphors as blueprints of thinking about teaching and learning. *Teaching and Teacher Education*, 17(8), 965-977.

Maslow, A. (2001). *İnsan olmanın psikolojisi*. (Çev. Gündüz, O.). İstanbul: Kuraldışı Yayınları.

- Masten, A. S., & Coatsworth, J. D. (1998). The Development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American Psychologist*, 53(2), 205-220.
- McGonigal, K. (2013). *The willpower instinct: How self-control works, why it matters, and what you can do to get more of it?* New York: Penguin Group.
- McGonigal, K. (2012). *The willpower instinct: How self-control works, why it matters, and what you can do to get more of it.* Avery/Penguin Group.
- McLeod, C. (2005, March). How to distinguish autonomy from integrity. *Canadian Journal of Philosophy*, 35(1), 107-134.
- Mehta, R. (2010). Exploring self-control: Moving beyond depletion hypothesis. *Advances in Consumer Research*, 37, 174-178.
- Mele, A., & Sverdlik, S. (1996). Intention, intentional action, and moral responsibility. Retrieved from *Philosophical Studies: An International, Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, 82(3), 265–287.
- Memiş M. (2010). Allah’a izafesi bakımından Kur’an’da İrade Ve Meşîet Kavramları. *Deüifd*, XXXI/2010. 93-133.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel araştırma: desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turhan, çev.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Miller, E. M., Walton, G. M., Dweck, C. S., Job, V., Trzesniewski, K. H., and McClure, S. M. (2012). Theories of willpower affect sustained learning. *Plos One*, 7:e38680. doi: 10.1371/journal.pone.0038680.
- Miller, P.H. (1997). *Theories of Developmental Psychology*. (3rd ed.). NewYork: W.H.Freeman and Company.
- Miller, R. S. (1997). Inattentive and contented: Relationship commitment and attention to alternatives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 758–766.

- Miquelon, P., & Vallerand, R. J. (2008). Goal motives, well-being, and physical health: An integrative model. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 49(3), 241–249.
- Mischel, W. & Shoda, Y. (1995). A cognitive-affective system theory of personality: Reconceptualizing situations, dispositions, dynamics and invariance in personality structure. *Psychological Review*, 102, 246– 268.
- Mischel, W., & Ebbesen, E. B. (1970). Attention in delay of gratification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 16(2), 329–337.
- Mischel, W., Ayduk, Ö. (2002). Self-regulation in a cognitive-affective personality system: attentional control in the service of the self. *Self and Identity*, 1: 113– 120.
- Moerman, D. E., & Jonas, W. B. (2002). Deconstructing the placebo effect and finding the meaning response. *Annals of Internal Medicine*, 136, 471-476.
- Monroe A. E., Brady G. L., Malle B. F. (2017). This isn't the free will worth looking for: General free will beliefs do not influence moral judgments, agent-specific choice ascriptions do. *Social Psychological and Personality Science*, 8, 191–199.
- Montague, P., R. (2008). Free will. *Current Biology*, 18, R584 – R585.
- Musschenga, A. W. (2001). Education for moral integrity. *Journal of Philosophy of Education*, 35(2), 219-235.
- Müller, K., F. (2018). Praxis grounded theory. (In Ed. Pentzold, Bischof und Heise.). *Theoretisches kodieren von interviewmaterial*. Wiesbaden: Springer.
- Nahmias, E. (2014). Is Free Will an illusion? confronting challenges from the modern mind sciences, In Walter Sinnott-Armstrong (ed.), *Moral Psychology, vol. 4: Freedom and Responsibility*. MIT Press.
- Nahmias, E. (2014). Moral psychology: Volume 4: Free will and moral responsibility. (Ed.) by Walter Sinnott-Armstrong. *Is free will an illusion? confronting challenges from the modern mind sciences*. Cambridge: The MIT Press.

- Napolitano, C., M. & Job, V. (2018). Assessing the Implicit Theory of Willpower for Strenuous Mental Activities Scale: Multigroup, across-gender, and cross-cultural measurement invariance and convergent and divergent validity. *Psychol Assess.* 30(8):1049-1064. doi: 10.1037/pas0000557.
- Neta, R. (2013). What is an inference? Philosophical issues. *Epistemic Agency.* 23, 388–407.
- Neuman, L. W. (2014). *Social research methods: qualitative and quantitative approaches* (Seventh Ed.). Essex: Pearson Education Limited.
- Neuman, W. L. & Robson, K. (2014). *Basics Of Social Research.* Toronto: Pearson Canada.
- Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar.* (S. Özge, Çev) İstanbul: Yayınodası.
- Niu, J., M., Kong, F., Z., Zhang, Y., T, Shang, Y., X. (2017). Study on the correlation between depression and emotion regulation strategies in the elderly residents. *Zhonghua Liu Xing Bing Xue Za Zhi* ;38:1611-5.
- Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric Theory.* 3. Basım. New York: Mcgraw Hill.
- O'Connor, T. G., Caspi, A., Detries, J. C. and Plomin, R. (2000). Are associations between parental divorce and childrens' adjustment genetically mediated. *American Psychological Association,* 36, 429-437.
- Ocak, H. (2012). Kınalızade Ali Efendi'de mutluluk ahlâkı kavramının felsefî temelleri, *Iğdır Üniversitesi / Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı / No: 1: 115-136.
- Okan, N.(2016). *Liseler için ergen irade ölçeğinin geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi,* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Ören, K. (2006). *İrade Gücü.* İstanbul: Alternatif Düşünce.

- Özcan, Z. (2007). *Empati ve Dini İnanç Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
- Özen, Y. (2010). Kişisel sorumluluk bağlamında öznel ve psikolojik iyi oluş (Sosyal psikolojik bir değerlendirme). *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 2(4), 46-58.
- Özer, E. (2013). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlık düzeylerinin duygusal zeka ve beş faktör kişilik özellikleri açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Öztürk, H. (2007). *Gazali'de İrade Özgürlüğü*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Patai, D, & Koertge, N. (1994). *Proffessing feminism: Cautionary tales from the strange World of woman's studies*. New York: Basic Books.
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative research*. New York: John Wiley & Sons, Ltd.
- Pedersen, S. and Liu, M. (2003). Teachers' beliefs about issues in the implementation of a student-centered learning environment. *Educational Technology Research and Development*, 51(2), 57–76.
- Pentzold, C., Bischof, A. und Heise,N. (2018). *Praxis Grounded Theory Theoriegenerierendes empirisches Forschen in medienbezogenen Lebenswelten. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Wiesbaden: Sprinher.
- Pervin, L. A. (1994). A critical analysis of current trait theory. *Psychological Inquiry*, 5, 103-113.
- Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (2004). *Character strenghts and virtues: A handbook and classification*. American Psychological Association; Oxford University Press.
- Piaget, J. (1999). *Çocukta zihinsel gelişim* (H.Portakal, Çev.). İstanbul: Cem Yayıncılık.

- Pockett, S. (2007). The concept of free will: Philosophy, neuroscience, and the law. *Behavioral Sciences & the Law*, 25, 285 – 293.
- Proust, J. (2003). How voluntary are minimal actions?« In S. Maasen, W. Prinz and G. Roth (eds.), *Voluntary Action: Brains, Minds, and Sociality* (202–219). Oxford: Oxford University Press.
- Punch, K. F. (2011). *Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar*. (D. Bayrak, B. Aslan ve Z Akyüz, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ramirez E. R. (2007). Resilience: a concept analysis. *Nursing Forum*. 42: 73-82.
- Riley, J. R., Masten, A.S. (2005). Resilience in Context, Resilience in Children, Families, and Communities Linking *Context to Practice and Policy*, syf 13-25.
- Robbins, S.P. (2003). *Organisational behaviour* (10th ed). San Diego: Prentice Hall.
- Robert Coram, R. (2002). *Boyd: The Fighter Pilot Who Changed the Art of War*. Back Bay Books/Little, New York: Brown and Company.
- Roberts, B. W., & DelVecchio, W. F. (2000). The rank-order consistency of personality traits from childhood to old age: A quantitative review of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, 126, 3-25.
- Roberts, B. W., Walton, K. E., & Viechtbauer, W. (2006). Personality traits change in adulthood: Reply to Costa and McCrae. *Psychological Bulletin*, 132, 29-32.
- Roberts, B., W., Walton, K., E. & Viechtbauer, W. (2006). Patterns of Mean-Level Change in Personality Traits Across the Life Course: A Meta-Analysis of Longitudinal Studies. *Psychological Bulletin*, Vol. 132, No. 1, 1–25.
- Rosenthal, E., J. (2005). *The Era of Choice: The Ability to Choose and Its Transformation of Contemporary Life*. London: The MIT Press.

- Roskies A. L. (2010b). "Freedom, mechanism, and consciousness," in Free Will and Consciousness: How Might They Work, eds Baumeister R. F., Mele A. R., Vohs K. D., editors. (New York, NY: Oxford University Press;), 153–171.
- Rothbaum, F., Weisz, J. R., & Snyder, S. S. (1982). Changing the world and changing the self: A two-process model of perceived control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42(1), 5.
- Rothbaum, F., Weisz, J. R., & Snyder, S. S. (1982). Changing the world and changing the self: A two-process model of perceived control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42(1), 5–37. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.42.1.5>.
- Rutter, M. (1987). Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57, 316-331.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual review of psychology*, 52(1), 141-166.
- Ryff, C. D. (1995). Psychological well-being in adult life. *Current Directions in Psychological Science*, 4, 99-104.
- Ryff, C. D. ve Singer, B. H. (2008). Know thyself and become what you are: A eudaimonic approach to psychological well-being. *Journal of Happiness Studies*, 9(1), 13-39.
- Sabuncuoğlu, Z., (2000), *İnsan kaynakları yönetimi*, Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Saka, A., Ceylan, Ş. (2018). Ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin aile yapılarına göre incelenmesi, *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi/JRES*, 5(1), 68-86.
- Sarier, Y. (2016). Türkiye’de öğrencilerin akademik başarısını etkileyen faktörler: bir metaanaliz çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-19. DOI: 10.16986/HUJE.2016015868.
- Sartre, J. P. (2005). *Varoluşçuluk* (çev. A. Bezirci). İstanbul: Say Yayınları.

- Schlenker, B. R. (2008). Integrity and character: implications of principled and expedient ethical ideologies. *Journal of social and clinical psychology* Vol. 27 No. 10).1078-1125.
- Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2010). *A beginner's guide to structural equation modeling* (3rd ed.). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Schumacker, R., E. and Lomax, R., G. (2010). *A beginner's guide to structural equation modeling*. New York/London: Taylor and Francis Group,
- Schunk, D. H. (1990). Goal setting and self-efficacy during self-regulated learning. *Educational psychologist*, 25(1), 71-86.
- Schurger A., Mylopoulos M., Rosenthal D. (2016). Neural antecedents of spontaneous voluntary movement: a new perspective. *Trends Cogn. Sci.* 20, 77–79. 10.1016/j.tics.2015.11.003.
- Seligman, M. E. P. (2002). Positive psychology, positive prevention and positive therapy. In C. R. Synder & S. J. Lopez (Eds). *Handbook of positive psychology* (pp.3-9). New York: Oxford University Press.
- Seligman, Martin E. P., Mihaly Csikszentmihalyi. (2000). Positive Psychology An Introduction. *American Psychologist*. c.55. s.1: 5-14.
- Seligman, Martin E.P. (2002). *Authentic Happiness: Using The New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment*. New York: Free Press.
- Semerci, Ç. (2007). “Program geliştirme” kavramına ilişkin metaforlarla yeni ilköğretim programlarına farklı bir bakış. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1), 139- 154.
- Sezgin, K. (2016). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık ve dindarlık düzeylerinin incelenmesi* (Dicle Üniversitesi örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

- Sipahioğlu, Ö. (2008). *Farklı Risk Gruplarındaki Ergenlerin Psikolojik Sağlamlıklarının İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Smith, B. W., Dalen, J., Wiggins, K., Tooley, E., Christopher, P., & Jennifer Bernard, J. (2008). The brief resilience scale: Assessing the ability to bounce back. *International Journal of Behavioral Medicine*, 15, 194–200.
- Smith, S. M. (1995). Fixation, incubation, and insight in memory and creative thinking. In S. M. Smith, T. B. Ward, & R. A. Finke (Eds.), *The creative cognition approach* (pp. 135–156). Cambridge, MA: MIT Press.
- Soon, C. S., Brass, M., Heinze, H. J., & Haynes, J. D. (2008). Unconscious determinants of free decisions in the human brain. *Nature Neuroscience*, 11, 543–545.
- Strauss, A. L. (1991). *Grundlagen qualitativer Sozialforschung. Datenanalyse und Theoriebildung in der empirischen soziologischen Forschung*. München: Fink.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research*. (2nd ed.). Newbury Park: Sage.
- Strauss, A., L. Und Corbin. J. (1996). *Grounded Theory: Grundlagen qualitativer Sozialforschung*. Weinheim: Beltz.
- Şahin, G., Buzlu, S. (2017). Hemşirelik Öğrencilerinde Psikolojik Sağlamlığın Öz Yeterlik Sosyal Destek Ve Etkili Baş Etme İle İlişkisinde Algılanan Stresin Aracı Rolü, *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 20: 2, 122-136.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Ekinok.
- Şirin, H. (2005). Öğrencilerin sosyal sorumluluklarının geliştirilmesinde öğretmenlerin rolü. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 301-316.
- Tabei, S., Z., Ehrampoush, M., H., Mahmoodabad, S., S., M., Fallahzadeh, H., Nami, M., Zare, A., Ardian, N., Nourimand, F. & Sedighe. F. (2019). The effect of willpower

workshop on anxiety, depression, and the excitement components in the students of Shiraz university of medical sciences. *Journal of Family Medicine and Primary Care*. (8): 2; 741-748.

Talaei-Khoei, M., Nemati-Rezvani, H., Fischerauer, S., F., Ring, D., Chen, N., Vranceanu, A., M. (2017). Emotion regulation strategies mediate the associations of positive and negative affect to upper extremity physical function. *Compr Psychiatry*. 75:85-93.

Tamming, K. (2017). *Desiring to appear moral versus being moral: development of moral hypocrisy and moral integrity*. (Theses and Dissertations). Wilfrid Laurier University.

Tangley, J.P., Baumeister, R.J., Boone, AL., (2004). High Self-Control Predicts Good Adjustment, Less Pathology, Better Grades, and Interpersonal Success. *Journal of Personality*. 72:2. Blackwell Publishing.

Tangney, J. P., Baumeister, R. F., & Boone, A. L. (2004). High self-control predicts good adjustment, less pathology, better grades, and interpersonal success. *Journal of Personality*, 72, 271–324.

Tanner JL. (2002). Parental separation and divorce: Can we provide an ounce of prevention? *Pediatrics*;110(5):1007-1009.

Taşdibi-Ünlü, F. (2019). *Üniversite öğrencilerinde yaşam değeri, yaşamın anlamı ve sosyal iyi olmanın mutluluğu yordamadaki rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Tavşancıl, E. (2010). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Tayfur, S. (2018). *Üniversite öğrencilerinde beden algısı, yeme tutumu ve depresyon düzeylerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Taylor, R. (2017). *Willpower: Discover it, use it and get what you want*. London: Capstone.

- TDK, (2019). <https://sozluk.gov.tr/?kelime=irade>, 09/11/2019 Tarihinde erişilmiştir.
- TDK, (2019). <https://sozluk.gov.tr/?kelime=irade>, 10/11/2019 Tarihinde erişilmiştir.
- TDK, (2019). <https://sozluk.gov.tr/?kelime=muhakeme%20etmek>, 12/11/2019 Tarihinde erişilmiştir.
- Teddlie, C., & Yu, F. (2007). Mixed methods sampling: A typology with examples. *Journal of mixed methods research*, 1(1), 77-100.
- Telef, B. B. (2013). Psikolojik İyi Oluş Ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 374-384.
- Terzi, Ş. (2008). Üniversite öğrencilerinde kendini toparlama gücünün içsel koruyucu faktörlerle ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 35(35). 297-306.
- Tezbaşaran, A., A. (2008). *Likert tipi ölçek hazırlama kılavuzu*, (Üçüncü Sürüm, e kitap). Ankara: Türk Psikologları Derneği Yayınları. https://www.academia.edu/1288035/Likert_Tipi_%C3%96l%C3%A7ek_Haz%C4%B1rlama_K%C4%B1lavuzu, 12/09/2019 Tarihinde erişilmiştir.
- Thibodeau, P. H. (2016). Extended metaphors are the home runs of persuasion: don't fumble the phrase. *Metaphor and Symbol*, 31(2), 53-72.
- Tibbet, T., B. (2017). *The personality consistency scale*, (Dissertation). Texas A&M University.
- Tinsley, H. E., & Tinsley, D. J. (1987). Uses of factor analysis in counseling psychology research. *Journal Of Counseling Psychology*, 34(4), 414-424.
- Torlak, Ö. (2003). “Pazarlama Ahlakı: Sosyal Sorumluluk Ekseninde Pazarlama Kararları ve Tüketici Davranışlarının Analizi, 3. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Toulmin, S., Rieke, R., and Janik, A. (1984). *An introduction to reasoning* (Second Edition). New York: Macmillan Publishing Co.

- Tümlü, G. Ü. ve Recepoğlu, E. (2013). Üniversite akademik personelinin psikolojik dayanıklılık ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 205-213.
- Tümlü, G. Ü. ve Recepoğlu, E. (2013). Üniversite akademik personelinin psikolojik dayanıklılık ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 205-213.
- Üngüren, E. (2011). *Psikobiyolojik kişilik kuramı ekseninde yöneticilerin kişilik özellikleri, karar verme stilleri ve örgütsel sonuçlara yansımalar*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Antalya.
- Veneziano L. Ve Hooper J. (1997). "A method for quantifying content validity of healthrelated questionnaires". *American Journal Of Health Behavior*, 21(1):67-70.
- Vohs, K. D., & Baumeister, R. F. (2011). *Handbook of self-regulation: Research, theory, and applications*: Guilford Press.
- Voralnder, K. (1927). *Felsefe tarihi*, İstanbul: İz yayıncılık.
- Wallerstein, J. S. and Lewis, J. M. (2004). The Unexpected Legacy of Divorce: Report of a 25 Year Study. *Psychoanalytic Psychology*, 21(3), 353-370.
- Wallerstein, S. J., Kelly, B. J., (2008). *Surviving The Breakup: How Children and Parents Cope with Divorce*, Basic Book, New York.
- Walter H. (2001). Neurophilosophy of free will: From libertarian illusion to a concept of natural autonomy. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Weber, A. (1938), *Felsefe tarihi*, (Çev. H. Vehbi Eralp), İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Wedding, D. & Niemiec, R., M. (2018). *Filmlerle pozitif psikoloji: Karakter güçlerini geliştirmek için filmlerden yararlanma*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Wegner, D. (2002). *The illusion of conscious will*. Cambridge: MIT Press.

- Werner, E. E. (2005). What can we learn about resilience from large-scale longitudinal studies? In S. Goldstein & R. B. Brooks (Eds.), *Handbook of resilience in children*. (pp. 91–105).
- Willaschek, M. (2009). Non-relativist contextualism about free will. *European Journal of Philosophy* 18:(4) 567–587.
- Wright, C. (2014). Comment on Paul Boghossian, “What is inference”. *Philos. Stud.* 169, 27–37.
- Wright, S. (1921) “Correlation and Causation”, *Journal of Agricultural Research*, 20(7), ss.557-585.
- Yeprem, M. Saim (1984), *İrâde hürriyeti ve İmâm Mâtürîdî*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, E. (2007). *Ortaöğretimde İngilizce derslerinde öğrenci başarısında motivasyonun rolü: Bartın ili örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak.
- Yılmaz, F. ve Yılmaz, F. (2015). Ahlaki Kimlik Ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(4), 11-133. <http://dx.doi.org/10.18026/cbusos.35372>.
- Yu, C., H. (2012). Are unconsciousness, physical tendency, and free will compatible? Paper presented at the 19th conference of the European Society for Philosophy of Religion: Embodied Religion. Soesterberg, Netherlands. 1-8.
- Yurdugül, H. (2005). *Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerliği için kapsam geçerlik indekslerinin kullanılması*, XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 28–30 Eylül Denizli, 09.06.2019 tarihinde

<http://yunus.hacettepe.edu.tr/~yurdugul/3/indir/PamukkaleBildiri.pdf>. adresinden alınmıştır.

Zadeh, S.R., Khodabakhshi-Koolaei, A., Pour, R.H., Sanagoo, A. (2018). Effectiveness of Positive Psychology on Hope and Resilience in Mothers with Mentally Retarded Children, *Iranian Journal of Psychiatric Nursing (IJPN)* , Volume 6, Issue 3, 32-37.

Zimmerli, W. C. (1993). *Wandelt Sich Verantwortung Mit Technischem Wandel In: Hans Lenk, Günter Rophl (Hrsg.): Technik Und Ethik. 2. Auflage.* Stuttgart: Reclam.

Zullig, K. J., Valois, R. F., Huebner, E. S., and Drane, J. W. (2005) Associations Among Family Structure, Demographics and Adolescent Perceived Life Satisfaction. *Journal of Child and Family Studies*, 14(2), 195-206.

EKLER

EK 1: İRADE YEDİLİSİ ÖLÇEĞİ

Aşağıda cevaplayacağınız ifadelerden elde edilen puanların toplamı, iradenizi ne kadar etkili kullanabildiğinizi göstermektedir. İfadeleri samimi ve içten doldurmanız çalışma için oldukça önemlidir. Şıklardaki 1 rakamı hiçbir zaman, 7 ise her zamana denk gelmektedir. Cümleleri cevaplarken "Hayatımdaki önemli durumlarda" ifadesini her cümlenin başına getirelim. Lütfen her ifade için sadece bir seçeneği işaretleyiniz ve hiçbir ifadeyi boş bırakmayınız. “Hayatımdaki Önemli Durumlarda;		Hiçbir zaman	Nerdeyse hiç	Nadiren	Bazen	Sıklıkla	Çoğu zaman	Her zaman
1	Planladığım şeyleri gerçekleştirmede başarılı biriyim.	1	2	3	4	5	6	7
2	Yapmaya karar verdiğim bir durumu, mutlaka tamamlarım.	1	2	3	4	5	6	7
3	Görevimin zorluğu, başladığım işi bitirmede beni yolumdan döndüremez.	1	2	3	4	5	6	7
4	Yapmam gereken şeyi, bitirene kadar azim ve sebat gösteririm.	1	2	3	4	5	6	7
5	Başkalarının olumsuz telkinleri, beni yolumdan döndüremez.	1	2	3	4	5	6	7

EK 2: AHLAKİ BÜTÜNLÜK ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki sorular ile tercihleriniz, algılarınız, fikirleriniz ve eylemleriniz sorulmaktadır. Doğru ya da yanlış cevap yoktur ve insanlar fikirlerinde farklılık gösterir. Lütfen her bir maddeye uygun bulduğunuz cevabı işaretleyiniz. Lütfen her bir ifadeyi okuyun ve ne derecede uygun olup olmadığını belirtiniz		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyor	Tarafsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Yalan söyleyerek büyük çıkarlar elde etmek varken, doğruyu söylemek aptalcadır.	1	2	3	4	5
2	Kişi ne kadar para kazanırsa kazansın, güçlü bir görev ve karakter bilinci olmadan hayat tatmin edici değildir.	1	2	3	4	5

EK 3: HUZUR ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki ifadelerin her birinin size ne derece uyduğunu, yanındaki kutucuklarda yer alan “1= Bana Hiç Uygun Değil” ile “5= Bana Tamamen Uygun” arasındaki rakamlardan yalnızca birinin üstüne (X) işareti koyarak gösteriniz. (1) Bana Hiç Uygun Değil (2) Bana Uygun Değil (3) Bana Biraz Uygun (4) Bana Oldukça Uygun (5) Bana Tamamen Uygun						
1	Genellikle kendimi huzurlu hissedirim.	1	2	3	4	5
2	Kendimi güvende hissettiğim bir yaşamım var.	1	2	3	4	5
3	Hayatım bütün yönleriyle uyum içindedir.	1	2	3	4	5
4	Yaşadığım sorunlara rağmen hayatımdaki dengeyi koruyabilirim.	1	2	3	4	5
5	Çoğu zaman kendimi gergin hissedirim.	1	2	3	4	5
6	Yaşamımda bir karmaşa ve belirsizlik hali vardır.	1	2	3	4	5
7	Genellikle kendimi vicdanen rahat hissedirim.	1	2	3	4	5
8	Kendimle barışık bir insanım.	1	2	3	4	5

EK 4: KISA PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK ÖLÇEĞİ

1	Sıkıntılı zamanlardan sonra kendimi çabucak toparlayabilirim.	1	2	3	4	5
2	Stresli olayların üstesinden gelmekte güçlük çekerim.	1	2	3	4	5
3	Stresli durumlardan sonra kendime gelmem uzun zaman almaz.	1	2	3	4	5
4	Kötü bir şeyler olduğunda bunu atlatmak benim için zordur.	1	2	3	4	5
5	Zor zamanları çok az sıkıntıyla atlattırım.	1	2	3	4	5
6	Hayatımdaki olumsuzlukların etkisinden kurtulmam uzun zaman alır.	1	2	3	4	5

EK 5: PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ ÖLÇEĞİ

Aşağıda katılıp ya da katılamayacağınız 8 ifade vardır. 1–7 arasındaki derecelendirmeyi kullanarak, her bir madde için uygun olan cevabınızı belirtiniz.		Hiçbir zaman	Nerdeyse hiç	Nadiren	Bazen	Sıklıkla	Çoğu zaman	Her zaman
1	Amaçlı ve anlamlı bir yaşam sürdürüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
2	Sosyal ilişkilerim destekleyici ve tatmin edicidir.	1	2	3	4	5	6	7
3	Günlük aktivitelerime bağlı ve ilgiliyim.	1	2	3	4	5	6	7
4	Başkalarının mutlu ve iyi olmasına aktif olarak katkıda bulunurum.	1	2	3	4	5	6	7
5	Benim için önemli olan etkinliklerde yetenekli ve yeterliyim.	1	2	3	4	5	6	7
6	Ben iyi bir insanım ve iyi bir hayat yaşıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
7	Geleceğim hakkında iyimserim.	1	2	3	4	5	6	7
8	İnsanlar bana saygı duyar.	1	2	3	4	5	6	7

EK 6. KAVRAM ÇALIŞMASI AĞACI

EK 7. Görüşme Soruları

Görüşme Tarihi:	Görüşme Süresi:
Bölüm:	Sınıf

Cinsiyet:

İrade durumunuz (1 ve 10 arası puan verebilirsiniz):

Soru 1: Bir okul yönetimi öğrencilerin gözünden okul öğretmenlerinin nasıl göründüklerini öğrenmek istemektedir. Bunun için de öğrencilere çeşitli sorular sorulmuş ve verilen cevaplar incelenmiştir. Okul öğretmenlerinden Ali Bey için öğrencilerin büyük çoğunluğu ‘İradeli Biri’ ifadesini kullanmışlardır.

- Sizce öğrenciler Ali öğretmenin hangi özelliklerinden dolayı bu ifadeyi kullanmışlardır?
- Sizce Ali öğretmenin davranışlarında hangi özellikler gözlenir? Nasıl davranmıştır?

Soru 2: Tanıdıklarınız içerisinde iradesi güçlü birini düşünecek olursanız,

- Bu kişinin hangi özelliklerinden dolayı iradeli olduğunu düşünürsünüz?
- Bu kişinin en belirgin şekilde irade gösterdiği duruma bir örnek verebilir misiniz?

Tanıdıklarınız içerisinde iradesi zayıf birini düşünecek olursanız,

- Bu kişinin hangi özelliklerinden dolayı iradesiz olduğunu düşünürsünüz?
- Bu kişinin en belirgin şekilde iradesizlik gösterdiği duruma bir örnek verebilir misiniz?

Soru 3: Hayatınızın İçin Önemli Dönüm Noktalarında; (Bilişsel Süreç):

- Muhakeme süreciniz nasıl işlemektedir? Nelerden etkilenmektedir? Ve neleri dikkate almaktadır?
- Karar alırken nasıl bir yol izlersiniz? Genellikle neleri dikkate alarak karar verirsiniz? Ve hangi içsel ve dışsal faktörler etkili olmaktadır?
- Önemli durumlarda yapmış olduğunuz seçimlerinizde dikkate aldığınız en önemli noktalar neler olmaktadır?
- Böyle bir durumla ilgili kişisel bir deneyiminizi paylaşabilir misiniz?

Soru 4: Hareket/eylem Süreci

Yapmaya karar verdiğiniz durumlar ile ilgili süreci ele aldığınızda;

- Bu sürecin başarıya ulaşmasında etkili olan içsel ve dışsal faktörler nelerdir?
- Bu sürecin başarısızlığa uğramasında etkili olan faktörler içsel ve dışsal faktörler nelerdir?
- Harekete geçmek için sizi motive eden durumlar nelerdir? Nasıl motive olursunuz?
- Sizi harekete geçmekten vazgeçiren etmenler nelerdir?

Soru 5: Sonuç Süreci

- Yapmaya karar verdiğiniz ve sonuca ulaşana kadar kararlık gösterdiğiniz bir durumun neticesinde hangi his ve duygular içerisinde olursunuz?
- Bu durumun psikolojik yapınıza ne tür etkileri olmaktadır?
- Yapmaya karar verdiğiniz ve bunu bir sonuca ulaştıramadığınız durumlarda hangi duyguların etkisinde kalırsınız?
- Bu durumun psikolojik yapınız üzerinde ne tür etkileri olmaktadır?

EK 8. METAFOR ANALİZİ FORMU

Sayın katılımcı,

İradesi güçlü kişi ve iradesi zayıf kişi ile ilgili metafor yazmanız istenmektedir.

Metafor “*Bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamından başka anlamda kullanılan söz. Bir kelimeyi veya kavramı kabul edilenin dışında başka anlamlara gelecek biçimde kullanma, metafor (söz sanatı terimi) olarak tanımlanmaktadır.*” (Lakoff ve Johnson, 2005).

İradesi güçlü insan.....gibidir, çünkü

İradesi zayıf insan.....gibidir, çünkü.....